

გურამ ნატყეზია

**პრაქტიკული რეკომენდაციები
საქართველოს სისხლის
საგარტლის კოდექსის
ზოგად ნაწილში**

**თბილისი
2015**

პრაქტიკული რეკომენდაციები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში

გურამ ნაჭყებია – იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი, თსუ-ს იურიდიული ფაკულტეტის ემერიტუსი, საქართველოს ფილოსოფიურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში ზოგიერთი საკანონმდებლო ცვლილებების და დამატებების შეტანის შესახებ

ნარკვევები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში ზოგიერთი საკანონმდებლო ცვლილებებისა და დამატებებისათვის მეთოდოლოგიური ხასიათის გამოკვლევა, რომელიც განკუთვნილია შედგომი თეორიული კვლევის, საგამოძიებო-სასამართლო პრაქტიკისა და სტუდენტთა სწავლების გაუმჯობესებისთვის.

რეცენზენტი – კახა ქეცბაია, ფილოსოფიის დოქტორი, საქართველოს ფილოსოფიურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი.

სამეცნიერო რედაქტორი — მზია ლეკვეიშვილი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ემერიტუს-პროფესორი, ამავე ფაკულტეტის კრიმინოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი.

რედაქტორი – ზაურ ნაჭყებია

გამომცემლობა „ივერიონი“ თბ., 2015 წ. გვ. 280.

ISBN - 978-9941-9411-7-7

წინამდებარე ნარკვევის ძირითადი იდეები ავტორის ხანგრძლივი სამეცნიერო-კვლევითი და პედაგოგიური საქმიანობის პროცესში ჩამოყალიბდა და უკვე გამოქვეყნებულ ნაშრომებშიც არის გაბნეული. მაგრამ ამჯერად მოკლედ და, როგორც წესი, კანონის ენის გამოყენებითა და მეთოდოლოგიური დასაბუთებით იქნება გადმოცემული ის საკანონმდებლო წინადადებანი, რომელნიც, დანაშაულის პრობლემატიკას შეეხებიან და, ავტორის აზრით, სასურველია, საქართველოს ამჯერად მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში იქნეს შეტანილი. თუმცა, ერთი დაზუსტება საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლის პირველ ნაწილსაც ეხება, ცალკეული დაზუსტება კი, – საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსსაც.

შენიშვნა: საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული სისხლისსამართლებრივი რეფორმის საკოორდინაციო საბჭომ უკვე შეიმუშავა პროექტი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების საკითხებზე, მაგრამ, ამ კომისიისგან განსხვავებით, მე ვიფარგლები მხოლოდ ზოგადი ნაწილის ერთი ასპექტით (დანაშაულის პრობლემატიკით) და ამ მხრივ ყოველ საკანონმდებლო ცვლილებას თუ დამატებას თეორიულად ვასაბუთებ.

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ, ჯერ ერთი, საქართველოს ამჟამად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი 15 წლის წინათ შემუშავდა და ამასობაში დაგროვილი პრაქტიკული, თეორიული და მეთოდოლოგიური გამოცდილების შესაბამისად, მოქმედი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ნორმების გადასინჯვა ზედმეტი თავსატეხი არ უნდა იყოს.

მეორეც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, ისევე, როგორც სხვა სახელმწიფოების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, დანაშაულის ჩადენისა და მისთვის დასჯის იდეაზეა აგებული, მაშინ, როცა ჩვენ, პირიქით, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობისა და სისხ-

ლის სამართლის სუბიექტის პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეებიდან ამოვდივართ. ეს პოზიცია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემის ზოგიერთი ელემენტის საპირისპირო მიმართულებით აგებასაც გვკარნახობს, რაც განსაკუთრებით რთული და საპასუხისმგებლოა.

მესამეც, ამ ნარკვევში წინაა წამოწეული სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ფილოსოფიური პრობლემები, აგრეთვე სისხლის სამართლის მეცნიერებისა და დოგმატიკის მეთოდოლოგიური საკითხები ჩეზარე ბეკარიას იდეების შესაბამისად. მით უფრო აქტუალურია დანაშაულისა და სასჯელის შინაგანი ერთიანობისა და ჭეშმარიტი თანაფარდობის საკითხები, რომლებიც დიდ როლს ასრულებენ როგორც მეცნიერული კვლევის სფეროში, ისე სტუდენტთა სწავლების პრობლემატიკაშიც.

ბოლოს, ამ ნარკვევში კრიტიკულადაა განხილული რიგი სადავო საკითხი, თუმცა, მეცნიერული პოლემიკა კოლეგებისადმი ღრმა პატივიცემითა და მეცნიერული ეთიკის სრული დაცვითაა წარმოდგენილი.

სამწუხარო ფაქტია, რომ საქართველოში შედარებით ახალგაზრდა და ახალგაზრდა მეცნიერები (განსაკუთრებით, სისხლის სამართლის სფეროში), დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის განვითარებას ქართული ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის მიღწევებს არ უკავშირებენ. ამის გამო მათ ნაშრომებში არ ჩანს არა მარტო აკად. დიმიტრი უზნაძისა და მისი მოწაფეების მიერ განვითარებული ფსიქოლოგიური პრობლემების კვლევის გამოყენების კვალი, არამედ, არც ქართული ფილოსოფიის მონაპოვარია სათანადოდ გამოყენებული. მოკლედ აღვნიშნავ, რომ ჯერ კიდევ კომუნისტური რეჟიმის პირობებშიც კი გამოჩენილმა ქართველმა ფილოსოფოსებმა დაამუშავეს ადამიანის ფილოსოფიური პრობლემები (ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის სახით), რომელთაც უაღრესად დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვთ სწორედაც სისხლის სამართლის სფეროში. ადამიანის პიროვნებისა და მისი პასუხისმგებლობის ფილოსოფიური პრობ-

ლემები თანამედრივე სისხლის სამართლის მეცნიერებაში არსებითად უგულებელყოფილია. სამწუხაროდ, პასუხისმგებლობის ფილოსოფიურ კატეგორიას სათანადო ყურადღება არ ექცევა, რის გამოც მახინჯდება სისხლის სამართლის ფილოსოფიისა და დოგმატიკის საკითხები, უნებურად ბატონდება ფსიქოლოგიზმი, რომლის ნიადაგზე არც დანაშაულის ცნების აგებაა შესაძლებელი და არც სასჯელის ცნებისა. მით უფრო, რომ თანამედროვე პირობებში უკვე საუბარია იურიდიულ ანთროპოლოგიაზეც, რომელიც იურისპრუდენციისგან, როგორც კერძო მეცნიერებისგან, იმით განსხვავდება, რომ იგი ადამიანს სამართალშემოქმედების ასპექტით განიხილავს და სამართლის ფილოსოფიურ პრობლემებსაც უკავშირდება (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. მურმან გორგოშაძე, სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბილისი, 2010, გვ. 23). არც ისაა შემთხვევითი, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პრობლემებსაც განვიხილავ, რადგან დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტები, როგორიცაა სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტი და სუბიექტი, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების შედეგად ყალიბდება.

გულდასაწყვეტია ისიც, რომ თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერება არსებითად არ იცნობს ქართული ფილოსოფიის ისეთ მიღწევებსაც, როგორიც გახლდათ აქსიოლოგიური პრობლემების დამუშავება. ღირებულების ფილოსოფიური პრობლემები აუცილებელი მეთოდოლოგიური საფუძველია სამართლის ფილოსოფიისა და სამართალგაწესების შეფასების პრობლემატიკაში, რომლის გარეშე არც ქმედების მართლზომიერების და არც მართლწინააღმდეგობის გაგებაა შესაძლებელი. მეტიც, აქსიოლოგიური პრობლემატიკის მეთოდოლოგიური გააზრების გარეშე ვერც პასუხისმგებლობის და ვერც უპასუხისმგებლობის, როგორც ბრალის სინონიმის, პრობლემის გადანყვეტას შევძლებთ.

ყოველივე ამის გამო საგანგებოდ ვამახვილებ ყურადღებას

ქართული ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის მიღწევების მეთოდ-
ოლოგიურ გამოყენებაზე, რათა ჩვენს წინაშე მდგარი პრობლემა:
დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლე-
ბრივი ურთიერთობის იდეა სათანადოდ იქნეს დასაბუთებუ-
ლი, იმის მიუხედავად, რომ ეს იდეა ჯერ კიდევ 1997 წელს გამო-
ქვეყნებულ ნაშრომში გავაუღერე (იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის
სამართლის საგანი, თბილისი, 1997).

სამწუხაროდ, ამ იდეის განვითარების ჩვენი შემდგომი მცდ-
ელობა უნაყოფო გამოდგა, რადგან სისხლის სამართლის დოგ-
მატიკა ან დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი
იდეას იცავს (რუსული სისხლის სამართლის თეორია); ან და-
ნაშაულს ჩადენილად მიიჩნევს, თუ: განხორციელებულია სისხ-
ლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობა და ამავე დროს
არ არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის
ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი (სისხლის სამართლის
გერმანული დოგმატიკა). უფრო მეტიც, დანაშაულთა თავიდან
აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთიერ-
თობის იდეა უცნობია ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართლის
სფეროშიც. ასე, რომ დიდი შანსია, ჩვენი ამჟამინდელი ძალ-
ისხმევაც- ამ მხრივ გაბატონებული ტრადიცია შეიცვალოს –
კვლავ უნაყოფო გამოდგეს. მაგრამ იმედი მაქვს, რომ ჩემი ახალი
არგუმენტაცია, რომელიც საქართველოს სისხლის სამართლის
კოდექსის ზოგად ნაწილში ზოგიერთი არსებითი ცვლილებები-
სა და დამატებების შეტანაზეა დამყარებული, ამჯერად უყურ-
ადღებოდ არ დარჩება და ამ მხრივ სერიოზული დაფიქრების სა-
ფუძველიც გახდება.

გაუგებრობის თავიდან აცილების მიზნით განვმარტავ, რომ
ამ ნარკვევში, ჯერ ერთი, ყურადღება ძირითადად ქართულ ფი-
ლოსოფიურ და ფსიქოლოგიურ ტრადიციებზეა გადატანილი და
უფრო ზოგადი თვალსაწიერი, მაგალითად, ე. წ. გლობალიზაცი-
ის ფილოსოფიური ასპექტები, საგანგებოდ განხილული არაა,
რადგან ამ პრობლემებს უფრო ღრმა და ვრცელი გამოკვლევა
სჭირდებათ უკვე სამართლის ფილოსოფიური პრობოლემატიკის

ჩათვლით. მეორეც, ამ ნარკვევში საკითხები გადმოცემულია არა თავებისა და პარაგრაფების მიხედვით, როგორც ეს ტრადიციის-ამრებრ ხდება მონოგრაფული ხასიათის თუ სახელმძღვანელოდ განკუთვლი ნაშრომებში, არამედ ამა თუ იმ თემატიკის მიხედ-ვით, რაც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის პრობლემატიკას უკავშირდება.

საგანგებოდ განვმარტავ იმ გარემოებასაც, რომ ამ ნარკვევ-ში განხილულია თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის მიმართების პრობლემა, რადგან ჩემი ძირითადი თეზისი ამ მხრივ შემდეგში მდგომარეობს: მართლზომიერ ქმედებას მართლ-ზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პა-სუხისმგებლური დამოკიდებულება განაპირობებს, ხოლო, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, - პირიქით, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგე-ბლო ანუ ბრალეული დამოკიდებულება. აქედან გამომდინ-არე, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას არღვევს არა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის პრაქტიკული განხორციელება, როგორც ეს შეიძლება მოგვეჩვენოს, არამედ მართლზომიერი ქმედების ვალ-დებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო, ანუ ბრალეუ-ლი დამოკიდებულება. მართლაც, სისხლის სამართლის კოდე-ქსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორ-ციელება მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემომოე-ბებშიც ხდება. მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების ვითარე-ბაში სუბიექტის ქმედება მართლზომიერია, ხოლო, ხელყოფის მოგერიების მიზნით მომგერიებელი სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას – ადამიანის ჯანმრთელობის დაზიანებას ან სიცოცხლის მო-სპობას – როგორც აუცილებელი მოგერიების საშუალებას – იყენებს. ამრიგად, აუცილებელი მოგერიების უფლების განხორ-ციელებას მომგერიებელი ეკიდება პასუხისმგებლურად, რათა მოგერიების კანონით დადგენილ ფარგლებს არ გადააცილოს. მაშასადამე, პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა მოქმედებს

არა მხოლოდ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებასთან მიმართებაში, არამედ სუბიექტის კანონიერი უფლების მიმართაც. თუ სუბიექტი, ვთქვათ, აუცილებელი მოგერიების უფლების პრაქტიკულ განხორციელებას უპასუხისმგებლოდ მოეკიდება, მაშინ იგი აუცილებელი მოგერიების კანონით დადგენილ ფარგლებს აჭარბებს და, მაშასადამე, მოქმედებს ევენტუალური განზრახვით.

ამრიგად, ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება მხოლოდ მაშინაა მართლსაწინააღმდეგო, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად. მაშასადამე, ბრალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. ამიტომ ჰქვია ამ ფენომენს „ბრალი“, რომლის გარეშე მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას შერაცხადი პირი არ ჩაიდენდა. ეს დებულება თვითნებურ გამონაგონად რომ არ ჩაგვეთვალოს, გვინდა დავიმოწმოთ აკად. გურამ თევზაძის მოსაზრებანი იმანუელ კანტის ფილოსოფიაში თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის მიმართებაზე. კერძოდ, კანტისადმი მიძღვნილ ვრცელი გამოკვლევის შესავალშივე დასახელებული ავტორი იძლევა თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის მიმართებაზე კანტის მოსაზრებათა ინტერპრეტაციას, რაც შემდგომი კვლევისთვის მეტად მნიშვნელოვანია.

კერძოდ, ირკვევა, რომ მეცნიერების სფეროში ყველაფერი საბუთდება საყოველთაოობისა და აუცილებლობის პოზიციიდან. ამ სფეროში ამიტომ არც თავისუფლებაზე შეიძლება ლაპარაკი და არც პასუხისმგებლობაზე. სამაგიეროდ, „პრაქტიკული ანუ მორალური თვალსაზრისით ადამიანის ყოველი მოქმედება მის გადანყვეტილებაზეა დამოკიდებული და პასუხიც მოეთხოვება“ (იხ. გურამ თევზაძე, იმანუელ კანტი, თბილისი, 1974, გვ. 23). იმის მიუხედავად, რომ კანტის თვალსაზრისით ამ მხრივ მონისტური არ არის, პირიქით, დუალისტურია, რაკი, მისი თვალსაზრისით, თავისუფლება მიზეზობრიობის სფეროში გამორიცხულია, -ერთი მაინც დარწმუნებით შეიძლება ითქვას:

თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის მიმართების პრობლემა ფილოსოფიურია. ამიტომაც ამაოა ცდა მთელი რიგი კრიმინალისტებისა, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემა თითქოს სისხლის სამართლის მეცნიერების სფეროში შეიძლება გადაწყდეს. მით უფრო, რომ ამ პოზიციიდან „პასუხისმგებლობა“, როგორც წესი, ესმით მისი ნეგატიური ასპექტით, ესე იგი, პასუხისმგებლობად უკვე ჩადენილი დანაშაულისთვის, მაშინ, როცა პასუხისმგებლობა მისი პოზიტიური ასპექტის გარეშე შეუძლებელია (ამ თვალსაზრისის კრიტიკული შეფასების შესახებ იხ. გურამ ნაჭყებია, პასუხისმგებლობის კატეგორიის განსაზღვრების საკითხისათვის, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. 1V, თბილისი, 2000, გვ. 1390-141). ამ საკითხებს შემდგომში უფრო საფუძვლინად შევხებით. აქ კი გავაკეთებ დასკვნას, რომ, თუ: მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო, ანუ ბრალეული დამოკიდებულება განაპირობებს, მაშასადამე, მართლზომიერ ქმედებას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება განაპირობებს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილის პირველივე დებულება: „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს“, ვფიქრობთ, საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების აღრევის შედეგია. მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული. აქედან გამომდინარე, ჩადენილია თუ არა დანაშაული, – ამას ადგენს არა სისხლის სამართლის კანონი, არამედ სასამართლო. ამიტომ დებულება, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, როგორც შემდგომშიც დავინახავთ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილიდან ამოსაღებია, რადგან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია არა დანაშაული, როგორც ასეთი, არამედ სუბიექტის ბრალი, როგორც სახელმწიფოს წინაშე მისი უპასუხისმგებლობის გამოხატულება. ამ პოზიციიდან იგულისხმება დანაშაულის ცნების გენეზისური მოდელი, რომელიც ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციიდან გამომდინარეობს და დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტებს ეფუძნება. კერძოდ, სისხლის სამართლის კოდექსის ძალაში შესვლის მომენტიდან სისხლის სამართლის სუბიექტი, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და, როგორც პიროვნება, მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად.

სამწუხაროდ, სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერ-

რი ქმედების ვალდებულებას იშვიათად არ ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, **ბრალეულად**. ამ თვალსაზრისით იგულისხმება დანაშაულის გენეზისური მოდელი, როცა სუბიექტის ბრალი პირველია, რომელიც არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია (ანუ ქმედების მართლწინააღმდეგობა მეორეა), ხოლო, ამ პოზიციიდან, თავის მხრივ, ხორციელდება ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა, რომელიც დანაშაულის ამ მოდელში მესამეა. დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის მიხედვით კი, პირიქით, პირველია ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის, მეორეა ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის და მესამეა სუბიექტის ბრალის დადგენა (საქ. სსკ-ის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილი). აქედან გამომდინარე, რაკი დანაშაულის ცნების ამ მოდელში ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება პირველია, ბუნებრივია, თუ გამოძიება დაიწყება სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების ფაქტიდან, რომლიდანაც დასკვნა ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის შესახებ ინდუქციურია (სავარაუდოა). ამაზე მეტყველებს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლის პირველი ნაწილი, რომლის თანახმად, „პირის ბრალდებულად ცნობის საფუძველია გამოძიების სტადიაზე შეკრებილ იმ მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომლებიც საკმარისია დასაბუთებული ვარაუდისთვის, რომ ამ პირმა დანაშაული ჩაიდინა“ (ხაზგასმა ჩემია – გ. ნ.).

როგორც ჩანს, დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი, მისი ელემენტების სისტემური და აქსიოლოგიური ანალიზის მეთოდებიდან გამომდინარე, აკმაყოფილებს გამოძიების ინტერესებს, როცა ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების ფაქტიდან ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის შესახებ დასკვნა სავარაუდოა, ხოლო, დანაშაულის ცნების გენეზისური მოდელი, პირიქით, აკმაყოფილებს ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციისადმი წარდგენილ მოთხოვნებს, როცა სასამართლო,

დანაშაულის ამ მოდელზე უკუდასკვნით, რედუქციის ანუ საფუძველზე შედეგის დაყვანის წესის გამოყენებით, არა სავარაუდოდ, არამედ კატეგორიული დასკვნის წესით, ადგენს როგორც ქმედების მართლწინააღმდეგობას, ისე სუბიექტის ბრალს. აქედან გამომდინარე, ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაცია საბოლოო და სრულია.

ჩვენი აზრით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილიდან უნდა დარჩეს მითითება იმის შესახებ, რომ ეს კოდექსი განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი, რადგან ამ დებულებაში გამოხატულია ადამიანის ქმედებათა დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაცია, რომელსაც მეტად დიდ პრაქტიკული, თეორიული და მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. აქ კი, უნდა ჩაემატოს მითითება იმის შესახებაც, რომ, ჯერ ერთი, დანაშაული სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადი ქმედებაა. კანონმდებელმა უნდა დაადგინოს ადამიანის ქმედებათა (კრიმინალიზაციის ობიექტის) არა მარტო ზოგადი კრიმინალური ხასიათი, არამედ სისხლის სამართლის წესით მისი დასჯადობის კრიტერიუმი და მიზანშეწონილობაც. დანაშაული არ არსებობს მისი დასჯადობის გარეშე. სასჯელის ცალკეული სახეები და ზომები სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში დანაშაულებრივი ქმედების პრინციპული დასჯადობის დაწესების შემდეგ ნაწილდება. ასე, რომ „დასჯადობა“ და „სასჯელი“ - სხვადასხვა მნიშვნელობის ტერმინები და ცნებებია. ამაზე მეტყველებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის 1-ლი ნაწილი, რომელშიც დროში სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების პრინციპია გამოხატული: „ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება სისხლის სამართლის კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს“ (ხაზგასმა ჩემია - გ. ნ.).

სამწუხაროდ, დასჯადობის, როგორც დანაშაულის ერთ-ერთი აუცილებელი ნიშნის, პრობლემა სისხლის სამართლის თეორიაში სათანადოდ არაა შესწავლილი. გარდა ამისა, ეფიქრობ, საქართ-

ველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლ ნაწილში უნდა მიეთითოს იმის შესახებაც, რომ სისხლის სამართლის კანონი ადგენს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რომელიც სახელმწიფოს წინაშე სუბიექტის უპასუხისმგებლობით ირღვევა. აქ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ დანაშაულის, როგორც ასეთის, ჩადენა კი არ ხდება, არამედ, დანაშაულის ჩადენისას პრაქტიკულად ხორციელდება სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა. მით უფრო, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება შეუძლებელია ისე, თუ კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში, სათანადო ოსტატობით, არ შექმნის ქმედების შემადგენლობას, რომელშიც იგი, ასე თუ ისე, დანაშაულის ჩადენის ყველა შესაძლო ვარიანტის თუ ხერხის გათვლას ახერხებს. თუმცა, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ, როგორც უკვე ითქვა, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების გარეშე არ არსებობენ. გარდა ამისა, ვფიქრობ, დასაზუსტებელია სისხლის სამართლის სფეროში პასუხისმგებლობის საფუძვლის პრობლემა. უკვე ითქვა, რომ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია სუბიექტის ბრალი და არა დანაშაული, როგორც ასეთი. მაგრამ ბრალი სწორედაც რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია, მაშინ, როცა დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა პოზიტიური პასუხისმგებლობის გარეშე შეუძლებელია, ხოლო პოზიტიური პასუხისმგებლობის საფუძველია თავისუფლება. ამ დებულებას საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მე-3 ნაწილში გამოვხატავ.

და ბოლოს: საქართველოს სისხლის კოდექსის მე-6 კარში გათვალისწინებული სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენ შეურაცხად პირს შეეფარდებოდა, საქართველოს 2007 წლის 3 ივლისის კანონით გაუქმდა.

აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის

კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილიდან დებულება: „ან სხვა სახის სისხლისსამართლებრივ ღონისძიებას“, ამოსაღებია. სამაგიეროდ, ვფიქრობ, ჩასამატებელია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 91-ე მუხლით გათვალისწინებული ნორმა, რომელიც არასრულწლოვნის მიმართ აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების გამოყენებას ითვალისწინებს. მით უფრო, რომ 18 წლის ასაკს მიუღწეველ პირს პასუხისმგებლობის გრძნობა, როგორც წესი, ბოლომდე არა აქვს განვითარებული. აქედან გამომდინარე, არასრულწლოვნის მიერ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში მხედველობაში უნდა მოვიღოთ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი არასრულწლოვნის პასუხისმგებლური დამოკიდებულების არასრული ხასიათი, მაშასადამე, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში მისი უპასუხისმგებლობის ანუ ბრალის ნაკლები ხარისხი. ამის გამო არასრულწლოვანი, სრულწლოვანთან შედარებით, სხვა თანაბარ პირობებში, უფრო მსუბუქად უნდა დაისჯოს, ხოლო, მის მიმართ სასჯელის ან იძულების სხვა ღონისძიების გამოყენება მასზე აღმზრდელობითი ზემოქმედების საზრისს უნდა ატარებდეს!

ვფიქრობთ, საბოლოოდ, ამ მუხლის 1-ლი ნაწილი ასე უნდა ჩამოყალიბდეს:

„საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი და დასჯადი, ადგენს სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტს და სუბიექტს, მათ შორის – სისხლის სამართლის სფეროში პასუხისმგებლობის სახეებსა და საფუძველს, ქმნის ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობას და აწესებს შესაბამის სასჯელს, აგრეთვე აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებით ღონისძიებას“.

ამრიგად, იმის მიუხედავად, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილის ახალი რედაქცია საკმაოდ რთულია, მასში მაინც ნაცადია დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდე-

აზე მინიშნება, ხოლო, რაკი ეს იდეა, თავის მხრივ, პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეას ეფუძნება, დგება პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების ერთიანობისა და პასუხისმგებლობის საფუძვლის პრობლემატ.

ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო, საგამოქიბო და სასამართლო კვალიფიკაციის თანაფარდობის პრობლემა

როგორც ვხედავთ, ამ დებულებაში გამოხატულია, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის ქმედებათა დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციის ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემა. მართლაც, კანონმდებელი, მის წინაშე მდგარი საშინაო და საგარეო ამოცანების, მისივე დასჯითი პოლიტიკისა და ამ ქმედებათა საზოგადოებრივი შეფასების გათვალისწინებით, იღებს გადაწყვეტილებას, ადამიანის ესა თუ ის ქმედება, სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში, დანაშაულად გამოცხადდეს (ესე იგი მოხდეს ამ ქმედების კრიმინალიზაცია), ან, პირიქით, წინათ დანაშაულად მიჩნეული ქმედება ახალმა კოდექსმა დანაშაულად არ გამოაცხადოს (ესე იგი, მოხდეს ზოგიერთი ქმედების დეკრიმინალიზაცია) ამ პროცესის წარმართვის პრინციპებისა და კრიტერიუმების შესაბამისად.

ეს პროცესი კი, ერთი მხრივ, მეცნიერული მიდგომის გარეშე მართებულად ვერ წარიმართება. კერძოდ, სისხლის სამართლის პრინციპების ადრესატი უნდა იყოს კანონმდებელი, რათა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ამ პრინციპების შესაბამისად განხორციელდეს (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, თბილისი, 1998, გვ. 133). მეორე მხრივ, საქმე შეეხება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პრობლემას, რომელიც, თავისი არსით, ფილოსოფიაში გადადის, რადგან „შემოქმედება“ ფილოსოფიური ცნებაა (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით ოთარ

ტაბიძე, შემოქმედების არსი, თბილისი, 1980). მით უფრო, რომ ამ ასპექტით დგას სამართლის ფილოსოფიისა და მისი საგნის პრობლემატიკა. კერძოდ, არსენ ბურჯალიანი ფიქრობს, რომ სამართლის ფილოსოფიის საგანი სამართლის ქმნადობაა (იხ. მისი: სამართლის ფილოსოფია, თბილისი, 2012, გვ. 8). აქ იგულისხმება სამართლის, როგორც თავისებური ნორმატიული სისტემის, გამოხატვა კანონებსა თუ კანონქვემდებარე აქტებში, ხოლო ყოველივე ეს სათანადო შემოქმედებითი აქტის გარეშე შეუძლებელია (იხ. გურამ ნაჭყებია, ქმედების შემადგენლობისა და მარლნი-ნაალმდეგობის თანაფარდობის პრობლემა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XV111, თბილისი, 2014). ამ პოზიციიდან ამკარაა, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება პრაქტიკული შემოქმედების ერთ-ერთი სახეა, რადგან სახელმწიფო, როგორც კანონმდებელი (საქართველოს პარლამენტი), საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში დანაშაულისა და სასჯელის შინაგანი ერთიანობის იდეას გამოხატავს. ამას კანონმდებელი იმით ახერხებს, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების შედეგად ადგენს დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტებს – სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტს და სუბიექტს, – სადაც სუბიექტი ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლოდ. რაკი შესაძლებელია, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, აქ უკვე იქმნება დანაშაულის ცნების გენეზისური მოდელის საფუძველი და, მაშასადამე, ქმედების დანაშაულად სასამართლო კავალიფიკაციის საფუძველი. ამ პოზიციიდან დანაშაული მისი ჩამდენი პირის სახელმწიფოს წინაშე უპასუხისმგებლო (ბრალეული) აქტია, ხოლო, სასჯელმა ეს უპასუხისმგებლობა პოზიტიურ პასუხისმგებლობად უნდა შემოაბრუნოს, რაკი სასჯელის მიზნების განხორციელების შედეგად მსჯავრდებული მართლწესრიგისა და კანონის წინაშე

პასუხისმგებლობის გრძნობით განიმსჭვალება (საქ. სსკ 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი) და, მაშასადამე, ახალ პირობებში აღსდგება სახელმწიფოსთან იმ ურთიერთობაში, რომელშიც იგი მის მიერ დანაშაულის ჩადენამდე იმყოფებოდა. მაშასადამე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი დანაშაულისა და სასჯელის შინაგან ერთიანობის იდეას გამოხატავს, ხოლო ამ ერთიანობის ანთროპოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს ადამიანის პიროვნება, როგორც მისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსება.

გფიქრობ, კანონმდებელი სწორად მოიქცა, როცა სასჯელის მიზნების პრობლემა ე. წ. პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეას დაუკავშირა და მან წინა პლანზე წამოსწია ადამიანის პიროვნების ერთ-ერთი ისეთი ფუნდამენტური თვისება, როგორიცაა პასუხისმგებლობის გრძნობა, ესე იგი, სათანადო ინსტანციის წინაშე ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, როგორც ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობა. პოზიტიური პასუხისმგებლობის ამ იდეის გარეშე დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა შეუძლებელია. შესაბამისად, პოზიტიური პასუხისმგებლობის ამ იდეის გარეშე არც დანაშაულის ცნების გენეზისური მოდელი იქნებოდა შესაძლებელი, ხოლო, ამ პოზიციიდან ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციის პრობლემა ჩიხში აღმოჩნდებოდა. აქ მკითხველს მოკლედ შევახსენებ ჩეხარე ბეკარიას იმ იდეას, რომლის თანახმად, კანონმდებელი არ შეიძლება ამავე დროს მოსამართლეც იყოს. იგი ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციის იდეიდან ამოდიოდა. მისი მტკიცებით, სასამართლო მოწოდებულია დაადგინოს, ჩაიდინა თუ არა ვინმემ კანონსაწინააღმდეგო ქმედება. ყოველი დანაშაულის გამო, – ასკენიდა ავტორი, – მოსამართლე ვალდებულია, ააგოს სწორი დასკვნა. დიდი წანამძღვარი – ზოგადი კანონი; მცირე წანამძღვარი – ქმედება, რომელიც ეწინააღმდეგება ან ეთანხმება კანონს; დასკვნა: თავისუფლება ან სასჯელი (იხ. ჩეხარე ბეკარია, და-

ნაშაულისა და სასჯელისათვის, თბილისი, 2003; იტალიურიდან თარგმნა, ბიბლიოგრაფია შეადგინა, განიხილა და კომენტარები დაურთო ირაკლი ხუცურაულმა).

უფრო მეტიც, დანაშაულის ცნების გენეზისური მოდელის გარეშე ქმედების არც საგამოძიებო კვალიფიკაცია იქნებოდა შესაძლებელი. გამოდის, რომ სახელმწიფო ხელისუფლებათა განაწილების იდეის შესაბამისად (საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების სახით) სისხლის სამართლის სფეროში არსებობს ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო და სასამართლო კვალიფიკაცია, ხოლო, ქმედებას დანაშაულად სავარაუდო ანუ ინდუქციური დასკვნის წესით, გამოძიების ორგანოც აკვალიფიცირებს, იმის მიუხედავად, რომ გამოძიების ორგანო, განსაკუთრებით – პროკურატურა, ე. წ. ტიპიზირებულ აღმასრულებელ ხელისუფლებას არ წარმოსადგენს (ამის შესახებ უფრო დანერვილებით იხ. იური გაბისონია, პროკურატურის სტატუსი საზღვარგარეთ და საქართველოში, თბილისი, 1999).

სამწუხაროდ, საქ. სსკ-ის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილში კანონმდებელმა ერთმანეთთან გაათანაბრა „მსჯავრდებული“ და „სხვა პირი“ (ამ უკანასკნელზე სასჯელის პრვენციული ზემოქმედების მისანიშნებლად), რის გამოც ისე გამოვიდა, რომ სასჯელის ზემოქმედების შედეგად, როგორც მსჯავრდებული, ისე „სხვა პირი“ (ესე იგი, მთელი საზოგადოება) მართლწესრიგისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით განიმსჭვალება! აქ, როგორც ჩანს, სასჯელს მთელი საზოგადოების „მორალური გამოსწორების“ ფუნქცია ეკისრება! ეს უკვე სასჯელის ჭეშმარიტი ფუნქციის დამახინჯებაა. იქნებ ამიტომ მოხდა, რომ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსთან არსებულმა სისხლისსასამართლებრივი რეფორმის საკოორინაციო საბჭომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ მის მიერ შემუშავებული პროექტიდან უკვე ამოიღო საქ. სსკ-ის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი? ფიქრობ, სასჯელის ჭეშმარიტი დანიშნულების პრობლემა საქ. სსკ-ის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის დაზუსტებას მოითხოვს, მაგრამ ამ მუხლის მეო-

რე ნაწილის ამოღება იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ამიერიდან არ იცნობდეს ადამიანის ისეთ ფუნდამენტურ თვისებას, როგორიცაა: პასუხისმგებლობის გრძნობა და მაშინ სასჯელს მაჯავრდებულის პიროვნებაში პასუხისმგებლობის გამოღვიძების მიზანთან არავითარი კავშირი არ ექნება! ეს, როგორც ჩანს, მეორე უკიდურესობაა, რომელიც კიდევ უფრო მძიმე მეთოდოლოგიურ შედეგებს იწვევს და ამიტომ მიუღებელია. აქედან გამომდინარე, საქ. სსკ-ის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის დაზუსტების პრობლემას შემდგომ უფრო დანვრილებით შევცხებით.

ამრიგად, იმის მიუხედავად, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ელ ნაწილში სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პრობლემა ასე მარტივად (სულ ერთი წინადადებით) არის გამოხატული, - ეს პრობლემა ფრიად მრავალმხრივია. სამუხებროდ, იგი ყველაზე ნაკლებად შესწავლილ პრობლემათა რიგს განეკუთვნება, მით უფრო - საქართველოში.

სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი და მისი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, „ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს“.

ვფიქრობ, იმის გამო, რომ ამ დებულებაში გამოხატულია სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი, აქ მიზანშეწონილია, ჩაემატოს: „სამართლის სხვა დარგებს“, და კოდექსის ამ მუხლის მე-2 ნაწილი შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, სამართლის სხვა დარგებს, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს“.

აქ, როგორც ჩანს, სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილზეა მინიშნებული. ამ გარემოებას სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ბუნების გასაგებად უალრესად დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. ამჯერად აქცენტს სამართლის დარგებს შორის სისხლის სამართლის ადგილზე გავაკეთებ და ვიტყვი იმას, რომ სამართლის სისტემა იწყება კონსტიტუციური სამართლით და მთავრდება სისხლის სამართლით. მაგრამ, ჯერ ერთი, სამართლის სისტემა დახურული კი არაა, არამედ ღიაა, ესე იგი, შესაძლებელია სამართლის ახალი დარგების წარმოშობა, თუმცა ფაქტია, რომ სისხლის სამართლის შემდეგ მატერიალური სამართალი არ არსებობს.

ვ. კოგანი თავის დროზე სავსებით სწორად აღნიშნავდა, რომ „სისხლის სამართლის გარეთ საერთოდ არაა სამართალი“ (В. М. Коган, Логико-юридическая структура советского уголовного закона, Алма-Ата, 1966, стр. 43-44). გაუგებრობის თავიდან აცილების მიზნით შევნიშნავთ, რომ, ჯერ ერთი, ავტორს მხედველობაში ჰქონდა მატერიალური სამართალი და არა სისხლის სამართლის საპროცესო სამართალი (სისხლის სამართლის პროცესი), რომლის ფორმაში უკვე ჩადენილი ქმედება დანაშაულად ფასდება, ესე იგი, კვალიფიცირდება (გამოძიების ეტაპზე – სავარაუდოდ, ხოლო, სასამართლო ეტაპზე – სრულად და საბოლოოდ). მეორეც, სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი აიხსნება და გაიგება საზოგადოების ნორმატიულ სისტემაში ღირებულებათა იერარქიული გადანაწილების აქსიოლოგიური კანონის გამოვლენით. ეს ჩანს იმაშიც, რომ სისხლის სამართალი მჭიდრო კავშირშია სამართლის სხვა დარგებთანაც. ეს, თავის მხრივ, სამართლებრივი ღირებულების ცნებისა და მისი იერარქიული დაყოფის საფუძველია.

არსებობს არა მარტო ღირებულების ცნება საზოგადოდ, არამედ ზნეობრივი, ესთეტიკური, რელიგიური და ა.შ ღირებულება, აგრეთვე სამართლებრივი ღირებულებაც და მისი იერარქიული დაყოფაც. მაგალითად, კონსტიტუციური ნორმის მოთხოვნა უფრო მაღლა დგას, ვიდრე სისხლის სამართლის ნორმის

მოთხოვნა. უფრო მეტიც, საზოგადოების მთელი ნორმატიული სისტემის იერარქიული დაყოფის პრინციპი შეიძლება გამოვხატოთ დებულებით, რომლის თანახმად, „ყველაზე უფრო დაბალი ღირებულების საზრისსა და ადგილს ღირებულებათა იერარქიაში უმაღლესი ღირებულება ადგენს და არკვევს“ (იხ. ნიკოჭავჭავაძე, ესთეტიკის მეთოდოლოგიისათვის, თბილისი, 1977, გვ. 26). ცხადია, „უმაღლესი ღირებულების“ ცნებაში იგულისხმება სიკეთე, როგორც ეთიკის კატეგორია, ხოლო, „ყველაზე უფრო დაბალი ღირებულება“, ანუ, მოთხოვნა, გამოხატულია სისხლის სამართლის ნორმებში. დანაშაულის ჩადენისგან თავშეკავების მოთხოვნაზე უფრო დაბალი ნორმატიული მოთხოვნა არ არსებობს. ამიტომაც, რომ დანაშაული არის უკიდურესი სამართალდარღვევა, ხოლო სასჯელი სახელმწიფო იძულების უკიდურეს ზომას წარმოადგენს. ამ უკიდურესობათა გამო, რომ სამართლის ამ დარგში ადამიანის პიროვნების, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატის, გამოვლენაც კი, პრობლემურია. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ისაა, რომ სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი სწორედ არ იყო დადგენილი. მართლაც, ყოფილ საბჭოთა კავშირში სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც წესი, დანაშაულის ჩადენას დაუკავშირეს და ამიტომ დელიქტური ურთიერთობის (სამოქალაქო სამართალი) ანალოგიით იქნა გაგებული. ამის გამო ვერ გაცნობიერდა ის გარემოება, რომ დანაშაულის ჩადენისგან თავშეკავების მოთხოვნა სხვა არაფერია, თუ არა მართლზომიერი ქმედების მოთხოვნა. სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში სწორედ მართლზომიერ ქმედებას გადააქვს. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ, ვიდრე სუბიექტი მართლზომიერად მოქმედებს, ის სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ფარგლებშია. აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს დასკვნაც, რომ დანაშაულის ჩადენას მისი ჩამდენი პირი გაჰყავს სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ფარგლებს გარეთ. მაშასადამე, დებულება, რომ სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის სისხლის-

სამართლებრივ ურთიერთობას თითქოს დანაშაულის ჩადენა ქმნის, არსებითად ყალბია.

ვფიქრობ, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, პირიქით, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო ყალიბდება. სამართლის სისტემის სწორი მეთოდოლოგიური გაგებიდან კი, სწორედაც ის დასკვნა გამომდინარეობს, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა გაგებული უნდა იქნეს კონსტიტუციური ურთიერთობის ანალოგიით. კერძოდ, კონსტიტუციური ურთიერთობა უფრო მდიდარია (ვთქვათ, პარლამენტი და მთავრობა, ეს უკანასკნელი და პრეზიდენტი და ა. შ.), მაგრამ ამ ურთიერთობაში წამყვანი მაინც სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთობაა საზოგადოებრივი ურთიერთობის სამართლებრივი მოწესრიგების ძირეულ პრინციპებთან დაკავშირებით.

ვიმეორებ: ბუნებრივია, თუ სამართლის სისტემა იწყება კონსტიტუციური სამართლით და მთავრდება სისხლის სამართლით, რადგან სამართლის სისტემის ამ საწყისს და სასრულ ელემენტებს (ესე იგი, საჯარო სამართლის ამ ორ დარგს შორის) ურთიერთობა უნდა იყოს ანალოგიური, ესე იგი, ურთიერთობა სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის აღებასთან დაკავშირებით. ამას სისტემური კვლევის მეთოდოლოგიაც მოითხოვს. გენო ცინცაძე წერდა, რომ „სისტემა, მისი ელემენტი და ა. შ. განისაზღვრება არა მხოლოდ და არა იმდენად მათი სუბსტანციური, სუბტრაქტული თვისებებით, არამედ, და უფრო მეტად მათი ადგილით შესაბამის სფეროში და მათ მიერ შესრულებული ფუნქციებით“ (იხ. გენო ცინცაძე, მეცნიერული კვლევის სისტემური მეთოდი, თბილისი, 1980, გვ. 64.).

როგორც ჩანს, სისტემური კვლევის მეთოდოლოგიიდან გამომდინარე, სისტემის ფარგლებში, ამ სისტემის ელემენტის მთავარი, განმსაზღვრელი ნიშანი, არის მისი ადგილი ამ ელემენტების სისტემაში. მაშასადამე, სამართლის სისტემაში (მათ შო-

რის – დაუნერელი სამართლის სფეროშიც) სისხლის სამართლის ადგილი მთავარია საკუთრივ სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი დარგის, სპეციფიკისა და მისი მომწესრიგებელი ფუნქციის გასაგებად. სამართლის ეს სისტემა ობიექტურია, სუბიექტის ნებაზე არაა დამოკიდებული და ამიტომ კანონმდებელმა, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პროცესში მას ანგარიში უნდა გაუწიოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში თვითნებობას და ცდომილებას თავს ვერ დააღწევს. მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის მყარდება არა დანაშაულის ჩადენის გამო, არამედ, პირიქით, დანაშაულთა თავიდან აცილების, უფრო მოკლედ – მართლზომიერი ქმედების გამო.

შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ შიდაეროვნული სამართლის სისტემაში სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის სამართლებრივი ურთიერთობა მხოლოდ კონსტიტუციურ სამართლსა და სისხლის სამართალში ხდება შესაძლებელი (შიდაეროვნული სამართლის სხვა დარგებში სამართლებრივი ურთიერთობის ერთი მხარე, როგორც წესი, სახელმწიფო კი არაა, როგორც ასეთი, არამედ მისი რომელიმე ორგანო). გარდა ამისა, ისიც გასაგები უნდა იყოს, რომ სამართლებრივი ღირებულება, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების მოთხოვნა, სამართლის ნორმის ადრესატის არა მარტო მოვალეობას აწესებს, არამედ გარკვეულ წილად განსაზღვრავს ამ ნორმისადმი სუბიექტის დამოკიდებულებასაც. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან სამართალი სულიერი კულტურის ერთ-ერთი ფორმაა, რომელიც სამართლისადმი ღირებულებითი დამოკიდებულების თავისებურებასაც განსაზღვრავს.

აქედან გამომდინარე, მართლშეგნება და მისი სტრუქტურა გამოხატავს, უპირველეს ყოვლისა, გარესინამდვილისადმი სუბიექტის პრაქტიკულ-ღირებულებით დამოკიდებულებას, რის გამოც სამართალი ფასდება, როგორც საზოგადოების ნორმატიული სისტემის არსებითი ელემენტი, რომელიც საზოგადოებრივი წესრიგის შექმნისა და განმტკიცების ერთ-ერთი საფუძველია. მაგრამ აქედან არ გამომდინარეობს, რომ სამართალი ფას-

დება მხოლოდ გარედან, როგორც საზოგადოებრივი წესრიგის შექმნისა და განმტკიცების მხოლოდ საშუალება, როგორც ე. წ. ინსტრუმენტური ღირებულება, რაც სამართლის აქსიოლოგიის უარყოფა იქნებოდა (როგორც ეს გაიგო, მაგალითად, ს. ალექსეევმა – იხ. მისი: Социальная ценность права в советском обществе, М, 1971).

გასაგებია, რომ ამ პოზიციიდან სამართალი ფასდება გარედან, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობის მოწესრიგების საშუალება, ხოლო, სამართალი, როგორც მიზანი, რომელიც განხორციელებას მოითხოვს, ამ პოზიციიდან გამორიცხულია. აქედან გამომდინარე, სამართლის ნამდვილი აქსიოლოგიური პრობლემა მხოლოდ მაშინ დგება, როცა სამართალი გაგებულია, როგორც მიზანი, როგორც თავისთავადი ღირებულება, რომელიც განხორციელებას მოითხოვს.

სამართლის, როგორც საზოგადოების ნორმატიული სისტემის ეს ღირებულებითი ასპექტი, ესე იგი, სამართლის ნორმაში გამოხატული მოთხოვნა, რომ სუბიექტი მართლზომიერად მოიქცეს, ქმნის სამართლის ნორმის ჯერარსულ ხასიათს, ხოლო, ჯერარსი, ესე იგი, ის, რაც უნდა იყოს, ღირებულების არსებობის ფორმაა. აქედან გამომდინარე, სამართალი მის ადრესატს მხოლოდ გარედან კი არ ეხვევა თავს, როგორც სახელმწიფოსგან მომდინარე მოთხოვნა, არამედ სამართალს მისი სუბიექტი განიცდის შინაგანადაც, როგორც მისი პრაქტიკული ყოფიერებისა და ორიენტაციის ერთ-ერთი იდეალურ საფუძველს.

აქედან გამომდინარეობს ადამიანთა ქმედების სამართლებრივი შეფასების საფუძველიც. აქედან, თავის მხრივ, იკითხება დასკვნაც, რომ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება სამართლის ფენომენის, როგორც მიზნის, ღირებულებიდანაც გამომდინარეობს, ხოლო, მართლზომიერი ქმედება ამ მიზნის განხორციელების საშუალებაა, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, მართლზომიერი ქმედებას სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის

ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში გადააქვს.

ამ პოზიციიდან ძნელი არაა იმ დასკვნის გაკეთება, რომ, ჯერ ერთი, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევაა, როცა სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში არ გადადის, რის გამოც მართლწესრიგი არ იქმნება. მეორეც, რამდენადაც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევა მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების ანუ სუბიექტის ბრალის გამოხატულებაა, მაშასადამე, დანაშაულის ჩადენა ხელყოფს არა მარტო მართლწესრიგს, არამედ მის ჩამდენ პირს გაიყვანს სახელმწიფოსთან სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებს გარეთ, სადაც მატერიალური სისხლის სამართალი არ არსებობს. მესამე, დანაშაულებრივი ქმედება ხელყოფს არა მხოლოდ საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესებს, არამედ თვით დანაშაულის ჩამდენი პირის იმ ფუნდამენტურ ინტერესსაც, რომ იგი ურთიერთობაში იყოს როგორც საზოგადოებასთან, ისე სახელმწიფოსთან. ეს შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, თუ სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდება პასუხისმგებლურად, რაც მისი, როგორც ადამიანის, ღირსების საქმეა.

სისხლის სამართლის სფეროში ადამიანის დანიშნულების პრობლემა

როგორც უკვე ითქვა, თითქმის ყველა სახელმწიფოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულის ჩადენისა და მისი ჩამდენი პირის დასჯის იდეაზეა აგებული. ისე ჩანს, თითქოს ადამიანის პიროვნება დანაშაულის ჩასადენად არის დანიშნული!

საქმის რეალური ვითარება კი, პირიქითაა: დანაშაულის ჩადენა ეწინააღმდეგება ადამიანის არსებას, მის ფუნდამენტურ

ინტერესებს (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით (იხ. ზურაბ კაკაბაძე, ადამიანი როგორც ფილოსოფიური პრობლემა, თბილისი, 1967, გვ. 12). მაშასადამე, სისხლის სამართლის სფეროში ადამიანი დანიშნულია არა დანაშაულის ჩასადენად, არამედ, პირიქით, მართლზომიერი ქმედებისთვის, რადგან სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლ-ნესრიგში სწორედაც რომ მართლზომიერ ქმედებას გადააქვს!

თამაზ ბუაჩიძე გარკვევით აღნიშნავდა, რომ რაიმეს დანიშნულება თავად ამ რაიმეს გარეთ და „ზემოთ“ მდგომი ინსტანციითაა განსაზღვრული, „დანიშნული“ (თამაზ ბუაჩიძე, ღირებულება და ადამიანის დანიშნულება, ადამიანი, ინდივიდი, პიროვნება, თბილისი, 1987, გვ. 32). აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის სფეროში ადამიანის პიროვნებაზე, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტზე, მალა მდგომი ინსტანცია, როგორც შემდგომაც დავინახავთ, არის სახელმწიფო. ცხადია, სახელმწიფო სისხლის სამართლის სუბიექტს, როგორც ამ ნორმის ადრესატს, დანიშნავს არა დანაშაულის ჩასადენად, არამედ, პირიქით, მისი თავიდან აცილებისთვის, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მართლზომიერი ქმედების ჩადენის გზით გამოიხატება.

შენიშვნა: იმ მიზნით, რომ გავაბათილოთ დღემდე არსებული ტრადიცია, რომლის თანახმად, სისხლის სამართალში ნორმატიულად თითქოს წამყვანია „მართლწინააღმდეგობის“ (როგორც დანაშაულის ერთ-ერთი ნიშნის თუ ელემენტის) ცნება, მე, პირიქით, სისხლის სამართლის სფეროში წნამყვანად „მართლზომიერი ქმედების“ ცნება მიმაჩნია და ეს თავიდანვე მოკლედ მაინც უნდა განვმარტო.

რაკი ადამიანი სისხლის სამართლის სფეროში დანიშნულია მართლზომიერი ქმედებისთვის, აქვე მოკლედ გადმოვცემ „მართლზომიერი ქმედების“ ცნების წამყვან მეთოდოლოგიურ მნიშვნელობას როგორც სისხლის სამართლის დოგმატიკის, ისე სისხლის სამართლის ფილოსოფიისთვის.

ჯერ ერთი, დანაშაულის ჩადენას წინ უსწრებს სისხლის სამარ-

თლის კანონის მოქმედება დროსა და სივრცეში, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლ-
ზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პა-
სუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების
შინაგანი მზაობით. მაშასადამე, მართლზომიერი ქმედება, თა-
ვის მხრივ, სახელმწიფოს წინაშე სისხლის სამართლის სუბიექტის
პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია, რადგან სისხლის
სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწეს-
რიგში სუბიექტის მართლზომიერ ქმედებას გადააქვს.

მეორეც, სისხლის სამართლის სუბიექტის თავისუფლება
მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს შორის
არჩევანით განისაზღვრება, ხოლო, ეს არჩევანი, თავის მხრივ
პოზიტიური პასუხისმგებლობის საფუძველია, როცა სუბიექტი
მოქმედებს მართლზომიერად.

თუ სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას
მოეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, მისი
ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა და ამის გამო სუბიექტი
სახელმწიფოს წინაშე უკვე ნეგატიურადაა პასუხისმგებელი.

მესამეც, იმისათვის, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობა
სწორად შევიცნოთ და შევაფასოთ, თავდაპირველად „მართლ-
ზომიერი ქმედების“ ბუნება უნდა ვიცოდეთ, რადგან პოზი-
ტიურის ბუნების გაგების გარეშე ნეგატიურის მართებული
გაგება შეუძლებელია. მით უმეტეს, რომ ქმედების მართლ-
წინააღმდეგობა სხვა არაფერია, თუ არა მართლზომიერი
ქმედების ვალდებულების დარღვევა. მეოთხე, მართლზომი-
ერი ქმედება თავის დაპირისპირებულში, ანუ, მართლსაწი-
ნააღმდეგოში, პირდაპირი ლოგიკური გზით არ გადადის.
ქმედების მართლზომიერებისა და მართლწინააღმდეგობის
ლოგიკური კავშირი მყარდება სისხლის სამართლის საკანონ-
მდებლო შემადგენლობის განხორციელების გზით. ქმედების
უკვე განხორციელებული შემადგენლობა მართლზომიერი
აქტი უკვე აღარაა, რაკი ამ ვითარებაში სისხლის სამართლის
სუბიექტი სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის,

გარეთაა, მაგრამ ქმედების ეს შემადგენლობა არც მართლ-საწინააღმდეგოა, რაკი სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, გარეთ ქმედების არც დადებითი შეფასებაა შესაძლებელი და არც უარყოფითი. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის პრაქტიკული განხორციელება ქმედების მართლზომიერებისა და მართლწინააღმდეგობის კავშირის ფორმაა, ესე იგი, „მესამეა“, რომელიც „მართლზომიერის“ და „მართლწინააღმდეგობის“ შეფასებით ცნებებს ერთმანეთთან აკავშირებს. აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს დასკვნა, რომ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო, – მაშასადამე, ქმედების შემადგენლობა შეფასებითი არაა, მიუხედავად იმისა, რომ მასში თავს იჩენენ შეფასებითი ნიშნებიც (მაგალითად, „არსებითი“ ან „მნიშვნელოვანი“ ზიანი).

მეხუთე, არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი, როცა სუბიექტი სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტის დაცვის მიზნით ანუ, მართლზომიერად მოქმედებს, ხოლო, ამ მიზნის მიაღწევად სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას, როგორც საშუალებას, იყენებს.

მეექვსე, არსებობს დანაშაულის ჩადენისგან ნებაყოფლობით ხელის აღება, როცა სუბიექტი, ნაცვლად მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისა, მოქმედებს მართლზომიერად.

მეშვიდე, ცნობილია, რომ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში პირს შეიძლება დაენიშნოს პირობითი მსჯავრი, როცა მას გარკვეული პირობების შესრულების ვალდებულება ეკისრება, ესე იგი, ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად.

მერვე, სასჯელის მიზნების განხორციელების შედეგად, საქ. სსკ-ის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის შესაბამისად, მსჯარდებულს ეკისრება პოზიტიური პასუხისმგებლობა, ე.ი. როცა მსჯავდებული მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ამიერი-

დან მოეკიდება პასუხისმგებლურად, მაშასადამე, იმოქმედებს მართლზომიერად, ხოლო, ეს იმას ნიშნავს, რომ მსჯავრდებული ახალ პირობებში აღსდგება სახელმწიფოსთან იმ ურთიერთობაში, რომელშიც იგი მის მიერ დანაშაულის ჩადენამდე იმყოფებოდა.

აი, არასრული სია იმ შემთხვევებისა, როცა ტერმინი თუ კატეგორია „მართლზომიერი ქმედება“ ხდება აუცილებელი როგორც პრაქტიკულად, ისე თეორიულად. ამ ვითარებიდან გამომდინარე, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა, ანუ, ურთიერთობა მართლზომიერი ქმედების გამო, საგანგებოდ უნდა განვიხილოთ. უამისოდ სისხლის სამართლის კოდექსის სისტემის, აგრეთვე მასში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის პრობლემა სწორად ვერ გადაწყდება.

დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და მისი სტრუქტურა

შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ სისხლის სამართალში ადამიანის პიროვნებაზე მალლა მდგომი ინსტანცია არის სახელმწიფო, რომლის სახელითაც სასამართლოს განაჩენი გამოაქვს. ეს იმიტომ, რომ (ვიმეორებ) სახელმწიფოს მიერ ადამიანის პიროვნება დანიშნულია არა დანაშაულის ჩასადენად, არამედ, პირიქით, მართლზომიერი ქმედებისთვის, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი პასუხისმგებლურად ეკიდება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას – ქმნის და იცავს მართლწესრიგს. ცხადია, იგულისხმება დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და მისი სტრუქტურა. კერძოდ, კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონს მისი ნორმების ადრესატებზე, (საზოგადოების ყველა შერაცხუნარიან წევრზე), მათი სტატუსის შესაბამისად, მიმართავს

(მაგალითად, „მოქალაქე“, „უცხოელი“, „მოხელე“, „მძღოლი“, „მედიცინის მუშაკი“ და სხვა), ხოლო, განზოგადებულად აქ იგულისხმება „სისხლის სამართლის სუბიექტი“, სამართლის თეორიაში „სამართლის სუბიექტის“ ცნების ანალოგიურად (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის სამართლის საგანი, თბილისი, 1997; აგრეთვე: სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და დანაშაულის ცნება, თბილისი, 2002; სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011).

სამწუხაროდ, რუსეთში, დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობის იდეის შესაბამისად, „სისხლის სამართლის სუბიექტის“ ცნება, როგორც წესი, უგულებელყოფილია. ამ მხრივ გამონაკლისი გახლდათ ნ. ვიტრუკი, რომელმაც მართებულად გაუსვა ხაზი სამართლის სუბიექტის ორ აუცილებელ მომენტს – მოქალაქეობას და სამართალსუბიექტობას, – რაც, ავტორის აზრით, სისხლის სამართლის თეორიაში სათანადოდ არაა გამოყენებული (Н. В. Витрук, Основы теории правового положения личности в советском обществе, М. 1979, стр. 32). სამართალსუბიექტობა, თავის მხრივ, ქმედუნარიანობისა და უფლებაუნარიანობის კავშირის ფორმაა, მაგრამ სისხლის სამართლის თეორიაში სამართლის სუბიექტის ცნება დღემდე არაა გამოყენებული. სამაგიეროდ, გაბატონებულია არაიურიდიული (სოციოლოგიკური), ყალბი ტერმინები და ცნებები: „დამნაშავე“ „დანაშაულის სუბიექტი“, „დამნაშავის პიროვნება“. აქ მოკლედ ვიტყვი იმას, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებასთან დაკავშირებით პირის სამართლებრივ მდგომარეობას სისხლის სამართალი არ ადგენს და, მაშასადამე, სისხლის სამართლის დოგმატიკას თუ მეცნიერებას ამ პირის სამართლებრივი მდგომარეობის გამომხატველი ცნებები არ გააჩნიათ. დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებასთან დაკავშირებით პირის სამართლებრივ მდგომარეობას ადგენს არა სისხლის სამართალი, არამედ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონი („ბრალდებული“ – გამოძიების ეტაპზე, ან

„მსჯავრებული“ – სისხლის სამართლის საქმის სასამართლო განხილვის ეტაპზე).

ამრიგად, არსებობს **„სისხლის სამართლის სუბიექტის“** ცნება, რადგან იგი დანიშნულია იმისთვის, რომ თავისი მართლზომიერი ქმედებით შექმნას და დაიცვას მართლწესრიგი. სისხლის სამართლის სუბიექტის ცნება კი მიმართებაშია ისეთ ცნებასთან, როგორიცაა: **„სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტი“**.

მართლაც, კანონმდებელი, ადამიანის ქმედებათა კრიმინალიზაციისა და მისი დასჯადობის გამოცხადებით, **იდეალურად, ქმნის სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტს** (მაგალითად, ადამიანის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საკუთრებას და ა.შ.), რაც სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის სისტემას განსაზღვრავს და აყალიბებს სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატს, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. ერთი სიტყვით, კანონმდებელი აყალიბებს **სისხლის სამართლებრივი დაცვის სუბიექტს**, რომლის მართლზომიერი ქმედებაც დანაშაულებრივი ხელყოფისგან იცავს **სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტს**.

ამრიგად, **სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტი და სუბიექტი დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო წარმოშობლი სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტებია**.

მაგრამ იმის გამო, რომ დანაშაულის ცნების რუსულ მოდელში **„დანაშაულის ობიექტიც“** და **„დანაშაულის სუბიექტიც“** ქმედების შემადგენლობის სტრუქტურაში შეიტანეს, – გამოვიდა აბსურდი: სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტი (მაგალითად, ადამიანის სიცოცხლე) **„დანაშაულის ობიექტის“** ეგიდით მკვლელის ქმედების ელემენტი აღმოჩნდა! უფრო მეტიც, **„დანაშაულის სუბიექტი“** მისივე დანაშაულებრივი ქმედების ელემენტად გასაღდა! ამ მართლაცდა აბსურდული ვითარების გამო პროფ. ალექსანდრე კვაშილავამ საკმაო გონებამახვილური სარკაზმით შენიშნა: **„თუ დანაშაულის ჩამდენს შეიძლე-**

ბა დანაშაულის სუბიექტი ეწოდოს, მაშინ ვინც ხიდი ააშენა, მასაც შეიძლება ეწოდოს ხიდის მშენებლობის სუბიექტი. მაგრამ არც ერთ ჭკუასთან ახლო მყოფს აზრად არ შეიძლება მოუვიდეს, რომ ხიდის ამშენებელი ინჟინერი შეიძლება იყოს ხიდის შემადგენელი ნაწილი“ (იხ. ალექსანსდრე კვაშილავა, დანაშაულის კვალიფიკაციის პრობლემები, თბილისი, 1997, გვ. 64). ეს გაუგებრობა იმან გამოიწვია, რომ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტები - სისხლის სამართლის სუბიექტი და სისხლის-სამართლებრივი დაცვის ობიექტი, - იმის გამო, რომ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეას, როგორც წესი, არ იცნობდნენ, ქმედების შემადგენლობის სტრუქტურაში შეიტანეს, ხოლო, ქმედების შემადგენლობა, ამ ლოგიკით, სასამართლოს უნდა დაედგინა. ეს კი, თავის მხრივ, საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლებათა აღრევასაც მოასწავებდა.

სამწუხაროდ, იგივე ვითარებაა ამ მხრივ გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკაშიც. კერძოდ, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, ხსენებულმა დოგმატიკამ არ იცის. აქედან გამომდინარე, ამ დოგმატიკამ არც „სისხლის სამართლის სუბიექტის“ ცნება იცის და არც „სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტის“ ცნება, როგორც დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტები. აქედან გამომდინარე, ქმედების შემადგენლობა მხოლოდ ობიექტური და სუბიექტური მხარეებისგან კი არ შედგება, არამედ მასში შედის როგორც ქმედების ობიექტი, ისე სუბიექტიც, როგორც რუსულ ტრადიციაშია მიღებული! ეს გაუგებრობა, უფრო დიდი გაუგებრობის შედეგია. კერძოდ, უკვე ითქვა, რომ რუსეთში გაბატონდა დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების დანიშნულებისაგან მოწყვეტილ, არსებითად სოციოლოგიური ხასიათის ურთიერთობას, გამოხატავს. მართლაც, თუ დანა-

შაული, როგორც იურიდიული ფაქტი, „ქმნის“ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის (იხ. მაგალითად, Н. А. Огурцов, Правоотношение и ответственность в советском уголовном праве, Рязань, 1976, стр. 66), მაშინ დანაშაულის ჩადენამდე სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის არანაირი ნორმატიული კავშირი აღარ არსებობს! აქედან გამომდინარე, „დანაშაული“ ისე იქნა გაგებული, რომ იგი სახელმწიფოსთან პიროვნების რაიმე კავშირს, (რაც დანაშაულის ჩადენას წინ გაუსწრებდა) არც და ვერც არღვევს (არარსებული კავშირის დარღვევა ხომ შეუძლებელია!) და, მაშასადამე, დანაშაულის ცნება მართლწინააღმდეგობის ცნების გარეშე იქნა აგებული, ხოლო, ამ ლოგიკით „დანაშაული“ წმინდა წყლის სოციალური ფენომენი აღმოჩნდა! მაშასადამე, დებულება, რომლის თანახმად, დანაშაული, როგორც იურიდიული ფაქტი, ქმნის სახელმწიფოსა და მისი ჩამდენ პირს შორის სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას, დანაშაულის იურიდიული ცნების ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს!

სამწუხაროდ, დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა გაზიარებულია რუსეთის ფედერაციის სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაშიც (იხ. მაგალითად, Уголовное право, Общая часть, Особенная часть, Учебник, М. 2007, стр. 8).

დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის რუსული იდეის წინააღმდეგობრივი ხასიათი

დანაშაულის ცნების აგებაში ამგვარი სოციოლოგიზმის თავიდან ასაცილებლად სავსებით ლოგიკური იქნებოდა აღიარება იმისა, რომ სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან საზოგადოების ყველა დელიქტუნარიან წევრს ეკისრება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება, რათა მან

სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგად აქციოს, ხოლო, სისხლის სამართლის სუბიექტი მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად.

უნდა ითქვას, რომ რუსულ იურიდიულ ლიტერატურაში სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა დანაშაულთა თავიდან აცილებასაც დაუკავშირეს. მაგალითად, მ. კოვალიოვი წერდა, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა სისხლის სამართლის კანონის გამოცემის მომენტიდან წარმოიშობა, როცა სუბიექტები ვალდებულნი არიან იმოქმედონ მართლზომიერად. მაგრამ ავტორი არც დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობასაც უარყოფდა. მისი მტკიცებით, სწორედ დანაშაულის ჩადენის დროიდან „იწყება ტრანსფორმაცია და კონკრეტიზაცია აბსოლუტური და პასიური სამართლებრივი ურთიერთობისა, რომელიც ადრე არსებობდა სახელმწიფოსა და დანაშაულის ჩამდენ პირს შორის“ (М. И. Ковалев, Советское уголовное право, Курс лекций, Свердловск, 1971, стр. 108). სამწუხაროდ, ავტორი წინააღმდეგობაში აღმოჩნდა, რადგან, თუ თავდაპირველად წარმოიშობა დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, მაშინ დანაშაულის ჩადენა მის ჩამდენ პირს კვლავ და ხელახლა კი არ შეიყვანს სახელმწიფოსთან ურთიერთობაში, რომელშიც იგი დანაშაულის ჩადენამდე იმყოფებოდა, არამედ, პირიქით, კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან წარმოქმნილი ურთიერთობის ფარგლებს გარეთ გაიყვანს! არასწორად უნდა ჩაითვალოს აზრი, რომ სისხლის სამართალს, როგორც სამართლის დარგს, მოწესრიგების ორი საგანი აქვს: ურთიერთობა დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო და დანაშაულის ჩადენის გამო! სინამდვილეში არსებობს მხოლოდ ერთი სახის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა - დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო! ეს ურთიერთობა სისხლის სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის, და მართლწესრიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართლის, როგორც არ-

სის, კავშირის ფორმას წარმოადგენს. სამართალი, როგორც ნორმის, როგორც ქცევის წესების ერთობლიობა, მიმართულია მისი ადრესატებისაკენ (იხ. გივი ინჟირველი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბილისი, 2003).

პროფ. ბიძინა სავანელი მართებულად აღნიშნავს, რომ სამართალი ჯერარსის სფეროა, ხოლო, მართლწესრიგი – არსის სფეროს განეკუთვნება (იხ. პროფ. ბიძინა სავანელი, მართლწესრიგის პრობლემა, „საბჭოთა სამართალი“, 1978, № 2, გვ. 42). ნორმის, როგორც ქცევის წესის, ჯერარსული შინაარსის პრობლემა საინტერესოდაა განხილული რ. კეტხუდოვის ნაშრომში, რომელშიც ჯერარსი არა მხოლოდ ღირებულებას გამოხატავს, არამედ სამართლიანობის მოთხოვნასაც, ხოლო, ამ პოზიციიდან ჯერარსისადმი დამოკიდებულება სუბიექტის რწმენასაც უკავშირდება (იხ. P. G. Кетхудов, Проблема должностования, Тбилиси, 1998, стр. 78-83).

ამრიგად, სამართლის ნორმის მოთხოვნა – ესაა ამ მოთხოვნის გადასვლა მართლწესრიგში მართლზომიერი ქმედებით. როგორც მართებულად აღნიშნავს პროფ. გიორგი ხუბუა, „ნორმის ადრესატი წინასწარ უნდა იცნობდეს ქცევის წესს. შეუძლებელია იმ ნორმის დაცვა, რომელიც ჯერ არ მოქმედებს. სამართალი მიმართულია მომავლისაკენ. ამით განსხვავდება იგი ბუნების კანონისაგან, რომელიც ადგენს, თუ როგორ „იქცეოდა“ ბუნება წარსულში. მოსამართლე, მართალია, წყვეტს წარსულში ჩადენილი დანაშაულის საკითხს, მაგრამ მთავარია, რომ ქცევა აკრძალული იყოს იმ დროისათვის მოქმედი კანონით. კანონის უკუძალის აკრძალვა წარმოადგენს საყოველთაოდ აღიარებულ სამართლებრივ პრინციპს“ (გიორგი ხუბუა, სამართლის თეორია, თბილისი, 2005, გვ. 41).

ამკარაა, რომ დანაშაულის ჩადენას წინ უსწრებს სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება, ხოლო სისხლის სამართლის კანონის კერძო ნაწილის ნორმა მის ადრესატს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას აკისრებს. ეს უკვე ურთიერთობაა მართლზომიერი ქმედების გამო და არა დანაშაულის

ჩადენის გამო, რადგან, ვიდრე სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას არ არღვევს, „დანაშაული“, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, შეუძლებელია. მაშასადამე, სამართლის ნორმის მოთხოვნა მართლწერილობით მართლზომიერ ქმედებას გადააქვს. სამართლებრივი წესრიგი კი, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართალი, სამართლებრივი კულტურის დიდი მონაპოვარია, რის გამოც ასეთი წესრიგისაგან ადამიანები გაუცხოებულნი კი არ არიან, არამედ, პირიქით, იგი უკუზემოქმედებას ახდენს ადამიანის ღირებულებათა სისტემაზე და, პროფ. ბესარიონ ზოიძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ასეთი წესრიგი ადამიანს შეიძლება ავალდებულებდეს“ (ბესარიონ ზოიძე, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, გვ. 40).

სამართლებრივი ურთიერთობის ცნება

ამრიგად, სამართლებრივი ურთიერთობა არის სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის, და მართლწესრიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართლის, როგორც არსის, კავშირის ფორმა. ეს დებულება, ერთი მხრივ, გამორიცხავს ნორმატივიზმს, როცა აღიარებულია სამართლის ნორმა, მაგრამ მართლწესრიგთან მისი კავშირის გარეშე, ხოლო, მეორე მხრივ – სოციოლოგიზმს, როცა სამართლის ნორმა მართლწესრგზეა დაყვანილი (სამართლებრივი ურთიერთობა საზოგადოებრივი ურთიერთობის მონესრიგების პროცესია (და არა შედეგი – ეს უკანასკნელი მართლწესრიგია და არა სამართლებრივი ურთიერთობა). ტრადიცია, რომლის თანახმად, სამართლის ნორმა მოწყვეტილია მართლწესრიგისგან, როცა არც აინტერესებთ, – გადადის თუ არა ნორმა მართლწესრიგში, ან თუ გადადის, რა გზით, რა კავშირებით, – ასე ვთქვათ, „შამალი ნორმატივიზმია“, რადგან მართლწესრიგისგან სამართლის ნორმის მოწყვეტის

შემთხვევაში ეს ნორმა ადამიანის რეალურ ყოფიერებასთან არავითარ კავშირში არაა. ამ ლოგიკით კი ადამიანის ქმედება, როგორც ყოფიერების ელემენტი, სამართლის ამ ნორმას, რომელიც ყოფიერებისგან აბსოლუტურად განმზოლოებულია, ვერასდროს ვერ შეხვდება, მაშასადამე, ვერ დაარღვევს მას და ამიტომ ეს ქმედება არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო. მეორე მხრივ, მართლწესრიგზე სამართლის ნორმის დაყვანა სოციოლოგიზმია, რადგან ამ ლოგიკით მართლწესრიგი ნაწილობრივ განხორციელებული სამართალი კი არაა, არამედ მართლწესრიგად ქცეული სამართალია!

ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ მართლწესრიგში სამართლის ნორმის გადასვლის მოთხოვნას აზრი არა აქვს! გასაგებია, რომ ეს ორი უკიდურესობა უნდა დაიძლიოს. კერძოდ, სამართლებრივი ურთიერთობა არის სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის, და მართლწესრიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართლის, როგორც არსის, კავშირის ფორმა, როცა სამართლის ნორმა მართლწესრიგისაგან მოწყვეტილი არაა, მარგამ არც მართლწესრიგზე დაიყვანება.

ვფიქრობ, სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც სამართლის ნორმისა და მართლწესრიგის კავშირის ფორმა, რეალური ურთიერთმოქმედებისათვის საკმარისი არაა. ამისთვის საჭიროა სამართლის სუბიექტის ცნებაც და მისი პასუხისმგებლობაც. სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც სამართლის ფილოსოფიის კატეგორია, არის სამართლის ნორმისა და მართლწესრიგის კავშირის ფორმა, „რომელშიც სამართლის სუბიექტი სათანადო ინსტანციის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით ეკიდება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას და თავისი მართლზომიერი ქმედებით ქმნის, იცავს და განამტკიცებს მართლწესრიგს“ (იხ. გურამ ნაჭყებია, სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც სამართლის ფილოსოფიის კატეგორია, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XV 11, თბილისი, 2013, გვ. 47).

პასუხისმგებლობა, როგორც სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის, და მართლწესრიგის, როგორც არსის, კავშირის ფორმის შინაარსი

რამდენადაც სამართლებრივ ურთიერთობას, როგორც სამართლის ნორმისა და მართლწესრიგის კავშირის ფორმას (როგორც ფორმას), არ შესწევს უნარი, სუბიექტის მართლ-ზომიერი ქმედება დამოუკიდებლად გამოიწვიოს, არსებობს ამ ფორმის დამაფუძნებელი შინაარსი – პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა. მართლაც, როგორც უკვე ითქვა, არსებობს პასუხისმგებლობის ორი ასპექტი: პოზიტიური, როცა სუბიექტი თავის მოვალეობას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით და ნეგატიური, როცა სუბიექტი თავის მოვალეობას ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ანუ, ბრალეულად, ხოლო, ნეგატიურმა პასუხისმგებლობამ (მაგალითად, დანაშაულის ჩადენის გამო) სუბიექტი, მისი უპასუხისმგებლობის, ანუ ბრალის, დაძლევის გზით, კვლავ პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში უნდა აღადგინოს, რათა სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების მოვალეობას ამიერიდან მოეკიდება პასუხისმგებლურად.

როგორც ჩანს, აქ სახეზეა წარსულის, აწყმოსა და მომავლის კავშირი. კერძოდ, თუ ახლა და ამ წუთას, ნორმატიულად დადგენილ ჩემს მოვალეობას არ მოვეკიდები პასუხისმგებლურად, მომავალში ნეგატიური პასუხისმგებლობის ზიდვა მომიწევს. აქედან გამომდინარე, ნორმატიულად დადგენილი ჩემი მოვალეობისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების შემუშავება, მოცემულ მომენტში, სასიამოვნო თუ საინტერესო შეიძლება არც იყოს, მაგრამ თურმე არსებობს სხვა, დიდი ინტერესი, ესაა „ინტერესი მიზნისა, იმის განხორციელებისა, რაც მომავალში ძვეს და რაც განსაზღვრავს ახლანდებლობასა და აქტიუობას. წარსულის აწყმომი გადმოტანა და მომავალში „შერბენა“ ადამიანური აქტია და იგი მაძიებელი არსების უნივერსალობაზე მიუთითებს. ამის გარდა, არსებობს პიროვნებაში მყ-

ოფი ძალა (სპეციფიკურ-ადამიანური უნარი), რომელიც ზოგჯერ „არაინტერესოსაც“ გვაკეთებინებს: მოვალეობასა და პასუხისმგებლობას ზიარებული ადამიანისათვის „არასაინტერესოც“ მისეული ხდება“ (ანზორ ბრეგაძე, ადამიანის შინაგანი ბუნება და მისი გარეგამოვლენა, თბილისი, 1984, გვ. 49).

ამრიგად, ადამიანს შეუძლია, მისი აღსრულების შინაგანი მზაობით მოეკიდოს იმ ვალდებულებასაც კი, რომელიც მისთვის საინტერესო არაა, მაგრამ, რამდენადაც მისი შეუსრულებლობა, როგორც ჩანს, ზოგად ღირებულებათა სისტემას დაანგრევს, ამდენად, ადამიანი მას შინაგან თანხმობას უცხადებს.

აქედან გამომდინარე, პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეის თანახმად, სისხლის სამართლის სუბიექტი, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად და მონოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით.

თუმცა, საკითხავია: როგორ არის შესაძლებელი სისხლის სამართალში პოზიტიური პასუხისმგებლობა, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი ისეთი დამოკიდებულება, როცა ეს ვალდებულება მისი აღსრულების შინაგანი მზაობით სრულდება? მართლაც, ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ სისხლის სამართალი მატერიალური სამართლის სისტემის სულ ბოლო, სასრული, ელემენტია, ხოლო, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება სამართლებრივი მოთხოვნის იმდენად მინიმუმია, რომ ამ ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულებითვის ადგილი თითქოს არ რჩება. მაგრამ ეს მოჩვენებითობა მაშინვე ქრება, როგორც კი დანაშაულებრივი ქმედების განსაკუთრებულ საზოგადოებრივ საშიშროებას გავითვალისწინებთ. კერძოდ, დანაშაულის ჩადენას მისი ჩამდენი პირი გაჰყავს სახელმწიფოსთან სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებს გარეთ, ხოლო ეს სახელმწიფოს დანგრევის ტოლფასია, რადგან სახელმწიფო მის მოქალაქეებთან სამართლებრივი კავშირის გარეშე შეუძლებელია. გასაგებია, რომ

მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება სისხლის სამართლის სფეროში სამართლებრივი მოთხოვნის მინიმუმია, მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ დანაშაულის ჩადენა ანგრევს სახელმწიფოს და ამიტომ განსაკუთრებული საზოგადოებრივი საშიშროების შემცველია, - სისხლის სამართლის სუბიექტს საკმაოდ მაღალი პოზიტიური პასუხისმგებლობა ეკისრება. ამითაა პირობადებული ბრალის, როგორც სახელმწიფოს წინაშე სისხლის სამართლის სუბიექტის უპასუხისმგებლობის, განსაკუთრებით მაღალი ხარისხი და, შესაბამისად, დანაშაულის ჩადენისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის განსაკუთრებული სიმძაფრე.

პროფ. გელა ბანძელაძე ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-იან წლებში მართებულად ალაგებდა ზნეობრივ და სამართლებრივ ნორმებს მათში გამოხატული მოთხოვნის ხასიათის მიხედვით. კერძოდ, ზნეობრივი ნორმის მოთხოვნა მოთხოვნის მაქსიმუმია, ხოლო, სამართლებრივ ნორმებში შეიძლება მინიმალური მოთხოვნაც გამოიხატოს, მაგრამ თუ ამ მიმართებით გამოიკვეთება დაუშვებელი და აუცილებელი ქცევები, მაშინ პირველ რიგში ეს ქცევები უნდა შესრულდეს, როგორც საზოგადოების არსებობის მინიმალური პირობა (იხ. გელა ბანძელაძე, ეთიკა, თბილისი, 1969, გვ. 135). მაგრამ განსაკუთრებით საინტერესოა პროფ. გელა ბანძელაძის მოსაზრება ადამიანის ცნობიერების სტრუქტურისა და პასუხისმგებლობის შესახებ.

კერძოდ, მისი აზრით, ადამიანის ზნეობრივი ქცევისათვის საჭიროა ზნეობრივი შეგნება, ზნეობრივი ნორმის შესაბამისად მოქცევის სურვილი, ანუ კეთილი ნება, და ამ სურვილის პრაქტიკული აღსრულების უნარი- ნებისყოფა. მაგრამ ირკვევა, რომ კეთილ ნებას ზოგჯერ ნებისყოფასთან აიგივებენ. აქედან გამომდინარე, კეთდება შესაბამისი დასკვნა, რომელიც არსებითად წინააღმდეგობრივია. კერძოდ, „ადამიანი პასუხისმგებელია თავისი მოქმედებისათვის იმიტომ, რომ მას ნებისყოფა აქვს. მაგრამ თუ მას ნებისყოფა აქვს, ამ კონცეფციის მიხედვით, იგი აუცილებლად კარგად უნდა მოიქცეს, რადგან ნებისყოფა გაი-

გივებულია კეთილ ნებასთან“ (იქვე, გვ. 52). ამ კონცეფციის მომხრეებმა, – განაგრძნობდა იგი მსჯელობას, – უნდა დაუშვან, რომ ბოროტების წყაროა შეუგნებლობა, ინტელექტუალური შეცდომა ან უნებისყოფობა. აქედან ავტორი აკეთებდა შემდეგ დასკვნას: „თუ დანაშაულის მიზეზი შეუგნებლობაა, მაშინ საქმე გვექონია შეცდომასთან და არა დანაშაულთან, ხოლო თუ ბოროტების წყარო უნებისყოფობაა, მაშინ ბოროტების დას-ჯა შეუძლებელია, რადგან მხოლოდ ნებისყოფაა შერაცხადო-ბისა და პასუხისმგებლობის საფუძველი“ (იქვე, გვ. 52).

როგორც ჩანს, „ადამიანს ამოძრავებს არა შეგნება, არ-ამედ ნება, სურვილი, გრძნობა. შეგნების ფუნქცია მხოლოდ სამოძრაო გზის განათებაა. როგორც მანქანას ვერ აამოძ-რავებს შუქფარები, ასევე ადამიანს ვერ აამოძრავებს მხ-ოლოდ შეგნება, ნების, სურვილის, გრძნობის გარეშე“ (იქვე, გვ. 54). ირკვევა, რომ, როგორც მანქანა შეუძლებელია მუხრუჭის გარეშე, ადამიანში ასეთი მუხრუჭი არის ნებისყოფა (იქვე, გვ. 55).

ამრიგად, ადამიანის ცნობიერების სტერუქტურაში, უპირ-ველეს ყოვლისა, იგულისხმება ინტელექტი, რომლითაც ადამი-ანი აცნობიერებს ვითარებას, რომელშიც ის იმყოფება. შემდეგ მოდის გრძნობა, ესე იგი, ცნობიერების ემოციონალური მხარე, რადგან ცნობიერების სტრუქტურა უფრო ფართოა და მასში ინ-ტელექტუალურის გარდა, ემოციური და ნებელობითი პროცესე-ბიც მონაწილეობენ (იხ. ნიკო ჭავჭავაძე, ესთეტიკის საკითხები, ტ. 1. თბილისი, 2007, მეორე გამოცემა, გვ. 27).

გამოდის, რომ ადამიანის ცნობიერების შემდეგი სტრუქტურა არსებობს: ინტელექტი, ემოცია, სურვილი და ნებისყოფა, რო-გორც უნარი იმისა, რომ მიიღოს და შემდეგ პრაქტიკულად აღას-რულოს იგი. მაგრამ საკმარისია თუ არა ყოველივე ეს იმისათვის, რომ ადამიანის საქციელი აღიძრას?

ამ თვალსაზრისით ფრიად საინტერესოა ირაკლი გოგი-ჩიძის მოსაზრება ადამიანის ყოფიერების მთლიანობაში ნების ფენომენის შესახებ. ავტორი საკმაო სიღრმით განიხილავს ნების ფენომენს შოპენჰაუერისა და უილიამ ჯემსის შეხედულებათა

მიხედვით, მაგრამ ჩვენ ამჯერად ავტორის საბოლოო დასკვნით და მისი შეფასებით შემოვიფარგლებით. კერძოდ, ავტორი ფრიად საინტერესოდ იქცევა, როცა ნებას და პიროვნებას, როგორც ორ სხვადასხვა ცნებას, ერთ ცნებაში აერთიანებს და ამ აზრით სახეზეა „პიროვნება“. ირკვევა, რომ „პირის“ და „ნების“ მექანიკური კავშირი კი არ გვაქვს, არამედ მათი კანონზომიერი კავშირი.

ავტორის აზრით, ნების არსებობა უსწრებს მის არსებას. ეს არსება გულისხმობს იმას, რომ მე-მ, რომელიც პოტენციურად ფლობს ნებას, ადრე თუ გვიან განავრცოს თავისი ძალაუფლება საკუთარი ყოფიერების შემადგენელ ყველა სფეროზე, ემპირიულზე, რაციონალურზე, ფიქრითზე. სხვაგვარად, მე-მ ნება უნდა რეალიზაცია ჰყოს, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ მთელი ფსიქიკური შინაარსები დადექემდებარება მის კონტროლს. თუ რა შინაარსი გამოვა წინა პლანზე ცნობიერების წინაშე და ითამაშებს ქმედებისთვის მოტივის როლს, ეს უნდა გადანყვითოს ერთიანმა პიროვნულმა მე-მ. მაგალითად, სიგარეტი მოვნიო თუ არა, ემპირიულმა ან რაციონალურმა სურვილმა კი არ განსაზღვროს ცალ-ცალკე, არამედ ორივე ფენის თავის მთლიანობაში მომცველმა, მათზე მაღლა მდგომმა პიროვნებამ (ირაკლი გოგიჩიძე, ნება და ადამიანის ყოფიერების მთლიანობა, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XV1, 2012, გვ. 121-123).

ჩემი აზრით, ავტორის „პიროვნება“, რომელმაც ყველა ქვემდგომი ფსიქიკური პროცესი უნდა დაიქვემდებაროს, განასახიერებს არა მარტო ნებისყოფის უნარს, მიიღოს და აღასრულოს რაიმე გადანყვითლება, არამედ ამჯერად უმთავრესია თვით გადანყვითლების შინაარსი და ფორმა. კერძოდ, ამ თვალსაზრისით მთავარია, რომ მიღებული გადანყვითლება იყოს პასუხისმგებლური, რადგან ამგვარი „პიროვნება“ პასუხისმგებლობის გრძნობის გარეშე შეუძლებელია. პასუხისმგებლობა, უპირველეს ყოვლისა, პოზიტიური ასპექტით უნდა წარმოვაჩინოთ, როცა პიროვნება ნორმატიულად დადგენილ მოვალეობას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი, მისი აღსრულების შინა-

განი მზაობით. ცხადია, მას ფაქტობრივად შეუძლია იმოქმედოს უპასუხისმგებლოდაც, ანუ ბრალეულადაც, მაგრამ ამჯერად ბრალის წინაპირობებზე უნდა შევჩერდეთ.

ამრიგად, ერთია მართლზომიერი ქმედების მოვალეობა და მეორეა ამ მოვალეობისადმი დამოკიდებულება მისი აღსრულების შინაგანი მზაობით. მაგრამ როგორ არის ეს უკანასკნელი შესაძლებელი?

გუსტავ რადბრუხი წერდა, რომ ადამიანზე მოვალეობის დაკისრებას შეუძლია გამოიწვიოს იძულება, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში – ამ მოვალეობის აღსრულების გრძნობა (იხ. Густав Радбрых, Философия права, М. 2004, стр. 94). ცხადია, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნება, როგორც შემდგომაც იქნება ნაჩვენები, მართლზომიერი ქმედების ჩასადენად საკმარისი არაა, მაგრამ ადამიანის პიროვნება მოწოდებულია, ნორმატიულად დადგენილ მოვალეობას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, თუმცა ეს მოვალეობის აღსრულების გრძნობის ფსიქოლოგიურ გაგებას არ ნიშნავს. არაა გამორიცხული, რომ სუბიექტს რომელიმე მოვალეობის აღსრულება გულით უნდოდეს, მაგრამ ეს წმინდა ფსიქოლოგიური არგუმენტი საკმარისი არაა. აუცილებელია, რომ ნორმატიულად დადგენილი მოვალეობისადმი დამოკიდებულება ადამიანის სოციალურ ბუნებას დავეუკავშიროთ. ამ ასპექტით ბუნებრივად იკვეთება პასუხისმგებლობის გრძნობის პრობლემა, რადგან ამ გრძნობის გარეშე ადამიანის პიროვნება (მისი ჯანსაღი ფსიქიკის ვითრებაში) შეუძლებელია.

ამ პოზიციიდან ფრიად საინტერესოა გიორგი ცინცაძის შემდეგი დებულება: „კითხვა იმის შესახებ, თუ როგორ არის შესაძლებელი იურისპრუდენცია, როგორც მეცნიერება, გულისხმობს იმის გარკვევას, თუ რას ემყარება პიროვნების პიროვნულობა. თუ პიროვნებას ჩამოვაცალეთ პირადი პასუხისმგებლობა, თუ მისი ქცევა არ არის მისი პირადი არჩევანის შედეგი, მაშინ მას უნდა მოეხსნას ყოველგვარი პასუხისმგებლობა“ (იხ. გიორგი ცინცაძე, პიროვნება, დრო, განწყობა, თბილისი, 1981, გვ. 94). იმის მიუხედავად, რომ იურისპრუდენცია, როგორც

კერძო მეცნიერება, პასუხისმგებლობის პრობლემას თავისივე ფარგლებში ვერც დასვამს და ვერც გადაწყვეტს, გიორგი ცინცაძის ეს მოსაზრება მაინც საყურადღებოა. მით უფრო, რომ სუბიექტსა და მასზე მაღლა მდგომ ინსტანციას შორის ურთიერთობა პოზიტიური პასუხისმგებლობითაა პირობადებული ისევე, როგორც ფორმას მისი შინაარსი განსაზღვრავს. მაშასადამე, რომ არა პოზიტიური პასუხისმგებლობა, არც ეს ურთიერთობა იქნებოდა შესაძლებელი, ეთუმცა ისიც საკითხავია, თუ რატომ ეყიდება სუბიექტი თავის მოვალეობას პასუხისმგებლურად? პროფ. გია ნოდია წერდა: „პიროვნულობა გულისხმობს რაღაც ზესუბიექტური ინსტანციისადმი აუცილებელ მიმართებას, რომელიც „პასუხისმგებლობის“ ცნებით გამოიხატება. აუცილებელი არ არის, რომ ეს ინსტანცია „გარეგანად“ იქნეს განცდილი. პირიქით, ნამდვილი თავისუფლება მაშინ გვაქვს, როცა პიროვნება უმაღლეს ავტორიტეტს საკუთარი პიროვნულობის სიღრმეში ნახულობს. ასეთია სინდისი, ერი, საერთოდ უმაღლესი გონითი ღირებულებები“ (იხ. გია ნოდია, თამაშის ცნება კულტურის ფილოსოფიაში, თბილისი, 1987, გვ. 46).

ამრიგად, ამკარაა, რომ პიროვნება, როგორც საზოგადოების წევრი და სახელმწიფოს მოქალაქე, მრავალმხრივ ურთიერთობაშია მისი სოციალური როლების შესაბამისად და, მაშასადამე, მრავალმხრივადაა პასუხისმგებელი თითოეული ამ როლის წინაშე. მაგრამ ამჯერად აქცენტს სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთობაზე ვაკეთებთ, როცა ეს ურთიერთობა მყარდება არა დანაშაულის, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების, გამო, არამედ, პირიქით, მართლზომიერი ქმედების გამო.

დანაშაულის ჩადენის გამო მყარდება სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობა ამ ქმედების გამოძიებისა და სამართლო განხილვის ინტერესებში და არა სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობისა და სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობის აღრევა დაუშვებელია. სამწუხაროდ, რუსულ იურიდიულ ლიტ-

ერატურაში ამგვარი აღრევა იშვიათი არაა. მაგალითად, ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში ნათქვამია: „სისხლის სამართალში სამართლებრივი რეგულირების საგანია სოციალურად ნეგატიური, (მავნე, უარყოფითი), ღირებულებას მოკლებული ფაქტობრივი საზოგადოებრივი ურთიერთობანი, რომელნიც წარმოიშობიან დანაშაულის ჩადენის მომენტში მისი ჩამდენ პირსა და სახელმწიფოს შორის მისი სამართალდაცვითი ორგანოების სახით“ (იხ. Уголовное право, Общая и Особенная часть, М. 2007, стр. 8). აქ აშკარაა, რომ, ჯერ ერთი, ტერმინი „სახელმწიფო მისი სამართალდაცვითი ორგანოების სახით“ გულისხმობს ჩადენილი ქმედების გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის პროცესულურ მხარეს, რაც სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, მოწესრიგების საგანი ვერ იქნება.

მეორეც, რანაირად შეიძლება სისხლის სამართალმა, როგორც სამართლის დარგმა, აწესრიგოს უკვე ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედება? დანაშაულის ჩადენას მისი ჩამდენი პირი გაჰყავს სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, გარეთ და, მაშასადამე, დანაშაულებრივი ქმედება სისხლის სამართლის მოწესრიგების საგნად არ შეიძლება ჩაითვალოს. სხვა საკითხია, თუ უკვე ჩადენილი დანაშაულის გამო დანაშაულის ჩამდენ პირს უნდა დაეკისროს ნეგატიური პასუხისმგებლობა. მაგრამ, სამწუხაროდ, მოხდა ისე, რომ დანაშაულის ჩადენის გამო ნეგატიური პასუხისმგებლობა „ურთიერთობად“ გასაღდა. საყოველთაოდ გავრცელდა აზრი, რომ დანაშაული ჩამდენი პირი თითქოს „ვალდებულია პასუხი აგოს“, მაშინ, როდესაც მას დანაშაულის ჩადენის გამო პასუხისმგებლობას სასამართლო აკისრებს. მაშასადამე, იმის გამო, რომ დანაშაულის ჩადენის გამო ნეგატიური პასუხისმგებლობა „სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობად“ გასაღდა, შეიქმნა არსებითი გაუგერობა, დანაშაულის ჩადენა თითქოს სახელმწიფოსთან სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას ქმნის, მაშინ, როცა რეალურად საქმე შეეხება დანაშაულის ჩადენის გამო ნეგატიურ პასუხისმგებლობას და

არა დანაშაულის ჩადენის გამო სახელმწიფოსა და დანაშაულის ჩამდენ პირს შორის სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას.

აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ სისხლის სამართალი აწესრიგებს ურთიერთობას სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკოდოს პასუხისმგებლურად.

სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთპასუხისმგებლობის პრობლემა

ვფიქრობთ, დასაზუსტებელია დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის პრობლემატიკაში ამ ურთიერთობის სუბიექტებს შორის პასუხისმგებლობის გადანაწილების საკითხი.

როგორც უკვე ჩანს, სისხლის სამართლის სუბიექტი სახელმწიფოს წინაშეა პოზიტიურად პასუხისმგებელი ჯერ მართლზომიერი ქმედებისთვის, რომელსაც სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში გადააქვს, ხოლო შემდეგ ნეგატიურად – მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებისთვის. მაგრამ ეს იმას სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტის წინაშე სახელმწიფოს არანაირი პასუხისმგებლობა არ ეკისრება. როგორც მართებულად აღნიშნავს პროფ. ბესარიონ ზოიძე, „სადაც არ არსებობს სახელმწიფოს ვალდებულება, იქ არც ადამიანის უფლება მოიაზრება“ (დასახ. ნაშრომი, გვ. 48). გარდა ამისა, ავტორი სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის ურთიერთობას განიხილავს ე.წ. ესეისტური ხასიათის ფილოსოფიურ ნააზრევში, რომელშიც მართებულადაა ყურადღება გამახვილებული იმაზე, რომ ადამიანი, როგორც სამართლის სუბიექტი, სახელმწიფოსთან მიმართებაში ჩნდება. მართალია, სახელმწიფო თითოეული ადამიანის თავისუფლ-

ბას ზღუდავს, როგორც კანტი იტყოდა, „თავისუფლების საყოველთაო კანონით“, ხოლო ეს კანონი სახელმწიფოს შექმნით დგინდება და ადამიანის ნებისმიერი მოქმედების საზომი ხდება (იხ. ბესარიონ ზოიძე, სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა, უპირატესად ადამიანის უფლებების ქრილში, ესეები, თბილისი, 2013, გვ. 29). ავტორის აზრით, სახელმწიფო საშუალებაა იმისთვის, რომ ადამიანს შეუქმნას თავისი ადამიანურობის გამოვლენის ასპარეზი. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოსა და პიროვნების დაპირისპირება ნაკლებად არის მოსალოდნელი, რადგან ამ პოზიციიდან, ის, რასაც ჩვენ სახელმწიფოს ვუწოდებთ, „ალარაა სახელმწიფო, რადგან ის დაშორებულია ცალკეულ ადამიანს. ასეთ ვითარებაში სახელმწიფომ შეიძლება ადამიანებს თავს მოახვიოს ისეთი სამართალი, რაც არცაა სამართალი თავისი ქვეშაირი გაგებით. ამ დროს ადამიანები იქცევიან სახელმწიფო ნების ინსტრუმენტებად, მისი ბოროტი ზრახვების შესრულების იარაღად“ (ბესარიონ ზოიძე, იქვე, გვ. 30).

მართალია, ავტორი სახელმწიფოსა და პიროვნების დაპირისპირებას ერთგვარ გამონაკლისად აცხადებს, მაგრამ რაკი ეს დაპირისპირება გამორიცხული არაა, ჩვენი აზრით, სახელმწიფოს წინაშე დგება მთელი რიგი ვალდებულებებისა, რაც მან პიროვნების წინაშე უნდა შეასრულოს.

ჯერ ერთი, სახელმწიფო ვალდებულია, იზრუნოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ძირეული სფეროს გაუმჯობესებისთვის, რათა დანაშაულის ჩადენა მისი თავიდან აცილების ტენდენციით შეიცვალოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში სახელმწიფო სასჯელზე უფლებას ვერ მოიპოვებს, ხოლო, ამ ვითარებაში სასჯელი სუბიექტზე თავსმოხვეული, გარეგანი იძულება აღმოჩნდება, რის გამოც იგი თავის დანიშნულებას ვერ შეასრულებს.

მეორეც, სახელმწიფო, როგორც კანონმდებელი, ვალდებულია სისხლის სამართლის კანონი მსოფლიოს დემოკრატიულ სახელმწიფოებში დამკვიდრებული სტანდარტებთან ერთად, ქართულ ტრადიციების გათვალისწინებითაც, ააგოს, თანაც ისე,

რომ მასში ფართოდ იქნეს გათვალისწინებული დანაშაულის თავიდან აცილებისთვის ყველა შესაძლებელი ნამახალისებელი მაქანიზმი და ზომა.

მესამეც, სახელმწიფო, როგორც კანონმდებელი, ვალდებულია, უზრუნველყოს ყველა მოქალაქის უფლება, რომ საქართველოს კონსტიტუციაში დადგენილი წესით, აქტიურად მონაწილეობდეს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში, რათა სისხლის სამართლის კანონი არა მარტო სახელმწიფოს ნებას, არამედ მოქალაქის ნებასაც გამოხატავდეს. ამ გზით უფრო უპრიანია, მოქალაქემ ნებაყოფლობით იკისროს მართლზომიერი ქმედებისა და მართლწესრიგის დაცვისთვის სახელმწიფოს წინაშე პოზიტიური პასუხისმგებლობა.

მეოთხეც, სახელმწიფო ვალდებულია, შექმნას სისხლის სამართლის საპროცესო კანონი, რომელიც მართლმსაჯულების განხორციელების ყველა დემოკრატიული პრინციპის შესაბამისად, შეჯიბრობითობის პრინციპის დამკვიდრებით, დაიცავს ბრალდებულის პროცესუალურ უფლებებს, უზრუნველყოფს სისხლის სამართლის საქმეზე სამართლიანი სასამართლო გადანაცვების მიღების შესაძლებლობას, მათ შორის, ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის გამოყენებითაც.

მეხუთე, სახელმწიფო ვალდებულია, ისე მოაწყოს სასჯელალსრულებითი საქმიანობა, რომ ეს სასჯელის მიზნებს შეესაბამებოდეს (იხ. საქ. სსკ 39-ე მუხლი); აქტიურად იქნეს დაცული მსჯავდებულის უფლებები, ნახალისდეს პატიმრის პოზიტიური პასუხისმგებლობით ნაკარნახევი ქმედება, რათა სასჯელისგან მისი გათავისუფლების საკითხი უფრო სწრაფად გადაწყდეს. სასჯელალსრულობით დაწესებულებათა საქმიანობა ტრადიციულად რთულია (არა მარტო საქართველოში), მაგრამ ამ სფეროს სისტემური გაუმართაობა მსჯავრდებულის გაბოროტებას უფრო იწვევს, ვიდრე მის გამოსწორებას.

და ბოლოს: მოკლედ ვიტყვი იმას, რომ საქართველოს პარლამენტმა ნეგატიური წესით შეიძლება პასუხი აგოს მოქალაქის წინაშე იმისათვის, რომ მის მიერ მიღებული ნორმა საქართველოს

საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად სცნოს. აქ ზოგადად ვამბობთ იმაზეც, რომ არსებობს საერთაშორისო სასამართლო, სადაც შეიძლება დადგეს საქართველოს მოქალაქის წინაშე საქართველოს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხიც.

ამრიგად, სახელმწიფო და სისხლის სამართლის სუბიექტის ურთიერთობა ურთიერთპასუხისმგებლობის რეჟიმში უნდა განვიხილოთ.

მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებათა გეგანიზმის პრობლემა

შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის პასუხისმგებლობის გადანაწილების საკითხის განხილვის შემდეგ ამ საკითხის განმეორებით დასმა ტავტოლოგიაა. მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ თავისუფლების პრობლემა, რაიმე შემზღუდავი ინსტანციის გარეშე, აბსოლუტური თავისუფლების სახით, თავის თავს გააუქმებდა, მაშასადამე, სახელმწიფოს, როგორც შემზღუდავ ინსტანციას და პიროვნებას, როგორც სახელმწიფოს წინაშე პასუხისმგებელი პირის ურთიერთობა უკვე სხვა კუთხით დგება.

შეიძლება ითქვას, რომ მართლზომიერი ქმედების ჩადენას, სუბიექტური მხრივ, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, ანუ, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობა განაპირობებს. აქედან გამომდინარე, ლოგიკური ჩანს მტკიცება, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, პირიქით, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ანუ ბრალი, განაპირობებს. მეორენაირად რომ ვთქვათ, ბრალი ანტისაზოგადოებრივი (მათ შორის – მართლსაწინააღმდეგო) ქმედების სუბიექტური მიზეზია და

ამიტომაც ჰქვია მას „ბრალი“, რომლის გარეშე ეს ქმედება ჩადენილი არ იქნებოდა.

აქედან გამომდინარე, ფრიად აქტუალურია საქართველოს ფილოსოფიურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის ანზორ ბრეგაძის შემდეგი დებულება: „ადამიანის ყოველმხრივი ცხადყოფისათვის, მისი არსისა და ჯერარსის (რა არის ადამიანი და როგორი უნდა იყოს ის) საკითხის გარკვევისა და სუბიექტის პირადი პასუხისმგებლობისთვის მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს ადამიანის წარმოშობის პრობლემას“ (ანზორ ბრეგაძე, ქართველი-ფილოსოფოს-ანთროპოლოგები, თბილისი, 2007, გვ. 11).

სამწუხაროდ, ადამიანის, როგორც თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსების, ფილოსოფიური პრობლემის უგულვებელყოფამ ადამიანი ლოგიკურად ფსიქოლოგიური კვლევის საგნად გადააქცია. ეს, რა თქმა უნდა, ადამიანის პრობლემატიკაში აშკარა ფსიქოლოგიზმია, ხოლო, ამგვარი ფსიქოლოგიზმი ამახინჯებს არა მარტო სხვა მეცნიერებებს, რომელთაც ფსიქოლოგიის მონაცემები სჭირდებათ, არამედ_თვით ფსიქოლოგიასაც, რადგან ფსიქოლოგიის საგნის ამგვარი უკანონო გაფართოების გამო ფსიქოლოგია უნივერსალურ მეცნიერებად გადაიქცევა (ანზორ ბრეგაძე, იქვე, გვ. 35). ცხადია, ეს ფსიქოლოგიზმი უნდა დაიძლიოს, მაგრამ ვფსიქოლოგიისგან მონყვეტა მეორე უკიდურესობა იქნებოდა.

ადამიანის ქცევის ფორმების ფსიქოლოგიური ანალიზი

ადამიანის ქცევის ფორმების ფსიქოლოგიური ანალიზის გარეშე მართლზომიერი თუ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებათა მექანიზმის გარკვევა შეუძლებელია. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს გამოჩენილი ქართველი ფსიქოლოგის აკად. დიმიტრი უზნაძის კონცეფცია, რომელსაც აქ მოკლედ განვიხილავ,

რადგან ეს კონცეფცია საყოველთაოდაა ცნობილი. იგულისხმება ე. წ. განწყობის ცნება და თეორია, რომელსაც ადამიანის ქცევის ფორმების დასადგენად დიდი მნიშვნელობა აქვს. „განწყობა“ ნიშნავს გარკვეული ქცევისთვის სუბიექტის მზაობას, მის მთლიან-პიროვნულ მოდიფიკაციას. აქ პირველ რიგში იგულისხმება იმპულსური ქცევა, რომელიც მოთხოვნილებისა და მისი დაკმაყოფილების სიტუაციის ურთიერთდამთხვევის ნიადაგზე, ცნობიერების საგანგებო ჩარევის გარეშე, ანუ, არაცნობიერად, ხორციელდება. მაგალითად, თამბაქოს წევის მოთხოვნილება, კონოსეანებისა თუ თეატრალური წარმოდგენის მსვლელობაში, როგორც წესი, ვერ დაკმაყოფილდება, ხოლო, თუ სუბიექტი ამგვარი შეზღუდვისგან გათავისუფლდება, მაშინ თამბაქოს წევის მოთხოვნილება ისე დაკმაყოფილდება, რომ ამისთვის ცნობიერების საგანგებო ჩარევაც არაა საჭირო, ვიდრე თამბაქოს წევის პროცესი რაიმე მიზეზით არ შეფერხდება. ამგვარი შეფერხება კი ნიშნავს „პრობლემურ სიტუაციას“, როცა სუბიექტმა ცნობიერების საგანგებო ჩარევით, ე. წ. „ობიექტივაციის აქტით“ ცდილობს გაარკვიოს, თუ რა იყო თამბაქოს წევის შეფერხების მიზეზი. აქ კი იმპულსური ქცევა ქრება და ქცევა ნებელობით სფეროში გადადის. იმპულსური ქცევა ადამიანის ქცევის ერთ-ერთი ფორმაა და, დ. უზნაძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ დროს სუბიექტი „არც მე-ს ობიექტივაციას ახდენს და არც ქცევისას და ამიტომ იმპულსური ქცევა არასოდეს მე-ს თვითაქტივობის გამოვლინებად არ განიცდება“ (დიმიტრი უძნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია, შრომები, ტ. 111-IV, თბილისი, 1984, გვ. 27). ავტორს ამით იმისი თქმა უნდოდა, რომ იმპულსური ქცევა ადამიანის თავისუფლებას არ გამოხატავს. აქედან გამომდინარე, დგება პრობლემები: 1. ე.წ. ფიზიოლოგიური აფექტის ვითარებაში სუბიექტის ქცევა ფსიქოლოგიურად იმპულსური ხომ არაა? ამის შესახებ (იხ. T. G. Шавгулидзе, Аффект и умственная ответственность, Тбилиси, 1974). 2. იმპულსური ხომ არაა სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულიც? ამ შემთხვევებში შეუძლია თუ არა სუბიექტს, პასუხისმგებლურად მოეკიდოს მართლზომიერი ქმედების მოვ-

აღეობას? 3. იმპულსური ხომ არაა გუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაული (ამის შესახებ იხ. М. Г. Угрехелидзе, Проблема неострожной вины в уголовном праве, Тбилиси, 1975).

სამწუხაროდ, მოხდა იხე, რომ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში ქცევის ფორმები, მათ შორის იმპულსური ქცევაც, დანაშაულებრივი ქმედების ნიარსახეობად იქნა მიჩნეული, რომლის ლოგიკით, დანაშაულის ცნება ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი ცნება აღმოჩნდა. სისხლის სამართლის სფეროში ქცევის ფსიქოლოგიური ფორმების გადატანით გართულდა ისეთიპრობლემა, როგორიცაა: პასუხისმგებლობა, მაგალითად, ფიზიოლოგიური აფექტის ვითარებაში ჩადენილი, აგრეთვე გაუფრთხილებელი და სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისთვის. არ შეიძლება უგულებელვყოთ ის გარემოება, რომ სისხლის სამართლის სფეროში საქმე ეხება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნებას და ამ ვალდებულებისადმი სისხლის სამართლის სუბიექტის პასუხისმგებლურ დამოკიდებულებას. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ სუბიექტის ქცევა ფსიქოლოგიურად ნებელობითია, ობიექტივაციის აქტითაა წარმართული. იმპულსური ქცევა კი, როგორც უკვე ითქვა, არაცნობიერი. მაგრამ რანაირად შეიძლება ფიზიოლოგიური აფექტის ვითარებაში ჩადენილი ქმედება, რომელიც სუბიექტური მხრივ პირდაპირი განზრახვით ხორციელდება, იმპულსური ანუ არაცნობიერი იყოს? აქედან გამომდინარე, ფიზიოლოგიური აფექტის ვითარებაში ჩადენილი დანაშაული, თავისი ფსიქოლოგიური ბუნებით, იმპულსური ვერ იქნება, იმის მიუხედავად, რომ ფიზიოლოგიური აფექტის ვითარებაში სუბიექტის ინტელექტი და ნება მნიშვნელოვნადაა შეზღუდული. მაგრამ ამ ვითარებაში სუბიექტი მაინც არ კარგავს უნარს, პასუხისმგებლურად მოეკიდოს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას და აფექტის რისხვაზე მაღლა დადგეს.

ამგვარი უნარი სუბიექტს პათოლოგიური აფექტის ვითარებაში ეკარგება. მსგავსი ვითარებაა პათოლოგიური სიმთვრალის ვითარებაშიც, თუ პირი შეგნებულად არ დათვრია, რომ დანაშაული უფრო „გაბედულად“ ჩაედინა ან იგი სპეციალური მოვალე-

ობის შესრულების წინ თვრება (სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობის დასაბუთების პრობლემაზე იხ. ნონა თოდუა, სიმთვრალეში ჩადენილ დანაშაულთან ბრძოლის სისხლისსამართლებრივი საკითხები, თბილისი, 1997). გარდა ამისა, ადამიანს, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატს, აქვს საკმარისი ისტორიული ცნობიერება, წარსულში ადამიანთა თვითნებობისა და უპასუხმგებლობის ტრაგიკული შედეგები აწყმოში გაითვალისწინოს და, მაშასადამე, წარსულის ამ საბედისწერო გამოცდილების კვალობაზე მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. და თუ ვინმე მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდა უპასუხმგებლოდ, ამ შემთხვევაში მას ინტელექტი კი არ ღალატობს, არამედ პასუხისმგებლობის გრძნობა, რის გამოც იგი სათანადოდ არ აცნობიერებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობას (თვითიმედოვნება) ან შესაძლებლობას (დაუდევრობა). ბოლოს, აქ მოკლედ აღვნიშნავთ იმ არგუმენტს, რომელიც ჯერ კიდევ 1975 წელს ჩემს საკანდიდატო დისერტაციაში მქონდა აღნიშნული იმ დებულების წინააღმდეგ, გაუფრთხილებელი დანაშაული თითქოს იმპულსურია. კერძოდ, თუ განზრახი დანაშაულებრივი ქმედება ნებელობითი ქცევის ფორმაა, ხოლო, გაუფრთხილებლობა, პირიქით, იმპულსურია, მაშინ რა ექნათ იმ შემთხვევაში, როცა ერთი შემადგენლობა ბრალის ორი ფორმითაა გამოხატული? მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-11 მუხლის პირველ ნაწილში ნათქვამია შემდეგი: „თუ სისხლის სამართლის კანონი ითვალისწინებს სასჯელის გადიდებას იმ თანამდევნი შედეგის დადგომის გამო, რომელსაც არ მოიცავდა დამნშავის განზრახვა, მაშინ ასეთი გადიდება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, როდესაც პირმა ეს შედეგი გაუფრთხილებლობით განახორციელა. ასეთი დანაშაული განზრახ ჩადენილად ჩაითვლება“.

როგორც ჩანს, გამორიცხული არ არის, როცა განზრახ დანაშაულებრივ ქმედებას გაუფრთხილებლობით მოჰყვება ის შედეგი, რომელსაც სუბიექტის განზრახვა არ მოიცავს. ცხადია, ეს

იმას არ ნიშნავს, რომ ამ ვითარებაში დანაშაული განზრახივ არის და გაუფრთხილებელიც. კანონმდებელი აქ ხაზს უსვამს სწორედ იმ გარემოებას, რომ ამ ვითარებაში დანაშაული, საბოლოო ანგარიშით, განზრახია. აქედან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ განზრახ ქმედებას, რომელიც სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებული უარყოფით ვლინდება, დაუდევრობით ანუ პოზიტიური პასუხისმგებლობის უგულებელყოფით, შეიძლება მოჰყვეს მართლსაწინააღმდეგო შედეგი. მაგრამ თუ განზრახი დანაშაული ნებისმიერი ქცევის ფორმაა, ხოლო გაუფრთხილებელი – იმპულსური, მაშინ, საქ. სსკ-ის მე-11 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, აქ ქცევის ორივე ფორმა ერთდროულად უნდა არსებობდეს. აკად. დიმიტრი უზნაძის მიერ შემნილ განწყობის თეორიაში ამგვარი ორმაგი ქცევა პრინციპულად გამორცხულია: თუ ქცევა ნებელობითია, მაშინ მას ობიექტივაციის აქტი წარმართავს, ხოლო, თუ ქცევა იმპულსურია, ის ამავე დროს ნებელობითი ვერ იქნება (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, ნებისყოფის თავისუფლების პრობლემა სისხლის სამართალში, საკანდიდატო დისერტაცია, თბილისი, 1975, გვ. 65-67).

განწყობა და ღირებულებითი ცნობიერების ფორმები

როგორც ჩანს, დანაშაულებრივ ქმედებაში ამ მხრივ წამყვანი მაინც ნებელობითი ქცევაა, რომელიც ცნობიერი აქტია, ობიექტივაციის სფეროში გადადის, იმის მიუხედავად, რომ სათანადო განწყობას არც ეს აქტია მოწყვეტილი. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ ამ მიმართებით სუბიექტი გარესინამდვილისადმი გარკვეულ ღირებულებით თუ შემეცნებით დამოკიდებულებაში იმყოფება. თუ განწყობა ნიშნავს გარკვეულ ქცევისთვის სუბიექტის მზაობას, მაშინ გასაგებია, რომ სუბიექტი თავისი მოვალეობისადმი გარკვეული დამოკიდებულების გარეშე შეუ-

ძლებელია. კერძოდ, ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება სხვა არაფერია, თუ არა სუბიექტის მზაობა იმისთვის, რომ იგი თავის მოვალეობას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. ამ პოზიციიდან უპრიანია ვილაპარაკოთ არა მხოლოდ განწყობის წმინდა ფსიქოლოგიურ ცნებაზე, არამედ სოციალურ განწყობაზეც, რომელსაც სოციალური ფსიქოლოგიისთვის მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა განწყობის ცნებისა და ღირებულების ცნების შეპირისპირებითი ანალიზი, რომელიც დღემდე აქტუალურია. მხედველობაში მაქვს დებულება, რომ ღირებულებას, როგორც აქსიოლოგიურ ცნებას, და განწყობას, როგორც ფსიქოლოგიურ ცნებას, ბევრი რამ აქვთ საერთო.

მართლაც, ღირებულება არის ადამიანისათვის რაიმეს მნიშვნელობა, რომელიც იდეალურია და არა რეალური; იგულისხმება გარესინამდვილისადმი ადამიანის შეფასებით-ემოციონალური დამოკიდებულება; მაგრამ ეს ღირებულების ცნებისთვის საკმარისი არაა; ღირებულება, როგორც იდეალური, ჯერარსულია, ესე იგი, რეალურად ჯერ არაა განხორციელებული და ამიტომ უნდა განხორციელდეს. ირკვევა, რომ ღირებულება – ესაა მნიშვნელობა, რომელზედაც დამყარებულია შეფასება (და არა საგანი, რომელიც ფასდება); ღირებულება არის სოციალურად ჩამოყალიბებული გარკვეული იდეალური საფუძველი შეფასებისა და ორიენტაციისა (ხაზგასმა ჩემია – გ. ნ.) – (იხ. ვენორ ქვაჩახია, შოთა ნადირაშვილი, დევის ბეჭეაია, ვახტანგ ჭელიძე, ღირებულება და განწყობა, „სოციოლოგიური ნარკვევები“, თბილისი, 1969, გვ. 57).

ამრიგად, ღირებულება არის შეფასებისა და ორიენტაციის იდეალური საფუძველი. მაგალითად, ქმედების მართლზომიერებისა თუ მართლწინააღმდეგობის დადგენის საფუძველია სამართლის ნორმა, რომელიც სუბიექტისგან მართლზომიერ ქმედებას მოითხოვს. თუ სუბიექტი სამართლის ნორმის მოთხოვნას ასრულებს, მისი ეს ქმედება მართლზომიერია. თუ, პირიქით, სუბ-

იექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას არ ასრულებს, მაშინ მისი ეს ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა.

მაშასადამე, სამართლის ნორმაში გამოხატული მოთხოვნა იმისა, რომ სუბიექტი მართლზომიერად მოიქცეს, არის ღირებულება, რომელიც ნორმის, როგორც ჯერარსის, შინაარსს შეადგენს.

ახლა კი შეიძლება ღირებულებისა და განწყობის ცნებები ერთმანეთს შევადაროთ. კერძოდ, თუ ღირებულება არის არა შეფასება, არამედ შეფასების საფუძველი, განწყობაც ქცევა კი არაა, არამედ ქცევისათვის ფსიქო-ფიზიკური მზაობაა; პიროვნება მუდამაა ორიენტირებული გარკვეული ქცევისაკენ, შეფასებისაკენ, რომ სუბიექტს არ შეუძლია სხვაგვარად შეაფასოს, სხვაგვარად მოიქცეს, რადგან იგი გარკვეულ ნორმებსა და სტანდარტებშია მოქცეული.

ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თვით ღირებულებითი ორიენტაცია არის პიროვნების მზაობა ამ ღირებულებების განხორციელებისთვის; მაგრამ არსებობს განწყობის არა მხოლოდ წმინდა ფსიქოლოგიური ცნება, არამედ სოციალური განწყობაც, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ღირებულებითი ორიენტაცია (იქვე, გვ. 58).

აქვე დგას განწყობის, როგორც არაცნობიერის, და ღირებულებითი ორიენტაციის მიმართების პრობლემაც: ღირებულებითი ორიენტაცია მთლიანად ცნობიერია თუ, პირიქით, არაცნობიერი? ცხადია, ღირებულებითი ორიენტაცია ცნობიერების საგანგებო აქტის გარეშე შემუშავებული ვერ იქნება, მაგრამ ადვილი წარმოსადგენია ვითარება, როცა სუბიექტის კონკრეტული არჩევანი ღირებულებითი ორიენტაციის არაცნობიერი გამოვლენის ფორმად შეიძლება მოგვევლინოს. მაგალითად, ანგარებით მკვლელობა იმას ნიშნავს, რომ სუბიექტის ცნობიერებაში ქონებრივი გამორჩენა უფო მაღლა დგას, ვიდრე ადამიანის სიცოცხლე, როგორც სისხლისსამართლებრივი დაცვის უპირველესი ობიექტი. ამ ვითარებას მკვლეელი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება არც აცნობიერებდეს, რაც, ცხადია, მკე-

ლელობის არაცნობიერად ჩადენაზე არ მეტყველებს. მით უფრო, რომ მკვლელობა მხოლოდ განზრახვის ფორმითაა შესაძლებელი. ამიტომ ზედმეტი არ იქნება, თუ მკვლელის ცნობიერებაზე ზემოქმედებას იმით მოვახდენთ, რომ მას გავაცნობიერებინოთ მისი არასწორი ღირებულებითი ორიენტაცია, რომელიც მისი დანაშაულებრივი ქმედების, ასე ვთქვათ, ფარული მიზეზი გახდა.

დაგვეთახმებით, რომ ამ მეთოდს დიდი პედაგოგიური დანიშნულება აქვს (იქვე, გვ. 62) და მსჯავრდებულის გამოსწორების ერთ-ერთი ეფექტური ხერხია. ცხადია, საქმის ვითარება ისე არ უნდა წარმოვაჩინოთ, რომ დანაშაულებრივი ქმედება სუბიექტის ინტელექტუალური შეცდომის შედეგია და რომ დანაშაულის ჩადენის გამო მსჯავრდებულის გამოსწორებისთვის ამ შეცდომის გაცნობიერება საკმარისია. ეს ინტელექტუალიზმი მიუღებელია, მაგრამ აქ დგება საკმაოდ რთული პრობლემა. თუ დანაშაულის ჩადენა მისი ჩამდენი პირის არანაირ შეცდომას არ წარმოადგენს, მაშინ დანაშაული მართლზომიერი აქტი ყოფილა. ცხადია, ქმედების მართლწინააღმდეგობის გარეშე დანაშაულის იურიდიული ცნება შეუძლებელია.

აქედან გამომდინარე, ძნელი არაა იმისი დასაბუთება, რომ სუბიექტს მისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა შეგნებული ჰქონდა, თუმცა ამ მხრივ შესაძლებელია ე. წ. იურიდიული შეცდომა, როცა სუბიექტს ჰგონია, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება სისხლისსამართლებრივად აკრძალული არაა, მაშინ, როცა ის, პირიქით, აკრძალულია. თუ ეს შეცდომა მისატყვევებელი არაა, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი უფრო ფხიზელი, პასუხისმგებლური, დამოკიდებულების ვითარებაში ეს შეცდომა თავიდან იქნებოდა აცილებული, მაშინ სუბიექტს დაეკისრება ნეგატიური პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობისთვის. თუმცა, არსებობს ე. წ. ფაქტობრივი შეცდომაც, როცა, მაგალითად, სუბიექტს მოეჩვენება, რომ მას თავს ესხმიან და ცდილობს მის „მოგერიებას“, ხოლო, სინამდვილეში ადგილი ჰქონდა პოლიციელთა ჩასაფრებას მოქალაქის ბინაში შეღწეული ქურდების დასაკავებლად. ეს არის ე. წ. „მოჩვენებითი მოგერიე-

ბა“, რომლის დროსაც ფაქტობრივი ვითარება სუბიექტის რწმენის სასარგებლოდ იმდენად დამაჯერებელია, რომ ამ საქმეში მისი ბრალეულობა გამორიცხულია.

ჩვენი აზრით, აქ აღნიშნული შეცდომები ქცევის ფსიქოლოგიური ბუნების ფარგლებში იჩენენ თავს, მაშინ, როცა დანაშაული ადამიანის მსოფლმხედველობრივი ცდომილებაა და, სამწუხაროდ, ადამიანთა დიდი ნაწილი ამ ცდომილებას სათანადოდ არც აცნობიერებს. კერძოდ, ადამიანი დანიშნულია სიკეთის, როგორც აბსოლუტური ღირებულების, დამკვიდრებისთვის, მაგრამ, სამწუხაროდ, ადამიანი, რიგ შემთხვევაში, მართლზომიერი ქმედების მინიმალურ მოთხოვნასაც არ იცავს, ხოლო ეს ეწინააღმდეგება არა მხოლოდ საზოგადოებისა და სახელმწოფოს ინტერესებს, არამედ თვით დანაშაულის ჩამდენი პირის, როგორც ადამიანის, ფუნდამენტურ ინტერესებსაც. აი, ეს არის ის მსოფლმხედველობრივი ცდომილება, რომელიც სათანადოდ გაცნობიერებას მოითხოვს, რადგან ეს წმინდა ინტელექტუალური ცდომილება კი არაა, არამედ ადამიანის ჭეშმარიტი დანიშნულების უფრო ღრმა პრობლემატიკაში ჩაუხედაობის შედეგია (იხ. გურამ ნაჭყებია, განზრახი დანაშაული, როგორც მსოფლმხედველობრივი ცდომილება, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XI, 2007).

პროფ. ზურაბ კაკაბაძე საგანგებოდ უსვამდა ხაზს ადამიანის შემეცნების სირთულეს იმ თვალსაზრისითაც, რომ „მას შეუძლია გადაუხვიოს თავის საკუთარ არსებას, თავის ყოფიერების „კანონს“. მისი მამოძრავებელი ფუნდამენტურ-სიღრმისეული ინტერესი შეიძლება რეალიზებული იყოს მხოლოდ კონკრეტულ ინტერესთა სიმრავლით, რომლებიც ფარავენ ამ ინტერესს, ზოგჯერ იძენენ ზედმეტ დამოუკიდებლობას და უბიძგებენ ადამიანს მისი თავდაპირველი ინტერესის – როგორც მისი ყოფიერების „კანონის“ – საპირისპირო მიმართულებით“ (ზურაბ კაკაბაძე, ადამიანი, როგორც ფილოსოფიური პრობლემა, თბილისი, 1987, გვ. 12).

ამრიგად, ამკარაა, რომ ადამიანს შეიძლება აცდუნებდეს რო-

მელილაც კონკრეტული ინტერესი, რომლის სასარგებლოდ იგი მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში მოქმედებს, ხოლო, ეს და სხვა ამგვარი ინტერესი ამჟამინდელი ვითარებითაა ნაკრნახევი და არა მომავლის ინტერესებით.

აქედან გამომდინარე, ადამიანი უშვებს შეცდომას ღირებულებათა არჩევანში, რადგან ასეთი კონკრეტული ინტერესი, ასე ვთქვათ, მოვლენათა ზედაპირზეა და, ამდენად, უფრო ღრმა დაფიქრებას არ მოითხოვს. ამიტომაც, რომ ასეთი კონკრეტული ინტერესები ეფარებიან ადამიანის საკუთარ, ფუნდამენტურ, ინტერესებს, რის გამოც ადამიანი ღირებულებათა ობიექტური წესრიგის მოხედვით ყოველთვის ვერ მოქმედებს. ამიტომაც, რომ, ნაცლად მისი ჭეშმარიტი დაიშნულებისა, ნორმატიულად დადგენილ მოვალეობას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, ის, პირიქით, იშვიათად არ მოქმედებს უპასუხისმგებლოდ, რითაც კიდევ უფრო შეფერებლად ავლენს თავის თავს. ამიტომაც, რომ პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით, ადამიანის ღირსების საქმეა, უპასუხისმგებლობა კი, პირიქით, ადამიანის ურილსობის გამოვლენაა ამა თუ იმ სფეროში.

მართალია, პასუხისმგებლობა თავისუფლებას ეფუძნება, მაგრამ თავისუფლება, თავის მხრივ, თვითნებობა კი არაა, არამედ ზღვარდებულია პასუხისმგებლობით. ამ საკითხებს კიდევ უფრო გავარღმავებ, რადგან მიმაჩნია, რომ ადამიანის ქმედებას, საბოლოო ჯამში, აღძრავს პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით. როგორც უკვე ითქვა, მართლზომიერი ქმედება პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია. აქედან გამომდინარე, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, პირიქით, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ანუ ბრალი განაპირობებს. იმის მიუხედავად, რომ ამ დებულებას აქამდეც ვასაბუთებდით, მისი მნიშვნელობისა და დასაბუთების სირთულის გამო მას კვლავ და ახალი კუთხით შევხებით.

თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ერთიანობა

პასუხისმგებლობა კი თავისუფლების გარეშე არ არსებობს. მაგრამ როგორ არსებობს თავისუფლება, როცა სუბიექტის ქცევა გაპირობებულია მოთხოვნილებით, რომელიც მისი დაკმაყოფილების საშუალების ძიებისა და გამოყენების მოტივაციით ვლინდება, ხოლო, ყოვლივე ეს, საბოლოო ანგარიშით, განწყობის, როგორც ქცევისთვის სუბიექტის მზაობის, ფაქტორითაა განსაზღვრული? ამ პრობლემას უამრავი მკვლევარი შეეხო, მაგრამ მე სულ რამდენიმე საინტერესო დასკვნით შემოვიფარგლები. ამ მხრივ ფრიად საყურადღებოა პროფ. ზურაბ ხასიაის ნაშრომი („დიალექტიკური დეტერმინიზმი და თავისუფლება“, თბილისი, 1989), რომელშიც განსაკუთრებული სიღრმითაა ნაჩვენები, თუ რა რთული და მრავალმხრივია თავისუფლების პრობლემა, რადგან „დეტერმინიზმი“, თუნდაც დიალექტიკური, მიზეზობრობის პრობლემას გვერდს ვერ აუვლის, ხოლო ამ სფეროში, როგორც წესი, ყველგან აუცილებლობაა. მართალია, არსებობს ადამიანის შინაგანი დეტერმინაციაც, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არაფერს ამბობს თავისუფლების სასარგებლოდ (გვ. 13). ავტორი ამ მხრივ საკმაოდ ბევრ სადავო საკითხს ეხება და ყოველ მათგანს ფილოსოფიური ასპექტით აფასებს. ავტორი საბოლოოდ მიდის დასკვნამდე, რომ თავისუფლების პრობლემის ცალსახა პოზიტიური დაფუძნება საქმის ნამდვილი ვითარების გაყალბების ხარჯზე თუა შესაძლებელი, ოღონდ არც ადამიანის ქვეშეპარტი ბუნება უნდა დამახინჯდეს და არ უნდა უგულებელვყოთ ის გარემოება, რომ ადამიანის ნება არა მარტო კონკრეტულ მოთხოვნილებებზე მალლა დგას, არამედ „ნება თვით არის ნამდვილი არსებობის მოთხოვნილება“ (გვ. 107). გარდა ამისა, არსებობს ღირებულებითი დეტერმინაცია, რომელიც ე. წ. შინაგანი დეტერმინაციის სახეა, თუმცა რაკი ღირებულებათა ობიექტური წესრიგი არსებობს, ეს შინაგანი დეტერმინაციაც პრობლემური ხდება. მაგრამ აქედან ავტორი იმ გამოსავალს ნახულობს,

რომ ადამიანი ღირებულებათა სისტემას უკავშირდება პიროვნულად, ხოლო, ეს ქმნის იმის შესაძლებლობას, რომ ნებას შეუძლია შეაჩეროს მოტივისგან გადანეგეტილების გამომდინარეობა და ამის გამო მას შეუძლია თქვას, რომ თვითონ მოქმედებს, თვითონ იღებს გადაწყვეტილებას, თვითონ აქტივობს (გვ. 116). ავტორის დაკვნით, მოტივისგან ნების შეფარდებითი დამოუკიდებლობა – ესაა ნების თავისუფლების საბოლოო, ძირეული პუნქტი (გვ. 110).

თავს უფლებას მივცემ, თავისუფლების პრობლემის ამ გადანეგეტას ჩვენი საკუთარი მოსაზრებით გამოვეხმაურო. კერძოდ, ვეხებოდი რა ბრალისა და მიზეზობრიობის თანაფარდობის პრობლემას, ვასაბუთებდი დებულებას, რომ ბრალი, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. ამ მოსაზრებას ვამყარებდი არაერთ გარემოებაზე, მაგრამ ამ მხრივ ფრიად საყურადღებოდ მეჩვენა შემდეგი დებულება: „სიტყვა „მიზეზი“ სხვადასხვა ენაში განსხვავებულ მნიშვნელობებთან არის დაკავშირებული – დანყებული იმით, რაც ინვეეს, რაც ქმნის, და დამთავრებული დანაშაულისა და ბრალის მნიშვნელობით“. იქვე ისიცაა ნათქვამი, რომ „მიზეზად მიიჩნევენ იმას, რაც აქტიურია, რაც ინვეეს შედეგს, რასაც თავისი აქტიურობით „ბრალი“ მიუძღვის შედეგის მიღებაში“ (დიალექტიკური მატერიალიზმი, ავტორთა კოლექტივი, თსუ, 1970, გვ. 354). როგორც ჩანს, აქ მიზეზის როლში გამოყვანილი ბრალი ბრჭყალებშია ჩასმული, რაც იმას არსტურებს, რომ ბრალისა და მიზეზის სრული გაიგივება დაუშვებელია. მაგრამ მიზეზობრობისაგან მოწყვეტით ბრალი არ არსებობს და ამ აზრით შეიძლება გამოვრებით ვთქვათ, რომ ბრალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. კერძოდ, რომ არა მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება ჩადენილი არ იქნებოდა. მაგალითად, შურისძიების მოტივს, რომელიც, როგორც წესი, მკვლელობის ხერხით ხორციელდება, წინ უსწრებს მსვერპლის მხრივ მკვლელის მიმართ რაიმე უღირ-

სი საქციელი, მაგრამ მკვლევლობის გადაწყვეტილება მაინც სუბიექტის ნების საქმეა, რის გამოც ეს გადაწყვეტილება ფასდება როგორც უპასუხისმგებლო, რაკი სუბიექტს შეეძლო, ეს გადაწყვეტილება არ მიეღო და, მაშასადამე, ამ მკვლევლობის მსხვერპლისათვის სამაგიერო არ გადაეხადა (იხ. გურამ ნაჭყებია, ობიექტური შერახვის პრობლემა სისხლის სამართალში, თსუ-ს იურიდიული ფაკულტეტი, სამართლის ჟურნალი, 2012, № 2, გვ. 277). მაშასადამე, მიზეზი მოტივში პირდაპირი ლოგიკური გზით, სუბიექტის ცნობიერებისა და ნებისაგან, აგრეთვე ემოციისაგან, დამოუკიდებლად, არ გადადის. ეს ნიშნავს, რომ სუბიექტს შეუძლია პასუხისმგებლურად მოეკიდოს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას და, მაშასადამე, პირად შურისძიებაზე და სხვა ამგვარ ქვენაგრძნობებზე მალლა დადგეს. თუ, პირიქით, სუბიექტი შურისძიების გადაწყვეტილებას მიიღებს, მაშინ ეს გადაწყვეტილება უპასუხისმგებლოა, ესე იგი, სუბიექტის ბრალია, რომ შურისძიების მოტივს წინ არ აღუდგა და, მაშასადამე, ეს ბრალი მკვლევლობის გადაწყვეტილების სუბიექტური მიზეზია.

ამრიგად, გადაწყვეტილება, რომ სუბიექტმა იმოქმედოს ამა თუ იმ მიმართულებით, თავისუფლების გამოვლინებად გამოიყურება. მაგრამ საკითხავი მაინც ისაა, თუ რა აღძრავს ადამიანის ქმედებას? ამ პრობლემას ყურადღება მიქცია საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტმა ირაკლი იმედაძემ, როცა მართებულად დასვა ქცევის აღმძვრელის პრობლემა. მართლაც, რა აღძრავს ადამიანის ქცევას ფსიქოლოგიურად – მოთხოვნილება, მისი დაკმაყოფილების მოტივი, როგორც გადაწყვეტილების ფსიქოლოგიური საფუძველი? თუ გადაწყვეტილება განწყობის გამოვლენაა, რომელიც ამიტომ თავისუფლების აქტი ვერ იქნება, „ვინაიდან გადაწყვეტილება თვითონ დეტერმინირებულია განწყობით“ (ირაკლი იმედაძე, გამოკვლევები თეორიულ ფსიქოლოგიაში, თბილისი, 2013, გვ. 111). აქედან გამომდინარე, დგება პრობლემა: თუ განწყობა, როგორ გარკვეული ქცევისთვის სუბიექტის მზაობა, დეტერმინისტულია, მაშინ ამ მიმართებით თავისუფლება არ არსებობს,

ხოლო, რაკი პასუხისმგებლობა თავისუფლების გარეშე არ არსებობს, მაშასადამე, აღნიშნული ასპექტით არც პასუხისმგებლობა არსებობს, როგორც ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობა. ამიტომ პოზიტიური პასუხისმგებლობას ადამიანის ქცევის აღმძვრელებს შორის ვერ მოვიხსენიებთ, ხოლო, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ, პირიქით, სწორედ პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით, არის ის, რაც მართლზომიერ ქმედებას მოცემულ შემთხვევაში განაპირობებს. შესაბამისად, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო (ბრალეული) დამოკიდებულებაა, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას განაპირობებს. მართლაც, ძნელი წარმოსადგენია, რომ ადამიანის ქცევა ინტელექტმა დამოუკიდებლად განაპირობოს, ან ნებელობამ, როგორც სურვილმა, ბოლოს, ნებისყოფამ, როგორც თავისუფალი გადაწყვეტილების მიღებისა და აღსრულების უნარმა, რადგან ეს უნარი უშინაარსო ფორმა კი არაა, არამედ პირობადებულია ადამიანის ღირებულებითი ორიენტაციით.

იგულისხმება ქცევის (ქმედების) რაგვარობა, მართლზომიერია იგი თუ მართლსაწინააღმდეგო? ამ მიმართებით ადამიანის ცნობიერების სტრუქტურაში ერთვება ემოცია, რომელიც პასუხისმგებლობის გძნობას უკავშირდება და იგი ქცევის რაგვარობაზეა დამოკიდებული. ისიც გასაგებია, რომ აქ დასმული პრობლემა წმინდა ფსიქოლოგიური არგუმენტაციით ვერ გადაწყდება, რადგან ადამიანი და მისი თავისუფლების პრობლემა თავისი არსით ფილოსოფიურია. ირაკლი იმედაძე საბოლოოდ მიდის დასკვნამდე, რომ „განწყობის ზოგადფსიქოლოგიურ თეორიაში თავისუფლების კატეგორიისთვის ადგილი არ არის. ეს ასეც უნდა იყოს, ვინაიდან ეს თეორია ფსიქოლოგიის საბუნებისმეტყველო დეტერმინისტულ პარადიგმას ეფუძნება. ჰუმანატარულ-ეგზისტენციალური პარადიგმა მისთვის უცხოა“ (ი. იმედაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 133).

მართლაც, ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა ეგზისტენციალ-

იზმი, რომელიც თავისუფლების იდეას დეტერმინიზმის იდეას უპირისპირებს და ყურადღებას ამახვილებს პასუხისმგებლობაზე. მაგალითად, ჟან პოლ სარტრი ასე მსჯელობს: „სამხედრო მეთაური თავის თავზე იღებს პასუხისმგებლობას, გასცემს შეტევის დანყების ბრძანებას და აგზავნის ადამიანებს სიკვდილზე. ამ გადაწყვეტილებას მეთაური მარტო იღებს“ (იხ. ჟან პოლ სარტრი, ეგზისტენციალიზმი ჰუმანიზმია, ფრანგულიდან თარგმანი მთივლიშვილისა, თბილისი, 2006, გვ. 31). აქვე ავტორი ჩერდება იმ შიშზე, რომელიც ასეთი პასუხისმგებლობის გადაწყვეტილების მიღებას უკავშირდება. მისი მტკიცებით, ამ შიშის გამოა, რომ მრავალი შესაძლებლობიდან ირჩევენ ერთს და მას აქვს ღირებულება, რაკი იგი უკვე არჩეულია (იქვე, გვ. 32).

ჩვენი აზრით, მაგალითი, ასე ვთქვათ, მარჯვედ არის შერჩეული, საიდანაც კარგად ჩანს სამხედრო მეთაურის თავისუფლებაც და პასუხისმგებლობაც – შეარჩიოს სამხედრო ოპერაციის ყველაზე ოპტიმალური ვარიანტი და ბრძოლა მოიგოს უმსხვერპლოდ ან მინიმალური მსხვერპლით. აქედან გამომდინარე, თურმე გასარკვევია, თუ რომელი არჩევანია დაფუძნებული ცდომილებაზე და რომელი ჭეშმარიტებაზე და რომ შეიძლება განვსაჯოთ ადამიანი, თუ ის უსინდისოა, რაკი იგი თავს იმართლებს და დეტერმინიზმს იგონებს (იქვე, გვ. 54).

რასაკვირველია, ეგზისტენციალური ფილოსოფია თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის მიმართების შესახებ ასე მარტივი არაა, რადგან იგი ადამიანს მრავალი ასპექტით განიხილავს, მათ შორის ათეიზმის პოზიციიდანაც, ხოლო, რაკი ამ პოზიციიდან ადამიანი თავისუფალია, იგი ასევეა პასუხისმგებელი, როგორც ადამიანი, იმ ნებისმიერი სისაძღლისთვის, რაც რეალურად მსოფლიოს ყოველ კუთხეში ხდება. პასუხისმგებლობის ეს გაუპიროვნებულობა, სუბიექტსა და ინსტანციას შორის კავშირურთიერთობისა და ანგარიშვალდებულების უგულებელყოფის გამო თავისუფლებაც აბსოლუტურიც ხდება, ხოლო, პასუხისმგებლობა – უმისამართო და უსაზღვრო. მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ადამიანის იმ სისაძღლისთვის, რაც

მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში ხდება, ნებისმიერ სინდისიერ ადამიანს საკუთარი თავის, როგორც ადამიანის, წინაშე შერცხვება, თითქოს ეს სისაძაგლე მას პირადად ჩაედინოს, – ეგზისტენციალური ფილოსოფია ამ მხრივ ფრიად დამაფიქრებელია, რაკი ამ მოძღვრების თანახმად, ადამიანი სხვათა უპასუხისმგებლობის გამოც არის პასუხისმგებელი. ადამიანს მისჯილი აქვს თავისუფლება, რადგან პასუხს აგებს ყველაფერზე, რასაც აკეთებს (იქვე, გვ. 34).

ამრიგად, თავისუფლების პრობლემა ადამიანის ფსიქიკის თავისებურების გათვალისწინებასაც მოითხოვს, მაგრამ ფსიქოლოგიური არგუმენტებით ვერ გადანყდება. ეს ნიშნავს, რომ თავისუფლების პრობლემა ფილოსოფიურია და ადამიანის ფილოსოფიური პრობლემატიკის ორგანული მომენტია. აქ იგულისხმება ადამიანის ყოფიერების ძირეული ტენდენცია, მისი ადამიანად ყოფნის მოთხოვნილება კი, ხოლო, ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ პასუხისმგებლობის გრძნობა ადამიანის პიროვნების დამახასიათებელი თვისებაა. მით უფრო, რომ ადამიანი გარესამყაროსადმი ღირებულებითი დამოკიდებულების გარეშე შეუძლებელია. ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა თამაზ ბუაჩიძის მოსაზრება ადამიანის თავისუფლების შესახებ. კერძოდ, ბუნება ადამიანს პირდაპირ არ კარნახობს, თუ როგორ მოიქცეს. ამ აზრით ადამიანი ავტონომიურია, მაგრამ ეს ავტონომიურობა ადამიანის შესაძლებლობაში კი არ დევს, არამედ იმაში, რომ ადამიანი არ შეიძლება არ იყოს ავტონომიური და ეს ადამიანის აუცილებლობაა (იხ. თამაზ ბუაჩიძე, ადამიანის ყოფიერება და ფილოსოფიის რაობა, „ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის საკითხები“, VII, თბილისი, 1983, გვ. 22). სწორედ ამგვარი ავტონომიურობის წყალობითაა, რომ ადამიანი ქმნის კულტურას (იქვე, გვ. 22-23), ხოლო კულტურის ფაქტი, რომელშიც ადამიანის შემოქმედებითობა ვლინდება, გამოხატავს ადამიანის თავისუფლებას არა მხოლოდ ნეგატიურად, არამედ პოზიტიურადაც, როცა ადამიანი კულტურის ფენებისადმი დამოკიდებულებას გამოხატავს. მაგრამ ადამიანი აცნობიერებს არა მარტო გარესამ-

ყაროს, არამედ თავის თავსაც, ხოლო, ამ ფაქტიდან ის დასკვნაც გამომდინარეობს, რომ გარკვეული აზრით, ადამიანად ყოფნა ფილოსოფოსად ყოფნას ნიშნავს (თამაზ ბუაჩიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 25), ხოლო ფილოსოფია გარესამყაროსა და ადამიანის არა მარტო შემეცნებაა, არამედ შეფასებაც, თუ რა ღირებულების მქონეა ყოფიერების ესა თუ ის სახე. სამყაროს თავდაპირველი გაგება გულისხმობს იმის გარკვევას, თუ როგორ უნდა იქცეოდეს ადამიანი, როგორი უნდა იყოს ადამიანის ცხოვრება, რა პოზიცია უნდა ჰქონდეს ადამიანს სიკეთისა და ბოროტების მიმართ, მშვენიერისა და მახინჯის მიმართ. ფილოსოფია, მაშასადამე, ცხოვრების მასწავლებელია (თამაზ ბუაჩიძე, იქვე, გვ. 30).

ამრიგად, აშკარაა, რომ ადამიანი გარესამყაროს მოვლენებისგან ნეგატიურადაა თავისუფალი, რაკი იგი ამ თვალსაზრისით თავისუფლების გარეშე კულტურას ვერ შექმნიდა, ხოლო, კულტურის ფენომენისადმი ადამიანის დამოკიდებულება უკვე პოზიტიურია, რადგან ამ პოზიციიდან ადამიანი არა მარტო იცავს ღირებულებათა იმ სისტემას, რომელიც უკვე არსებობს, არამედ ქმნის ახალს, უფრო მაღალსა და პროგრესულს. გასაგებია, რომ კულტურისადმი ეს პოზიტიური დამოკიდებულება თავის თავში მოიცავს პასუხისმგებლობასაც, როცა ადამიანი მასზე დაკისრებულ ზნეობრივ თუ სამართლებრივ მოვალეობებს ეკიდება პასუხისმგებლურად. ესე იგი, მათი აღსრულების შინაგანი მზაობით. პროფ. ტარიელ რეხვიაშვილი მართებულად აღნიშნავს, რომ „ღირებულება როგორც იდეალი და მიზანი, წინ უსწრებს ადამიანის აქტივობას და განსაზღვრავს მას, „რაკი“ ადამიანი ირჩევს შესაძლებლობას და ამით მის ყოფიერებას ახორციელებს. სწორედ აქ ვლინდება ადამიანის პიროვნული თავისუფლება“ (ტარიელ რეხვიაშვილი, ფილოსოფიის შესავალი, თბილისი, 2013, გვ. 102). აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ თავისუფლების გარეშე არ არსებობს არჩევანი მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს შორის. ამ არჩევანის გარეშე კი ბრალი, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმი, ვითარც პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებული უარყო-

ფა ან მიჩქმალვა (განზრახვა) ან უგულებელყოფა (გაუფრთხილებლობა), არ არსებობს. მით უფრო, რომ სამართლებრივი ურთიერთობა არის სამართლის ნორმის, როგორც ჯარარსის, და მართლწესრიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართლის (როგორც არსის) კავშირის ფორმა. მართლწესრიგი კი საზოგადოებრივი წესრიგის ელემენტია და ამიტომ კავშირშია საზოგადოების მთელ ნორმატიულ წესრიგთან. პროფ.

ზურაბ კაკაბაძე აღნიშნავდა, რომ „ცხოვრება იმდენადაა შესაძლებელი, რამდენადაც სამყაროში გარკვეულ წესრიგს ვხედავთ. თუკი სამყარო მოკლებულია გარკვეულ წესრიგს, ანდა თუკი თავისთავად მოკლებული არაა გარკვეულ წესრიგს, მაგრამ ჩვენ ვერა ვხედავთ მას და, მაშასადამე, უწესრიგოდ ვიქცევით, მაშინ ცხოვრება რადიკალურად ფერხდება და, ბოლოს, შეუძლებელი ხდება“ (ზურაბ კაკაბაძე, ფილოსოფია და ცხოვრება, ბათუმი, 2012, გვ. 29). მაშასადამე, მართლწესრიგის დანაშაულებრივი ხელყოფა მხოლოდ სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის ერთ-ერთი დარგის, სფეროში კი არ რჩება, არამედ მთელი ნორმატიული წესრიგის ხელყოფასაც წარმოადგენს.

სხვას რომ თავი დავანებოთ, დანაშაული, როგორც წესი, ამორალური ქმედებაა, ხოლო ამ მხრივ სუბიექტის ზნეობრივი პასუხისმგებლობის დასმაც საკლებით ლოგიკური იქნებოდა. მით უფრო, რომ ბრალი, როგორც დანაშაულებრივი ქმედების ელემენტი, სუბიექტის გაკიცხვის საფუძველია, ხლო, „გაკიცხვა“, ზნეობრივი აქტია. ადამიანი თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსებაა და ამიტომ იმსახურებს შექებას, ნახალისებას, ჯილდოს, როცა ის თავის ზნეობრივ თუ სამართლებრივ მოვალეობას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ამ პასუხისმგებლობის განსაკუთრებით მაღალი ხარისხის შესაბამისად. ცხადია, პასუხისმგებლობა თავისუფლებას ემყარება, რადგან თავისუფლების გარეშე ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება შეუძლებელია, მაგრამ თავისუფლება თვითნებობა კი არაა, არამედ ზღვარდებულია პოზიტიური პასუხისმგებლობით, რომლის იქით უპასუხისმგებლობა

ინყება. ცხადია, უპასუხისმგებლობა კი გაკიცხვის საფუძველია. უპასუხისმგებლობას, თავის მხრივ, აქვს მეტ-ნაკლებობის ანუ ხარისხის ნიშანი, რომელიც ნეგატიურ პასუხისმგებლობის მეტ-ნაკლებობის საფუძველია.

ამრიგად, თავისუფლების გარეშე არ არსებობს პასუხისმგებლობა არც მისი პოზიტიური და არც ნეგატიური ასპექტით. ცხადია, ნათქვამი სისხლის სამართლის სფეროსაც ეხება. ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა პროფ. ნაპო კვარაცხელიას შემდეგი მოსაზრება: „ძველმა ბერძნებმა კარგად შეამჩნიეს, რომ, სამყაროს სხვა ნივთებისაგან განსხვავებით, ადამიანს შეუძლია გადაუხვიოს ბუნების ობიექტურ წესრიგს, ესე იგი, ჩაიდინოს დანაშაული. ძველი ბერძენი ალბათ ისე არაფერს არ გაუკვირვებია, როგორც ამ ფაქტის შემჩნევას: ადამიანს აქვს გარკვეული ავტონომია, თავისუფალი ნებისყოფა, რომლის ძალითაც მას შეუძლია იმოქმედოს ბუნებრივი წესრიგისგან განსხვავებულად და ხშირად მის საწინააღმდეგოდაც კი. შეიძლება ითქვას, რომ სოლონისა და ლიკურგეს კანონმდებლობის აღმოცენება, სოციალურ-პოლიტიკური ფაქტორების გარდა, ამ მსოფლმხედველობრივი გარემოებითაც იყო შეპირობებული. სამართლებრივი ცნობიერების წარმოშობა მოასწავებდა უდიდეს გარდატეხას ძველ ბერძნულ მსოფლმხედველობაში, განსაკუთრებით ადამიანის არსების საკითხში“ (იხ. ნაპო კვარაცხელია, ადამიანის როგორც შემეცნების სუბიექტის პრობლემა, თბილისი, 1985, გვ. 56).

პროფ. ნ. კვარაცხელიას აღნიშნული მსჯელობა კარგად გამოხატავს ადამიანის არა მარტო თავისუფლებას, არამედ მის ცნობიერებას და მის სტრუქტურას. ეს, ცხადია, მართლშეგნებასაც ეხება, ხოლო, მართლშეგნების სტრუქტურაში კარგად ჩანს არა მარტო მისი გნოსეოლოგიური, ესე იგი, ასახვითი მხარე, არამედ გარესინამდვილისადმი შეფასებით-ღირებულებითი დამოკიდებულებაც, რომელიც, თავის მხრივ, თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ერთიანობასაც გამოხატავს. აღსანიშნავია, რომ ლიტერატურაში ლაპარაკია სამართლებრივ თავი-

სუფლებზე (მაგალითად, იხ. ნ. მაისურაძე, სამართლებრივი თავისუფლება და მისი ფილოსოფიურ-პოლიტიკური მენეჯმენტი, თბილისი, 2013). სამართალში თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის გამოვლენის სპეციფიკა დავას არ ინვეს, მაგრამ სამართლის მენეჯმენტის პრობლემატიკაში, სამწუხაროდ, ჩახედული არ გახლავართ.

სამწუხაროდ, პასუხისმგებლობის კატეგორიულური განსაზღვრება, მისი მრავალმხრივი სიძნელის გამო, იშვიათია. ამიტომაც, რომ ამ მხრივ არსებითი გაუგებრობა დღემდე გრძელდება. ამდენად, ზედმეტი არ იქნება, თუ პასუხისმგებლობის კატეგორიის განსაზღვრებას შევეცდებით. პირველი ამ მხრივ ისაა, რომ პასუხისმგებლობა ნიშნავს გარკვეულ ზემდგომ ინსტანციასა და სუბიექტს შორის ურთიერთობას, როგორც მათ შორის პასუხისმგებლობის გამოვლენის ფორმას.

პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით, ქმნის ურთიერთობას, რადგან ამ პოზიციიდან იგულისხმება, რომ სუბიექტი გარკვეულწილად ანგარიშვალდებულია სათანადო ინსტანციის წინაშე. აქედან გამომდინარე, სუბიექტი, მისი პასუხისმგებლობის მიღებისას ანგარიშს უწევს ამ ინსტანციას და ამის შესაბამისად ნორმატიულად დადგენილ მოვალეობას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. წინააღმდეგ შემთხვევაში მას ნეგატიური პასუხისმგებლობის ზიდვა მოუწევს. ამიტომაც, რომ პასუხისმგებლობა გარდუვალია როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური ასპექტით. ბუნებრივია, თუ სუბიექტი რაიმე პასუხისმგებლობის მიღებისას თავის თავზე იღებს ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი დამოკიდებულების შედეგებს. ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, როგორც წესი, დადებითად ფასდება, ნახალისდება, ხოლო, განსაკუთრებით მაღალი ხარისხის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება კი ჯილდოსაც იმსახურებს. ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, პირიქით, გაკიცხვას, დაგ-

მობას, დასჯას იმსახურებს. ბუნებრივია, თუ სუბიექტი, რაიმე პასუხსაგები გადაწყვეტილების მიღებისას თავის თავზე იღებს პასუხისმგებლობის, როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური ასპექტის შედეგებს. მოკლედ რომ ვთქვათ, „პასუხისმგებლობა არის სუბიექტის მიერ თავისი ქმედების გამო ინსტანციის წინაშე ანგარიშის მიცემისა და მისადმი დამოკიდებულების შედეგების თავის თავზე აღების გარდუვალობა“ (იხ. გურამ ნაჭყებია, პასუხისმგებლობის კატეგორიის განსაზღვრების საკითხისათვის, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. IV, თბილისი, 2000, გვ. 130-141).

პასუხისმგებლობის კატეგორიის ამ განსაზღვრებას საუკეთესოს პრეტენზია არა აქვს, მაგრამ მასში, სამუშაო ჰიპოთეზის სახით, მაინც არის მინიშნებული ზოგიერთი ისეთი არსებითი მხარე, რომელიც პასუხისმგებლობის კატეგორიას ახასიათებს და რაც სისხლის სამართლის სფეროშიც სპეციფიკურად ვლინდება.

ჩემი აზრით, სისხლის სამართლის სუბიექტის თავისუფლება შეიძლება დასაბუთდეს იმ ვითარებითაც, რომ იგი სახელმწიფოსთან იმყოფება არა მარტო ობიექტურ, ნორმატიულ, კავშირში, როცა მას ეკისრება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება, არამედ იგი სახელმწიფოსთან იმყოფება სუბიექტურ კავშირშიც, როცა მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით.

აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ სახელმწიფოსთან სისხლის სამართლის სუბიექტური კავშირის ანუ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებებისადმი მისი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება წამყვანია, რადგან ამ უკანასკნელის გარეშე მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება სისხლის სამართლის ნორმის მხოლოდ ფორმალური მოთხოვნა იქნებოდა, ხოლო, ამ ლოგიკით, ამ ნორმას ადრესატიც არც ეყოლებოდა. უფრო გასაგებად რომ ვთქვათ, რომ არა სისხლის სამართლის სუბიექტის სახელმწიფოსთან სუბიექტური

კავშირი, სახელმწიფოსთან მისი არც ობიექტური კავშირი იქნებოდა შესაძლებელი.

აქედან გამომდინარე, ლოგიკურია დასკვნაც, რომ დანაშაულის ჩადენა იწყება სახელმწიფოსთან არა ობიექტური კავშირის, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევით, რაც, როგორც სამართალდარღვევის საწყისი, შეუძლებელია, არამედ, პირიქით, სახელმწიფოსთან მისი სუბიექტური კავშირის დარღვევით, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი მისი უპასუხისმგებლო ანუ ბრალეული დამოკიდებულებით. ეს არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია, ხოლო, ამას, თავის მხრივ, მოსდევს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელება. ესაა დანაშაულის ცნება მისი გენეზისის მიხედვით. ცხადია, დანაშაულის ეს გენეზისური მოდელი იმას ადასტურებს, რომ დანაშაული მისი ჩამდენი პირის თვითნებური აქტი კი არაა, არამედ გარკვეულ იბიექტურ წინაპირობათა ანარეკლია, როცა რეალურად არსებობს შურისძიების, სისხლის აღების, ეჭვიანობის და ასახვა ამგვარი მოტივაციის ობიექტური საფუძველი. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ამ მოტივაციას მაინც სუბიექტი ქმნის და მოტივი, რომლითაც ის მოცემულ შემთხვევაში ხელმძღვანელობს, მისი საკუთარი გადაწყვეტილების საფუძველია. ამდენად იგი უკვე ნეგატიურადაა პასუხისმგებელი ამისათვის, რადგან არავითარ ობიექტურ პირობას, მასში სუბიექტური ნების ჩართვის გარეშე, არ ძალუძს სუბიექტის ქცევის მოტივად იქცეს. აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს დასკვნა, რომ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ამ ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება განაპირობებს, ხოლო, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტურ მიზეზს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ანუ ბრალი წარმოადგენს. მაშასადამე, იმის მიუხედავად, რომ სოციალურ სფეროში შესაძლებელია არსებობდეს ანტისაზოგადოებრივი

ქმედების მოტივაციის ობიექტური წინაპირობა, სუბიექტის ნების ანუ მისი უპასუხისმგებლო გადაწყვეტილების გარეშე არანაირი მოტივაცია არ შედგება და, მაშასადამე, არც შესაბამისი გადაწყვეტილება იქნება მიღებული.

როგორც მართებულად აღნიშნავდა პროფ. ბეჟან ხარაზიშვილი, „ადამიანი გარემოში მიზეზებს უკავშირდება როგორც პიროვნება, რომელშიც მთლიანობითაა მოცემული მისი ცნობიერება, ნებისყოფა და ემოციები. ნებისმიერი ქცევის დროს ადამიანს წარმოდგენილი აქვს მისი აუცილებლობა, რაშიც ვლინდება, რომ ქცევას აქვს ობიექტური საწყისები“ (იხ. ბეჟან ხარაზიშვილი, კრიმინალისტიკა, თბილისი, 1969, გვ. 497). როგორც ჩანს, ფაქტი ისაა, რომ გარემო პირობებს ადამიანი უკავშირდება თავისი მთლიანობით, რაც მეტია, ვიდრე მისი ცნობიერების ინტელექტუალური მხარე, ნებისყოფა და ემოცია. აი ეს მეტობაა ის, რაც ქვეყნის ობიექტურ საწყისებზე მაღლა დგას და ქცევას სუბიექტის პოზიციიდან წარმართავს.

ამ თვალსაზრისთ ფრიად საინტერესოა ოთარ ტაბიძის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ადამიანი გონითი არსებია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ღირებულებათა ობიექტური სისტემა არსებობს, მაგრამ ამ ღირებულებათა გაშინაგნება, მათი გაზიარება ადამიანს სიხარულს, ბედნიერებას და მაღალი ღირსების გრძნობას ანიჭებს (ოთარ ტაბიძე, ადამიანის გონითი ყოფიერების პრობლემა, „ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის საკითხები“, V11, თბილისი, 1983, გვ. 17). ღირებულებათა ამგვარი გაშინაგნების გარეშე რომელიმე ღირებულებისადმი მიდევნება იძულების შთაბეჭდილებას შექმნიდა, რაც გაუგებრობის წყაროა. მაღალზნეობრივი საქციელი, მისი მაღალი ღირებულების გამო, ადამიანის შინაგანი თავისუფლების ნიშანია. მაგრამ ამჯერად ჩვენ გვინდა ყურადღება მოვაქციოთ ოთარ ტაბიძის იმ დებულებას, რომ ადამიანის მთლიანში თავსდება მისი შემადგენელი ელემენტების არაერთნაირი დონე, ანუ არაერთნაირი ღირებულება. „მაღალი დონე არის ახალი დონე განვითარებისა, და თავის შემადგენლობაში მოხსნილი სახით შეიცავს დაბალს, რის გამოც აზრს

კარგავს მაღლისა და დაბლის დაპირისპირება, როგორც ორი ერთი და იგივე პლანის საგნებისა“ (ო. ტაბიძე, იქვე, გვ. 17). მაგრამ საქმე ისაა, რომ გონითის დაპირისპირება ხსეულთან, ბიოლოგიურთან, თუ ფსიქიკურთან, მაინც არის ბუნებრივი დეტერმინაციისა და თავისუფლების ფენომენთა დაპირისპირება. ამრიგად, აქ დაისმის ადამიანის თავისუფლების პრობლემა. ამ პრობლემის გადაჭრის მრავალ ცდათაგან საყურადღებოა თეორია, რომელიც აღიარებს ადამიანის როგორც ბუნებისმეტყველურ დეტერმინირებულობას, ისე გონის თავისუფლებას და ცხადყოფს ადამიანში ამ ორი ფენომენის თანაარსებობის ლოგიკურ არანინალდეგობრიობას. „ადამიანი, როგორც გონითი არსება, არის თავისუფალი, რამდენადაც გვიჩვენებს თვითაქტივობას, რომელიც მოხსნილი სახით შეიცავს და ემყარება ბუნებისეულ დეტერმინირებულობას“ (ო. ტაბიძე, იქვე, გვ. 17-18).

ამრიგად, ადამიანის მთლიანობის სტრუქტურაში მართლაც თანაარსებობს მაღალი დონე, გონითი ცნობიერება, რომელიც ღირებულებების გაშინაგების გამო ამ ღირებულებას განიცდის, როგორც სიხარულის, ბედნიერებისა და ღირსების წყაროს, და დაბალი ფენა, რომელიც დეტერმინაციის გარკვეული დონეა, მაგრამ ეს დაბალი დონე მოხსნილი სახითაა შემორჩენილი იმგვარად, რომ მათ შორის დაპირისპირება უკვე აღარ არსებობს, რადგან მასზე გონითი ცნობიერება მაღლდება.

აშკარაა, რომ სწორედაც ამ გონითი ცნობიერების დონეზეა მოაზრებული თავისუფლებაც, ხოლო, რაკი თავისუფლება მთვითნებობა კი არაა, არამედ ზღვარდებულია პასუხისმგებლობით, ბუნებრივია, თუ გონითი ცნობიერება უბრალო ინტელექტუალური პროცესი კი არაა, არამედ ღირებულებას შინაგანად ზიარებული ცნობიერებაა, რომლისთვისაც თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ერთიანობა ბუნებრივია, რადგან ღირებულებების შინაგანი ზიარობა მათი დაცვისა და განვითარების პასუხისმგებლობასაც მოიცავს. აქედან გამომდინარე, არ მიგვაჩნია მართებულად, როცა ფილოსოფიის ე. წ. წყვილადი კატეგორიების სისტემაში (არსება და მოვლენა, შინარსი და

ფორმა და ა.შ.) არც თავისუფლებაა მოხსენიებული და არც პასუხისმგებლობა. ცხადია, ეს უკანსკნელნი სოციალური სფეროს სპეციფიკას გამოხატავენ, მაგრამ, ვფიქრობთ, ამ მხრივ ნამყვანი მაინც პასუხისმგებლობაა, რომელიც თავისუფლებისა და აუცილებლობის კავშირის ფორმას წარმოადგენს. საქმე ისაა, რომ თავისუფლება აუცილებლობაში პირდაპირი ლოგიკური გზით არ გადადის, რადგან პასუხისმგებლობა უკვე თვითონაა თავისუფლებისა და აუცილებლობის კავშირის ფორმა, რომელშიც უკვე მოხსნილი სახითაა მოცემული მათი დაპირისპირება და, ასე ვთქვათ, გონითი ცნობიერების დონეზე მათი ერთიანობაა მოცემული.

ფრიად საინტერესოდ მეჩვენება ირაკლი გიგინიძის თეზისებიც იმის შესახებ, რომ: 1. თავისუფლება და შეზღუდვა კორელატური ცნებებია ანუ თავისუფლება უქმდება შეზღუდვის არარსებობის პირობებში. 2. რაც უფრო მაღალი და აბსოლუტურია შემზღუდავი ინსტანცია, მით უფრო მაღალია თავისუფლების ხარისხი (იხ. ირაკლი გიგინიძე, აბსოლუტური თავისუფლება და თეო-ანტროპოსი (პიროვნება დროსა და მარადიულობას შორის), „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XV 111, თბილისი, 2014, გვ. 149). ავტორი აქ თავისუფლების რელიგიურ ასპექტზეც ამახვილებს ყურადღებას, მაგრამ ამჯერად ჩვენთვის მთავარია ავტორის ძირითადი იდეა, რომ თავისუფლება რაიმე შემზღუდავი ინსტანციის გარეშე უქმდება, ესე იგი, აბსოლუტური თავისუფლების იდეა თავისუფლებას აუქმებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ თავისუფლება იზღუდება გარკვეული ინსტანციის წინაშე პასუხისმგებლობით.

არსებითია ის თეზისიც, რომ შემზღუდავი ინსტანციის დონე თავისუფლების ხარისხის განმსაზღვრელია. რაკი ჩვენ სახელმწიფო გვესახება იმ ინსტანციად, რომლის წინაშეც სისხლის სამართლის სუბიექტია პასუხისმგებელი, ბუნებრივია, თუ ამ სფეროში თავისუფლება სახელმწიფოს წინაშე პასუხისმგებლობის საზომი და საფუძველია. მეორე მხრივ, პასუხისმგებლობა ზღვარს უდებს თავისუფლებას იმ აზრით, რომ თავისუფ-

ფლება თვითნებობად არ იქცეს. მაშასადამე, პასუხისმგებლობა თავისუფლებას კი არ აუქმებს, არამედ, პირიქით, აფუძნებს მას და ანიჭებს საზრისს, რომლის გარეშე ბოროტებაც თავისუფლების გამოვლინება იქნებოდა. უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება რომ არა, დანაშაული თავისუფლების გამოვლინებად უნდა მიგვეჩნია. სრულიად პირიქით, ბრალი, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, თავისუფლების ბოროტად გამოყენებაა, თუ საქმე განზრახვას, როგორც ბრალის ფორმას შეეხება, ხოლო, გაუფრთხილებლობა თავისუფლების უგულებელყოფით ვლინდება. აქედან გამომდინარე, განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, უფრო მკაცრად იკიცხება, ვიდრე გაუფრთხილებლობა.

ამრიგად, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სისხლის სამართლის სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება სხვა არაფერია, თუ არა ის, რაც სუბიექტის მიერ თავისუფლადაა არჩეული. ეს ბუნებრივია, რადგან თავისუფლებას, ისევე როგორც პასუხისმგებლობას, აქვს ნეგატიური და პოზიტიური ასპექტი. თავისუფლების ნეგატიური მხარე ნიშნავს რალაციისგან სუბიექტის დამოუკიდებლობას, მის ავტონომიურობას, მაგრამ თავისუფლების ეს ნეგატიური მხარე თავისი რეალური საფუძვლისგან მოწყვეტის საფრთხეს შეიცავს და ამიტომ ნამდვილი თავისუფლება რაიმესადმი დამოკიდებულების გარეშე შეუძლებელია, ოღონდ ეს დამოკიდებულება თავისუფლადაა არჩეული. აქ, როგორც ჩანს, თავისუფლება, როგორც თავისუფლად არჩეული დამოკიდებულება, უმტკივნეულოდ გადადის პასუხისმგებლობაში, რომელიც ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი მისი აღსრულების შინაგან მზაობას გამოხატავს. მაშასადამე, პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით, სხვა არაფერია, თუ არა თავისუფლად არჩეული დამოკიდებულება, რომელიც ზნეობრივი თუ სამართლებრივი ქცევის აუცილებლობას გამოხატავს.

ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ ვითარებაში სუბიექტი არ დაუშვებს რაიმენაირ უპასუხისმგებლობას, რომელიც მის შერცხვენას, გაკიცხვას გამოიწვევდა. აქ, როგორც ჩანს, დაცულია არა მხოლოდ საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესი, არამედ თვით სუბიექტის ინტერესიც, რადგან ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი პასუხისმგებოლური დამოკიდებულება მისი ღისრების საქმეა.

სამწუხაროდ, იურიდიულ ლიტერატურაში პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა ხშირადაა უარყოფილი ან უგულებელყოფილი, რაც ადამიანის ქცევის ფორმების დამახინჯებას იწვევს, განსაკუთრებით კი ფსიქოლოგიზმის გაბატონებას, რის გამოც დანაშაულის იურიდიული ცნების აგება შეუძლებელია.

ინტელექტუალიზმი

პოზიტიური პასუხისმგებლობის უარყოფა ან უგულებელყოფა, პირველ რიგში, აბატონებს ინტელექტუალიზმს, რომლის თანხმად, მართლზომიერ ქმედებას თითქოს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნება განაპირობებს. ამ პოზიციიდან ლოგიკურია დასკვნაც, რომ, ვიდრე სუბიექტს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება შეგნებული აქვს, ის მართლზომიერად ყოველთვის იმოქმედებს. აქედან გამომდინარე, სუბიექტი მართლსაწინააღმდეგოდ იმოქმედებს მხოლოდ მაშინ, როცა მას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება შეგნებული არა აქვს! ეს კი, როგორც ჩანს, განზრახვის, როგორც ბრალის ერთ-ერთი ფორმის, ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს. მაშასადამე, წარმოდგენა, რომ მართლზომიერი ქმედების ჩადენას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნება განაპირობებს, ინტელექტუალიზმია, რომელიც, როგორც ჩანს, თავის დაპირისპირებულში გადადის, როცა სუბიექტს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება შეგნებული არა აქვს. ეს ის შემთხვევაა, როცა

„ყოველი უკიდურესობა თავის დაპირისპირებულში გადადის“. კერძოდ, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს მტკიცება, რომ მართლზომიერ ქმედებას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნება განაპირობებს. სინამდვილეში მართლზომიერი ქმედების ჩასადენად მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნება აცილებელ, მაგრამ საკმარის პირობას არ წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ მართლზომიერი ქმედების ჩასადენად აუცილებელი და საკმარისია მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება.

ჩნდება კითხვა: თუ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების შეგნება მართლზომიერი ქმედების ჩადენის საკმარის პირობას არ წარმოადგენს, მაშინ ხომ არ უნდა დავასკვნათ, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის საკმარის პირობას არ წარმოადგენს? სამწუხაროდ, სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში ამ საკითხზე საკმაოზე მეტი გაურკვევლობაა. ამ პოზიციიდან განვიხილოთ გერმანელი კრიმინალისტიკის ჰანს ველცელის კონცეფცია, რომელიც უმოკლესად ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს: ადამიანის მოქმედება მიზანდასახულია და ამიტომ ფინალური. მოქმედების ფინალურობა კი ნიშნავს ადამიანის უნარს, მიზეზობრიობის ცოდნის საფუძველზე წინასწარვე გაითვალისწინოს თავისი მოქმედების შესაძლებელი შედეგები და მოცულობა, დაისახოს მიზანი, რითაც ადამიანს საშუალება ეძლევა, ამაღლდეს გარეგან მიზეზობრიობაზე ზედა ფინალურ ზედეტერმინაციაში გადავიდეს (Hans Wezel, Das Deutsche Strafrecht, Berlin, 1958, s. 128).

დებულება, რომ ადამიანი სამყაროს გარეგან მიზეზობრიობაზე მაღლა მისი ქმედების მიზნის მეშვეობით შეიძლება დადგეს, – დავას არ ინვევს, მაგრამ ტერმინი „მიზნობრივი ზედეტერმინაცია“ ადამიანის ქმედების იმდენად მაღალი საფუხურია, რომ იგი შეიძლება დაუკავშირდეს პირდაპირ განზრახვას, მაგრამ ვერ უკავშირდება ევენტუალურ (არაპირდაპირ) განზრახვას, მით უფრო – გაუფრთხილებლობას. აქედან გამომდინარე, როგორც

ირკვევა, „ფინალიზმში“ განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ბრალის ფორმები კი არ არიან, არამედ ქმედების შემადგენლობის სუბიექტური ელემენტები. ამ პოზიციიდან „განზრახვა“ ბრალის ერთ-ერთი ფორმა კი არაა, არამედ წმინდა ფსიქოლოგიური ფემომენია, როგორც არაბოროტი განზრახვა“, რომელიც ორი კომპონენტისგან შედგება: ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შეგნება, მაგალითად, იმისა, რომ ქურდობა არის სხვისი ნივთის ფარული დაუფლება მისი მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით (საქ. სსკ-ის 177-ე მუხლი), და მისი განხორციელების სურვილი. ქმედების შემადგენლობის განზრახვა, როგორც ქმედების შემადგენლობის ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნა და ნებელობა, ბოროტ განზრახვად „იქცევა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ბრალის ეტაპზე დადგინდება, რომ პირს ჰქონდა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ფაქტობრივი გარემოებების არარსებობის შეგნება, სსკ-ს 36-ე მუხლის ანალოგიის გამოყენებით“ (იხ. მერაბ ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეცხრე გამოცემა, თბილისი, 2013, გვ. 73). ამავე მოსაზრებას იზიარებს ლავრენტი მალლაკელიძეც, რომელიც, გერმანული დოგმატიკიდან გამომდინარე, ამტკიცებს, რომ „უმართლობის შეგნება არის არა განზრახვის შემადგენელი ნაწილი, არამედ მისგან დამოუკიდებლად არსებული ნიშანი, რომელიც ცალკე, განზრახვის გარეშე არსებობს ბრალის ეტაპზე“ (ლავრენტი მალლაკელიძე, განზრახვა და მართლწინააღმდეგობის შეგნება ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით, შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი, თბილისი, 2013, გვ. 97).

უდავოა, რომ ქმედების შემადგენლობა, როგორც წესი, აღწერილობითი, ფაქტის მსჯელობაა და ამიტომ ქმედების შემადგენლობის შეგნება, ჯერ ერთი, მართლწინააღმდეგობის, როგორც ქმედების უარყოფითი სამართლებრივი შეფასების, შეგნებას თავის თავში არ მოიცავს. მეორეც, რამდენადაც „მართლწინააღმდეგობა“ ღირებულებითი მსჯელობაა, ამდენად მართლწინააღმდეგობის შეგნება, აქსიოლოგიის, ანუ, ღირებულების

ფილოსოფიის, ენაზე რომ ვთქვათ, სხვა არაფერია, თუ არა ღირებულებითი ცნობიერების ერთ-ერთი ფორმა. მართლაც, ცნობილია, რომ შემეცნების მიზანი ჭეშმარიტებაა, შეფასებისა კი – ღირებულება (გერონტი შუშანაშვილი, ღირებულება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმები, თბილისი, 1990, გვ. 100), რადგან შეფასების საფუძველია სწორედ ღირებულება, როგორც ჯერარსის ფორმით არსებული მოთხოვნა იმისა, რაც უნდა იყოს, როგორც იდეალი (უფრო დანვრილებით იხ. სერგი ავალიანი, ონტოლოგია და აქსიოლოგია, „ფილოსოფიური ძიებანი“, თბილისი, ტ. 2, 1998, გვ. 14). ცხადია, შემეცნებისგან მონყვევით არანაირი ობიექტური შეფასება არ იარსებებს, რადგან, თუ შეფასების საგანი და საფუძველი შეცნობილი არაა, არც შეფასებას ექნება ადგილი. მაგრამ „შეფასება“ „შემეცნებისაგან“ თვისებრივად განხვავებულ საფუძველს – ღირებულებას – ეყრდნობა. ესაა გარესინამდვილისადმი ადამიანის პრაქტიკულ-ღირებულებითი დამოკიდებულება, როცა ადამიანი და მისი ნაქნარი ფასდება, როგორც კეთილი ან ბოროტი, მშვენიერი ან მახინჯი, მართლზომიერი ან მართლსაწინააღმდეგო და ა. შ. აქედან გამომდინარე, მართებულია მტკიცება, რომ „ცნობიერება, რომელიც სამყაროს განიხილავს მისი ვარგისიანობის, სუბიექტის ინტერესებთან, მისწრაფებებთან, მიზნებთან მიმართების მიხედვით, არის შეფასებითი, ანუ ღირებულებითი ცნობიერება“ (გერონტი შუშანაშვილი, იქვე, გვ. 100).

ამრიგად, მართლწინააღმდეგობის შეგნება, ესე იგი, იმისი გაცნობიერება, რომ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელება მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში აკრძალულია, ღირებულებითი ცნობიერების ფორმაა, რომელიც ძთვით ქმედების შემადგენლობის ფაქტობრივი ნიშნების შეგნებისაგან თვისებრივად განსხვავებულია. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება, როგორც ასეთი, არანაირ ბრალს არ წარმოადგენს. ის ბრალის დადგენის ერთ-ერთი აუცილებელ, მაგრამ საკმარისი პირობად ვერ ჩაითვლება, რადგან, შეგნებას,

როგორც ცნობიერების ინტელექტუალურ მხარეს, მართლ-საწინააღმდეგო ქმედების გამოწვევა არ შეუძლია. ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება, როგორც ასეთი, შეიძლება ჰქონდეს იმ პირსაც კი, რომელიც მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედების ჩადენას არც აპირებს. უფრო მეტიც, არჩევანი მართლ-ზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს შორის იმას ნიშნავს, რომ სუბიექტი აცნობიერებს როგორც ერთს, ისე მეორესაც, მაგრამ ერთის ან მეორის სასარგებლოდ გადაწყვეტილების მიღება დამოკიდებულია არა ინტელექტზე, არამედ იმაზე, თუ რა პასუხისმგებლობით ეკიდება სუბიექტი თავის მოვალეობას. კერძოდ, თუ იგი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება პასუხისმგებლურად, მაშინ მართლზომიერი ქმედების ჩადენას სუბიექტური მხრივ წინ არაფერი უდგას. თუ, პირიქით, სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, მაშინ სუბიექტი მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ (უფრო დანვრილებით იხ. გუ-რამ ნაჭყებია, მართლზომიერი ქმედების მექანიზმის მონისტურად გაგების საკითხისათვის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“, სამართლის სერია, 2005, №1, გვ. 132-137).

მაშასადამე, ბრალი მართლწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია, როცა სუბიექტი შეგნებულად უარყოფს ან ჩქმაღავს მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ პასუხისმგებლობას, არღვევს სისხლის სამართლის ნორმის მოთხოვნას და მოქმედებს ბრალის განზრახი ფორმით, ან იგი უგულებელყოფს ამ პასუხისმგებლობას და მაშინ მოქმედებს ბრალის გაუფრთხილებელი ფორმით, არღვევს რა წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას.

ამრიგად, ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება, როგორც ღირებულებითი ცნობიერების ერთ-ერთი ფორმა, თავისთავად არანაირ ბრალს არ წამოადგენს, ვიდრე სუბიექტი არ მიიღებს უპასუხისმგებლო, ანუ, ბრალეულ გადაწყვეტილებას, იმოქმედოს მართლსაწინააღმდეგოდ. ჩვენ გვესმის, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებასთან დაკავშირებით

შეიძლება შეიქმნას პრობლემები: მაგალითად, შეცდომის, დანა-
 შაულთა ერთობლიობის თუ გაუფრთხილებლობის დროს და რომ
 ამიტომ შეიძლება დადგეს მართლწინააღმდეგობის აქტუალური
 და პოტენციური შეგნების პრობლემა (იხ. ლ. მაღლაკელიძე,
 გვ. 87), მაგრამ დებულება, რომ უმართლობის შეგნება არის არა
 განზრახვის შემადგენელი ნაწილი, არამედ მისგან დამოუკიდე-
 ბლად არსებული ნიშანი, რომელიც ცალკე განზრახვის გარეშე
 არსებობს ბრალის ეტაპზე (ლ. მაღლაკელიძე, დასახ. ნაშრომი,
 გვ. 97), ჩვენი აზრით, სულ ცოტა, იმ წინააღმდეგობას შეიცავს,
 რომ უმართლობის შეგნება, რომელიც განზრახვის ფორმითაა
 შესაძლებელი, თურმე ამ განზრახვისგან დამოუკიდებელია. ეს,
 როგორც ჩანს, ნორმატივიზმია, ფიქციაა, რომელსაც რეალუ-
 რად არაფერი შეესაბამება. გამოდის, რომ უმართლობის შეგ-
 ნება, როგორც ღირებულებითი ცნობიერების ფორმა, თითქოს
 არსებობს ამ ცნობიერების გარეშე, მისგან მოწყვეტით,
 ხოლო, ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება თითქოს
 უკვე ბრალის ეტაპია, სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, ინტელე-
 ქტულიზმია, რომლის თამახმად, ადამიანის ქმედების მართლ-
 ზომიერ თუ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენას თითქოს
 ცნობიერების ინტელექტუალური მხარე განაპირობებს. გარდა
 ამისა, თუ მართლწინააღმდეგობის შეგნება ბოროტი განზრახვის
 ნიშანია, მაშინ რანაირად შეიძლება ეს შეგნება განზრახვისგან
 დამოუკიდებლად არსებობდეს? ეს ხომ წმინდა ნორმატივისტუ-
 ლი ფიქციააა, ბრალი თითქოს წმინდა შეფასებაა, გაკიცხვა თუ
 გასაკიცხობაა! ახლა კი გასაგებია, რატომ მიიჩნევს პროფ. მერ-
 აბ ტურავა ბრალის ცნების სრულ ნორმატიზაციას „ფინალ-
 იზმის“ ეპოქალურ დამსახურებად! (იხ. მერაბ ტურავა, დასახ.
 ნაშრომი, გვ. 67-68). ჩვენ კი, როგორც ჩანს, ვფიქრობთ, რომ
 მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას მართლზომიერი ქმედების
 ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკ-
 იდებულება, ანუ, ბრალი განაპირობებს.

ბრალის ფორმების პრობლემატიკაში ფსიქოლოგიზმი, რომელიც ბრალის წმინდა ნორმატივისტულ გაგებაში გადადის

„ფინალიზმი“, რომელიც ბრალის ფორმებს უარყოფს და მათ ქმედების შემადგენლობის სუბიექტურ ელემენტებად აცხადებს, ფსიქოლოგიზმში ვარდება და, ამ ლოგიკით, „განზრახვა“ წმინდა ფსიქოლოგიური ფენომენია, როგორც ნებელობითი ქცევის ფორმა. ეს პოზიცია, ერთი მხრივ, თითქოს კარგად ეგუება ქმედების შემადგენლობის აღწერილობით (არაშეფასებით) ბუნებას, როცა სუბიექტს ცნობიერების სტრუქტურა მხოლოდ ორი ელემენტით – ცოდნით და ნებელობით – არის წარმოდგენილი. ეს ნიშნავს, რომ სუბიექტს ინტელექტუალურად შეგნებული აქვს ქმედების შემადგენლობა და მას, როგორც წესი, სურს კიდევ მისი პრაქტიკული განხორციელება. მაგრამ ეს ფსიქოლოგიზმი ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის შეფასებით ასპექტებს ვერ ადგენს, რადგან ამ ფსიქოლოგიური ვითარების ფარგლებში არანაირი შეფასება ვერ მოხდება! აქედან გამომდინარე, „ფინალიზმი“ იძულებულია, ამ ფსიქოლოგიური ვითარებიდან გააკეთოს ნახტომი ნორმატიულზე, რადგან, მისი წინარე ფსიქოლოგიური ვითარებისაგან შეფასების ლოგიკური გამოყვანა შეუძლებელია, რის გამოც მისგან არსებითად მოწყვეტილია, როგორც წმინდა შეფასება, ვითარც რაღაც ფიქცია, ხელოვნური გამონაგონი, რომელსაც არანაირი მეცნიერული საფუძველი არა აქვს!

ამრიგად, ქმედების მართლზომიერების, ისე მართლწინააღმდეგობის შეგნება, როგორც ინტელექტუალური პროცესი, არაინაირ ქმედებას ჯერ კიდევ არ წარმოადგენს, რადგან, ვიმეორებთ, ცნობიერების ინტელექტუალურ მხარეს ქმედების გამოწვევა არ შეუძლია. მართალია, ჩადენილ ქმედებაში სუბიექტის ბრალს ამ ქმედების ჩადენის შემდეგ ადგენენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ „ფინალისტები“ სუბიექტის ცნობიერებას მხოლოდ ორი სტრუქტურით – ქმედების შემადგენლობის შეგნებით და

მისი განხორციელების სურვილით – შემოსაზღვრავენ, ამდენად ეს ქმედება ან ინტელექტმა გამოიწვია, ან კი – ნებელობამ, ხოლო ამგვარი დასკვნა ან ინტელექტუალიზმია, თუ ქმედების გამოწვევა ინტელექტს მიეწერება, ან – ვოლუნტარიზმი, თუ ქმედების ჩადენა სუბიექტს სურვილს მიეწერება! მართლაც, ვიდრე სუბიექტის ცნობიერების სტრუქტურაში არ ჩაერთვება ემოცია, როგორც პასუხისმგებლობის გრძნობა, და იგი, თავის მხრივ, ნებელობაზე გავლით, ნებისყოფის უნარის წყალობით, პასუხისმგებლურ, ან, პირიქით, უპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებით არ გამოვლინდება, არანაირი პრაქტიკული ქმედება ჩადენილი ვერ იქნება და, მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობის შეგნების დონეზე ჯერ კიდევ არანაირი ბრალი არ არსებობს! გარდა ამისა, თუ სუბიექტი აცნობიერებს იმას, რომ მოცემულ შემთხვევაში მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოება არ არსებობს, – ეს ჯერ კიდევ არ ამტკიცებს სუბიექტის ქმედების მართლწინააღმდეგობას. ვიდრე სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების მოვალეობას არ მოეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, მართლწინააღმდეგო ქმედება ჩადენილი ვერ იქნება.

სამწუხაროდ, „ფინალიზმი“ ამახინჯებს ადამიანის ფილოსოფიურ პრობლემას, უგულებელყოფს ადამიანს, როგორც თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელ არსებას, რადგან ბრალის, როგორც უპასუხისმგებლობის, ფორმების უარყოფის ლოგიკით და იმისი აღიარებით, რომ განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ქმედების შემადგენლობის სუბიექტური ელემენტებია, – ფსიქოლოგიზმში ვარდება და ადამიანსაც წმინდა ფსიქოლოგიური პოზიციიდან წარმოაჩენს. ამიტომ მან არ იცის ადამიანის ქმედების ჩადენის სხვა მექანიზმი, გარდა ფსიქოლოგიური მექანიზმისა, როცა, ვიმეორებთ, ქმედება ან სუბიექტის ინტელექტს მიეწერება, ან - მის ნებას.

ადამიანი, როგორც თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსება

აქ ურიგო არ იქნება დავესესხოთ აკად. ანგია ბოჭორიშვილს, რომელიც ადამიანის ფილოსოფიურ პრობლემას საგანგებოდ იკვლევდა და ყურადღებას ამახვილებდა ადამიანის ბუნებაზე არა მხოლოდ ზოგადად, არამედ ადამიანის ამა თუ სფეროში კონკრეტული გამოვლენის ფორმების მიხედვითაც. მისი აზრით, „ადამიანი ვერ იაზრება, თუ არ იქნება ამისათვის გამოყენებული სამართლისა და მორალის ცნება. ნორმატიული კანონები, კანონების გამოყენება არის აუცილებელი პირობა როგორც ადამიანთა საზოგადოების, ისე ადამიანის ინდივიდის პიროვნებად დადგენისთვის. პიროვნებისა და საზოგადოების აუცილებელი შეხვედრა და შემტკიცება ნორმის ცნებაში, გვაძლევს ადამიანის ბუნების წვდომის საიმედო გზას. ადამიანს ყველაფერი ის უნდა მიეწეროს იმისათვის, რომ ის იყოს პასუხისმგებელი თავისი ქცევისთვის იურიდიულადაც და ზნეობრივადაც. ეს მოითხოვს არა მარტო გონებას და ცნობიერებას, არამედ თავისუფლებასაც, ნებისყოფის ისეთ აქტს, რომელსაც მიეწერება ქვევის გამონევეა. ეთიკისა და სამართლის მეცნიერებამ უნდა შეიტანოს თავისი წვლილი ადამიანის განსაზღვრების საქმეში, რამდენადაც საქმე ეხება ადამიანის თავისუფლებას, მის პრაქტიკულ შემეცნებას“ (ა. ბოჭორიშვილი, ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის თეორიული საფუძვლები, თბილისი, 1976, გვ. 77).

მკითხველი, ალბათ, დაგვეთანხმება, რომ ამ მსჯელობაში გამოხატულია არა მარტო ფილოსოფიური აზროვნება ადამიანის ბუნების შესახებ, არამედ იურიდიულ მეცნიერებათა მეთოდოლოგიური საფუძვლებიც. აქ მოკლედ ვიტყვი იმას, რომ „საზოგადოებისა და პიროვნების აუცილებელი შეხვედრა და შემტკიცება ნორმის ცნებაში“ – გამოხატავს ზნეობრივ და სამართლებრივ ურთიერთობებს, რომელთა ფორმაში ადამიანი პრაქტიკულად საქმიანობს და ამიტომ მას მოეთხოვება ზნეობრივად გამართუ-

ლი და სამართლებრივად მართლზომიერი ქმედება. ამგვარ ქმედებათა ჩადენა კი, როგორც ჩანს, ადამიანის მხოლოდ გონებას, მის ინტელექტს კი არ მიეწერება, არამედ მის თავისუფლებასაც, ხოლო, რაკი თავისუფლება, პოზიტიური პასუხისმგებლობის გარეშე, თვითნებობაში შეიძლება გადავიდეს, ამდენად პიროვნება პასუხისმგებელია თავისი ქმედებისთვის, როგორც ზნეობრივად, ისე სამართლებრივად. ცხადია, ადამიანის ზნეობრივი თუ სამართლებრივი საქციელი ფსიქოლოგიური მხარისაგან მოწყვეტილი ვერ იქნება, თუნდაც ნებისმიერი ქცევის ფარგლებში, მაგრამ ადამიანის საქმიანობის ნორმატიული მხარის უგულებელყოფა, მათ შორის – სამართლებრივი ურთიერთობისა, მკლევარს უნებურად აგდებს ფსიქოლოგიზმის ტყვეობაში, ხოლო, ფსიქოლოგიზმი, თავის მხრივ, ნორმატივისტული ტრიუკების (ფსიქიკურისგან მოწყვეტის) მიზეზი ხდება. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ზნეობრივ თუ სამართლებრივ ურთიერთობათა ფორმაში ადამიანის საქციელის მთავარი სუბიექტური მიზეზი პასუხისმგებლობაა. მოკლედ რომ ვთქვათ, მართლზომიერ ქმედებას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება განაპირობებს, ხოლო, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, პირიქით, – მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო (ბრალეული) დამოკიდებულება. აქ, ჩვენ, როგორც ჩანს, კვლავ ვიმეორებთ იმ დებულებას, რომ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეის გარეშე არც ბრალი, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმი, შეუძლებელია, ხოლო, უპასუხისმგებლობის, როგორც ბრალის სინონიმის, გარეშე არც ნეგატიური პასუხისმგებლობა იქნებოდა შესაძლებელი.

პოზიტიური პასუხისმგებლობის უარყოფა ან უგულებელყოფა, მეორე მხრივ, აბატონებს ვოლუნტარიზმს, როცა მართლ-ზომიერი ქმედება სუბიექტის ნებას, მის სურვილს მიენერება. ირკვევა, რომ ვოლუნტარიზმის ვითარებაში სუბიექტს რაიმე ნორმა და წესი არ ზუდავს. მისთვის არაფერია აკრძალული, ყველაფერი ნებადართულია (ვახტანგ ერქომაიშვილი, ფილოსოფია, თბილისი, 2013, გვ. 236). ამ პოზიციიდან იკვეთება, მაგალითად, ფრიდრიხ ნიცშეს ფილოსოფია („ღმერთი მოკვდა, ყველაფერი ნებადართულია“), რომელიც, თავის მხრივ, ფ. დოსტოვესკის შემოქმედებიდან იღებს სათავეს. როდიონ რასკოლნიკოვი („დანაშაული და სასჯელი“) რომელმაც, ერთი შეხედვით, ანგარების მოტივით მოკლა მოხუცი მევახშე ქალი, სინამდვილეში მოქმედებს იდეური მოტივით- შეუძლია თუ არა მას, როგორც ჩვეულებრივ მოკვდავს, გადალახოს ეს ყოველდღიურობა და ნაპოლეონამდე ამაღლდეს, როცა მისმა ომებმა უამრავი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა, ხოლო ნუთუ მას არა აქვს უფლება, რომ ერთი წურბელა მევახშე ქალი მოაშოროს საზოგადოებას? ეს ერთი მაგალითიც ადასტურებს, რომ ამ მიმართებით მსჯელობა ფრიად საინტერესოა, მაგრამ სამწუხაროდ, ამ მიმართებით მსჯელობას ამჯერად ვერ განვაგრძობთ, რადგან უფრო კონკრეტული პრობლემა გვაქვს გადასაწყვეტი.

ვოლუნტარიზმის ამ პოზიციიდან კი, საკმარისია დადგეს სისხლის სამართლის სფეროში კარგად ცნობილი ევენტუალური (არაპირდაპირი) განზრახვის პრობლემა, რომ ქმედება აუხსნელი დარჩეს, რაკი სუბიექტი ამ შემთხვევაში მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის სურვილით არ მოქმედებს. მართლაც, თუ ადამიანის ქცევას მისი ნება-სურვილი გასაზღვრავს, მაშინ როგორ უნდა აიხსნას ევენტუალური (არაპირდაპირი) განზრახვა, როცა სუბიექტი მართლსაწინააღმდეგო შედეგის სურვილით არ მოქმედებს? ამ დილემიდან გამოსავალს „ფინალისტები“

არსებითად გაუმართლებელ, ნორმატივისტულ, ტრიუკში პოულობენ, როცა სუბიექტს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის სურვილს ნორმატიულად მიაწერენ, სუბიექტი თითქოს ამ სურვილით მოქმედებდეს! (იხ. ლავრენტი მაღლაკელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 164). ასეთივე მოსაზრებას ეთანხმება ლევან ხარანაულიც, რომელიც ევენტუალური განზრახვით მცდელობის დასაბუთების მიზნით სრულიად უკრიტიკოდ იღებს ე. წ. „ნორმატიული სურვილის“ ცნებას, რომელიც, ავტორის აზრით, განზრახვის ცნებაში დესკრიფციულ-ფსიქოლოგიური სურვილის გვერდით არსებობს (ლევან ხარანაული, დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით, თბილისი, 2014, გვ. 150).

გასაგებია, რომ აქ სურვილის ფსიქოლოგიური ცნება ნორმატიულადაა გაორებული, რაც მამალი ნორმატიციზმია, რადგან ამ პოზიციიდან „სურვილის“ ფსიქოლოგიური ცნება ნორმის, როგორც ქცევის წესის, ობიექტია და ჯერარსის სფეროში გადადის. მაშასადამე, სურვილის ფსიქოლოგიური ცნების ნორმატიული გაორების მეთოდოლოგიური საფუძველია გარესინამდვილისადმი ადამიანის დამოკიდებულების დუალისტური გაგება. კერძოდ, ერთი მხრივ, გარესინამდვილისადმი ადამიანის თეორიული დამოკიდებულების პოზიციიდან მართებულია მტკიცება, რომ „სურვილის“ ცნება ფსიქოლოგიურია. მეორე მხრივ, დებულება, რომ ეს სურვილი ნორმატიულად გაორდეს, ესე იგი, შეფასდეს ნორმატიულად, ნიშნავს, რომ სუბიექტს უნდა სურდეს ის, რაც მას ფსიქოლოგიურად არ სურს. ამ პოზიციიდან საქმე ეხება გარესინამდვილისადმი ადამიანის პრაქტიკულ-ღირებულებით დამოკიდებულებას, როცა ადამიანი საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია და ამ პოზიციიდან აფასებს იგი საგნებსა და მოვლენებს. შეფასების საფუძველი კი არის ნორმა, როგორც ქცევის წესი, რომელიც თავისი ღირებულებითი შინაარსით ჯერარსულია, ესე იგი, ჯერ არაა განხორციელებული და ამიტომ უნდა განხორციელდეს.

ამრიგად, „ნორმატიული სურვილის“ ცნება სურვილის

ფსიქოლოგიური ცნების ჯერარსის სფეროში გადატანაა, ხოლო, ეს სხვა არაფერია, თუ არა თეორიის სფეროდან პრაქტიკულ სფეროში გადასვლა. გამოდის, რომ სურვილის ფსიქოლოგიური შინაარსის დადგენისას ჩვენ გარესინამდვილისადმი შემეცნებით, თეორიულ, დამოკიდებულებებში ვიმყოფებით. როგორც კი სურვილის ნორმატიული გაორების გზას დაეადგებით, ჩვენ უკვე საზოგადოებრივი პრაქტიკის სფეროში გადავდივართ, რადგან ამ პოზიციიდან საქმე ეხება საგნებისა და მოვლენების ნორმატიულ შეფასებას. მაშასადამე, „ნორმატიული სურვილის“ ცნება გარესინამდვილისადმი ადამიანის დამოკიდებულების დუალისტური გაგების შედეგია.

თუმცა, დუალიზმი აქ, როგორც ჩანს, **იდუალისტურია**, რადგან ამ პოზიციიდან გარესინამდვილისადმი ადამიანის პირველადი დამოკიდებულება თეორიულია, როცა ჩვენ თავდაპირველად სურვილის ფსიქოლოგიურ ცნებას ვარკვევთ, ხოლო, როცა სურვილის ნორმატიულ გაორებაზე ვმსჯელობთ, გადავდივართ საზოგადოებრივი პრაქტიკის სფეროში, რომელიც, ამ პოზიციიდან მეორეულია, თეორიის სფეროდან არის ნაწარმოები.

ვინც ფილოსოფიის ანბანშია ჩახედული, მისთვის საიდუმლოებას არ წარმოადგენს დებულება, რომ ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია, ხოლო საზოგადოებრივი პრაქტიკის წინაშე დასმულ პრობლემებს იგი გადაიტანს თეორიის სფეროში, რომელიც პრაქტიკულთან მიმართებით მეორეულია, პრაქტიკულიდანაა ნაწარმოები. როგორც პროფ. **ნაპო კვარაცხელია** აღნიშნავს, ადამიანი გარესინამდვილისადმი მომხმარებლური დამოკიდებულებით კი არ იფარგლება, არამედ, პირიქით, სამყაროს გარდამქნელია. ის „არას“ ეუბნება არსებულს და ჯერარსულ დამოკიდებულებას ამყარებს მასთან (იხ. **ნაპო კვარაცხელია, ადამიანის როგორც შემეცნებელი სუბიექტის პრობლემა**, თბილისი, 1985, გვ. 187). არსი და ჯერარსი დაპირისპირებელი ცნებებია, რადგან ჯერარსი, მისი პრაქტიკული განხორციელების თვალსაზრისით, ჯერ

არ არის, მაგრამ უნდა იყოს. ეს დაპირისპირება, – მსჯელობს პროფ. ნ. კვარაცხელია, – ჯერ კიდევ პრაქტიკულის სფეროში ძვეს, არსებითად პრაქტიკულის საფუძველზე აღმოცენებული დაპირისპირებაა, რომელიც აუცილებლობით მოითხოვს თეორიული მიმართების აღმოცენებას (იქვე). ავტორი ასკვნის: „იმი-სათვის, რათა ადამიანმა სინამდვილე გარდაქმნას, იქიდან, რაც ის არის, იმად, რომელიც ის უნდა იყოს, საჭიროა მან ამ სინამდვილესთან პრაქტიკულის კვალდაკვალ დაამყაროს თეორულ-მჭვრეტელობითი მიმართება, როგორც პირველის მიერ მოთხოვნილი და მისგან აღმოცენებული“ (ნ. კვარაცხელია, იქვე, გვ. 187-188).

ამრიგად, აშკარაა, რომ ადამიანი თავის ცვხოვრებასა და საქმიანობას თეორიის სფეროდან კი არ იწებს, არამედ, პირიქით, საზოგადოებრივი პრაქტიკით, რომელიც თავისი არსით, პრაქტიკულ-ღირებულებითია, შემფასებლურია, ჯერარსის ფორმით არსებული ნორმატიული სამყაროს პრაქტიკული მოქმედების სფეროა, სადაც ადამიანის ქმედება ფასდება სიკეთე-ბოროტების მიხედვით (ზნეობის სფერო), თუ მართლზომიერების ან მართლ-წინააღმდეგობის პოზიციიდან (სამართლის სფერო). აქედან გამომდინარე, გარესინამდვილისადმი ადამიანის თეორიული, შემ-მეცნებელი, დამოკიდებულება მეორეულია, რადგან იგი პრაქტიკული მიმართებიდანა აღმოცენებული. კერძოდ, სურვილის ფსიქოლოგიური ცნების დადგენისას ჩვენ ლოგიკურად ვიმყოფებით გარესინამდვილისადმი შემეცნებით, თეორიულ დამოკიდებულებაში, რაკი ამ პოზიციიდან ფსიქოლოგიის, როგორც მეცნიერების, საგანი და მისი ცნებების სისტემა გვანტიერებს. ეს ნმინდა თეორიული პრობლემა პირობადებულია საზოგადოებრივი პრაქტიკის წინაშე მდგარი ამოცანებით. კერძოდ, როგორც ზნეობრივი, ისე სამართლებრივი ნორმა, გარკვეული მოთხოვნის ანუ ჯერარსის, როგორც ღირებულების, გამოხატვის ფორმაა. ამ პოზიციიდან ბუნებრივია, თუ დადგება საკითხი; როგორ გადატყდება ადამიანის ფსიქიკაში ზნეობრივი თუ სამართლებრივი მოთხოვნები? ცხადია, ადამიანის ფსიქიკა ფსიქოლოგიის,

როგორც მეცნიერების, საგანია. ფსიქოლოგია ბუნებისმეტყველური ტიპის მეცნიერებაა და მისთვის ნორმატიული შეფასება უცხოა. მაშასადამე, ნორმატიული სურვილის ცნება, ესე იგი, სურვილის ნორმატიული გაორება, ფსიქოლოგიამ არ იცის. აქედან გამომდინარე, თუ იურიდიული მეცნიერება მართლაც მეცნიერებაა და არა დოგმა, როგორც ქცევის წესი, მაშინ სურვილის ნორმატიული გაორება არც იურიდიულმა მეცნიერებამ არც იცის. აქ ერთი გაუგებრობა უნდა ავიცილოთ თავიდან: იურიდიულ მეცნიერებას ხშირად „ნორმატიულს“ უწოდებენ, ცხადია, გადატანითი მნიშვნელობით, რაკი იურიდიული მეცნიერების საგანი ნორმატიულად დადგენილი ურთიერთობაა. მეცნიერება კი, როგორც კანტი იტყოდა, საყოველთაო და აუცილებელი მსჯელობის სისტემაა და ამ აზრით „ნორმატიული მეცნიერება“ შეუძლებელია.

ამრიგად, „ნორმატიული სურვილის“ ცნება ყალბია დას მას არავითარი მეცნიერული საფუძველი არ გააჩნია. უფრო მეტიც, ნორმატიული სურვილის კონცეფცია იდეალისტურია, რადგან ამ პოზიციიდან პირველადია გარესინამდევლისადმი ადამიანის თეორიული, შემეცნებითი დამოკიდებულება, როცა თავდაპირველად არკვევენ სურვილის ფსიქოლოგიურ ცნებას, ხოლო, როცა მას ნორმატიულის ნიშნითაც ახასიათებენ, თეორიულის სფეროდან გადადიან პრაქტიკულზეც, როცა გარესინამდევლისადმი ადამიანის დამოკიდებულება გადანყვეტილია დუალიზტურად, ოღონდ თეორიულის სფეროდან ამოსვლით. აი ესაა, იდეალიზმი, როცა რეალურად, პირიქით, ადამიანი, როგორც უკვე ითქვა, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია და გარესინამდევლისადმი თეორიული დამოკიდებულება პრაქტიკულის საფუძველზეა აღმოცენებული.

მაშასადამე, გარესინამდევლისადმი ადამიანის დამოკიდებულებში არანაირი დუალიზმი არ არსებობს. პირიქით, ამ მიმართებით არსებობს მონიზმი („მონოს“ ნიშნავს „ერთს“), როგორც პრინციპი, რომელიც ერთი საწყისიდან ამოსვლის მეთოდ-

ოლოგიური საფუძველია. ამ მხრივ დუალიზმი ღრმა ფილოსოფიური შეცდომაა და არსებითად ეწინააღმდეგება კლასიკური ფილოსოფიის ისეთ ფუნდამენტურ პრინციპს, როგორცაა მონიზმი. როგორც მართებულად აღნიშნავს კახა ქეცბაია, „მონისტური კონცეფცია სამყაროს შესახებ მოძღვრების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიაა. ამ შემთხვევაში მონიზმი წარმოდგება როგორც მსოფლმხედველობა, რომელიც სამყაროს ერთიანი საფუძვლის არსებობას ასაბუთებს“ (ი.ხ. კ. ქეცბაია, მონიზმის პრინციპი კლასიკურ ფილოსოფიაში, თბილისი, 2004, გვ. 121).

თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ „ღირებულებითი ცნობიერება არ არის ადამიანის თეორული მოღვაწეობის შემფასებელი“ (სერგი ავალიანი, კახა ქეცბაია, ფილოსოფია ყველასათვის, თბილისი, 2012, გვ. 203), მაშინ გასაგებია, რომ სურვილის ფსიქოლოგიური ცნებისთვის ნორმატიულობის ნიშნის მიწერა სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის თეორიული მოღვაწეობის ნორმატიული შეფასება, რომელიც, თავის მხრივ, თავდაყირა აყენებს ადამიანის პრაქტიკული და თეორული მოღვაწეობის ბუნებისა და მათი კრიტერიუმების პრობლემას. ეს გარემოება „ნორმატიული სურვილის“ კონცეფციაშიც დასტურდება. კერძოდ, თუ მართლსაწინააღმდეგო შედეგის სურვილი სუბიექტს ევენტუალური განზრახვის დროს ნორმატიულად მიენერება, ესე იგი, სუბიექტს უნდა სურდეს ეს შედეგი, მაშინ ამ პოზიციიდან ევენტუალური განზრახვა პირდაპირ განზრახვას ემთხვევა, როცა სუბიექტს სურს ეს შედეგი, ან მის გარდუვლობას ითვალისწინებს (საქ. სსკ-ის მე-9 მუხლის მე-2 ნაწილი), მაგრამ მაშინ არსებითად გაუგებარია ევენტუალურ განზრახვის საკანონმდებლო ფორმულაში გამოთქმული დებულება, რომ სუბიექტი შეგნებულად უშვებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას ან გულგრილად ეკიდებოდა მის დადგომას. გასაგებია, რომ ტერმინი „გულგრილი“ სუბიექტის უარყოფით შეფასებას გამოხატავს, რადგან ის ამ მიმართებით მისი უპასუხისმგებლობის ნიშანია, როცა იგი

მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ პასუხისმგებლობას იგი მისი გულგრილობით ჩქმალავს.

გასაგებია, რომ ევენტუალური განზრახვა, განზრახვის, როგორც ბრალის ერთ-ერთი ფორმის, სპეციფიკური გამოვლენაა. იგულისხმება, რომ ბრალი, როგორც განსაზღვრული ინსტანციის წინაშე სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, თავის ლოგიკურ საფუძველში გულისხმობს პასუხისმგებლობის ფილოსოფიურ გაგებას, რომლის თანახმად, მართლზომიერ ქმედებას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება განაპირობებს. აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს დასკვნა, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ანუ ბრალი განაპირობებს.

ბრალი, როგორც განსაზღვრული ინსტანციის წინაშე უპასუხისმგებლობის სინონიმი, განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის ფორმით, ზოგჯერ მათი ერთიანობითაც, ვლინდება (იხ. საქ. სსკ-ის მე-11 მუხლი). თუ პირდაპირი განზრახვა ნიშნავს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებულ უარყოფას, ზოგჯერ თავხედურადაც კი (მაგალითად, ხულიგნური მოქმედებისას), ევენტუალური განზრახვა, თავის მხრივ, ნიშნავს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის მიჩქმალვას, რაც შეგნებულად დაშვებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის მიმართ მისი გულგრილი დამოკიდებულებით გამოიხატება. „გულგრილი დამოკიდებულება“, მოცემულ შემთხვევაში, სხვა არაფერია, თუ არა შესაძლო მართლსაწინააღმდეგო შედეგისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ოღონდ უფრო დაბალი ხარისხით, ვიდრე ეს პირდაპირი განზრახვის დროს ვლინდება.

წმინდა ფსიქოლოგიურად კი ყოველივე ამისი გაგება და დასაბუთება შეუძლებელია. მართლაც, პროფ. ბეჟან ხარახიშვილმა (ხორნაბუჯელმა) თავის დროზე ყურადღება მიაქცია იმ გარემოებას, რომ ევენტუალური განზრახვის წმინდა ფსიქოლო-

გიური დასაბუთება შეუძლებელია. მისი მტკიცებით, დანაშაულებრივი ქმედება არ შეიძლება ნებისმიერი ქცევის ფსიქოლოგიურ კონცეფციასთან იქნეს გაიგივებული. ეს გაიგივება ქმნის არაერთ გაუგებრობას, განსაკუთრებით ევენტუალური განზრახვის პრობლემატიკაში. მართლაც, ფსიქოლოგიურად ნებისმიერი ქცევის გადანყვეტილება და მისი მექანიზმი იურისტებისთვის საყურადღებოა, მაგრამ დანაშაული არ შეიძლება ამ გადანყვეტილებაზე იქნეს დაყვანილი. წინააღმდეგ შემთხვევაში მოგვიწევდა იმისი მტკიცება, რომ ევენტუალური (არაპირდაპირი) განზრახვა სხვა არაფერია, თუ არა არაპირდაპირი, ევენტუალური, გადანყვეტილება, რაც ფსიქოლოგიურად შეუძლებელია. პროფ. ბ. ხორნაბუჯელის (ხარაზიშვილის) დასკვნით, „საზოგადოებრივად საშიში შედეგის შეგნებული დაშვება (ე.ი. „ნეიტრალური გადანყვეტილება“) ვერაფრით ვერ უკავშირდება ნებელობით ქცევას, ვერ უტოლდება მას, რა ფორმითაც არ უნდა იყოს იგი“ (Б. В. Хорнабужели, Психологическая сторона вины, Тбилиси 1981, , стр. 40).

ამრიგად, აშკარაა, რომ ევენტუალური, არაპირდაპირი, განზრახვა წმინდა ფსიქოლოგიურად არ არსებობს. ამიტომაც, რომ „ფინალისტიები“ ევენტუალური განზრახვის პრობლემატიკაში თითქოს ფსიქოლოგიიდან გადიან და ე. წ. „ნორმატიული სურვილის“ მოშველიებით ფონზე გასვლას ცდილობენ, რაც, რასაკვირველია, ფილოსოფიურად სრული გაუგებრობაა. სხვას რომ თავი დავანებოთ, ტერმინი „გულგრილი“, სუბიექტის უარყოფით შეფასებას, მის უპასუხისმგებლობას გამოხატავს. ამას ადატურებს „სამსახურებრივი გულგრილობის“ ცნებაც, რომელიც ამ შემთხვევაში დაუდევრობის ნიშანია (საქ. სსკ 342-ე მუხლი). იგულისხმება, რომ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას სუბიექტი მოეკიდა უპასუხისმგებლოდ, ოღონდ უფრო უკიდურესი ფორმით, ესე იგი, დაუდევრად, როცა იგი ამ ვითარებაში, მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობასაც არ ითვალისწინებს. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ევენტუალური განზრახვა სუბიექტის უპასუხისმგებლობის, ანუ

ბრალის, უფრო მაღალ ხარისხს გამოხატავს, ვიდრე დაუდევრობა.

ამრიგად, არანაირი „ნორმატიული სურვილი“ არ არსებობს, როგორც სურვილის ფსიქოლოგიური ცნებისა და მისი ნორმატიულობის მექანიკური კავშირი. ამგვარ მექანიკურ კავშირს, როგორც ჩანს, ქმნის „ფინალიზმი“, რომელიც ფსიქიკურისა და ნორმატიულის ჩაკეტილ წრეში ტრიალებს და მოკლებულია მეთოდოლოგიურ აზროვნებას, ეს ჩაკეტილი წრე გაარღვიოს და გადავიდეს იმ „მესამეზე“, რომელიც ადამიანის პიროვნების ერთიან სტრუქტურაში ფსიქიკურსაც თავის ადგილს მიუჩენს და ნორმატიულსაც. იგულისხმება ფილოსოფიური მონიზმი, როცა ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია, რომელიც ზნეობრივ თუ სამართლებრივ მოვალეობას, როგორც პიროვნება, ეკიდება პასუხისმგებლურად, ხოლო, თუ იგი ამ მოვალეობის აღსრულებას უპასუხისმგებლოდ ანუ ბრალეულად მოეკიდა, მაშინ ის ნეგატიურადაა პასუხისმგებელი ამისათვის. აქედან გამომდინარე, აქ კიდევ ერთხელ დასტურდება სისწორე იმ დებულებისა, რომ ადამიანის ქმედებას განაპირობებს არა ინტელექტი ან ნება თავისთავად, არამედ ნორმარტიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური ან, პირიქით, უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება. ევენტუალური განზრახვისა სუბიექტი, მის მიერ შეგნებულად დაშვებულ მართლსაწინააღმდეგო შედეგს ეკიდება გულგრილად, ესე იგი, უპასუხისმგებლოდ, ოღონდ მასზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის მიჩქმალვით, მაშინ, როცა პირდაპირი განზრახვა სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებული, ზოგჯერ თავხედური უარყოფითაც, გამოიხატება.

მაშასადამე, ადამიანის ქცევის წმინდა ფსიქოლოგიური ახსნა საკმარისი არაა. მართლაც, თუ ქცევის წმინდა ფსიქოლოგიურ ფორმებით შემოვიფარგლებით, როცა ქცევას ან ინტელექტი განაპირობებს, ან – ნება. თუ ქცევას ნება განაპირობებს, მაშინ რა კენათ, როცა ევენტუალური განზრახვის შემთხვევაში მართლ-

საწინააღმდეგო შედეგის დადგომის სურვილი არ არსებობს? ამ პოზიციიდან ევენტუალური განზრახვა წმინდა ფსიქოლოგიურად აუხსნელია. მართლაც „ნორმატიული სურვილის“ ხელოვნური ცნება შევექმნათ, თუ დასმული პრობლემა ფილოსოფიურ სიბრტყეზე გადავიტანოთ და ადამიანის პიროვნების პასუხისმგებლობის დასაბუთებას შევეცადოთ? ამ ფილოსოფიური პოზიციიდან აშკარაა, რომ ევენტუალური განზრახვა წმინდა ფსიქოლოგიური ფენომენი კი არაა, არამედ ბრალის, როგორც ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების, სპეციფიკური გამოვლენის ფორმაა.

ჩვენი აზრით, „ფინალიზმის“ ძირეული შეცდომა მხოლოდ ის კი არაა, რომ მან ბრალის ტრადიციული ფორმები უარყო და ისინი წმინდა ფსიქოლოგიურ ცნებებად მონათლა; უმთავრესი ამ მხრივ ბრალის ცნებისა და პრობლემატიკაში იურიდიული მეცნიერების მიღწევების ლოგიკური უარყოფაა. მართლაც, თუ ევენტუალური განზრახვის ფსიქოლოგიური ანალოგი არ არსებობს, მით უმეტეს, არ არსებობს გაუფრთხილებლობის ფსიქოლოგიური ანალოგი. მაშასადამე, ბრალის ფორმები ფსიქოლოგიურ ცნებებს არ წარმოადგენს.

სისხლის სამართლის მეცნიერების წარუვალ დამსახურებას წარმოადგენს ის, რომ მან გამონახა განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის შედარებით ზუსტი ფორმულირება, რაც ფსიქოლოგიაში მზა სახით არ არსებობს (უფრო დანერგვითი იხ. გურამ ნაჭყებია, ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბილისი, 2001, გვ. 297). აქედან გამომდინარე, რანაირად შეიძლება „ფინალიზმი“ სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარების ახალ ეტაპად ჩაითვლოს, როცა ამ უკანასკნელმა ბრალის ცნებისა და ფორმების შესახებ იურიდიული მეცნიერების მთელი მონაპოვარი უარყო და იგი ფსიქოლოგიას გადასცა? ამ პოზიციიდან უფრო უპრიანი იმის თქმაც იქნებოდა, რომ თვით „ფინალიზმი“ იქცა ფსიქოლოგიის დარგად, რამდენადაც ამ პოზიციიდან

განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ნებისმიერი ქცევის ფსიქოლოგიურ ფორმებს წარმოადგენენ და მათ ბრალთან თუ მის ფორმებთან არავითარი კავშირი არა აქვთ!

ბოლოს, წარმოდგენა, რომ ქმედებას სუბიექტის ნება-სურვილი განაპირობებს, ვოლუნტარიზმია, რადგან ამ პოზიციიდან ადამიანი თვითნება სუბიექტია: თუ უნდა, დანაშაულს ჩაიდენს, თუ არ უნდა, არ ჩაიდენს! მაშასადამე, დანაშაულის ჩადენა სხვა რაიმე გარეგან პირობაზე, ანუ, მიზეზზე, დამოკიდებული არაა. ეს კი დანაშაულებრივი ქმედების ობიექტურ მხარეში ქმედების გამომწვევ მიზეზებსა და პირობებს, ანუ, დეტერმინიზმის პრინციპს არსებითად ეწინააღმდეგება. ასეთ ვითარებაში მოტივი, როგორც გადანყევეტილების ფსიქოლოგიური საფუძველი, სუბიექტზე გარესამყაროს ზემოქმედების გამოხატულება კი არაა, არამედ სუბიექტის თვითნებური გამონაგონია, ხოლო, ამ ვითარებაში სუბიექტის ქცევის რაიმე ობიექტური საზრისის დადგენა შეუძლებელია.

„უფორმო“ ბრალის ალბიზმი

ამრიგად, „ფინალისტების“ მტკიცება, რომ ბრალის ფორმა არ არსებობს და განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ქმედების შემადგენლობის ფსიქოლოგიური ელემენტებია, – დანაშაულის პრობლემატიკაში ფსიქოლოგიზმია, რადგან, ამ ლოგიკით, არანაირი ნორმატიული შეფასება არ არსებობს: ფსიქოლოგია ფაქტის მეცნიერებაა და არა ნორმისა! თუ ამ პოზიციიდან „განზრახვა“ მაინც შეიძლება (ნაწილობრივ მაინც) ფსიქოლოგიურადაც აიხსნას, გაუფრთხილებლობის წმინდა ფსიქოლოგიური დახასიათება შეუძლებელია და ეს „ფინალისტების“ არსებითი შეცდომაა (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. ოთარ გამყრელიძე, შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, „სისხ-

ლის სამართლის კანონდებლობისა და თანამედროვე კრიმინოლოგიის პრობლემები", თბილისი, 2006, გვ. 38-44).

ლაშა-გიორგი კუტალია თავის დროზე მართებულად აკრიტიკებდა ე. წ. „უფორმო ბრალის“ იდეას ფინალიზმში, როცა ამ პოზიციიდან „ბრალი“ სრულიად ამორფულია, რადგან განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის ფორმით გამოვლენის გარეშეა წარმოდგენილი (იხ. ლაშა-გიორგი კუტალია, ბრალი სისხლის სამართალში, თბილისი, 2000, გვ. 529).

„უფორმო ბრალი“ კი, სხვა არაფერია, თუ არა უშინაარსო ბრალი! ამ პოზიციიდან „ბრალი“ ნმინდა ფსიქოლოგიური ფენომენია (ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია) ან, პირიქით, ნმინდა ნორმატიული ფენომენი, რომელიც ქცევის ფსიქოლოგიური მხარისაგან პირნმინდადაა მონყვეტილი, როგორც სუბიექტის აბსტრაქტული გაკიცხვა თუ გასაკიცხობა! უფრო მეტიც, თუ ბრალის გამოვლენის ფორმა არ არსებობს, მაშინ ბრალი, როგორც აბსტრაქტული გაკიცხვა, თუ გასაკიცხობა, ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველი ვერ იქნება. უფრო მეტიც, უფორმო ბრალის ლოგიკა პასუხისმგებლობის კატეგორიას საერთოდ არ საჭიროებს, რადგან „ფინალისტები“ ადამიანის ცნობიერების სტრუქტურას მხოლოდ ინტელექტითა და ნებით შემოსაზღვრავენ, ხოლო, პასუხისმგებლობის გრძნობას, როგორც ცნობიერების ემოცინალურ სფეროს, საერთოდ არ იცნობენ. რაკი მათ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა არ ანუხებთ, ბუნებრივია, თუ მათ არც ნეგატიური პასუხისმგებლობის ბუნება ექნებათ გარკვეული. არც ისაა შემთხვევითი, რომ „ფინალისტები“ ბრალის ცნებას პასუხისმგებლობის პერსონალურ ხასიათთან აიგივებენ, ბრალი თითქოს თვითონაა პერსონალური კატეგორია! ამის გამო „ფინალისტები“ თუმცა არა მარტო ესენი, არამედ საზოგადოდ გერმანული დოგმატიკა დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის ცნებას არ იცნობს, რის გამოც ე. წ. ლიმიტირებული აქცესსორობის იდეას ეფარება, თითქოს ეს იდეა მართლაც გადამწყვეტია. ამ საკითხს მოგვიანებით უფრო ღრმად შევეხებით.

აქ კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ „ფინალიზმის“ ანტიფილოსოფიურ ტენდენციას, როცა ე. წ. „უფორმო ბრალის“ იდეა ფსიქიკურისა და ნორმატიულის ჩაკეტილ წრეში ტრიალებს და მოკლებულია მეთოდოლოგიურ საფუძველს, ეს წრე გაარღვიოს და გადავიდეს იმ „მესამეზე“, რომელიც ფსიქიკურისა და ნორმატიულის მიმართებაზე მაღლა დგას და მათ შორის კავშირს ყოველგვარი ფსიქოლოგიზმისა და ნორმატივიზმის გარეშე ადგენს. იგულისხმება ფილოსოფია, რომელიც ადამიანის, როგორც მთლიანის, სტრუქტურაში ფსიქიკურსაც თავის ადგილს მიუჩენს და ნორმატიულსაც. ფსიქიკურის მიერ ნორმატიული სამყაროს აღქმა-შეგნების (გაგების) გარეშე ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებებისადმი სუბიექტის რაიმენაირი დამოკიდებულება შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, ფსიქიკურისაგან, თუნდაც ქცევის ფორმისაგან, მოწყვეტილი „ბრალი“, „აშკარად ხელოვნურია, მართლაც ხელოვნურად გამოგონილი „მოსამართლის“ თავშია და სუბიექტს „ბრალი“ ბრალზე მოსამართლის წარმოდგენის მიხედვით გარედან მიენერება!

ნორმატივიზმის ფილოსოფიური საფუძველი

პროფ. თინათინ წერეთელი თავის დროზე მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით აფასებდა ბრალის წმინდა ნორმატივისტულ თეორიებს, მათ შორის – „ფინალიზმის“ ცდას, განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ბრალის ცნებიდან გამოეძევებინა, რის გამოც ბრალი წმინდა შეფასებით მსჯელობად იქცა და იგი დამნაშავეს ფსიქიკიდან მოსამართლის ფსიქიკაში გადაიტანა. მისი დასკვნით, „ნორმატიულმა თეორიამ განწყვიტა კავშირი დამნაშავეს შინაგან, ფსიქიკურ პროცესებსა და შეფასებით მსჯელობას შორის, რის გამოც შიშველი შეფასებითი მსჯელობა ჰაერში ჩამოეკიდა“ (იხ. თინათინ წერეთელი, თანამედროვე ბურჟუა-

ზიულ კრიმინალისტთა მოძღვრება ბრალზე და მისი კრიტიკა, „საბჭოთა სამართალი“, 1974, № 6, გვ. 13). მეთოდოლოგიურად რომ ვთქვათ, ნორმატივიზმი, მათ შორის – „ფინალიზმი“, ფსიქიკურისა და ნორმატიულის კავშირის დადგენის ნაცვლად, მათ სრული დაპირისპირების გზას დაადგა, რის გამოც „ბრალი“, როგორც ანტისაზოგადოებრივი ქმედების სუბიექტური მიზეზი, ცნების ლოგიკური ფორმით ჩამოყალიბების ნაცვლად, ადამიანის ფსიქიკისაგან მოწყვეტილი წმინდა შეფასება აღმოჩნდა. მაგრამ პროფ. თ. წერეთელი უკვე ამ ნაშრომშიც ხედავდა იმას, თუ როგორ შეიძლებოდა, ბრალის თაობაზე ამგვარი გაურკვევლობა ე. წ. ობიექტური შერაცხვის ტენდენციაში გადაზრდილიყო. მისი დასკვნით, „ბრალეული პასუხისმგებლობის იდეა თანდათანობით გადაიზარდა რისკისთვის პასუხისმგებლობის იდეაში“ (თ. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 25). მართლაც, ე. წ. ობიექტური შერაცხვის პრობლემა „ფინალისტებმა“ უკვე დასვეს და ნორმატივისტულად გადაჭრეს, როცა „სამართლებრივი მიზეზობრიობის“ იდეა გააჟღერეს, ხოლო, ყოველივე ეს ბრალის იდეის დაკნინებისა და მიზეზობრიობის ხელოვნური გაფართოების შედეგია (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით, იხ. გურამ ნაჭყებია, ობიექტური შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში, თსუ იურიდიული ფაკულტეტი, სამართლის ჟურნალი, 2012, № 2 (გვ. 268-277)).

აქ გვინდოდა მხოლოდ იმისი თქმა, რომ ბრალის წმიდა ნორმატივისტული თეორია შედეგია ნეოკანტიანური ყაიდის იმ უკიდურესობისა, რომელიც არსისა და ჯერარსის მიმართების ფილოსოფიურ პრობლემატიკაში იჩენს თავს (იხ. გურამ თევზაძე, ნეოკანტიანელობის შეემეცნების თეორია, თბილისი, 1963). ამ გარემოებას მართებულად მიაქცია ყურადღება პროფ. ოთარ გამყრელიძემაც. ავტორი აკრიტიკებს კ. როქსინის მოსაზრებას, რომ კანონმდებელი თითქოს ქმნის მოქმედების სპეციფიკურ, სამართლებრივ ცნებას. „ამით იგი, როგორც იურისტი, – ხაზს უსვამს პროფ. ო. გამრელიძე, – ნორმატივიზმის პოზიციაზე დგება. ნორმატივიზმის ფილოსოფიური საფუძველი კი

სუბიექტური იდეალიზმი და, ამ შემთხვევაში, ნეოკანტიანობაა“ (ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 2, თბილისი, 2013, გვ. 50). ავტორი ამ პოზიციიდან აკრიტიკებს ჰანს ველცელის ცდას, ადამიანური მოქმედების ონტოლოგიური ცნების ერთადერთ არსებით ნიშნად „ფინალურობა“ მიიჩნიოს და „ფინალურობის“ მომენტი ეძებოს იმ მოქმედებებშიც, სადაც მისი აღმოჩენა შეუძლებელია (ოთარ გამყრელიძე, იქვე, გვ. 51). მართლაც, რანაირად შეიძლება გაუფრთხილებლობა, როგორც ბრალის ფორმა, „ფინალური ზედეტერმინაციის“ გამოვლინებად ჩაითვალოს, მაშინ, როცა რეალურად საქმე შეეხება მართლსაწინააღმდეგო შედეგის თავიდან აცილების ზედაპირულ, უპასუხმგებლო, ქარაფშუტულ რწმენას (თვითოიმიედოვნება), როცა მართლსაწინააღმდეგო შედეგი, პირიქით, ამ რწმენის საწინააღმდეგოდ დგება და სუბიექტი მას არ ითვალისწინებს?! სადაა აქ მოქმედების „ფინალური ზედეტერმინაცია“? მით უფრო გამორიცხულია ეს „ფინალური ზედეტერმინაცია“ დაუდევრობის შემთხვევაში, როცა სუბიექტი მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობასაც კი არ ითვალისწინებს! გარდა ამისა, რანაირად შეიძლება „ფინალიზმმა“ დაასაბუთოს გაუფრთხილებლობა, როცა ეს უკანასკნელი, როგორც მართებულად აღნიშნავს პროფ. ო. გამყრელიძე, როგორც წესი, შედეგის დადგომის გარეშე შეუძლებელია, ხოლო, „ფინალიზმი“ ქმედების უღირსობის დასაბუთებით იფარგლება? (ო. გამყრელიძე, იქვე, გვ. 55-56). ჩგარდა ამისა, გაუფრთხილებლობის სტრუქტურაში განზრახვის ელემენტების შეტანა „ფინალისტებს“ სისტემის აგებისთვის სჭირდებათ, მაგრამ სისხლის სამართლის სისტემის სინშინდე, სისტემის უხარვეზობა, არ უნდა იყოს ხელოვნური და ცხოვრებისგან მოწყვეტილი. ეს მით უმეტეს არ ეპატიება მოძღვრებას, რომელსაც ონტოლოგიური მოძღვრების პრეტენზია აქვს, რომელიც თითქოს უარს ამბობს ყოველგვარ ხელოვნურობაზე და ცნებებს მათი ბუნებრივი მდგომარეობისაგან იღებს (ო. გამყრელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 62-63). მეტი ხელოვნურობა

რალა უნდა იყოს, როცა „ფინალიზმში“ ბრალს ადამიანის ფსიქიკასთან არანაირი კავშირი თითქოს არა აქვს და ამიტომ არის ადამიანის ცნობიერებისგან მონყვეტილი წმინდა შეფასება, გაკიცხვა თუ გასაკიცხობა!?

ლაშა-გიორგი კუტალიამ მართებულად შენიშნა, რომ „ველცელი ბრალს ეძიებს არა დამნაშავის, არამედ მოსამართლეთა ფსიქიკაში“. მაგრამ მაშინ, როგორც ავტორი აღნიშნავს, გაუგებარია, „ვის უნდა მიუძღოდეს ბრალი მოცემული ქმედების ჩადენაში: მოსამართლეს თუ თუ განსასჯელს. ცხადია, პირველს. და რადგან სინამდვილეში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება არა მოსამართლეს, ბრალის ფინალური მოდელი, სხვა ყოველივესთან ერთად, ბრალის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელ საფუძვლად უარყოფაცაა“ (იხ. მისი: ნორმატივიზმის ახლებური გაგების აქტუალური ასპექტები, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, „ალმანახი“, სერია სისხლის სამართალი, 1998, № 16, გვ. 12).

რეალურად კი, „ბრალი“ დანაშაულის ჩამდენი პირის თავშია, როგორც სახელმწიფოს წინაშე მისი უპასუხისმგებლობის გამოხატულება, რის გამოც იგი სახელმწიფოს წინაშეა პასუხისმგებელი ნეგატიურად, ბრალის ფორმების, ბრალის ხასიათისა და ხარისხის შესაბამისად.

ფსიქოლოგიში ბრალის ფორმების გაგებაში, როგორც დანაშაულის ნორმატიული ცნების უარყოფის ლოგიკური ნაწილისად

ფსიქოლოგიის სფეროში ყოფნით კი, ქმედების არანაირი შეფასება არ არსებობს. მაშასადამე, ამ პოზიციიდან ტერმინი „მართლზომიერი“, როგორც ადამიანის ქმედების დადებითი სამართლებრივი შეფასება, გამორცხულია ისევე, როგორც გამორიცხულია ტერმინი „მართლსაწინააღმდეგო“, როგორც ადა-

მიანის ქმედების უარყოფითი სამართლებრივი შეფასება. აქედან გამომდინარე, ფსიქოლოგიურად არც ქმედების საკანონმდებლო შემდგენლობა არსებობს, როგორც ამ ორი შეფასებითი ტერმინის (კატეგორიის) ლოგიკური კავშირის ფორმა! მართლაც, ქმედების შემადგენლობა, როცა იგი პრაქტიკულად განხორციელებულია, მართლზომიერი აქტი უკვე აღარაა, რადგან ის სცილდება დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებს. მაგრამ, მეორე მხრივ, ქმედების უკვე განხორციელებული შემადგენლობა, არც მართლსაწინააღმდეგოა.

სწორედ იმის გამო, რომ ქმედების შემადგენლობა ქმედების მართლზომიერებისა და მართლწინააღმდეგობის კავშირის ფორმაა, იგი არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო. ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის პრაქტიკული განხორციელება, თავისთავად რომ იყოს მართლსაწინააღმდეგო აქტი, მაშინ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი არ იარსებებდნენ. ამიტომაც, რომ ქმედების შემადგენლობა არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო – ის ამ ორი შეფასებითი კატეგორიის კავშირის ფორმაა. მაშასადამე, ქმედების შემადგენლობის დასადგენად აუცილებელია „მართლზომიერის“ და „მართლსაწინააღმდეგობის“ შეფასებითი კატეგორიების დადგენა. მაგრამ, ვინაიან წმინდა ფსიქოლოგიურად ამ შეფასებითი ცნებების დადგენა შეუძლებელია, ამ პოზიციიდან არც ქმედების შემადგენლობის დადგენა ხდება შესაძლებელი და მაშინ დანაშაული, როგორც ქმედების შემადგენლობის, ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის ერთიანობა, არსებითად შეუძლებელია!

დანაშაულის ცნებაში ამგვარი ფსიქოლოგიზმი ყოფილ საბჭოთა კავშირშიც შეიქმნა, როცა კრიმინალისტები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ დანაშაული ფსიქოლოგიური ქცევის ნაირსახეობას (ესე იგი, ფსიქოლოგიურ ცნებას) წარმოადგენს. ამ ფსიქოლოგიზმის წინააღმდეგ მართებულად გაილაშქრა პროფ. ბეჟან ხარაზიშვილმა (ხორნაბუჯელმა), როცა მან დაამტკიცა,

რომ დანაშაული ფსიქოლოგიური ქცევის ნაირსახეობა კი არაა, არამედ ფსიქოლოგიური ქცევის, ესე იგი, მოტივისა და მიზნის, განხორციელების ხერხია (იხ. Б. В. Хорнабуждელი, Психологическая сторона вины, Тбилиси, 1981, стр. 6).

მართლაც, ქურდობა, მაგალითად, არის სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგოდ დაუფლების ფარული ხერხი, ძარცვა- აშკარად დაუფლებისა, ყაჩაღობა- ძალადური ხერხი და ა. შ. აქედან გამომდინარე, მოტივი, როგორც გადანყვეტილების ფსიქოლოგიური საფუძველი, უკავშირდება ქმედების ობიექტურ შემადგენლობას, როგორც ამ მოტივის განხორციელების ხერხს, და მაშინ დანაშაულის ნიშნები მიენერება არა ქცევას ფსიქოლოგიურად, არამედ ამ ქცევის განხორციელების ხერხს: ამ პოზიციიდან დანაშაული სხვა არაფერია, თუ არა სუბიექტის მოტივისა და მიზნის განხორციელების საზოგადოებრივად საშიში, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული განხორციელების ხერხი. ამ თვალსაზრისით ფრიად საინტერესოა ირაკლი იმედაძის მტკიცება, რომლის თანახმად, „ქცევის ხერხის“ ცნებას ორი ასპექტი აქვს. პირველი ამ მხრივ არის ნებელობითი ქცევა, როცა უკვე არჩეულია ამ ქცევის განხორციელების ხერხი, ხოლო, მეორეა, როცა საქმე ქცევის ოპერაციულ მხარეს ეხება, ესე იგი, უკვე მიღებული გადანყვეტილების აღსრულების ხერხის შერჩევას (იხ. И. В. Имедадзе, Категория поведения в теории установки, Тбилиси, 1991, стр. 21).

მართლაც, ერთია დანაშაული, როგორც ფსიქოლოგიური ქცევის განხორციელების ხერხი, და მეორეა დანაშაულის ჩადენის ხერხი, როგორც კრიმინალისტიკური ცნება. მაგალითად, ერთია მკვლელობის ჩადენის გადანყვეტილება, და მეორეა, თუ რა ხერხით იქნეს ჩადენილი ეს მკვლელობა - მონამღვით, მოგუდვით, ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებით და ა.შ. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში „ხერხის“ ცნება გამოძიების ინტერესებში შემოდის.

ამრიგად, აშკარაა, რომ „ქცევის ხერხის“ ცნება ქცევის ფსიქოლოგიური ცნებიდან საქციელის ზნეობრივი თუ სამართ-

ლებრივ სფეროში გადასვლის გზას აჩვენებს და ამ მხრივ ფსიქოლოგიზმის თუ ნორმატივიზმის დაძლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია. საკითხის ნათელსაყოფად, თუ რა არსებითია საქციელის ზნეობრივი თუ სამართლებრივი შეფასება, აქ მოკლედ დავიმოწმებ რუდოლფ იერიנגის მოსაზრებას, როცა იგი აკრიტიკებს სამართლის იმ გაგებას, რომლის თანახმად, ყოველი სამართალდარღვევა მხოლოდ მატერიალური ღირებულებით განისაზღვრება. ეს, ავტორის აზრით, ფუჭი, ყალბი მატერიალიზმია. „ეს რომ საკმარისი ყოფილიყო, – წერდა ავტორი, – ქურდის გაშვებაც შესაძლებელი იქნებოდა, თუკი იგი მოპარულ ნივთს დააბრუნებდა. მაგრამ ქურდს, დაე შემოგვედავონ, ბრალი არა მხოლოდ დაზარალებულის წინაშე, არამედ ქვეყნის კანონების, მართლწესრიგის, ზნეობრივი კანონის დარღვევაშიც მიუძღვის“ (იხ. რუდოლფ იერინგი, ბრძოლა უფლებისათვის, თბილისი, 2000, გვ. 99). აქ, როგორც ჩანს, აშკარაა განსხვავება საკუთრების სამოქალაქო-სამართლებრივი ცნებასა და ამ საკუთრების დანაშაულებრივი ხელყოფის მორალურ-პოლიტიკურ შეფასებას შორის. აქ უკვე დგას სამართლის ფილოსოფიის საკითხიც, რადგან ფილოსოფია კრიტიკული და თვითკრიტიკულია და ბუნებრივია, თუ სამართალი ფილოსოფიური კრიტიკის საგანიც გახდება. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ქცევის ფსიქოლოგიური ფორმებიდან „დანაშაულის“, როგორც „მართლსაწინააღმდეგო ქმედების“, ლოგიკური გამოყვანა შეუძლებელია.

აქედან გამომდინარე, კვლევის ამოსავალი პოზიცია არის არა ქცევის ფსიქოლოგიური ცნება, არამედ „მართლზომიერი ქმედება“, როცა სამართლის სუბიექტი ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და, როგორც პიროვნება, მოწოდებულია მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. ამ პოზიციიდან, როცა ქმედება მართლზომიერია, შესაძლებელია ქცევის ფსიქოლოგიური ფორმების ანალიზი იმგვარად, რომ დანაშაულის ცნება ქცევის ფსიქოლოგიური ცნებიდან კი არ გამოიყვანება, არამედ „მართლზომიერი

ქმედების ვალდებულების დარღვევად ფასდება, ხოლო, ეს სხვა არაფერია, თუ არა „მართლსაწინააღმდეგო“ ქმედება“.

ბოლოს, არც ის უნდა დაგვაინწყდეს, რომ მიზანს, როგორც ქმედების შემადგენლობის ფსიქოლოგიურ ელემენტს, აქვს მისთვის განუყრელი ფილოსოფიური მხარე. კერძოდ, მიზანი, მისი პრაქტიკული განხორციელებისათვის, ამ მიზნის ღირებულების შესატყვისი საშუალების შერჩევას მოითხოვს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მიზანი საშუალებაზე დაყვანილი აღმოჩნდება, ხოლო, ამ პოზიციიდან ყალიბდება მსოფლხედველობრივად სრულიად მიუღებელი პრინციპი, თითქოს „მიზანი ამართლებს საშუალებას“. ცხადია, საშუალება მიზნისგან მოწყვეტილი არ უნდა იყოს, რადგან მიზანს გამართლება მისი განხორციელების საშუალებასთან კავშირში აქვს. სწორედ მიზნისა და საშუალების შესაბამისობა ქმნის შედეგის ეფექტურობას. ასე, რომ მიზნის, საშუალებისა და შედეგის კავშირი ნებისმიერი ადამიანური მოქმედების ეფექტურობის საზომია. ამ პოზიციიდან ხდება ადამიანის ქმედების არა მარტო სამართლებრივი, არამედ მსოფლმხედველობრივი შეფასებაც.

ადამიანის ცნობიერების სტრუქტურა

როგორც ჩანს, მართლზომიერი ქმედების ჩასადენად ქმედების ქცევის ინტელექტუალური და ნებელობითი ასპექტები საკმარისად არ ჩაითვლებიან. ეს ბუნებრივია, რადგან ადამიანის ცნობიერების მხოლოდ ორი სტრუქტურა (ინტელექტი და ნებელობა) კი არ არსებობს, როგორც ამას „ფინალისტები“ ფიქრობენ, არამედ ამ მხრივ საქმის ვითარება უფრო რთულია. კერძოდ, ადამიანის ინტელექტუალურ უნარს მოსდევს ემოციონალური სფერო, რომელიც, თავის მხრივ, პასუხისმგებლობის გრძნობას უკავშირდება. პასუხისმგებლობის გრძნობა სუბიექტის ნება-სურვილის სფეროში გადადის და ქცევის ამა თუ ხერხის შერჩევაში მიზნის დასახვისა და მოტივაციის გზით მონაწილეობს.

ქცევისა და მისი განხორციელების ხერხის თაობაზე საბოლოო გადაწყვეტილება, მისი პრაქტიკული აღსრულების ჩათვლით, ადამიანის ნებისყოფის უნარზეა დამოკიდებული. მაგრამ აქ ნამყვანი მაინც ქცევისა და მისი განხორციელების ხერხის ღირებულებითი ასპექტია, როცა ამ მხრივ ადამიანი მხოლოდ ინდივიდი კი არაა, არამედ ინტერსუბიექტური ორგანიზაციაა, რომელიც ობიექტური ღირებულების მოთხოვნებს ითვალისწინებს (უფრო დანვრილებით იხ. ოთარ ტაბიძე, ადამიანი – სინამდვილე და ოცნება, თბილისი, 1986, გვ. 77).

აქედან გამომდინარე, გასაგები უნდა იყოს, რომ მართლზომიერი ქმედების ჩასადენად აუცილებელი და საკმარისია ამ ქმედების ჩადენის ვალდებულების შეგნებისა და ამ ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ერთიანობა, ესე იგი, როცა სუბიექტი ამ ვალდებულებას მისი აღსრულების შინაგანი მზაობით ეკიდება. ცხადია, იგულისხმება პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, რომელიც ზნეობრივად გამართული თუ სამართლებრივად მართლზომიერი ქმედების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. პროფ. ზურაბ კაკაბაძე თავის დროზე მართებულად აღნიშნავდა, რომ რაიმე ზნეობრივი აქტის შესაძლებლობა ფაქტიურად არსებულ გარემოებათა ძალით არაა უზრუნველყოფილი და ამის გამო გვიჩნდება პასუხისმგებლობის გრძნობა, "რომელიც განუყოფელია ზნეობრივი ცნობიერებისაგან, გულისხმობს ერთსა და იმავე პირობებში, ერთსა და იმავე ფაქტიურ გარემოებათა ნიადაგზე ასე და სხვაგვარად მოქცევის ჩვენს უნარს " (ზურაბ კაკაბაძე, კულტურის ზოგიერთი საკითხი, „კულტურა და სოციალიზმი“, თბილისი, 1975, გვ. 47).

ვფიქრობთ, აქ ერთი შესაძლო გაუგებრობა უნდა ავიცილოთ თავიდან. კერძოდ, ერთია ადამიანის უნარი, ერთსა და იმავე პირობებში გააკეთოს არჩევანი, და მეორეა, როცა ადამიანი, მისი ღირებულებითი ორიენტაციის გამო, პრინციპულად ვერ მოიქცევა სხვაგვარად, ვიდრე ის მოიქცა. ისტორიულად ცნობილია, რომ, მაგალითად, სოკრატე სხვაგვარად ვერ მოიქცეოდა, ესე იგი, სა-

პყრობილიდან ვერ გაიქცეოდა! სხვაგვარად რომ მოქცეულიყო, მაშინ ის სოკრატე არ იქნებოდა! (ან ლუთერი: „აქა ვდგავარ და სხვაგვარად არ ძალმიძს“!). ამ პოზიციიდან უფრო საინტერესო ჩანს ოთარ ჯიოევის მოსაზრება, რომ თავისუფალი მოქმედება არ ენიშნაღმდეგება დეტერმინიზმს. „პიროვნებას არ შეეძლო მოქცეულიყო სხვანაირად: სხვანაირად მოქმედებას იგი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შესძლებდა, თუ იგი სხვა იქნებოდა ან სხვა იქნებოდნენ გარემოებანი.“ მისი აზრით, „როცა ამბობენ: პიროვნებას (ან ნებისყოფას) შეუძლია გადაწყვიტოს ასეც და ისეც, ივინყებენ იმის შესახებ, რომ პიროვნება, რომელიც წყვეტს „სხვანაირად“, უკვე ის პიროვნება არაა, რომელიც წყვეტდა „ასე“ (О. Джигоев, Природа исторической необходимости, Тбилиси, 1967, стр. 57). მაშასადამე, იმის მიუხედავად, რომ არსებობს ადამიანის ღირებულებითი ორიენტაცია, რომელიც მის არჩევანს იდეალური აუცილებლობის ფორმით განაპირობებს, არსებობს მისი თავისუფლებაც. მეორე მხრივ, ადამიანი დინამიური არსებაც არის და შეცვლილ გარემოებებში „შეცვლილ“ გადაწყვეტილებას მიიღებს (ამის შესახებ უფრო დანერვილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, ნებისყოფის თავისუფლების პრობლემა სისხლის სამართალში, საკანდიდატო დისერტაცია, თბილისი, 1975).

ადამიანი თავისუფალი რომ არ ყოფილიყო, სინდისი, როგორც პასუხისმგებლობის გრძნობა, არ იარსებებდა. გელა ბანძელაძე წერდა, რომ „სინდისი არის პასუხისმგებლობის გრძნობა არა სუბიექტური შეგრძნების, არამედ ადამიანის სოციალური ბუნების, ადამიანობის არსების წინაშე. ადამიანის სოციალური ბუნება და მისი არსება დაიყვანება მოვალეობისა და სამართლიანობის ცნებებზე. სწორედ მოვალეობა და სამართლიანობაა ის ობიექტური შინაარსი, რაც საფუძვლად უდევს სინდისის გრძნობას და ამართლებს მის არსებობას“ (გელა ბანძელაძე, სინდისის ცნება მარქსისტულ ეთიკაში, ნაწილი მეორე, თბილისი, 1977, გვ. 115). გასაგებია, რომ მოვალეობა ისეთი მოთხოვნაა, რომელსაც ღირებულებითი შინაარსი

აქვს, ხოლო, სამართლიანობის შეფასებითი ბუნება დავას არ იწვევს. ამ პოზიციიდან საქმე შეეხება გარესინამდვილისადმი ადამიანის ღირებულებით დამოკიდებულებას, რომელსაც სამართლებრივი ურთიერთობის ბუნების გასაგებად მეტად დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. შემთხვევითი არაა, რომ სამართლებრივ ურთიერთობას „იდეოლოგიური ურთიერთობის“ ნაირსახეობას უწოდებენ, რადგან ამ მიმართებით ამოსავალია „იდეის“ ცნება, რომელიც ცნების, როგორც აზრის ლოგიკური ფორმის, შინაარსზე მეტია და ამიტომ, რომ იდეა არა მარტო ცნებაა, არამედ მისი პრაქტიკული განხორციელებასაც წარმოადგენს. აქ უკვე უნებურად გვაგონდება ჰეგელის სამართლის ფილოსოფიიდან სამართლის იდეა, როგორც სამართლის ცნებისა და მისი პრაქტიკული განხორციელების ერთიანობა, რომელიც სამართლის ფილოსოფიის საგანს წარმოადგენს (Гегель, Философия права, М. 1934, стр. 34). მაგრამ ამჯერად სამართლის ფილოსოფია კი არ გვაინტერესებს, არამედ იდეა, როგორც მართლშეგნების ისეთი ღირებულებითი ელემენტი, რომელიც სამართლებრივი შეფასების პრობლემატიკას განსასზღვრავს. ამ პოზიციიდან შეიძლება ითქვას, რომ სამართლებრივი ურთიერთობა ღირებულებითი ურთიერთობის ნაირსახეობას წარმოადგენს. ვისაც სამართლის ფილოსოფია აინტერესებს, შეუძლია ნახოს გივი ლობჯანიძის ორტომიანი გამოკვლევა „სამართლის ფილოსოფია“, თბილისი, 2014).

დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც ღირებულებითი ურთიერთობის ნაირსახეობა

აშკარაა, რომ ნორმატულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, როგორც ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობა, ქმნის ე. წ. ღირებულებით ურთიერთობებს, როცა დადებითად ფასდება არა

მარტო ქმედება, როგორც ამ ურთიერთობის ობიექტი, არამედ სუბიექტიც, როგორც თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსება. სისხლის სამართლის სფეროში ეს ღირებულებითი ურთიერთობა მყარდება მართლზომიერი ქმედების გამო, როცა პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია მართლზომიერი ქმედება, რომელსაც სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში გადააქვს. მაშასადამე, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა ღირებულებითი ურთიერთობის ნაირსახეობას წარმოადგენს. აქედან გამომდინარეობს მეორე დასკვნაც, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, თავის მხრივ, განაპირობებს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო, ანუ, ბრალეული დამოკიდებულება, როგორც ამ ქმედების სუბიექტური მიზეზი. პროფ. გ. ნოდია შემთხვევით არ წერდა: „პასუხისმგებლობის მოკლებულობას „უპასუხისმგებლობა“ ჰქვია. ეს ჩვეულებრივ სიტყვათხმარებაში საღანძღავი სიტყვაა, რაც ბუნებრივია, რადგან, თუ პასუხისმგებლობა პიროვნების არსია, უპასუხისმგებლობა საკმაოდ არსებითი ნაკლი უნდა იყოს“ (გ. ნოდია, თამაშის ცნება კულტურის ფილოსოფიაში, თბილისი, 1987, გვ. 47).

მართლაც, ტერმინი „უპასუხისმგებლო“, ჩვენი აზრით, ტერმინი „ბრალის“ სინონიმია, რადგან სუბიექტს შეეძლო მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება ჰქონოდა, ხოლო, თუ მან, პირიქით, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება აირჩია, მაშასადამე, ის ამ ქმედების ჩადენაში უპასუხისმგებლოა, ესე იგი, ბრალეულია. ამ დებულების დასაბუთების მიზნით მოკლედ მაინც განვიხილოთ სინდისისა და ბრალის კატეგორიების კავშირი.

სინდისისა და გრალის კატეგორიების კავშირის პრობლემა

კერძოდ, თუ სინდისი პასუხისმგებლობის გრძნობაა ადამიანის სოციალური არსების წინაშე, და რომ „სამართლებრივ და ზნეობრივ საქციელს საფუძვლად უდევს სინდისის კატეგორია, რომელიც არის პირველადი ღირებულებითი ცნობიერების ძირი და ფორმა“ (იხ. არსენ ბურჯალიანი, სამართლის ფილოსოფია, თბილისი, 2012, გვ. 148), მაშინ ასეთი კითხვა უნდა დაისვას: სინდისი ადამიანის პირველადი, თანდაყოლილი თვისება ხომ არაა?

ამ კითხვაზე უარყოფითი პასუხი უნდა გაეცეს: სინდისი ადამიანის პირველადი, თანდაყოლილი გრძნობა რომ იყოს, მაშინ უსინდისობის კატეგორია არ იარსებებდა (არსენ ბურჯალიანი, იქვე, გვ. 149). მართლაც, თუ სინდისი პასუხისმგებლობის გრძნობაა, გასაგები უნდა იყოს, რომ იგი ადამიანის პოროვნებად ჩამოყალიბების (თუნდაც სანყის ეტაპზე) გარეშე შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, ხომ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ტერმინი „უსინდისო“ ტერმინი „უპასუხისმგებლოს“ სინონიმია? ცხადია, აქ საკითხი დაზუსტებას მოითხოვს. კერძოდ, უსინდისოდ შეიძლება მოიქცეს სუბიექტი მხოლოდ განზრახ, შეგნებულად. ამ მოსაზრების სასარგებლოდ დავიმოწმოთ პროფ. ზურაბ კაკაბაძის ფრიად საინტერესო მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ადამიანს აქვს უნარი, ე. წ. თვითმოტყუების საფუძველზე გაიკეთოს ნილაბი და წარმოჩინდეს სხვად, ვიდრე ის სინამდვილეშია. ეს უნარი იმისა, რომ წარმოჩინდეს სხვად, ვიდრე ის არის, ერთი მხრივ, თავისუფლების უნარზეც მიუთითებს, მაგრამ, მეორე მხრივ, იგი ადამიანში ბოროტების სანყისია, რადგან სინამდვილეშია „ბნელი“ საქმე ყალბად გაშუქებულ ვითარებაში, პირიქით, გამოიყურება, როგორც გამართლებული, კეთილი წამოწყება. „სინდისი, ყოველივეს მიუხედავად, – წერდა პროფ. ზურაბ კაკაბაძე, – ყოველ ჩვენგანშია და გარდუვალად მოითხოვს ობიექტურად ღირებულ, ე. ი. კეთილ საქციელს“. აქედან

ავტორი აკეთებდა დასკვნას: „თუ სინდისი არ მოტყუვდა, არ დაბრმავდა ყალბი შუქით, მას ძალუძს ჩაშალოს ნებისმიერი დანაშაულებრივი საქმე. დანაშაულის ჩადენისათვის ადამიანი რაღაც ზომით ყოველთვის საჭიროებს საკუთარი სინდისის ნეიტრალიზაციას თავისი მოტყუების საშუალებით. ეს მოტყუება ვიზაა დანაშაულის სამყაროში შესასვლელად“ (ზურაბ კაკაბაძე, ადამიანი როგორც ფილოსოფიური პრობლემა, თბილისი, 1987, გვ. 19).

ამრიგად, აშკარაა, რომ სინდისი და დანაშაული, მით უმეტეს - განზრახი, - შეუთავსებელი ცნებებია. ადამიანი დანაშაულს არ დაუშვებს, ვიდრე იგი თავის მოვალეობას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ხოლო, თუ იგი, პირიქით, თავის მოვალეობას ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ანუ, ბრალეულად, მაშინ ის ამ მხრივ უსინდისოდაც უნდა შეფასდეს, თუმცა, უფრო განზრახი დანაშაული, ვიდრე გაუფრთხილებლობა. ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, ანტისაზოგადოებრივი ქმედების სუბიექტური მიზეზია. ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა პროფ. ზ. ხასაიას ნაშრომი „ბრალის ფილოსოფიური ასპექტები“, რომელშიც იურისტებისთვის არაერთი საყურადღებო აზრია გამოთქმული, მაგრამ ამჯერად მოკლედ აღვნიშნავ, რომ ავტორის აზრით, თუ ადამიანის ქცევის მიზეზი ადამიანი კი არაა, არამედ სხვაა, მაშინ „დამნაშავე“ ეს მიზეზი იქნებოდა. აქედან ავტორი ასკვნის: „ადამიანი უნდა ჩაითვალოს მისი ქცევის მიზეზად. ასეთ შემთხვევაში მისი ქცევა მისივე ბრალი იქნება“ (იხ. ზ. ხასაიას დასახელებული ნაშრომი, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XV11, თბილისი, 2013, გვ. 102. ცხადია, ბრალი მიზეზობრიობისგან მოწყვეტილი ვერ იქნება და ამდენად იგი ანტისაზოგადოებრივი ქმედების სუბიექტური მიზეზია.

ბრალი, როგორც პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის ფორმა

ბრალი, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზი, უფრო გასაგები მაშინ ხდება, როცა ბრალი წარმოჩენილია, როგორც პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის ფორმად. პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით, საფუძველია მისი საპირისპირო უპასუხისმგებლობისა, რადგან „პასუხისმგებლობა“, მისი პოზიტიური ასპექტით რომ არაა, არც „უპასუხისმგებლობა“ იქნებოდა შესაძლებელი. მეორე მხრივ, ეს უპასუხისმგებლობა, თავის მხრივ, ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია, ხოლო, ნეგატიურმა პასუხისმგებლობამ სუბიექტი, ამ უპასუხისმგებლობის, ანუ ბრალის, თანდათანობითი დაძლევის გზით, კვლავ პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში (ცხადია, ახალ პირობებში) უნდა დააბრუნოს. მაგრამ, სამწუხაროდ, შესაძლებელია მსოფლმხედველობრივი ობიექტივიზმიც, რომლის თანახმად, ადამიანს არ შეუძლია ჩაერიოს სამყაროს ამბებში და მასში რაიმე შეცვალოს. ამიტომ იგი იხსნის პასუხისმგებლობას, რაც თურმე მოღალატური უპასუხისმგებლობაა, რადგან „ყოველივე ამით ადამიანი ღალატობს თავის თავს, ღალატობს თავის არსებას“ (ზურაბ კაკაბაძე, „ექსისტენციური კრიზის“ პრობლემა და ედუარდ ჰუსერლის ტრანსცედენტური ფენომენოლოგია, თბილისი, 1985, გვ. 177).

თუ ბრალი უპასუხისმგებლობის სინონიმია, ხოლო დანაშაული სუბიექტის უპასუხისმგებლობის ერთ-ერთი სახეა, მაშინ ლოგიკურია დასკვნაც, რომ განზრახი დანაშაულის ჩადენით ადამიანი ღალატობს თავის თავს, თავის საკუთარ არსებას. აქედან გამომდინარე, ვიმეორებ, ბრალი, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმი, ვლინდება განზრახვის ფორმით, როცა სუბიექტი მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ პასუხისმგებლობას შეგნებულად უარყოფს ან თავისი გულგრილობით ჩქმალავს და არღვევს სისხლის სამართლის ნორმის მოთხოვნას, ან,

უგულებელყოფს მას და მაშინ მოქმედებს გაუფრთხილებლობის ფორმით (და არღვევს წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას). თუმცა, გამონაკლისის წესით, შესაძლოა ბრალის ორი ფორმის ერთიანობაც (საქ. სსკ მე-11 მუხლი).

კიდევ ერთხელ გავიმეორებ: „უპასუხისმგებლობა“, როგორც ბრალის სინონიმი, თავის მხრივ, ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია, რათა სუბიექტი ახალ პირობებში კვლავ პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებას დაუბრუნდეს.

მაშასადამე, ბრალი არის პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის ფორმა, როცა სუბიექტი არღვევს მასზე დაკისრებულ ვალდებულებას და ახორციელებს ანტისაზოგადოებრივ ქმედებას, სისხლის სამართალში – სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას (უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბილისი, 2001).

ამრიგად, ბრალი ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება (ანუ ფსიქოლოგიური ცნება) კი არაა, როგორც ეს ბრალის ფსიქოლოგიურ თეორიაშია მიღებული; ბრალი ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულებისგან არსებითად მონყვეტილი წმინდა შეფასება კი არაა, ვითარც სუბიექტის აბსტრაქტული გაკიცხვა თუ გასაკიცხობა (ბრალის ნორმატივისტული თეორია). ბრალის ამ კონცეფციების მცდარობის საბუთად ისიც კმარა, რომ ისინი პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეიდან, მაშასადამე, ადამიანის პიროვნების ფილოსოფიური გაგებისგან, მონყვეტილად იქნენ შემუშავებული, რის გამოც ბრალი პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის გარეთ და მიღმა აღმოჩნდა! ამ პოზიციიდან არც დანაშაული არსებობს, როგორც სახელმწიფოს წინაშე სუბიექტის უპასუხისმგებლო ქმედება, და არც სასჯელი, როგორც მსჯავრდებულის ამ უპასუხისმგებლობის (ბრალის) დაძლევისა და პოზიტიური

პასუხისმგებლობის ვითარებაში მსჯავრდებულის აღდგენის საშუალება (იხ. საქ. სსკ 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი, რომლის თანახმად, ვიშვორებ: სასჯელის მიზნების განხორციელების შედეგად მსჯავრდებული მართლწესრიგისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით განიმსჭვალება).

როგორც ირკვევა, ბრალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. მაგრამ მაშინ ლოგიკურად დგება პრობლემა: როგორ არის შესაძლებელი, შეურაცხადის მოქმედება შეფასდეს მართლწინააღმდეგობის თვალსაზრისით? აშკარაა, რომ შეურაცხადი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ვერ გააცნობიერებს და ამიტომ მას ეს ვალდებულება არც დაეკისრება. აქედან გამომდინარე, იგი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ვერც დაარღვევს და, მაშასადამე, ამ პოზიციიდან მისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა ვერ საბუთდება. აქედან, ჩვენი აზრით, არსებობს ერთი გამოსავალი: ვალოაროთ, რომ შეურაცხადმა შეიძლება დაარღვიოს სისხლის სამართლის კანონით დაცული რომელიმე უფლება. მაგალითად, არაა გამორიცხული, შეურაცხადმა დააზიანოს ან გაანადგუროს ვისიმე ქონება, მაშინ ის ზიანს აყენებს მესაკუთრეს; თუმცა, არც ის არის გამორიცხული, შეურაცხადმა სიცოცხლე მოუსპოს ადამიანს, მაშინ იგი ხელყოფს სიცოცხლის უფლებას.

მაშასადამე, შეურაცხადის მოქმედება შეიძლება შეფასდეს როგორც მართლსაწინააღმდეგო, მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, თუ ეს მოქმედება არღვევს სისხლის სამართლის კანონით დაცულ ვისიმე უფლებას. უფრო მეტიც, შეურაცხადს აუცილებელი მოგერიების უფლება აქვს და, მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონით დაცულია შეურაცხადის უფლებაც.

ამრიგად, მე კატეგორიულად ვერ დავეთანხმები იურიდიულ ლიტერატურაში თითქმის გაბატონებულ მოსაზრებას, რომ მართლწინააღმდეგობა თითქოს წმინდა ობიექტური კატეგორიაა და ამიტომ ერთნაირად მიეწერება როგორც შერაცხად, ისე შეურაცხადს. თუ შერაცხადს ეკისრება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება, რაკი მას შეუძლია ამ ვალდებულების

შეგნება და მისი პრაქტიკული აღსრულება, მასვე შეუძლია ამ ვალდებულების დარღვევა, რაც მისი ქმედების მართლწინააღდეგობაზე მეტყველებს. აქედან რჩება მხოლოდ ერთი შესაძლებლობა, როცა შეურაცხადი პირის ქმედება შეფასდეს ვითარც მართლსაწინააღმდეგო, რაკი მისი ეს მოქმედება არღვევს სისხლის სამართლის კანონით დაცულ ვისიმე უფლებას (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის სამართალი, სახელმძღვანელო, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, გვ. 309-319).

არაიურიდიული აზროვნების ფორმები და მათი დაქლევის გზები

დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ყალბმა იდეამ იურიდიული აზროვნების წესის არსებითი დამახინჯება გამოიწვია. თითქმის გაბატონდა ტერმინები და ცნებები: „დამნაშავე“, „დანაშაულის სუბიექტი“, „დამნაშავის პიროვნება“.

ამ არაიურიდიული აზროვნების ფორმებმა ზიანი მიაყენეს არა მარტო მეცნიერულ თეორიას, არამედ დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის პრაქტიკასაც, განსაკუთრებით - სისხლის სამართლის პროცესის ფორმაში. მართლაც, ზემოთხსენებული ტერმინები დანაშაულის ჩამდენი პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავენ და, ამდენად, ამახინჯებენ სუბიექტის პროცესუალური მდგომარეობის გამომხატველ ცნებებსა და კატეგორიებს, რომელთაც ადამიანის უფლებების დაცვაში დიდი მნიშვნელობა აქვთ. ამ არაიურიდიული აზროვნების ფორმებს ჯერ სისხლის სამართლის პროცესის სფეროში გამოცდი, ხოლო შემდეგ ამ მხრივ სისხლის სამართლის კანონმდებლობასაც განვიხილავ.

დავიწყოთ ტერმინი „დამნაშავეთ“. ეს ტერმინი დანაშაულის ჩამდენი პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს და, თავისი წარმომავლობით „დანაშაულის“ ცნების

წმინდა სოციოლოგიური გაგებიდანაა გამოყვანილი. აქ, როგორც ჩანს, დანაშაულის ჩამდენი პირი მის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე იქნა დაყვანილი: თუ არსებობს „დანაშაული,” მაშასადამე, არსებობს „დამნაშავე“! დასკვნა თითქოს მარტივია და ლოგიკურიც (უფრო დანვრილებით იხ. გ. ნაჭყებია, სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგიური ანბანი, თბილისი, 2006, გვ. 153-163). მაგრამ, ჯერ ერთი, ადამიანის პიროვნება ყოველთვის უფრო „მეტია“, ვიდრე მისი ცალკეული ქმედება. ჩადენილ ქმედებაზე მისი ჩამდენი პირის დაყვანა (რედუქცია) არსებითად ეწინააღმდეგება „მომქმედის“ და „ქმედების“ თანაფარდობის ფილოსოფიურ პრობლემას, მაშასადამე, სასჯელის დანიშვნის ზოგად საწყისებსაც. მეორეც, პირდაპირ ვიტყვით, რომ ქართულ საპროცესო სამართალში დღემდე დაკანონებული წესი: გამამტყუნებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილის თანახმად, „პირი ცნობილ იქნეს დამნაშავედ“ – ალოგიკურია, რადგან „დამნაშავე“ პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს და, მაშასადამე, შეუძლებელია. სასამართლომ პირი სცნოს იმად, რისი პროცესუალური მდგომარეობაც არ არსებობს! სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლში, რომელიც ამ კოდექსში გამოყენებულ ტერმინთა განმარტებას ეძღვნება, მე-14 ქვეპუნქტად ნათქვამია შემდეგი: „განაჩენი - პირველი ინსტანციის, სააპელაციო ან საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელიც ბრალდებულს ცნობს დამნაშავედ დანაშაულის ჩადენაში ან ამართლებს მას.“

ჯერ ერთი, ეს დებულება, როგორც ჩანს, იმ თეორიიდან ამოდის, რომ ნეგატიური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, მაშინ, როცა დანაშაული ნეგატიური პასუხისმგებლობის ობიექტია, ხოლო საფუძველი არის ბრალი და ეს არა მარტო სამართალში, არამედ ზნეობაშიც.

მეორეც, სასამართლომ ბრალდებული უნდა სცნოს არა „დამნაშავედ,” არამედ „ბრალეულად“, მაგრამ არა „დანაშაულის ჩადენაში,” რაკი ბრალი დანაშაულის ელემენტია!

მესამეც, სასამართლომ, მის მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენის ფორმით პირი უნდა სცნოს ბრალეულად სწორედაც იმიტომ, რომ გამოძიების ეტაპზე ბრალდებული, თავისი ობიექტური პროცესუალური მდომარეობის თანახმად, არაბრალეულია, ვიდრე სასამართლო, მის მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენით, ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფციას არ გააბათილებს და მას არ სცნობს ბრალეულად სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში.

აქედან გამომდინარე, საკითხავია: „არაბრალეულობის პრეზუმფცია“ არსებობს, თუ „უდანაშაულობის პრეზუმფცია“? სამწუხაროდ, ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში თითქმის გაბატონდა ტერმინი „უდანაშაულობის პრეზუმფცია“, რომელსაც არანაირი პროცესუალური გამართლება არა აქვს! ჯერ ერთი, ტერმინი „უდანაშაულო“ ლოგიკურად გამორიცხავს სისხლის სამართლის საქმის წარმოებას („უდანაშაულოს“ მიმართ სისხლის სამართლის საქმის წარმოება ალოგიკურია!) და, მაშასადამე, პრეზუმფციის საჭიროებას (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, არაბრალეულობის პრეზუმფციის კონსტიტუციური პრინციპის საკითხისათვის, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 2000, № 1, გვ. 47).

მეორეც, თუ ტერმინი „უდანაშაულობის პრეზუმფციაში“ იმას გულისხმობენ, რომ პირი ფაქტობრივად დამნაშავეა, მაგრამ ვიდრე ეს დადგენილი არაა, ის უდანაშაულოა, – მაშინ „უდანაშაულო დამნაშავის“ ინილ-ბინილოც სახეზეა! (იხ. გ. ნაჭყებია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 49-50). მესამეც, ბრალი ქმედების შემადგენლობის ელემენტი კი არაა, როგორც ეს მიღებულია რუსულ ტრადიციაში, არამედ ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან ერთად ქმედების შემადგენლობის გარეთ იაზრება, როგორც ეს მიღებულია გერმანულ ტრადიციაში. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელება ავტომატურად როდი ნიშნავს ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამ-

ოვლენას, არამედ, პირიქით, მათ საგანგებო დასაბუთება სწორედაც სისხლის სამართლის საქმის განხილვის სასამართლო წესის ფარგლებშია შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, ვიმეორებთ: გამოძიების ეტაპზე ბრალდებული, მისი ობიექტური პროცესულური მდგომარეობის თანახმად, არაბრალდებულია, ხოლო, სასამართლომ, სათანადო მტკიცებულებათა საფუძველზე, მის მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენის ფორმით, ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფცია უნდა გააბათილოს იმით, რომ იგი სცნოს ბრალეულად სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში, ან ბრალდებული უნდა გაამართლოს!

ვფიქრობთ, რაკი სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დარგი, წამყვანია, შეუძლებელია, სამართლის ამ დარგს საკუთარი პრეზუმფცია არ არსებობდეს. ასეთად სისხლის სამართლის სუბიექტის კეთილსინდისიერების პრეზუმფცია მიგვაჩნია. ამასთან დაკავშირებით ვეთანხმები პროფ. ოთარ გამყრელიძის მოსაზრებას, რომ პრეზუმფცია ქართულად ნიშნავს „ვარაუდს.“ დიახ, ავტორის აზრით, „პრეზუმფცია“ ქართულად „ვარაუდია“. ჩვენ ვერ ვამტკიცებთ, მაგრამ ვვარაუდობთ, რომ მავანმა დანაშაული ჩაიდინა (ო. გამყრელიძე, ქართული სამართლებრივი ტერმინოლოგიის საკითხები, „ცხოვრება და კანონი“, 2014, № 2, გვ. 8). სამწუხაროდ, პროფ. ო. გამყრელიძე ტერმინ „დამნაშავეს“ იურიდიული მნიშვნელობით იყენებს, მაშინ, როცა ეს ტერმინი პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს და ამიტომ იურიდიული მნიშვნელობის ტერმინად არ შეიძლება ჩაითვალოს. შესაბამისად, იურიდიულ ტერმინად არც „უდანაშაულო“ ჩაითვლება. მაშასადამე, იურიდიული თვალსაზრისით არც უდანაშაულობის პრეზუმფცია თუ ვარაუდია გამართლებული.

სხვა საკითხია „დანაშაულის“ კრიმინოლოგიური გაგება, რომელიც ე. წ. გაუცხოების ფენომენთან კავშირში საინტერესოდაა წარმოდგენილი სამართლის დოქტორის გიორგი თოდრიას ნაშრომში „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვე-

ლის პრობლემა რადიკალური კრიმინოლოგიის თვალსაზრისით“, რომელიც ინდენად ღრმა პრობლემებს აღძრავს, რომ ის ცალკე განხილვის ღირსია (იხ. პროფ. რ. შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი სტატიების საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2012, გვ. 567-577).

სისხლის სამართლის სუბიექტის კეთილსინდისიერების პარაუდი

საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლის 1-ლ ნაწილში ნათქვამია: „ადამიანი უდანაშაულოდ ითვლება, ვიდრე მისი დამნაშავეობა არ დამტკიცდება კანონით დადგენილი წესით და კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით“.

ჩვენი სახელმწიფოს კონსტიტუციისადმი ღრმა პატივისცემის მიუხედავად, ჩვენ არ შეგვიძლია თვალი დავხუჭოთ ამ დებულების არსებითი ნაკლის წინაშე. ვფიქრობთ, ადამიანი, როგორც ასეთი, სისხლისსამართლებრივად არც „დამნაშავეა“ და არც „უდანაშაულო“. ადამიანის, როგორც სამართლის ნორმის ადრესატის, მიმართ კანონმდებელს შეიძლება ჰქონდეს კეთილსინდისიერების პრეზუმფცია, რომლის თანახმად, ივარაუდება, რომ კანონის მოთხოვნას, როგორც წესი, ყველა შერაცხუნარიანი პირი შეასრულებს. მეორენაირად რომ ვთქვათ, სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად, ხოლო, როგორც პიროვნება, მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. თუ სინდისი პასუხისმგებლობის გრძნობაა ადამიანის არსების წინაშე, როგორც ამას თავის დროზე ფიქრობდა პროფ. გელა ბანძელაძე, მაშინ აშკარაა, რომ ტერმინი „კეთილსინდისიერი“ ტერმინ „პასუხისმგებლურის“ სინონიმია. მაშასადამე, სისხლის სამართლის სუბიექტის კეთილსინდისიერების პრეზუმფცია რომლითაც კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების

ეტაპზე ხელმძღვანელობს, ნიშნავს ვარაუდს, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტი მარლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდება პასუხისმგებლურად. მით უფრო, რომ დანაშაული მისი ჩამდენი პირის უპასუხისმგებლო აქტია, ხოლო, კანონმდებელი, პირიქით, სამართლის სუბიექტის კეთილსინდისიერების პრეზუმციიდან (ვარაუდიდან) რომ არ ამოდიოდეს, - მაშინ კანონის შექმნასა და ამოქმედებას აზრი არ ექნებოდა! მეორეც, „დამნაშავე“, როგორც უკვე ითქვა, პირის არაინაირ სამართლებრივ მცდომარეობას არ გამოხატავს, რადგან სასამართლოს მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენით სამართლებრივ მდგომარეობის არ დადასტურების გარეშე არავინ არ შეიძლება „დამნაშავედ“ ჩაითვალოს. ამას ხომ საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლისც აღიარებს! თუ დამნაშავე იურიდიული ტერმინი არაა, მაშინ ლოგიკურია დასკვნაც, რომ იურიდიულ ტერმინად არც „უდანაშაულო“ ჩაითვლება და მაშინ როგორ შეიძლება ამ არაიურიდიულმა ტერმინმა იურიდიული მნიშვნელობის ვარაუდი დააფუძნოს?! მესამეც, ტერმინი „უდანაშაულობის პრეზუმფცია“ სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის მიმართებას მხედველობაში არ იღებს და ამიტომ უგულებელყოფილი ხდება ბრალდებულის პროცესუალური მდგომარეობა და მისი არსებითი მნიშვნელობა. კერძოდ, ბრალდებული, თავისი პროცესუალური მდგომარეობის თანახმად, „უდანაშაულო“ ვერ იქნება, რადგან უდანაშაულო პირის განზრახ მიცემა სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში, საქ. სსკ 146-ე მუხლის თანახმად, დანაშაულია! მაგრამ ის ჯერ კიდევ არც „დამნაშავეა“, რაკი გამოძიების ეტაპზე პროცესუალურად არაბრალეულია.

როგორც შემდგომ დავინახავთ, გამოძიების ეტაპზე ადგენენ ბრალის ფორმებს, მაგრამ ბრალის ფორმა ჯერ კიდევ ბრალი არაა, ისევე, როგორც ფორმა არაა შინაარსი! აქედან გამომდინარე, ალოგიკურია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლის პირველივე დებულება: „პირი უდანაშაულოდ ითვლება“. აქ ტერმინი „პირი“, გაურკვევე-

ლი წარმოშობისაა, მაშინ, როცა პროცესულურად უნდა იყოს „ბრალდებული“, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში ჯერ კიდევ არაბრალეულია.

ამრიგად, კანონმდებლის ვარაუდი, რომ სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, როგორც წესი, მოეკიდება კეთილსინდისიერად, ესე იგი, პასუხისმგებლურად, აზრს აძლევს სისხლის სამართლის კანონის ამოქმედებას დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობის ფარგლებში. ამ ზნეობრივი სიმაღლიდან დანაშაულის ჩადენამდე ადამიანის დაცემა ძნელად დასაჯერებელი ხდება და ამიტომაც, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, უპირველეს ყოვლისა, სუბიექტის შეურაცხადობას მიეწერება. თუ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება შერაცხადმა ჩაიდინა, მაშინ ივარაუდება, რომ ეს ქმედება ბრალის გარეშეა ჩადენილი, ვიდრე სუბიექტის ბრალი ამ ქმედების ჩადენაში არ იქნება დადგენილი კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენით. მაშასადამე, კანონმდებლის მხრივ იმისი ვარაუდი, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდება კეთილსინდისიერად, სისხლის სამართლის საპროცესო სამართალში ბრალდებულის არაბრალეულობის ვარაუდის საფუძველია.

ცნობისთვის: რუსულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში დანაშაულის ჩამდენ პირს არაიურიდიული ტერმინებით („დამნაშავე“, „დანაშაულის სუბიექტი“, „დამნაშავის პიროვნება“) ხშირად აღნიშნავენ, მაგრამ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში ბრალდებულის პროცესუალურ მდგომარეობას ახასიათებენ არა „დამნაშავის“ სოციოლოგიური ტერმინით, არამედ როგორც არაბრალეულს (იგულისხმება „**презумпция невиновности**“). აქედან გამომდინარე, რუსულ საპროცესო კანონის შესაბამისად, სასამართლოს მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენის ფორმით, იმას კი არ ამბობენ, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს დამნაშავედ („**признать преступником**“), არამედ

ცნობილ იქნეს ბრალეულად („признать виновным“), რაც პროცესუალურად სავსებით სწორია, რადგან, კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ, გამოძიების სტადიაზე ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფცია, სასამართლომ, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში მისი ბრალეულად ცნობით უნდა გააბათილოს, ან ბრალდებული უნდა გაამართლოს! სამწუხაროდ, საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის 49-ე მუხლი ქართულად არასწორად იქნა თარგმნილი. ამ თარგმანის მიხედვით, „ყველა ბრალდებული ითვლება უდანაშაულოდ, სანამ მისი ბრალდება არ დადგინდება ფედერალური კანონით გათვალისწინებული წესით და არ დამტკიცდება კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს განაჩენით“. რუსულ ენაზე კი ეს ტექსტი შემდეგნაირად იკითხება: „Каждый обвиняемый в совершении преступления считается невиновным, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном законом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда“.

როგორც ჩანს, ქართულ თარგმანში რუსული ტერმინი „невиновным“ თარგმნილია, როგორც „უდანაშაულო“, მაშინ, როცა უნდა თარგმნილიყო, როგორც „არაბრალეულად“, (ესე იგი, „ყოველი ბრალდებული ითვლება არაბრალეულად“); ხოლო, რუსული ტერმინი „его виновность“ თარგმნილია როგორც „მისი ბრალდება“, მაშინ, როცა ეს ტერმინი ქართულად უნდა თარგმნილიყო, როგორც „მისი ბრალეულობა“. ეს რუსული შესატყვისი ტექსტის არსებითი დამახინჯებაა, რადგან ბრალისა და ბრალეულობის იურიდიული ცნებების ნაცვლად აქ გამოყენებულია „დამნაშავის“ და „უდანაშაულოს“ არაიურიდიული, სოციოლოგიური ტერმინები, რომლებიც პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავენ.

აქედან მხოლოდ ერთი გამოსავალი არსებობს: ვალიაროთ, რომ: „ბრალდებული, თავისი ობიექტური პროცესუალური მდგომარეობის თანახმად, არაბრალეულად ივარაუდება, ვიდრე ეს ვარაუდი მისივე ბრალის დადგენით არ გაბათილდება და ეს ბრალი სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული

მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენით არ იქნება დადასტურებული“.

ეფიქრობ, საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი ზემოთმოტანილი დებულებით უნდა შეიცვალოს.ამგვარად უნდა ჩამოყალიბდეს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლის ძირითადი შინაარსიც. კერძოდ, ეს მუხლი ასე უნდა დასათაურდეს: „არაბრალეულობისა და თავისუფლების ვარაუდი“ ხოლო, ამ მუხლის პირველი ნაწილი საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლის პირველი ნაწილის ახალი რედაქციის შესაბამისად უნდა ჩამოყალიბდეს.

სამწუხაროდ, საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლის მე-3 ნაწილში მოხსენიებულია „საბრალდებო დასკვნა“, რომელსაც საქართველოს სისხლის სამართლის ამჟამად მოქმედი საპროცესო კოდექსი უკვე არ იცნობს!

ამრიგად, ამჟამად, რომ წმინდა პროცესუალურად, გამოძიების ეტაპზე, არსებობს არა უდანაშაულობის, არამედ სწორედ ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფცია (ვარაუდი) რომელიც სასამართლომ, მის მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენის საფუძველზე, უნდა გააბათილოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ბრალდებული უნდა გამართლდეს!

დებულება, რომ არსებობს არაბრალეულობის ვარაუდი, დასტურდება გამოწაკლისით, როცა, პირიქით, ზოგჯერ საჭირო ხდება ბრალეულობის პრეზუმირება. მაგალითად, არსებობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების ცნება და სახეები (საქ. სსკ-ის მეოთხე კარი). აქ მოკლედ აღვნიშნავ, რომ ამ შემთხვევაში, რაკი არ არსებობს დანაშაულის ჩადენის დამადასტურებელი რაიმე სასამართლო დოკუმენტი, დანაშაული ჩადენილად ივარაუდება, ხოლო, ამ პოზიციიდან ლოგიკურია სუბიექტის ბრალეულობის ვარაუდიც, რადგან დანაშაული ბრალის გარეშე არ არსებობს.

იგივე შეიძლება ითქვას საპროცესო შეთანხმების შემთხვევაშიც, რადგან ამ დროს გამამტყუნებელი განაჩენი სისხლის სამარ-

თლის საქმის არსებითი განხილვის გარეშე გამოაქვთ (იხ. გურამ ნაჭყებია, ბრალეულობის პრეზუმფცია სისხლის სამართალში და იურიდიული აზროვნების წესი, „ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის შრომები“, თბილისი, 2011, გვ. 6-22).

საკითხავია: რამდენადაა იურიდიულად დასაბუთებული ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში მყარად დამკვიდრებული ტრადიცია, რომლის თანახმად, გამამართლებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში გააკეთონ დასკვნა, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს უდანაშაულოდ? ცხადია, თუ გამამტყუნებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში ასკვნიან, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს დამნაშავედ, მაშინ გამამართლებელ განაჩენში ბრალდებულის უდანაშაულოდ ცნობა ლოგიკურია. მაგრამ ჩვენ უკვე ვთქვით, რომ ტერმინი „დამნაშავე“ იურიდიული აზროვნების წესის თანახმად, პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს. გარდა ამისა, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია არა დანაშაული, როგორც ასეთი, არამედ სუბიექტის ბრალი და ამიტომ სასამართლომ, გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანისას, ბრალდებული უნდა სცნოს ბრალეულად და არა „დამნაშავედ“. აქედან გამომდინარე, რაკი იურიდიულ ტერმინს არც „უდანაშაულო“ წარმოადგენს, რადგან პირის სამართლებრივ მდგომარეობას არც ეს ტერმინი გამოხატავს, სასამართლომ გამამართლებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში ბრალდებული უნდა სცნოს არა „უდანაშაულოდ“, არამედ „არაბრალეულად“. ეს დასკვნა მით უფრო მართებულია, როცა ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. აქედან გამომდინარე, ბრალდებულის ცნობა არაბრალეულად იმას ნიშნავს, რომ ბრალი, როგორც მართლდსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზი, მოცემულ შემთხვევაში არ არსებობს, და მაშინ ლოგიკურია დასკვნაც, რომ ბრალდებულს მარლსაწინააღმ-

დეგო ქმედება არ ჩაუდენია.

ამრიგად, ირკვევა, რომ ე. ნ. „უდანაშაულობის პრეზუმფცია“, იურიდიული აზროვნების წესის მიხედვით, არ არსებობს. აქედან გამომდინარე, ალოგიკური იქნებოდა მტკიცება, რომ „უდანაშაულობის პრეზუმფცია“ თითქოს ირღვევა, რაკი არარსებული პრეზუმფციის დარღვევა შეუძლებელია! სამაგიეროდ, იურიდიული აზროვნებს წესის მიხედვით შეიძლება დაირღვევს ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფცია, როცა მას უკვე „ბრალეულად“ აცხადებენ, მაშინ, როცა ბრალდებულის ბრალეულად ცნობა მხოლოდ სასამართლოს პრეროგატივაა. სასამართლომ გამამტყუნებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში უნდა ჩამოაყალიბოს დასკვნა, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს ბრალეულად საქ. სსკ-ის ამა თუ იმ მუხლით გათავალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში. ამით სასამართლო აბათილებს ბრალდებულის არაბრალეულობის (და არა „უდანაშაულობის“) იმ პრეზუმფციას, რომელიც გამოძიების ეტაპზე ბრალდებულის პროცესუალური მდგომარეობის გამომხატველია. რაკი გამოძიების ეტაპზე ბრალდებული, თავისი ობიექტური პროცესუალური მდგომარეობის თანახმად, არაბრალეულია, მაშასადამე, სასამართლომ ბრალდებული უნდა სცნოს ბრალეულად მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში, რითაც, ვიმეორებთ, გამოძიების ეტაპზე ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფცია უკვე ბათილია.

აქედან გამომდინარე, ლოგიკურია დასვანაც, რომ გამართლებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში სასამართლომ ბრალდებული უნდა სცნოს არაბრალეულად სწორედ იმ ბრალდებაში, რომელიც გამოძიებამ (პროკურორმა) ბრალდებულს წარუდგინა. რაკი ბრალი მართლსაწინააღმდეგი ქმედების სუბიექტური მიზეზია, ბრალდების არაბრალეულობის აღიარებით სასამართლო ამტკიცებს, რომ ბრალდებული არაბრალეულია, მაშასადამე, ბრალდებულს მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ ჩაუდენია.

არაიურიდიული აზროვნების წესი და საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა

სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში იშვიათი არაა არაიურიდიული, სოციოლოგიური ტერმინები, რომლებიც პირის სამართლებრივ მდგომარებას არ გამოხატავენ. ასეთია, მაგალითად, ტერმინი „დამნაშავე“, რომელიც, იურიდიულად, გამამტყუნებელი განაჩენის გარეშე, შეუძლებელია, ხოლო, ამ პოზიციიდან პირს „მსჯავრდებული“ ეწოდება. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილში ნათქვამია: „თუ ახალი სისხლის სამართლის კანონი ამსუბუქებს სასჯელს ქმედებისთვის, რომლის გამო დამნაშავე მას იხდის“. ცხადია, აჯობებდა თქმულიყო: „რის გამოც მსჯავრდებული მას იხდის“; მე-6 მუხლში ლაპარაკია „დამნაშავის“ გადაცემასა და ექსტრადიციაზე, მაშინ, როცა ტექსტში ხაზგასმულია, რომ ეს ეხებათ ბრალდებულებს სისხლის-სამართლებრივ პასუხისგებაში მისაცემად ან მსჯავრდებულებს სასჯელის მოსახდელად! თუმცა მე-6 მუხლის დასათაურება რამდენადმე პრობლემურია. „ექსტრადაცია“ უცხო ტერმინია და ქართულად ნიშნავს „გადაცემას.“ მართალია, ხენებულ მუხლში ექსტრადიცია ნიშნავს, ერთი მხრივ, პირის გადაცემას ერთი სახელმწიფოდან მეორეში, ხოლო, მეორე მხრივ - პირის გადაცემას საერთაშორისო სასამართლოსთვის. მაგრამ, როგორც ჩანს, ტერმინი „გადაცემა“ ორივე შემთხვევაში ერთია. აქედან გამომდინარე, უნდა დავეთანხმოთ პროფ. ოთარ გქმყრელიძის მოსაზრებას, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლში ტერმინი „ექსტრადიციის“ ნაცვლად გამოყენებული უნდას იქნეს ტერმინი „გადაცემა“ (იხ. ოთარ გამყრელიძე, ქართული სამართლებრივი ტერმინილოგიის საკითხები, „ცხოვრება და კანონი“, 2014, № 2, გვ. 4). აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის სათაური ასე უნდა შეიცვალოს: „ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის გადაცემა“;

29-ე მუხლში ლაპარაკია „დამნაშავის შეპყრობაზე“, მაშინ, როცა ამ ეტაპზე პირი მხოლოდ სავარაუდოდ თუ შეიძლება „დამნაშავედ“ ჩაითვალოს. აქედან გამომდინარე, აჯობებს, ეს მუხლი დასათაურდეს, როგორც „სავარაუდო დამნაშავის შეპყრობა“.

აშკარაა სოციოლოგიზმია დაშვებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის 1-ლ ნაწილშიც, რომელშიც ლაპარაკია „დამნაშავის“ რესოცილიზაციაზე, მაშინ, როცა წმინდა იურიდიულად აქ „მსჯავრდებული“ იგულისხმება. ასეთივე სოციოლოგიზმია გამოხატული სხვა მუხლებშიც (მაგალითად, 53-ე მუხლში). ამ მხრივ შესწორებას მოითხოვს საქ. სსკ-ის 54-ე მუხლი, რომელიც პასუხისმგებლობის შეამსუბუქებელ გარემოებად მიიჩნევს იმას, თუ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ „დამნაშავე“ გამოცხადდა ბრალის აღიარებით, მანვე აქტიურად შეუწყო ხელი დანაშაულის გახსნას და არ არსებობს პასუხისმგებელობის დამამძიმებელი გარემოებანი. ვფიქრობთ აქ ტერმინი „დამნაშავე“ უნდა შეიცვალოს ტერმინი „პირით“, ხოლო, ბრალეულია თუ არა იგი იმ ქმედების ჩადენაში, რომლის ჩადენას იგი აღიარებს, – ეს მხოლოდ სასამართლომ უნდა დაადასტუროს.

მაგრამ ტერმინი „დამნაშავე“ განსაკუთრებულ გაუგებობას ქმნის საქ. სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილში, რომლის თანახმად, „ხანდაზმულობის დინება შეჩერდება, თუ დამნაშავე დაემალება გამოძიებას ან სასამართლოს. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის დინება განახლდება დამნაშავის დაკავების ან ბრალის აღიარებით გამოცხადების მომენტიდან“. ცხადია, იგულისხმება სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობა. აქ გაუგებრობას ქმნის ტერმინი „დამნაშავე“, რადგან ეს ტერმინი, როგორც უკვე ითქვა, პირის სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს. ამიტომ, ისე ჩანს, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმალვა ხანდაზმულობის დინებას თითქოს ყოველთვის აჩერებს, იმის მიუხედავად, ცნობილია თუ არა პირი ბრალდებულად. გამოდის, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირი ვალ-

დებულის, გამოცხადდეს, რაც, რა თქმა უნდა, აბსურდია. დანაშაულის ჩამდენი პირი არაა ვალდებული, გამოცხადდეს და არც უფლებამოსილია, მიიმალოს. ეს იმით აიხსნება, რომ ქმედების შემადგენლობა, როგორც ფაქტის მსჯელობა, უკვე განხორციელებულია, ხოლო, ამ ლოგიკით, სუბიექტი გადის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც ღირებულებითი ურთიერთობის, ფარგლებს გარეთ და გადადის სამართლებრივად თავისუფალ სივრცეში, სადაც სუბიექტის არც სამართლებრივი უფლება არსებობს და არც რაიმე იურიდიული მოვალეობა. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ე. წ. ფაქტობრივი მიმალვა, ესე იგი, მიმალვა იმ პირისა, რომელმაც დანაშაული კი ჩაიდინა, მაგრამ იგი ჯერ ცნობილი არაა ბრალდებულად, სუბიექტის საწინააღმდეგოდ არანაირ სამართლებრივ შედეგს (მათ შორის, სისხლისსამართლებრივი პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის დინების შეჩერებას) არ უნდა იწვევდეს. ამაზე მეტყველებს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 167-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, რომლის თამახმად, „სისხლისსამართლებრივი დევნა იწყება პირის დაკავებისთანავე ან ბრალდებულად ცნობისთანავე“ (თუ ის არ დაუკავებიან).

სამართლის დოქტორი, პროფესორი ნონა თოდუა მართებულად აღნიშნავს, რომ „დამალვას ადგილი აქვს მას შემდეგ, რაც პირის მიმართ დაწყებულია სისხლისსამართლებრივი დევნა“ (იხ. მისი: სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სასამართლო გადაწყვეტილების შეუსრულებლობისთვის, პროფ. აკაკი ლაბარტყავას დაბადებიდან 80-ე წლისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2013, გვ. 247). ხანდაზმულობის შესახებ უფრო დანვრილებით (იხ. შოთა ბიჭია, ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში, თბილისი, 2010).

უკვე განხორციელებული ქმედების შემადგენლობის მიმართ სინამდვილეში მოქმედებს სისტემა ე.წ. წამახალისებელი ნორმებისა, რომლებიც სუბიექტს მოუწოდებენ, იხელმძღვანელოს მის ხელთ არსებული შესაძლებლობით და ნებაყოფლობით

აიღონ ხელი დანაშაულის ჩადენისგან, გამოცხადდნენ ბრალის აღიარებით და ა.შ.

ამრიგად, საქ. სსკ 71-ე მუხლის მესამე ნაწილში ტერმინი „დამნაშავე“, არ უნდა იქნეს გამოყენებული, რადგან აქ იგულისხმება ბრალდებული ან მსჯავრდებული. ხსენებული ნორმის მოთხოვნა სწორედ მათ მიმართ ვრცელდება.

შენიშვნა: არსებობს ერთი გამონაკლისი, როცა ტერმინი „დამნაშავე“ პროცესუალურადაც გამართლებულია. მაგალითად, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს გამამართლებელი ვერდიქტის ფორმის გადმოცემისას, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 262-ე მუხლის მე-2 ნაწილში ნათქვამია, რომ ნაფიცმა მსაჯულებმა ბრალდებული „არ სცნეს დამნაშავედ“, ხოლო, გამამტყუნებელი ვერდიქტის დროს, პირიქით, ნათქვამია, რომ მათ ბრალდებული „სცნეს დამნაშავედ“.

ჩვენი აზრით, რაკი ნაფიცი მსაჯულები პროფესიონალი იურისტები კი არ არიან, არამედ საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები, - მათი აზროვნების წესიც უფრო სოციოლოგიურია, ვიდრე იურიდიული. მით უფრო, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს პოზიციიდან ბრალდებულს, მისთვის ინკრინირებული ქმედების ჩადენაში ბრალი, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოების წინაშე მიუძღვის. ეს იმას, ნიშნავს, რომ ბრალი, რომელსაც ნაფიც მსაჯულები მოცემულ შემთხვევაში ადგენენ, თავისი არსით ზნეობრივია (იხ. უფრო დანვრილებით, გურამ ნაჭყებია, ნაფიც მსაჯულთა ვერდიქტი, „ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი საქართველოში“, თბილისი, 2013, გვ. 326-332). აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ სისხლის სამართლის საქმის ოფიციალური სასამართლო წესით განხილვისას, ბრალდებულს ბრალი, ზნეობრივი ბრალისაგან მოწყვეტილი არაა, მაგრამ, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის პოზიციიდან, ეს ბრალი მას სახელმწიფოს წინაშე მიუძღვის და ამიტომაც იგი ნეგატიურადაა პასუხისმგებელი სახელმწიფოს წინაშე.

მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება და სისხლის სამართლის კანონი

როგორც უკვე ჩანს, იქ, სადაც პოზიტიური პაუზისმგებლობის იდეა უგულებელყოფილია ან უარყოფილი, როგორც წესი, აღიარებულია დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა (საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რუსეთი), ან დანაშაული ჩადენილად ივარაუდება, თუ განხორციელებულია ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა და ამავე დროს არ არსებობენ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი (დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი). ამ პოზიციიდან სისხლის სამართლის დოგმატიკაში ბატონდება ნორმატივიზმი, როცა ნორმა, როგორც ქცევის წესი, მოწყვეტილია მართლწესრიგს, ან, პირიქით, ბატონდება სოციოლოგიური აზროვნების წესი, როცა ნორმა მართლწესრიგზეა დაყვანილი. მეორენაირად რომ ვთქვათ, ორივე შემთხვევაში უგულებელყოფილია დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა, რომელიც იურიდიული აზროვნების ლოგიკურ საფუძველს წარმოადგენს. ეს ბუნებრივია, რადგან, ამ ლოგიკით, პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია მართლზომიერი ქმედება, რომელსაც სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში გადააქვს.

სამწუხაროდ, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა უცნობია ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართალშიც, რადგან, გარდა იმისა, რომ ამ სამყაროში სამართლის სოციოლოგია და სოციოლოგიური აზროვნების წესი ვრცელდება, არსებითია სასამართლო პრეცედენტიც (განსაკუთრებით ინგლისში), ე. ი. წინასწარ არსებული სასამართლო გადაწყვეტილების მიხედვით მსგავსი საქმეების სასამართლო გადაწყვეტის პრაქტიკაც (ამის შესახებ უფრო დანერვილებით იხ. Уголовное право зарубежных государств,

М. 2001, стр. 10). აქედან გამომდინარე, ასეთ ვითარებაში ისიც პრობლემაა, თუ როგორ განისაზღვროს დანაშაულის ცნება, მაგრამ ამ მხრივ ასახელებენ ლორდ ეტიკინს, რომლის მიხედვით, სისხლისსამართლებრივი ქმედება არ შეიძლება დადგენილ იქნეს ინტუიტიურად ან რაიმე სხვა სტანდარტით, გარდა იმ ერთი გამოწვევისა, რომ " ქმედება მისი დასჯის მუქარით უნდა იყოს აკრძალული " (იქვე, გვ. 18). მაშასადამე, ვინც ამ აკრძალვას არ არღვევს, ის მოქმედებს მართლზომიერად, ხოლო მართლზომიერ ქმედებას სამართლის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში გადააქვს, რაც, თავის მხრივ, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ნიშანია. მაგრამ ასეთი თანმიმდევრული თეორიული კონცეფცია ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართლის დოქტრინასა თუ პრაქტიკაში დღემდე არაა შემუშავებული.

ისმება კითხვა: გამოხატულია თუ არა სისხლის სამართლის კანონში მისი ადრესატის მხრივ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება? ამ კითხვაზე უარყოფითი პასუხიც არსებობს: სისხლის სამართლის კანონი თითქოს არაფერს არ კრძალავს (გერმანელი კრინიმალისტი კარლ ბინდინგი და მისი მომხრეები საქართველოშიც) და რომ სისხლის სამართლის კანონი აღწერს ქმედების შემადგენლობას, რომლის შესაბამისადაც დანაშაულის ჩამდენი პირი მოქმედებს. ქმედების აკრძალვა კი, არსებობს სისხლის სამართლის კანონამდე და მის გარეთ არსებული ნორმებით.

ამ მოსაზრებას თავიდან ბოლომდე იზიარებს პროფ. ოთარ გამყრელიძე. ამ უკანასკნელის აზრით, კ. ბინდინგი სწორად უთითებს, რომ სისხლის სამართლის კანონში აღწერილია ქმედების შემადგენლობა, რომლის შესაბამისადაც დანაშაულის ჩამდენი პირი მოქმედებს, რადგან სისხლის სამართლის კანონი არ აწესებს ნორმებს „არა კაც კლა“, „არ იპარო“ და სხვ. (იხ. ოთარ გამყრელიძე, მართლწინააღმდეგობის ცნება და სისხლის სამართლის კანონი, „ცხოვრება და კანონი“, 2013 წლის № 2, გვ. 3). მაშასადამე, ნორმა, რომელსაც დამნაშავე არ-

ღვევს, სისხლის სამართლის კკანონის გარეთაა, – კ. ბინდინგის კვალდაკვალ ასკვნის პროფ. ოთარ გამყრელიძე.

ჩვენი აზრით, კ. ბინდინგი მართალია, როცა ამტკიცებს, რომ სისხლის სამართლის კანონში აღწერილია ქმედების შემადგენლობა, რომლის შესაბამისადაც დანაშაულის ჩამდენი პირი მოქმედებს. თუ ქმედების შემადგენლობის, როგორც წესი, აღწერილობით ბუნებას გავითვალისწინებთ, მაშინ აშკარაა, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირი ვინაობა გავგებულები სისხლის სამართლის კკანონის შესაბამისად მოქმედებს და არა მის საწინააღმდეგოდ. მეორეც, კ. ბინდინგი მართალია იმაშიც, რომ საზოგადოების მთელი ნორმატიული სისტემა – ზნეობა, ხელოვნება, რელიგია და სხვა, – სისხლის სამართლის კანონამდე არსებობს, მათ შორის – დაუწერელი ნორმები და აკრძალვები, ცხადია, ბიბლიური აკრძალვების ჩათვლით. ამ პოზიციიდან მართლაც ლოგიკური ჩანს მტკიცება, რომ სისხლის სამართლის კანონი აღწერს ქმედების შემადგენლობას, ხოლო, ამ ქმედების აკრძალვა სისხლის სამართლის კანონის გარეთ მოქმედ ნორმებშია გამოხატული.

მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონი დანაშაულებრივი ქმედების აკრძალვას არ გამოხატავს. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონი სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის რაიმე სამართლებრივ ურთიერთობას არ ადგენს. მაგრამ მაშინ გამოდის, რომ სისხლის სამართლის კანონი სახელმწიფოს წინაშე პიროვნების რაიმე პოზიტიურ პასუხისმგებლობას არ გამოხატავს (პოზიტიური პასუხისმგებლობა ურთიერთობის გარეშე შეუძლებელია), ხოლო, თუ სისხლის სამართალში პოზიტიური პასუხისმგებლობა არ არსებობს, მაშინ სამართლის ამ დარგში არც ნეგატიური პასუხისმგებლობა არსებობს. ეს დასკვნა, ჩვენი აზრით, ბედებს მთელ რიგ კითხვებს, რომლებიც სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, საგნისა და მეთოდის პრობლემებს აღძრავენ.

კონსტიტუციური ურთიერთობისა და სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ანალოგიური ნიშნები

ჯერ ერთი, რა ვუყოთ იმას, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირი ნეგატიური წესით პასუხს აგებს სახელმწიფოს წინაშე? მეორეც, რითა აიხსნება ის ფაქტი, რომ სასამართლოს განაჩენი (როგორც გამამართლებელი, ისე გამამტყუნებელი) სახელმწიფოს სახელით გამოაქვს? მესამეც, თუ დანაშაულის ჩამდენი პირი ნეგატიური წესით პასუხს აგებს სახელმწიფოს წინაშე, მაშინ სისხლის სამართალში არსებობს პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეაც, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. მეოთხეც, თუ მატერიალური სამართლის სისტემას იწყებს კონსტიტუციური სამართალი და ამთავრებს სისხლის სამართალი, მაშინ სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის სამართლებრივი ურთიერთობა არსებობს არა მარტო კონსტიტუციურ სამართალში, არამედ სისხლის სამართალშიც. სისტემური კვლევის ლოგიკა მოითხოვს, რომ სისტემის საწყისსა და სასრულ ელემენტებს შორის უნდა იყოს ანალოგიური ნიშნები.

მეორენაირად რომ ვთქვათ, თუ კონსტიტუციური ურთიერთობა, ყველაზე უზოგადესი ფორმით, მყარდება სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის საზოგადოებრივი ურთიერთობათა სამართლებრივი მოწესიგების ძირეულ პრინციპებთან დაკავშირებით, ბუნებრივია, თუ სისხლის სამართალში ურთიერთობა მყარდება სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის (მათ შორის – იურიდიული პირის ფორმაშიც), მაგრამ არა დანაშაულის ჩადენის გამო, არამედ. პირიქით, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო. ამაზე მეტყველებს პროფ. იროდიონ სურგულაძის ფრიად საინტერესო მოსაზრება იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იქნეს გაგებული სამართლებრივი ურთიერთობა სახელმწიფო სამართლის მეცნიერებაში? თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ძვე-

ლი გაგებით „სახელმწიფო სამართალი“ სადღეისოდ „კონსტიტუციური სამართალი“, მაშინ ამ მიმართებით საკითხის დასმა უეჭველად საყურადღებოა. მართლაც. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ამ მიმართებით კვლევის ამოსავალ პრინციპად უნდა ავიღოთ არა სამართლის აბსტრაქტული ნორმა, „არამედ იმ ურთიერთობებზე უნდა შევჩერდეთ, რომლებშიც სამართლის ნორმა თავის „განხორციელებას“ ნახულობს. ეს ურთიერთობები სამართლის მეცნიერებაში სამართლებრივი ურთიერთობის ცნებით აღინიშნება. ამის შესაბამისად პირველი საკითხი, რომლიც აქ უნდა დაისვას, არის სამართლებრივი ურთიერთობისა და მისი შემადგენელი ნაწილების საკითხი, რომლის ასე თუ ისე გადანწყვეტით უნდა მოვიპოვოთ ჩვენი სწორი ამოსავალი პოზიცია სახელმწიფო სამართლის მეცნიერების ძირითადი პრინციპების ახსნისთვის“ (იროდიონ სურგულაძე, ხელისუფლება და სამართალი, თბილისი, 2002, გვ. 62. გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო პროფ. ო. გამყრეოლიძემ).

ავტორი სამართლებრივ ურთიერთობის ცნებას წარმოსახავს, როგორც მართლწესრიგის უმარტივეს ელემენტს (იქვე, გვ. 81), რაც ფრიად საყურადღებოა, რადგან სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის ნორმის, როგორც ჯარარსის, და მართლწესრიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართლის, კავშირის ფორმაა. შემთხვევითი არც ისაა, რომ ხსენებული ავტორი სამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტებიდან გადამწყვეტ მნიშვნელობას სამართლის სუბიექტის ცნებას ანიჭებს.

ეს აზრი არსებითად სწორია, რადგან სამართლებრივი ურთიერთობა, უპირველეს ყოვლისა, სამართლის სუბიექტებს შორის ნორმატიული კავშირია, ან ასეთი კავშირი მყარდება სამართლის სუბიექტსა და მასზე ზემდგომ ინსტანციას შორის, როგორც ეს სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში იგულისხმება, როგორც ურთიერთობა სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის, თუმცა სამართლებრივი ურთიერთობა სუბიექტებს შორის მხოლოდ ან ნორმატიული კავშირით არ ამოიწურება. უკვე იყო

ნათქვამი, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტი, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, არა მარტო ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად, არამედ აგრეთვე მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. ეს იმას ნიშნავს, რომ სამართლებრივი ურთიერთობა სახელმწიფოსთან არა მარტო ნორმატიული, ობიექტური კავშირია, არამედ არსებობს სახელმწიფოსთან სუბიექტის სუბიექტური კავშირიც, რომლის გარეშე არც ეს ნორმატიული, ობიექტური, კავშირი იქნებოდა შესაძლებელი.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ბუნება

ჩემი აზრით, ზემოთ დასმული და სხვა ანალოგიური კითხვები იმით აიხსნება, რომ სახელმწიფო სისხლის სამართლის დარგში კანონმდებელია, ხოლო, სისხლის სამართლის კანონი ქმედების შემადგენლობის აღწერით ვერ შემოიფარგლება, რადგან კანონმდებელი თავდაპირველად წყვეტს იმ საკითხს, თუ რომელი ქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად და, მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადად, და მხოლოდ ამის შემდეგ ქმნის ის სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობას, რომელიც ამა თუ იმ დანაშაულის ჩადენის ხერხია, თუმცა სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება მართლწინააღმდეგობის გამომრცხველ გარემოებებშიც ხდება.

ამრიგად, მატერიალური სამართლის სიტყვაში სისხლის სამართლის ადგილი იმაზე მეტყველებს, რომ სისხლის სამართალს, როგორც სამართლის დარგს, წინ უსწრებენ სამართლის სხვა დარგები, ხოლო, სისხლის სამართლის ფილოსოფიისა თუ დოგმატიკის (მეცნიერების) ორი ძირითადი ცნება – დანაშაული და სასჯელი – სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ამ

ადგილით განისაზღვრება. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დანაშაულებრივი ქმედების დასჯადობის კატეგორიას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ფორმაში ყალიბდება, როგორც კრიინმალიზაციის დასასრული, ან, პირიქით, ქმედების დასჯადობის გაუქმება, როგორც დეკრიმინალიზაციის გამოხატულება.

ამრიგად, თუ იმ მოსაზრებას უსიტყვოდ გავიზიარებთ, რომ დანაშაულებრივი ქმედების აკრძალვა სისხლის სამართლის კანონის გარეთაა (ცნობილი ბიბლიური აკრძალვების სახით), მაშინ კანონმდებელს ისლა დარჩენია, სისხლის სამართლის კანონში აღწეროს უკვე აკრძალული ქმედების შემადგენლობა და ამით დაასრულოს კიდევ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება. გამოდის, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნით იწყება და მთავრდება კიდევ. მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა, როგორც წესი, აღწერილობითი, ფაქტის, მსჯელობაა, მაშინ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნით ვერ დაიწყება და, მაშასადამე, ვერც დამთავრდება. სწორედ ამიტომ იყო, რომ მე თავის დროზე ყურადღება მივაქციე პროფ. თინათინ წერეთლის დებულებას, რომლის თანახმად, სისხლის სამართლის კანონი „დანაშაულის შემადგენლობის შექმნით და მასთან სასჯელის დაკავშირებით ქმნის ნორმას, რომელიც სავალდებულოა ყველა მოქალაქისათვის. მართალია, სისხლის სამართლის კანონი რედაქციულად ისე აგებული არ არის: ქურდობა ყველასათვის აკრძალულია, და თუ ვინმემ მოიპარა, - ასე და ასე დაისჯებაო, მაგრამ იგი ამას მხოლოდ საკანონმდებლო ტექნიკური მოსაზრების გამო არ აკეთებს, ვინაიდან ყველასათვის გასაგებია, რომ თუ კანონი რაიმე ქმედებას დასჯადად აცხადებს, იგი ამ ქმედებას კრძალავს“ (იხ. თინათინ წერეთელი, სისხლის სამართლის პრობლემები, თბილისი, ტ. 1. 2007, გვ. 36) (ხაზგასმა ჩემია - გ. ნ.).

დასჯადობა, როგორც დანაშაულის ნიშანი

პროფ. ოთარ გამყრელიძე პროფ. თინათინ წერეთლის ამ მოსაზრებას არ ეთანხმება; შესაბამისად, არც მე მეთანხმება და დაბეჯითებით იმეორებს, რომ სისხლის სამართლის კანონი არაფერს არ კრძალავს, არამედ იგი იცავს სისხლის სამართლის კანონამდე და მის გარეთ არსებულ ნორმებს. ისმება კითხვა: დაიყვანება თუ არა სისხლის სამართლის კანონი ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის აღწერამდე? ამდენად, მინდა უფრო მეტი დაკვირვებით განვიხილო პროფ. თინათინ წერეთლის ზემოთმოტანილი დებულება.

ჯერ ერთი, პროფ. თ. წერეთელი გამოთქვამს ისეთ დებულებას, რომლის უარყოფა ან უგულებელყოფა შეუძლებელია. კერძოდ, მისი აზრით, სისხლის სამართლის კანონი, რომელშიც აღწერილია ქმედების შემადგენლობა, მასთან სასჯელის დაკავშირებით ქმნის ნორმას, რომელიც სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში (ქმედების შემადგენლობა და სასჯელი მისი განხორციელებისთვის) დავას არ იწვევს. მეორეც, პროფ. თ. წერეთელი თავისი ამ მტკიცების ბოლოს იყენებს ტერმინს, რომელსაც მოცემულ შემთხვევაში გადამწყვეტი მინიშვნელობა აქვს: “თუ კანონი რაიმე ქმედებას დასჯადად აცხადებს, იგი ამ ქმედებას კრძალავს.”

აქ ჩემს ყურადღებას იქცევს ისეთი ტერმინი, როგორიცაა: „დასჯადობა“. მართლაც, შეიძლება ითქვას, რომ დასჯადობა, როგორც ამ ნარკვევის შესავალში აღვნიშნე, დანაშაულის ერთ-ერთი აუცილებელი ნიშანია. მეტიც, რაიმე ქმედების დასჯადობის დანესების გარეშე ოფიციალური საკანონმდებლო შემოქმედება, ანუ კრიმინალიზაცია, შეუძლებელია, ისევე, როგორც დეკრიმინალიზაცია, პირიქით, ამა თუ იმ ქმედების დასჯადობის გაუქმებას მოასწავებს. ცხადია, დასჯადობა, როგორც დანაშაულის აუცილებელი ნიშანი, სასჯელის მოხდისგან გათავისუფლებას სრულიადაც არ გამორიცხავს, რადგან აქ იგულისხმება ქმედების პრინციპული დასჯადობა, რომელიც სისხლის სამარ-

თლის კანონშია გამოხატული (თ. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 49).

აღსანიშნავია, რომ დასჯადობას, როგორც დანაშაულის აუცილებელ ნიშანს, აღიარებს პროფ. ო. გამყრელიძეც. მისი აზრით, „დანაშაულის შემადგენლობას გააჩნია საგარანტიო ფუნქცია. უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაშია მისაღები ის, რომ კანონმდებელი ამა თუ იმ ქმედებას შეიტანს სისხლის სამართლის კანონში და აცხადებს მას დანაშაულად, და, მაშასადამე, სისხლის სამართლებრივი წესით დასჯად მოქმედებად“ (იხ. ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 2, თბილისი, 2013, გვ. 90).

როგორც ჩანს, დასჯადობას, როგორც დანაშაულის ერთ-ერთ აუცილებელ ნიშნად, პროფ. ო. გამყრელიძეც აღიარებს. მაგრამ, ჩემი აზრით, აქ ავტორი მაინც გადამწყვეტ მნიშვნელობას სისხლის სამართლის კანონში ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შეტანას ანიჭებს, ამით თითქოს წყდებოდეს ქმედების დასჯადობის დაწესების პრობლემა. მე კი ვფიქრობ, რომ საქმის ვითარება პირიქითაა: როგორც უკვე ითქვა, კანონმდებელი თავდაპირველად წყვეტს იმ საკითხს, თუ რომელი ქმედება გამოცხადდეს დანაშაულად და დასჯადად და მხოლოდ ამის შემდეგ ქმნის იგი სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობას. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონში ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნას წინ უსწრებს ამა თუ ქმედების დანაშაულად და დასჯადად გამოცხადება, ხოლო, ეს ამ ქმედების სისხლის სამართლებრივი აკრძალვის დაწესებას ნიშნავს. მით უფრო, რომ ამის შემდეგ კანონმდებელი ქმნის სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობას სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში და მას ცალკეულ ქმედებათა ჩადენისთვის სასჯელის ამა თუ იმ ზომას თუ სახეს უკავშირებს. მართებულია ამიტომ პროფ. თ. წერეთლის მოსაზრება, რომ დასჯადობა ქმედების შემადგენლობისა და სასჯელის კავშირის ფორმაა, რომელიც სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმას გამოხატავს. უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ დასჯადობა, რო-

გორც სისხლის სამართლის კანონში ქმედების შემადგენლობისა და დასჯადობის ფორმა, სისხლის სამართლის ფილოსოფიის კატეგორიაა, რადგან ამა თუ ქმედების დასჯადობის დაწესება ამ ქმედების კრიმინალიზაციას გამოიხატავს, ან, პირიქით, მისი გაუქმება, როგორც დეკრიმინალიზაცია, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ფორმაში ხორციელდება და, მასაშადამე, სისხლის სამართლის ფილოსოფიის პრობოლემეტიკას განეკუთვნება.

ამრიგად, ამკარაა, რომ დასჯადობა, როგორც დანაშაულის ერთ-ერთი აუცილებელი ნიშანი, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ფორმაში ხორციელდება და ამ კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ბუნებით განისაზღვრება. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების საწყისი ეტაპი კი არაა, არამედ, პირიქით, მისი დასასრულია.

ამ გარემოებაზე პროფ. ო. გამყრელიძე თავის ზემოთ-დასახელებულ სტატიაში არაპირდაპირი გზით მაინც მიუთითებს. ავტორი იმონებს, მაგალითად, ცილისნამებასა და შეურაცხყოფას, რომლებიც სადღეისოდ „სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოღებულია და მათი ჩადენა სისხლის სამართლის წესით აღარ ისჯება“, თუმცა ისინი ნებადართულ ქმედებებს მაინც არ წარმოადგენენ (გვ. 7). გამოდის, რომ ცილისნამებისა და შეურაცხყოფის დასჯადობის გაუქმებამ მათივე შემადგენლობის გაუქმება გამოიწვია, რადგან ამა თუ ქმედების დასჯადობის დაწესების გარეშე ამ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნას აზრი არა აქვს!

აქედან გამომდინარეობს, რომ, ჯერ ერთი, არ არსებობს დანაშაული მისი დასჯადობის გარეშე; მეორეც, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ქმედების შემადგენლობის შექმნით კი არ იწყება, არამედ, პირიქით, როგორც უკვე ითქვა, იწყება, უპირველეს ყოვლისა, იმ საკითხის გადანყევით, თუ რომელი ქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად და სისხლის სამართლე-

ბრივი წესით დასჯადად, და მხოლოდ ამის შემდეგ აქვს აზრი სისხლის სამართლის კანონში შეიქმნას ქმედების ის შემადგენლობა, რომელიც, როგორც წესი, ამ დანაშაულის ჩადენის ხერხია.

მხედველობაში უნდა მოვიღოთ ის გარემოებაც, რომ ამა თუ იმ ქმედების დასჯადად გამოცხადება, ანუ, კრიმინალიზაცია, ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ცალკეულ ქმედებათა ჩადენისთვის სასჯელის დაწესებას, რომელსაც პენალიზაცია ეწოდება (იხ. ირმა გაბელია, კრიმინალიზაცია და მისი მომიჯნავე ცნებები, „სამართალი“, 2001, № 8, გვ. 37). ასე, რომ კრიმინალიზაცია ნიშნავს ქმედების დანაშაულად და დასჯადად გამოცხადებას, ხოლო, „თუ როგორ უნდა განანილდეს სასჯელი ცალკეულ დანაშაულის ბუნებისა და მისი ჩადენის ხერხის, ამ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და სხვა ნიშნების მიხედვით – ეს, როგორც უკვე ჩანს, პენალიზაციის სფეროა. შესაბამისად, დეკრიმინალიზაცია ნიშნავს კანონმდებლის მიერ დანაშაულად მიჩნეული ქმედების დასჯადობის გაუქმებას, რაც, თავის მხრივ, დეპენალიზაციასაც განაპირობებს.

ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციის საკითხისთვის

პროფ. ო. გამყრელიძემ გერმანული ენიდან თარგმნა ირ. სურ-გულაძის წიგნი „ხელისუფლება და სამართალი“ და მას ვრცელი შესავალი წერილი დაურთო. ამ გამოკვლევაში ავტორი გამოთქვამს არაერთ საინტერესო მოსაზრებას, მათ შორის სახელმწიფოს საკანონმდებლო საქმიანობის შესახებაც. ის აკრიტიკებს მოსაზრებას, თითქოს არსებობს ე. წ. „ბუნებრივი კრიმინალი“. მისი დასკვნით, „ცხოვრებამ არავითარი „ბუნებრივი“ დანაშაული არ იცის. დანაშაულებრივ რელევანტობას, დანაშაულებრივ მნიშვნელობას ქმედებას მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონმდებელი ანიჭებს“ (იხ. სურგულაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 32). აქედან

ავტორმა გააკეთა დასკვნა, რომ „ისეთი ქმედებები, როგორიცაა, მაგალითად, მკვლელობა, სხეულის დაზიანება, გაუპატიურება, ყაჩაღობა, ქურდობა და სხვა მისთ. შეიძლება სამართლის სხვა დარგით იყოს აკრძალული, მაგრამ საკუთრივ სისხლისსამართლებრივ რელევანტობას მას მხოლოდ მართლწესრიგი ანიჭებს“ (იქვე, გვ. 32). ამის საილუსტრაციოდ ავტორი იმონებს სისხლის აღრევას, რომელიც საქართველოს 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 173-ე მუხლით ისჯებოდა, მაგრამ საქართველოს 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსმა აღნიშნული ქმედება დანაშაულთა სიაში არ გაითვალისწინა. აქედან ავტორი ასკვნის, რომ „ასეთი ქმედება დღეისათვის შეიძლება იურიდიულად იყოს მოუღებელი, მაგრამ მას თავისი ფაქტიური შინაარსით არავითარი სისხლისსამართლებრივი რელევანტობა, იურიდიული მნიშვნელობა არ გააჩნია“ (იქვე, გვ. 33).

როგორც ვხედავთ, პროფ. ო. გამყრელიძე ირ. სურგულაძის ხსენებული წიგნის თანდართულ ჟღ შესავალში გამოთქვამს მოსაზრებას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების მართებულ გააზრებას ემყარება. კერძოდ, მთელი რიგი დანაშაული, რომელსაც სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს, შეიძლება სამართლის სხვა დარგშიც იყოს აკრძალული, მაგრამ ამ ქმედებას საკუთრივ სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას კანონმდებელი ანიჭებს.

ამ მოსაზრებას ამყარებს პროფ. ზურაბ ხასაიას საინტერესო შენიშვნაც. კერძოდ, სისხლის სამართლის სუბიექტი რომ იყოს პასუხისმგებელი თავისი ქმედებისათვის, ის უნდა იცნობდეს იმ ნორმას, რომელიც შესაძლო დანაშაულისთვის სასჯელს ითვალისწინებს. „ვინც სასჯელს არ იცნობს, – მსჯელობს პროფ. ზ. ხასაია, – ის არც ნორმას იცნობს. აკი სასჯელი შედის ნორმის ცნებაშივე. ნორმა ხომ აკრძალვად და მუქარად, ის უარყოფითი წინდადებით გამოითქმის და შეიცავს მუქარას „წინააღმდეგ შემთხვევაში“ (იხ. ზურაბ ხასაია, ბრალის ფილოსოფიური ასპექტები, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XVI, თბილისი, 2013, გვ. 107-108).

როგორც ჩანს, აქ მართებულადაა გამახვილებული ყურადღება სისხლის სამართლის იმ ნორმაზე, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ გახორციელებას დასჯით ემუქრება. მაშასადამე, აღნიშნული ქმედება არ უნდა იქნეს ჩადენილი! წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს ქმედება და მისი ჩამდენი პირი დაისჯება! ცხადია, არც ის უნდა გამოგვრჩეს მხედველობიდან, რომ დანაშაულის ჩადენა შესაძლებელია არა მხოლოდ აქტიური მოქმედების გზით (ვთქვათ, ქურდობის ჩადენით), არამედ უმოქმედობის გზითაც, როცა სუბიექტი ნორმატიულად სავალდებულო მოქმედებას არ ასრულებს (მაგალითად, დაუხმარებლობა, საქ. სსკ-ის 129-ე მუხლი). აქედან გამომდინარე, ცხადია, რომ სისხლის სამართლის ნორმა დასჯის მუქარით კრძალავს აქტიურ დანაშაულებრივ ქმედებას ან, პირიქით, მოითხოვს აქტიურ მოქმედებას, როცა დანაშაულის ჩადენა უმოქმედობითაა შესაძლებელი.

სახელმწიფოს დასჯითი პოლიტიკა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება

ეს პრობლემა ახალი არაა, მაგრამ, სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებისა და მისი დანიშნულების პრობლემა სათანადოდ არაა შესწავლილი, ძველი პრობლემა ისევ პრობლემად გამოიყურება. მაგრამ ამჯერად ყურადღებას მივაქცევთ იმ გარემოებას, რომ ამა თუ იმ ქმედების კრიმინალიზაცია თუ დეკრიმინალიზაცია სახელმწიფოს დასჯითი პოლიტიკის გამოვლენაა. პოლიტიკა, ყველაზე უფრო ზოგადი ფორმით, ნიშნავს მართვის ხელოვნებას, ხოლო, პოლიტიკა, როგორც საზოგადოებრივი პრაქტიკის მეტად თავისებური სფერო, მეცნიერული თუ ფილოსოფიური შესწავლის საგანია.

აქ მოკლედ აღვნიშნავ, რომ „პოლიტიკური ფილოსოფია არის მოქალაქისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის მეტაფიზიკა. მან

უნდა გაარკვიოს, როგორ გარდაიქმნება ძალაუფლების ველური სტიქია ხელისუფლებად, რომელიც თავის წევრს აქცევს ეთიკურ-სამართლებრივ სუბიექტად, იურიდიულ პირად, მოქალაქედ“ (იხ. დემურ ჯალალონია, პოლიტიკური ფილოსოფიის შესავალი, თბილისი, 2012, გვ. 7. ხაზგასმა ჩემია – გ. ნ.).

ცხადია, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება მოცემული სახელმწიფოს პოლიტიკური სტრატეგიისა და ტაქტიკის გამოხატულებაა, ხოლო, თვითონ ეს კანონშემოქმედება არაერთი ურთიერთობის სფეროა. სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განსაზღვრულ თანაფარდობაში გამოიხატება. სახელმწიფო, მისი დემოკრატიული წყობის კვალობაზე, ანგარიშს უწევს ადამიანთა ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას, რომელიც, გარკვეული პოლიტიკური მოტივაციის გზით, შეიძლება ქმედების დანაშაულად სახელმწიფოებრივი კვალიფიკაციის ობიექტის ნიშანიც აღმოჩნდეს. იგულისხმება ადამიანთა ქმედების დანაშაულად სახელმწიფოებრივი კვალიფიკაციის ობიექტი, ესე იგი, ქმედება, რომელიც, მისი სოციალური საშიშროების, გავრცელებისა თუ ზრდის ტენდენციის მიხედვით, დანაშაულად სახელმწიფოებრივ კვალიფიკაციას იმსახურებს. ამასთან, როგორც სწორად იყო აღნიშნული, სისხლის სამართლის კანონი აუცილებლობით დიხოტომიურია: ადამიანის ესა თუ ეს ქმედება ან არის დანაშაული, ან არ არის ასეთი. უამისოდ კანონის გამოყენება შეუძლებელია (იხ. А. М. Яковлев, Криминализация в системе социального контроля, „Основания уголовно-правового запрета“, М. 1982, стр. 136). აქ იგულისხმება ნორმა, როგორც ქცევის წესი, რომელიც, თავისი ღირებულებითი შინაარსის გამო, აბსოლუტურია, რის გამოც ქმედება მართლაც დანაშაულია, ან არ არის ასეთი. ამიტომ, რომ სისხლის სამართლის კანონი ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნით კი არ ამოიწურება, არამედ გამოხატავს სისხლის სამართლის ნორმებს, რომლებიც ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციის ნორმატიულ საფუძვლებს წარმოადგენენ.

კანონმდებლისა და პიროვნების, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატის, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა

სახელმწიფოს კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, თავის მხრივ, მოიცავს სახელმწიფოს, როგორც კანონმდებელსა, და პიროვნების ურთიერთობას, რადგან სისხლის სამართლის კანონი, რომელიც კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის შედეგად მიიღება, მიმართულია პიროვნებისკენ, როგორც მისი ადრესატისკენ, რომელმაც სისხლის სამართლის კანონში გამოხატული მოთხოვნები მართლწესრიგად უნდა აქციოს. იგულისხმება სისხლის სამართლის სუბიექტის მართლზომიერი ქმედება, რომელიც მისი პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია.

ყოფილ საბჭოთა კავშირში, იმის მიუხედავად რომ აქ ბატონობდა დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა, კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციის პროცესებთან მიმართებაში მართლზომიერი ქმედების ცნება სავსებით ბუნებრივი აღმოჩნდა. სახელდობრ, ა. იაკოვლევი წერდა: „მართლზომიერი ქმედება, სისხლისსამართლებრივ აკრძალვასთან მისი თანხმობის გამო, მომეტებულ სოციალურ ღირებულებად შეიძლება ჩაითვალოს“ (იქვე, გვ. 163). ავტორი ამ მხრივ მართლზომიერი ქმედების სხვადასხვა ვარიანტს განიხილავდა: მართლზომიერი ქმედება, რომელიც ქმედების სისხლისსამართლებრივ აკრძალვებს შეესაბამება, მაგრამ არა დასჯის მუქარის გამო, არამედ ამ აკრძალვებს პრინციპულად ეთანხმება (იქვე, გვ. 163). გარდა ამისა, არსებობს მართლზომიერი ქმედების ისეთი სახე, როცა სუბიექტმა იცის, რომ დასჯადია, მას არ იღებს, მაგრამ მაინც იცავს; მართლზომიერი ქმედება, რომელიც დასჯის მუქარით ხორციელდება (იქვე, გვ. 164).

ჩემი მხრივ დავძენდი, რომ მართლზომიერია ქმედება, რომელიც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებში ხორციელდება, ან, თუ პირმა ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანა-

შაულის ჩადენისგან და სხვა შემთხვევებში, რომელთა შესახებ ამ ნაშრომის შესავალში მოკლედ აღვნიშნეთ.

ამრიგად, მე მაინც ვფიქრობ, რომ სისხლის სამართლის კანონი შეუძლებელია სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგის, ნორმას არ გამოხატავდეს. მართლაც, სისხლის სამართლის კანონში ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობისა და სასჯელის კავშირის ფორმა, სხვა არაფერია, თუ არა სისხლის სამართლის კანონის კერძო ნაწილის ნორმა, რომელიც დანაშაულებრივი ქმედების დასჯადობას გამოხატავს. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმის ადრესატი შერაცხადი ფიზიკური პირია (მათ შორის – იურიდიული პირის ფორმაშიც), რომელიც სისხლის სამართლის სუბიექტია, რადგან დანაშაულებრივი ქმედების სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯის მუქარა სწორედ მასზეა მიმართული. მეორენაირად რომ ვთქვათ, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმა შესაძლო დანაშაულებრივი ქმედებისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გარდუვალობას გამოხატავს. ცხადია, დანაშაულებრივი ქმედებისთვის სასჯელის დაწესება იმას ნიშნავს, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირი ნეგატიურადაა პასუხისმგებელი სახელმწიფოს წინაშე, ხოლო, რამდენადაც ნეგატიურ პასუხისმგებლობას წინ უსწრებს პოზიტიური პასუხისმგებლობა, რომელიც ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებიდან მი პასუხისმგებლური დამოკიდებულებით ვლინდება, სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებისა და მხატვრული შემოქმედების ანალოგიის შესახებ

ამრიგად, კიდევ ერთხელ გავიმეორებ: სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში კანონმდებელმა თავდაპირველად უნდა გადანყვიტოს ის საკითხი, თუ რომელი ქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად და დასჯადად, და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება მან სისხლის სამართლის კანონში აღწეროს ქმედების ის საკანონმდებლო შემადგენლობა, რომელიც, როგორც, წესი, მოცემული დანაშაულის ჩადენის ხერხია. აქ ურიგო არ იქნება, მოვიტანოთ კანონშემოქმედებისა და მხატვრული შემოქმედების ანალოგია. კერძოდ, ისევე როგორც მხატვრული შემოქმედება მხატვრული იდეალის, მხატვრული სახის, წარმოსახვის გარეშე ვერ დაიწყება, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაც ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნით ვერ დაიწყება.

გიორგი ნანეიშვილის მართებული შენიშვნით, როგორც სამართალი არ არსებობს უდასაწყისოდ, ესე იგი, სათანადო ნორმატიული ფორმის გარეშე, ისე ესთეტიკური იდეა თავის გამოხატულებას ესთეტიკური შემოქმედების, მხატვრული სახის, ანუ, სურათის გარეშე შეუძლებელია (გიორგი ნანეიშვილი, სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატიული ფაქტის დასაბუთებისა, „სამართლის ფილოსოფიის საკითხები“, თბილისი, 1992, გვ. 66). ავტორი ხაზს უსვამდა იმ ანალოგიას, რაც მხატვრულ შემოქმედებასა და კანონშემოქმედებას შორის არსებობს. მისი მტკიცებით, ისევე, როგორც ესთეტიკური იდეა თავის გამოხატულებას პოულობს სურათში ესთეტიკური შემოქმედების მეშვეობით, „სწორედ ასევე სამართლის არა მოქმედი აზრის ნამდვილ (ქმედით) შინაარსად ქცევა შეიძლება მხოლოდ სამართლის შემოქმედების საშუალებით“ (იქვე, გვ. 65). აქ ჩემი მხრივ დავძენ, რომ, თუ ხელოვნება სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანურ ყოფიერების გათამაშება მხატვრულ სახეებში (ოთარ ტაბიძე, შემოქმედების არსი, თბილისი, 1980, გვ. 24), მაშინ შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ კანონმდებელი სისხლის სამართ-

თლის კანონში სწორედ მოდელურად გაითამაშებს ადამიანთა იმ დრამას (მაგალითად, ბანდიტურ თუ ყაჩაღურ თავდასხმას), ტრაგედიას (მაგალითად, მკვლელობას) თუ კომედიას (მაგალითად, თაღლითობის კლასიკური ფორმებით), რომელიც მომავალში შეიძლება დატრიალდეს (უფრო დანერვილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის თანაფარდობის პრობლემა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში, „ფილოსოფიური ძიებანი“, ტ. XV111, 2014, გვ. 67).

ამრიგად, თუ კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად, და აწესებს ამ ქმედების დასჯადობას, მაშინ გასაგებია, რომ სწორედ სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში გამოიხატება კანონმდებლის შემფასებლური პოზიცია, მისი ნება, რომ ესა თუ ის ქმედება დანაშაულად დაკვალიფიცირდეს, გამოცხადდეს დასჯადად, აგრეთვე ის, თუ სასჯელის რა სახე და ზომა დაწესდეს. ამა თუ ქმედების დასჯადად გამოცხადება, მით უფრო – სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმაში, ვიმეორებთ, შეუძლებელია მოქალაქეს სამართლის სუბიექტობას არ უქმნდეს და არ აკისრებდეს ვალდებულებას, მოქმედებდეს მართლზომიერად. აქედან გამომდინარე, თუ სისხლის სამართლის კანონი მართლაც არაფერს არ კრძალავს, მაშინ ის არც რაიმე პოზიტიურ ვალდებულებას აწესებს. გამოდის, რომ სისხლის სამართლის კანონი მოქალაქეს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას არ აკისრებს. თუ სისხლის სამართლის სფეროში მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება არ არსებობს, მაშინ სამართლის ამ დარგში არც პოზიტიური პასუხისმგებლობა არსებობს, როგორც ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება. თუ სისხლის სამართლის სფეროში პოზიტიური პასუხისმგებლობა, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებუსადმი მისი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, როგორც ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობა, არ არსებობს, მაშინ სამართლის ამ დარგში არც ნეგატიური პასუხისმგებლობა არსებობს, რადგან ნეგა-

ტიური პასუხისმგებლობა პოზიტიური პასუხისმგებლობისგან მოწყვეტით შეუძლებელია. ეს, ცხადია, სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგის, ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს.

ჩემი აზრით, მართებულია მტკიცება, რომ „კრიმინალიზაცია კანონმდებლის მიერ ქმედების სისხლისსამართლებრივი აკრძალვაა, როდესაც კანონმდებელი ქმედების შემადგენლობას სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ათავსებს და მას შესაბამის სასჯელს უკავშირებს, თუ ამ ქმედების კრიმინალიზაციას ახდენს“ (იხ. ქეთევან მჭედლიშვილი-ჰედრიხი, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, 1, დანაშაული (ძირითადი საკითხები კითხვა-პასუხებით), თბილისი, 2014, გვ. 19).

კიდევ ერთხელ გავიმეორებ: სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი, კერძოდ, ის, რომ სისხლის სამართალი მატერიალური სამართლის ბოლო საფეხურია, – განსაზღვრავს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ბუნებას, როცა კანონმდებელი ადამიანის ამა თუ იმ ქმედებას დანაშაულად, და, მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადად აცხადებს, – ამით იგი კრძალავს მის ჩადენას, იმის მიუხედავად, რომ ეს ქმედება შეიძლება სამართლის სხვა დარგშიც იყოს აკრძალული. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონში გამოხატული ნორმა, როგორც ქცევის წესი, რომელიც კრძალავს სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში დანაშაულად კვალიფიცირებულ ქმედების ჩადენას, მიმართულია სისხლის სამართლის სუბიექტზე, რომელიც ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად.

მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან სახელმწიფოს, როგორც კანონმდებელს, და სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატს, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტს, შორის მყარდება დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის, და მართლწერიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებუ-

ლი სამართლის, როგორც არსის, კავშირის ფორმას წარმოადგენს. ამ ურთიერთობის შინაარსია მართლზომიერი ქმედებისთვის სახელმწიფოს წინაშე სისხლის სამართლის სუბიექტის პოზიტიური პასუხისმგებლობა, როცა იგი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება პასუხისმგებელურად, ქმნის და იცავს მართლწესრიგს.

სისხლის სამართლის კანონი, როგორც სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის ღარბის, წყარო

როგორც უკვე ჩანს, სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია ქმედების ესა თუ ის საკანონმდებლო შემადგენლობა, რომლის პრაქტიკული განხორციელების გარეშე დანაშაულის ჩადენა შეუძლებელია. ამიტომაც, რომ დანაშაულებრივი ქმედება შეესაბამება ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობას, ხოლო, ეწინააღმდეგება იმ ნორმას, რომლითაც ეს ქმედებაა აკრძალული. სამწუხაროდ, დღემდე ბუნდოვანია აზრი იმის შესახებ, რომ დანაშაულებრივი ქმედება შეესაბამება სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობას და ეწინააღმდეგება იმ ნორმას, რომელიც თითქოს სისხლის სამართლის კანონს გარეთაა. ამით იმისი თქმა უნდათ, რომ არსებობს ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა, მაგრამ არ არსებობს სპეციალური, ესე იგი, სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა. ირკვევა, რომ მართლწინააღმდეგობა უზოგადესი ცნებაა და ამიტომ სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა არ არსებობს. გამოდის, რომ არსებობს მართლწინააღმდეგობის ზოგადი ცნება, რომელიც სისხლის სამართალში, როგორც კერძოში, არ ვლინდება! მაშასადამე, ზოგადი კერძოში არ ვლინდება!? ეს ხომ ელემენტარული ფილოსოფიური შეცდომაა?! ზოგადი კერძოში მისი გამოვლენის გარეშე შეუძლებელია! გარდა ამისა, არსებობს უმართლობის ცნება, როგორც ქმედების შემადგენ-

ლობისა და მისი მართლწინააღმდეგობის ერთიანობა. აქედან გამომდინარე, თუ სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა არ არსებობს, მაშინ სისხლის სამართლის სფეროში ლოგიკურად რჩება მხოლოდ ქმედების შემადგენლობა, რადგან უმართლობა ქმედების მართლწინააღმდეგობის გარეშე არ არსებობს. მაგრამ უმართლობის კლასიფიკაციაში საგულდაგულოდ ამტკიცებენ, რომ არსებობს სისხლისსამართლებრივი უმართლობაც და მაშინ არსებობს სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობაც (იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგიური ანბანი, თბილისი, 2006, გვ. 184). ბოლოს, თუ მართლწინააღმდეგობა არის ქმედების უარყოფითი სამართლებრივი შეფასება, ხოლო, სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა არ არსებობს, მაშინ სისხლის სამართალში არ არსებობს ნორმა, რომელიც ადამიანის ქმედების დადებითი ან უარყოფითი შეფასების საფუძველი იქმნებოდა. ამ პოზიციიდან ლოგიკურია დასკვნაც, რომ სისხლის სამართლის კანონი მოიცავს მხოლოდ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობას, მაგრამ არ მოიცავს სისხლის სამართლის ნორმას, რომელიც, ვიმეორებთ, ადამიანთა ქმედების დადებითი ან უარყოფითი შეფასების საფუძველი იქნებოდა, მაგრამ მაშინ სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგი, შეუძლებელია. აი, რატომ მიმაჩნდა მართებულად პროფ. თინათინ წერეთლის მოსაზრება, რომ დასჯადობა არის სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობისა და სასჯელის კავშირის ფორმა, რომელიც სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმას წარმოადგენს.

ამ ნორმით, **ერთი მხრივ**, დადგენილია სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების დასჯადობა, რომელიც სისხლის სამართლის სუბიექტს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას აკისრებს, ხოლო, **მეორე მხრივ**, სისხლის სამართლის ეს ნორმა მიმართულია მოსამართლეზე, რომელმაც სისხლის სამართლის ნორმა დანაშაულის ჩამდენი პირის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ ქმედებას უნდა შეუფარდოს. თუმცა, მოსამართლე სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის კი არა,

არამედ სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობის სუბიექტია, რომლის ფარგლებში ხდება ჩადენილი ქმედების დანაშაულად ჯერ საგამოძიებო და შემდეგ სასამართლო კვალიფიკაცია, წყდება ამ ქმედების გამო ნეგატიური პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დანიშვნის საკითხები.

ამრიგად, დანაშაულებრივი ქმედების დასჯადობის, როგორც ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობისა და სასჯელის კავშირის ფორმის, სპეციფიკა მიგვანიშნებს, რომ დასჯადობა დანაშაულებრივი ქმედების სპეციფიკურ, სისხლისსამართლებრივ, აკრძალვას გამოხატავს და იგი სისხლის სამართლის კანონმდებლის გარეთ არსებულ ბიბლიურ აკრძალვამდე არ დაიყვანება. სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმაში სახელმწიფოს ნებაა გამოხატული, სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში გარკვეული ქმედება დანაშაულად დაკვალიფიცირდეს და სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადად გამოცხადდეს. ამით საზოგადოების ყველა დელიქტუენარიან წევრს ეკისრება ვალდებულება, სახელმწიფოს წინაშე მოქმედებდეს მართლზომიერად, ხოლო სისხლის სამართლის სუბიექტი, როგორც პიროვნება, მონოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად.

პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა და ადამიანის უფლების პრობლემა

ჩემი აზრით, სისხლის სამართლის სფეროში პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეას დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს არა მარტო მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებასთან მიმართებაში, არამედ სუბიექტის კანონიერ უფლებებთან მიმართებაშიც. მართლაც, ადამიანი პასუხისმგებლურად არა მხოლოდ ნორმატიულად დადგენილ მოვალეობას ეკიდება, არამედ მისთვის ბუნებითი სამართლის პრინციპებით ან კანონით მინიჭებული უფლების პრაქტიკული განხორციელების ფარგლებსაც. მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების უფლება დავას

არ იწვევს, მაგრამ ამ უფლების განხორციელება კანონით დადგენილ ფარგლებში მხოლოდ მაშინ ხდება შესაძლებელი, როცა მომგერიებელი ამ უფლების პრაქტიკულ განხორციელებას პასუხისმგებელურად მოეკიდება, რათა აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება არ დაუშვას.

პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა პირდაპირ უკავშირდება საზოგადოებრივი ურთიერთობის მონესრიგების ისეთ ხერხსაც, როგორიცაა ნახალისება. ნამახალისებელი ნორმა სუბიექტის არც უფლებას ადგენს და არც ვალდებულებას. ის მხოლოდ მოწოდებაა, რათა სუბიექტმა ისარგებლოს მის ხელთ არსებული შესაძლებლობით და იმოქმედოს საზოგადოებრივი ინტერესების შესაბამისად, სანაცვლოდ შესაბამისი ნახალისების წინასწარი დაპირებით. მაგალითად, დანაშაულის ჩადენისგან ნებაყოფლობით ხელის აღების შემთხვევაში კანონმდებელი სუბიექტს დაუფუძვლობას ჰპირდება, თუ მის ქმედებაში არაა სხვა დანაშაულის ნიშნები (საქ. სსკ 21-ე მუხლი).

ამრიგად, სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დარგი, მართლზომიერი ქმედების აკრძალვის, მისი მოთხოვნის ან ნახალისების გარეშე შეუძლებელია. ცხადია, სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი ქმედების შემადგენლობა ამ მოთხოვნას პირდაპირი ლოგიკური გზი არ შეიცავს, მაგრამ არ უნდა დაგვაყენდეს, რომ ამ პოზიციიდან გამოკვეთილია საკანონმდებლო ტექნიკა, რომლის უკან გარკვეული ნორმატიული შეფასება დგას. კერძოდ, რომ არა რაიმე ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაცია, მისი ჩადენის აკრძალვა, სისხლის სამართლის კანონში ქმედების შემადგენლობის, როგორც ამ აკრძალული ქმედების ჩადენის ხერხის, აღწერას აზრი არ ექნებოდა. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონის მთელი შინაარსის დაყვანა ქმედების შემადგენლობის აღწერილობაზე, ნიშნავს სისხლის სამართლის კანონის, როგორც ნორმატიული აქტის და სისხლის სამართლის წყაროს, ლოგიკურ უარყოფას, ხოლო, ამ პოზიციიდან, ვიმეორებთ, უგულებელყოფილი ხდება სამართლისა და კანონის მიმართების ფილოსოფი-

ური პრობლემა. ამგვარ ვითარებაში არც დანაშაულის ცნებაა შესაძლებელი და არც სასჯელის ცნება.

პროფ. ოთარ გამყრელიძე თავის სხვა ნაშრომში სწორად შენიშნავს, რომ სისხლის სამართალი სასჯელის სამართალია და რომ იგი სასჯელის, როგორც გარკვეული ძალის, სამართლიანი გამოყენებით ცდილობს შექმნას წესრიგი (იხ. მისი: სისხლის სამართლის პრობლემები, თბილისი, ტ. 3, 2013). აქედან გამომდინარე, დანაშაულისთვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობა შეუძლებელია ადამიანს სამართლის სუბიექტობის მდგომარეობას არ უქმნიდეს და მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას არ აკისრებდეს, ხოლო, მართლზომიერი ქმედების ჩადენა, როგორც უკვე ვნახეთ, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვითარებაშია შესაძლებელი (იხ. გურამ ნაჭყებია, მართლზომიერი ქმედების მექანიზმის მონისტური გაგების საკითხისათვის, საქ. მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“, სამართლის სერია, 2005, № 1).

ამრიგად, საკითხავია: რის გამო მყარდება ურთიერთობა სისხლის სამართალში: დანაშაულის ჩადენის გამო, როგორც ამას ფიქრობენ ტრადიციულად, თუ, პირიქით, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო? ამ კითხვაზე პასუხისთვის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მე -3 ნაწილში გამოხატული დებულება განვიხილოთ.

დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა თუ სისხლის სამართლის კანონის პრევენციული ფუნქცია?

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად, „ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა“.

სამწუხაროდ, ეს დებულება იმდენად აბსტრაქტული გამოდგა, რომ იგი თითქმის ერთნაირადაა მისაღები ყველა იმ კრიმინალისტიკისთვის, ვინც სისხლის სამართლის დაცვით ფუნქციას აღიარებს, მაგრამ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეას არ იცნობს ან არ სცნობს. მაგალითად, გერმანელი კრიმინალისტები დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეას, როგორც წესი, არ იცნობენ, მაგრამ სისხლის სამართლის დაცვით ფუნქციაზე გამონაკლისის გარეშე ლაპარაკობენ.

მაგალითად, იურგენ ბაუმანის აზრით, სისხლის სამართლის ფუნქცია განსაკურებით მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის დაცვაში მდგომარეობს. სამართლებრივი სიკეთის დაცვის საშუალებას კი, სასჯელი და სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების სხვა ზომა წარმოადგენს (იხ. Iurgen Baumann, Crundbegriffe und System des Strafrechts, Stuttgart, 1972, s. 8).

ვფიქრობთ, ამ ტრადიციაში ლოგიკური წინააღმდეგობა არსებობს. კერძოდ, ერთი მხრივ, ამტკიცებენ, რომ სასჯელი დანაშაულებრივი ხელყოფისგან იცავს სამართლებრივ სიკეთეს. მაგრამ, მეორე მხრივ, სასჯელის გამოყენება დანაშაულს უკვე ჩადენილად გულისხმობს და მაშინ სასჯელის გამოყენებით დანაშაულებრივი ქმედებისაგან სამართლებრივი სიკეთის დაცვა შეუძლებელია!

ამ წინააღმდეგობიდან, ამავე ტრადიციის ფარგლებში, მხოლოდ ერთი გამოსავალი არსებობს: ვაღიაროთ სისხლის სამართლის კანონის ზოგადპრევენციული ფუნქცია, როცა ეს კანონი შესაძლო დანაშაულისთვის დასჯის მუქარით საზოგადოების მერყევ ელემენტებს აიძულებს, თავი შეიკავონ დანაშაულის ჩადენისგან. ეტყობა, ამ პოზიციას იზიარებს პროფ. ო. გამყრელიძეც, როცა იგი, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-3 ნაწილის განმარტებისას, აღნიშნავს, რომ სისხლის სამართალს, უპირველეს ყოვლისა, აქვს დაცვის ფუნქცია; ის იცავს დადგენილ მართლწესრიგს დანაშაულებრივი ხელყოფისგან იმით, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირი

დაისჯება (იხ. ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართალი, ტ. 3, თბილისი, 2013, გვ. 195). დაახლოებით ამავე პოზიციას იზიარებს მ. ტურავაც. მისი აზრით, სისხლის სამართალი წარმოადგენს სოციალური წესრიგის დაცვის უკანასკნელ საშუალებას ადამიანის განსაზღვრული ქმედების კრიმინალიზაციისა და მისთვის დასჯადობის დანესების გზით (მ. ტურავა, სისხლის სამართლის, ზოგადო ნაწილის მიმოხილვა, მეცხრე გამოცემა, თბილისი, 2013, გვ. 16-17). სასჯელის მიზნებთან დაკავშირებით ირაკლი დვალიძეც ფიქრობს, რომ “სასჯელის მუქარა, რომელიც სისხლის სამართალით აკრძალული ქმედების უკან დგას, უნდა მოვიაზროთ სისხლის სამართლის ზოგად მიზნებშიც, რომელიც სსკ-ის 1-ლი მუხლის მე-3 ნაწილშია მოცემული” (ირაკლი დვალიძე, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები, თბილისი, 2013, გვ. 29).

ამრიგად, საქართველოს სისხლისსამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-3 ნაწილის დებულება, რომ ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლსწესრიგის დაცვა, – როგორც წესი, სასჯელის ზოგადპრევენციული მოქმედების აზრითაა გაგებული და დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობის იდეა კვლავ პრობლემური ხდება.

საკითხავია: რა პოზიცია უჭირავს ქართველ კანონმდებელს ამ საკითხში? მართლაც, ხომ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ კანონმდებელი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მესამე ნაწილში დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეას გამოხატავს? სამწუხაროდ, ამგვარი დარწმუნებით ამ კითხვაზე დადებითი პასუხის გაცემა შეუძლებელია. თუმცა, ქართველი კანონმდებელი მართებულად ემყარება პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეას, როცა იგი სასჯელის მიზნებისა და მისი განხორციელების შედეგებზე ამახვილებს ყურადღებას. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახ-

მად, სასჯელის მიზნების განხორციელების შედეგად მსჯუ-
დებული და სხვა პირები მართლწესრიგისა და კანონის წინაშე
პასუხისმგებლობის გრძნობით განიმსჭვალებიან.

სასჯელის მიზნების ამ საკანონმდებლო განსაზღვრება-
ში გამოთქმულია არსებითად ფილოსოფიური დებულება იმის
შესახებ, რომ ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, პოზიტიური პა-
სუხისმგებლობის სუბიექტია, ხოლო, დანაშაული მისი ჩამდენი
პირის უპასუხისმგებლო (ბრალეული) აქტია. აქედან გამომდინ-
არე, სასჯელის ზემოქმედებამ ეს პირი (მსჯავრდებული) ისე
უნდა გამოასწოროს, რომ იგი მართლზომიერი ქმედების ვალ-
დებულებას ამიერიდან ეკიდებოდეს პასუხისმგებლურად, ესე
იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. ეს
უკვე პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეაა, რომელიც დან-
აშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივ
ურთიერთობის იდეას გამოხატავს. სამწუხაროდ, საქართვე-
ლოს სისხლის სამართლის კოდექსის შინაგანი ტენდენცია კი,
პირიქით, დანაშაულის ჩადენის იდეაზეა აგებული. ამ წინააღმ-
დეგობის გამო კანონმდებელმა ვერ შენიშნა, რომ მან ერთ-
მანეთთან გაათანაბრა „მსჯავრდებული“ და „სხვა პირი“ (ამ
უკანსკნელთა მიმართ ზოგადი და კერძო პრვენციის გამოე-
ლენის აზრით), მაშინ, როცა დანაშაული, როგორც სახელმ-
წიფოს წინაშე უპასუხისმგებლობის აქტი, მხოლოდ მსჯავრ-
დებულის ნახელავია და სასჯელიც სწორედ მასში აღვიძებს
პოზიტიური პასუხისმგებლობის გრძნობას, რათა იგი, სას-
ჯელის მოხდის კვალობაზე, მართლზომიერი ქმედების ვალ-
დებულებას ამიერიდან ეკიდებოდეს პასუხისმგებლურად,
ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით.
ამ საკიხზე საბოლოო პასუხს მოგვიანებით გავცემთ. ამჯერად კი
გვინტერესებს ბრალისა და სასჯელის კავშირის საკითხი.

ფრიად საინტერესოა ის გარემოება, რომ არტურ კაუფმანის
აზრით, „სასჯელი არის ბრალის გამოსყიდვა და ბრალისაგან გა-
თავისუფლება არა მხოლოდ სოციალურად (გარეგანად), არამედ
ინდივიდუალურადაც (შინაგანადაც).“ ეს დებულება მოტანილია

ლაშა-გიორგი კუტალიას ნაშრომიდან (ბრალის ნორმატივისტული მოდელი, თბილისი, 1999). ეს უკანასკნელი არტურ კაუფმანის ამ დებულებას იდეაში ეთანხმება, მაგრამ თურმე „რეალურად ასე არ არის, რაც მოცემულ შემთხვევაში მთავარია. საკმარისია მხოლოდ მცირე ხნით დავტოვოთ ღიად ნებისმიერ ქვეყანაში ნებისმიერი საპყრობილის კარები, რათა დავრწმუნდეთ, რომ არტურ კაუფმანი უხეშად ცდება“ (იქვე, გვ. 232).

როგორც ჩანს, ლაშა-გიორგი კუტალიას იმისი თქმა უნდა, რომ საპყრობილის ღია კარებიდან გავა ის პატიმარიც, რომელსაც სასჯელის მოხდის საჭიროება კარგად აქვს შეგნებული. მაგრამ, თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ადამიანი პასუხისმგებლური არსებაა, გამორიცხული არ უნდა იყოს, წარსულში მისი უპასუხისმგებლო ქმედება პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოღვიძებით გაბათილდეს. მით უფრო, რომ ლაშა-გიორგი კუტალია იქვე მართებულად შენიშნავს: „ქმედების ბრალეულობას განსაზღვრავს არა ის, რომ დამნაშავეს დანაშაულის ჩადენის მომენტში გააჩნდა პასუხისმგებლობის გრძნობა, ესე იგი, მოქმედებდა „პასუხისმგებლურად“, არამედ, ის, რომ დამნაშავემ იმოქმედა უპასუხისმგებლოდ, მიუხედავად პასუხისმგებლურად მოქმედების შესაძლებლობისა. ამიტომ სუბიექტი სისხლის სამართლებრივად ისჯება როგორც „უპასუხისმგებლო“ და არა „პასუხისმგებლური“ არსება“ (იქვე).

აშკარაა, რომ ლაშა-გიორგი კუტალია ბრალს „უპასუხისმგებლობის“ სინონიმად აცხადებს. თუ პირს შეეძლო, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება ჰქონოდა, ხოლო მან, პირიქით, იმოქმედა უპასუხისმგებლოდ, მაშასადამე, ის ამ ქმედების ჩადენაში ბრალეულია. სასჯელმა კი, ეს უპასუხისმგებლობა პოზიტიურ პასუხისმგებლობად უნდა შეცვალოს. ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართლის კიდექსის პირველი მუხლის მესამე ნაწილის დებულება, რომ „ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა“ – მეტისმეტად აბსტრაქტულია, რის გამოც მასში სისხლის სამართლის კანონის

ზოგადპრევენციული ფუნქცია უფრო იკითხება, ვიდრე დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეა. მით უფრო, რომ, როგორც უკვე ითქვა, თითქმის ყველა ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულის ჩადენის იდეაზეა აგებული. აქედან გამომდინარე, ამკარაა, რომ სისხლის სამართლის კანონი მისი ზოგადპრევენციული მოქმედების ასპექტითაა გაგებული. უფრო კონკრეტული და ამ მხრივ თვალში საცემია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმა, რომელშიც, ერთი მხრივ, აღწერილია ქმედების შემადგენლობა, ხოლო, მეორე მხრივ, გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობის ზომა ამ შემადგენლობის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული განხორციელებისათვის. სხვათა შორის, ის, რომ „სამართლებრივი სისტემა განსაზღვრულ სოციალურად საშიშ ქცევებს სასჯელის მუქარით აკრძალავს“, აღიარებულია ზოგიერთ გერმანულ წყაროშიც (იხ. იოჰანეს ვესელსი (ვერნერ ბოილკე), სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, დანაშაული და მისი აგებულება (გერმანული ენიდან თარგმანი ზ. არსენიშვილისა, სამეცნიერო რედაქცია- ირაკლი დვალიძისა, თბილისი, 2010, გვ. 2).

პროფ. ო. გამყრელიძე თვითონაც აღიარებს, რომ სისხლის სამართალი მაინც სასჯელის სამართალია და რომ სასჯელი პირველადია დანაშაულთან მიმართებაში; რომ არ იყოს სასჯელი, არ იქნებოდა არც დანაშაულიც (ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 3. თბილისი, 2013, გვ. 15-16). ავტორი უფრო აკონკრეტებს თავის მოზიციას, როცა აცხადებს, რომ პიროვნების მიმართ სასჯელის რეპრესიული ღონიძიების გამოყენებამ გარკვეული ანტისაზოგადოებრივი ქცევისათვის, ისტორიულად დასაბამი მისცა ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის განვითარებას (გვ. 16). ბოლოს, ავტორი იმასაც ამტკიცებს, რომ სასჯელი ძალაა, ესე იგი, სისხლის სამართალი ძალადობის სამართლიანი გამოყენებაა. სამართალს ძალადობის გამოყენებაში შეაქვს წესრიგი და რომ მართლწესრიგი ბრძოლის წესრიგია (გვ. 19). პროფ. მერაბ ტურავას აზრით, „სასჯელით ხასიათდება თვით დანაშაული, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა დასჯის მუქარით

აკრძალული ქმედება“ (იხ. მერაბ ტურავე, სისხლის სამართალი, დანაშაულის მოძღვრება, თბილისი, 2011, გვ. 37).

აქედან გამომდინარე, კიდევ ერთხელ დავასკვნით: აშკარაა, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნით ვერ დაიწყება. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, კანონმდებელმა თავდაპირველად უნდა გადანყვიტოს ის საკითხი, თუ რომელი ქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად, დასჯადად, და მხოლოდ ამის შემდეგ ქმნის იგი ქმედების იმ შემადგენლობას, რომელიც, როგორც წესი, დანაშაულის ჩადენის ყველა შესაძლო ვარიანტის თუ ხერხის გათვლაა (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის ზოგადი თეორიის შესავალი, თბილისი, 2000). მაშასადამე, ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნა იმას ნიშნავს, რომ ეს ქმედება უკვე აკრძალულია, თუ დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს აქტიური მოქმედებით, ან, პირიქით, სისხლის სამართლის კანონი მოითხოვს აქტიურ მართლზომიერ ქმედებას, თუ დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს უმოქმედობით. აქ არაფერს ეამობთ დანაშაულთა თავიდან აცილების სხვა მეთოდებზე, როგორცაა, მაგალითად, აქტიური მართლზომიერი ქმედების ნახალისება, მათ შორის დანაშაულის ჩადენისაგან ნებაყოფლობით ხელის აღებისა და სხვა).

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის დანიშნულების მეთოდოლოგიური ანალიზი

ვფიქრობთ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-3 ნაწილი, მისი განსაკუთრებით დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობის გამო, საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს. მით უმეტეს, რომ საქმე შეეხება სისხლის სამართლის

კოდექსის პირველი მუხლის დანიშნულების პრობლემას. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს პროფ. თედო ნინიძის ფრიად საინტერესო ნაშრომი, რომელშიც მართებულადაა გამახვილებული ყურადღება ნორმატიული აქტის პრეამბულის თუ მისი პირველი მუხლის დანიშნულებაზე, რადგან ამ ასპექტით, როგორც ჩანს, იკვეთება სამართლის ამა თუ იმ დარგის სამართლებრივი მოწესრიგების საგნისა და მეთოდების პრობლემები. მართალია, ავტორს სამოქალაქო სამართალი აქვს მხედველობაში, მაგრამ სამართლის ზოგადი თეორიისა თუ სულაც სამართლის ფილოსოფიის თვალსაზრისით, აქ უფრო ზოგადი თვალსაზრისით იკვეთება და სწორედ ეს შეადგენს პროფ. თ. ნინიძის ამ ნაშრომის განსაკუთრებულ ღირსებას. ავტორი სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის დანიშნულებიდან გამომდინარე, აკეთებს დასკვნას, რომ სწორედ სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლი, მისი მიზნები და ამოცანები, საბოლოო ჯამში, გამოხატავს სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობისა და მისი სტრუქტურის თაობაზე ხანგრძლივი დისკუსიის შედეგებს, იმის მიუხედავად, რომ განსაზღვრელი ურთიერიერთობა სამართლებრივი მოწესრიგების საგანია, ხოლო, სამართლებრივი მოწესრიგების მეთოდს დაქვემდებარებული როლი ეკუთვნის (თედო ნინიძე, სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, პროფ. აკაკი ლაბარტყავას დაბადებიდან 80-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2013, გვ. 162).

სამწუხაროდ, ასე დარწმუნებით არ შემოიძლია ვამტკიცო, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მე-3 ნაწილში გამოხატულია საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისხლისსამართლებრივი მოწესრიგების საგანი თუ მეთოდი. მაგრამ, ჩემი აზრით, რამდენადაც სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგი, სამართლებრივი მოწესრიგების საკუთარი საგნისა და მეთოდის გარეშე შეუძლებელია არსებობდეს, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მე-3 ნაწილი უფრო სრულად უნდა ჩამოყალიბდეს:

„ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა, ესე იგი, სისხლის სამართლის სუბიექტი (მათ შორის – იურიდიული პირის ფორმაშიც) ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად და, როგორც პიროვნება, მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, რათა იგი ქმნიდეს და იცავდეს მართლწესრიგს“.

ვფიქრობ, აქ რამდენიმე განმარტება იქნება საჭირო.

ჯერ ერთი, აქ დგება სამართლის ფილოსოფიის პრობლემა: იმსახურებს თუ არა სამართლის აღნიშნული სისტემა მისი მოთხოვნებისადმი ადამიანთა მორჩილებას? ამ კითხვაზე პასუხი უფრო ჩაღრმავებულ კვლევას მოითხოვს. მაგალითად, ფრიად საინტერესოა გუსტავ რადბრუხის ნაშრომი (Философия права, М. 2004), რომელიც ფაშიზმის საფუძვლიან ფილოსოფიურ კრიტიკას შეიცავს და ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის ფილოსოფიურ პრობლემებსაც აღძრავს. მაგრამ ამჯერად უფრო ზოგად კრიტიერიუმს მოვიშველიებდი: რაკი სისხლის სამართლის კანონი, როგორც სისხლის სამართლის გამოხატვის ფორმა, საქართველოში მოსახლეობის უმრავლესობის ნებას გამოხატავს, შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას და საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებსა და პრინციპებს, – ეს კანონი ღირსია, რომ მისი მოთხოვნები მართლწესრიგად გარდაიქმნან.

მეორეც, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება სახელმწიფოსთან სისხლის სამართლის სუბიექტის **ობიექტური, ნორმატიული კავშირის ნიშანია**, ხოლო, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება სახელმწიფოსთან მისი **სუბიექტურ კავშირს გამოხატავს**. უფრო მეტიც, რომ არა სახელმწიფოსთან სუბიექტის ეს სუბიექტური კავშირი, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი მისი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, სახელმწიფოსთან მისი არც ეს **ობიექტური კავშირი** იქნებოდა შესაძლებელი.

მესამეც, სისხლის სამართლის სუბიექტი მოწოდებულია, პასუხისმგებლურად მოეკიდოს მისთვის ბუნებითი სამართლის პრინციპებით ან კანონით მინიჭებული უფლებამოსილების განხორციელებას, რათა, მაგალითად, არ გადააცილოს აუცილებელი მოგერიების კანონით დადგენილ ფარგლებს. მეოთხე, პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა უფრო ეფექტურად წარმოაჩენს ე. წ. წამახალისებელი ნორმების მოქმედებას.

მაგალითად, დანაშაულის ჩადენისგან ნებაყოფილობით ხელის აღებას, კანონმდებელი, როგორც უკვე ითქვა, იმით წახალისებს, რომ ამ პირს დაუსჯელობას ჰპირდება, თუ მის ქმედებაში არ არსებობს სხვა დანაშაულის ნიშნები. ეს წახალისება იმით ვლინდება, რომ სუბიექტმა დანაშაულის ჩადენის შესახებ მისი უპასუხისმგებლო გადაწყვეტილება შეიძლება მართლზომიერი ქმედების სასარგებლოდ პოზიტიური პასუხისმგებლობით შეცვალოს. მეხუთე, მათლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევა ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია, რადგან, სუბიექტი თავისი ამ ქმედებით მართლწესრიგში სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის გადართვას აჩერებს, რის გამოც თვით ეს პირი სახელმწიფოსთან ობიექტური, ნორმატიული, კავშირის გარეთ გადადის.

მეექვსე, სახელმწიფოსთან სუბიექტის სუბიექტური კავშირის დარღვევა, რომელიც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულები-სადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებით გამოიხატება, სუბიექტის ბრალის ნიშანია და ამ პირს სახელმწიფოსთან სუბიექტური კავშირის გარეთაც აყენებს.

მეშვიდე, აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოსთან სისხლის სამართლის სუბიექტის ობიექტური და სუბიექტური კავშირებიდან სუბიექტის თვითნებურ გასვლას სახელმწიფო ვერავის პატიობს, როგორც სახელმწიფოს დანგრევის პირობას. ამიტომაც, რომ გამამტყუნებელი განაჩენი, რაკი იგი სისხლის სამართლის ნორმაშეფარდების აქტია, ამ პირს იძულებითი წესით აღადგენს სახელმწიფოსთან ობიექტურ, ნორმატიულ, კავშირში, რომელშიც იგი მის მიერ დანაშაულის ჩადენამ-

დე იმყოფებოდა, ხოლო, სასჯელის მოხდა ყოფილ მსჯავრდებულს სახელმწიფოსთან სუბიექტურ კავშირშიც აღადგენს.

მართლაც, რაკი დანაშაული შეუქცევადია, ესე იგი, მისი მატერიალური და მორალურ-პოლიტიკური შედეგები არ აღსდგება (მაგალითად, მოკლულს სიცოცხლეს ვერავინ დაუბრუნებს), სისხლის სამართალში პირვანდელი, ანუ, დანაშაულის ჩადენამდე არსებული, მდგომარეობის, აღდგენა შესაძლებელია სასჯელის ასპექტით, როცა სასჯელის მოხდის შედეგად ყოფილი მსჯავრდებული კანონისა და მართლწესრიგის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით განიმსჭვალება (საქ. სსკ 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი). უფრო სწორად, სასჯელის მოხდამ მსჯავრდებულში პასუხისმგებლობის გრძნობა უნდა გამოაღვიძოს, რათა დანაშაულის ჩადენაში გამოხატული მისი უპასუხისმგებლობა (ბრალი) ამ გზით გაბათილდება და, მაშასადამე, მსჯავრდებული, ახალ პირობებში, აღსდგება იმ პირვანდელ მდგომარეობაში, რომელშიც იგი მის მიერ დანაშაულის ჩადენამდე იმყოფებოდა.

აქ, როგორც უკვე იყო ნათქვამი, დანაშაულისა და სასჯელის შინაგანი ერთიანობის იდეა იკვეთება, ხოლო, ამ ერთიანობის ანთროპოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს ადამიანის პიროვნება, როგორც თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსება. ეს უკვე სისხლის სამართლის ფილოსოფიურ პრობლემებზე მიუთითებს. ეს ბუნებრივია, რადგან აქ ამოსავალი, უპირველეს ყოვლისა, არის სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ფილოსოფიური პრობლემა, რომელიც, თავის მხრივ, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას განაპირობებს. ეს ბუნებრივია, რადგან დანაშაულის ცნება სწორედაც რომ ამ ურთიერთობის პოზიციიდან აიგება. ამ პოზიციიდან, თავის მხრივ, საბუთდება უკვე ჩადენილი ქმედების სასამართლო კვალიფიკაცია, რომელიც, ერთი მხრივ, ამოდის ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციიდან, ხოლო, მეორე მხრივ, ეყრდნობა ქმედების დანაშაულად საგამოძიებო კვალიფიკაციას (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გ. ნაჭყებია, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის ზო-

გადი თეორია, თბილისი, 2010). ყოველივე ეს კი, იმასაც ადასტურებს, რომ სახელმწიფო ხელისუფლებათა განაწილების პრინციპი (საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელ ხელისუფლების სახით) სისხლის სამართლის სფეროშიც ვლინდება.

ნორმატივიზმი, რომელიც სოცოლოგიზმში გადადის

გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკაში საგანგებოდ არც დანაშაულის ჩადენის გამო და არც დანაშაულთა თვიდან აცილების გამო სამართლებრივ ურთიერთობას არ ასაბუთებენ. უბრალოდ უშვებენ, რომ დანაშაული უკვე ჩადენილია, თუ განხორციელებულია სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა და ამავე დროს არ არსებობენ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი.

სამწუხაროდ, დანაშაულის ცნების აგების ნორმატიული წანამძღვრის პრობლემა აქაც დგას: კერძოდ, არღვევს თუ არა სუბიექტის ქმედება სისხლის სამართლის რაიმე ნორმას?

მაგალითად, გ. იაკობსი აღიარებს, რომ სასჯელი სხვა არაფერია, თუ არა დარღვეულ ნორმაზე სახელმწიფოს რეაქციის დემონსტრირება (იხ. C. Jakobs, Strafrecht, Allgemeiner Teil, Berlin, 1993, s. 5). სამწუხაროდ, ავტორი არ განმარტავს, თუ რას ნიშნავს „დარღვეული ნორმა“? იგი არც იმას განმარტავს, არსებობს თუ არა ამ ნორმის დარღვევამდე რაიმე სამართლებრივი ურთიერთობა მართლზომიერი ქმედების გამო? ამ მხრივ უფრო საინტერესოა მოსაზრება, რომ ყოველი საკანონმდებლო შემადგენლობის უკან დგას ნორმა, როგორც მოთხოვნა, რომლის თანახმად, ვინც, მაგალითად, მკვლელობის შემადგენლობას განახორციელებს, დაისჯება, მაგრამ აქედან ის მოთხოვნაც (აკრძალვაც) გამომდინარეობს, რომ „შენ არ უნდა მოკლა“! (Baumann (Weber), Mitsch,

Strafrecht, Allgemeiner Teil, Lehrbuch, 10 Auflage, Tübingen, 1995, s. 99). ასეთივე მოსაზრებას გამოთქვამენ სხვა კრიმინალისტებიც (მაგალითად, H. Otto, Allgemeiner Strafrechtslehre, Berlin, 1985, s. 5.), იმის მიუხედავად, რომ, ვიმეორებთ, გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკაში სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის პრობლემა (დანაშაულის გამო თუ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო) საგანგებოდ არ განიხილება. რაკი აქ სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის ურთიერთობა საგანგებო ბრობლემას არ წარმოადგენს, მაშასადამე, არც ამ ურთიერთობის დამაფუძნებელი შინაარსი - პოზიტიური პასუხისმგებლობის - იდეაც არ არსებობს.

გერმანულ დოგმატიკაში ნორმა, როგორც ქცევის წესი, ასე თუ ისე, აღიარებულია, რის გამოც დანაშაულის იურიდიული ცნების აგება თითქოს პრობლემას არ უნდა წარმოადგენდეს. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ამ ტრადიციაში ნორმა, როგორც ქცევის წესი, მოქმედების ტენდენციაში არაა განხილული. ამ ტრადიციაში საგანგებოდ არც იმ პრობლემას იკვლევენ, გადადის თუ არა ნორმა მართლწესრიგში? ეს ბუნებრივია, რადგან სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც უკვე ითქვა, სამართლის ნორმისა და მართლწესრიგის კავშირის ფორმაა. მაშასადამე, ამ ტრადიციაში სამართლის ნორმა მართლწესრიგში არ გადადის, ესე იგი, მოწყვეტილია მართლწესრიგისგან, ხოლო, ეს სხვა არაფერია, თუ არა ნორმატივიზმი. აქ კიდევ ერთხელ გავიმეორებ: მართლწესრიგისაგან მოწყვეტილი სამართლის ნორმა, რომელიც მოქმედების ტენდენციაში არაა წარმოდგენილი, ყოფიერების სფეროში ადამიანის რაიმე ქმედებას ვერ შეხვდება, მაშასადამე, ეს ქმედება ნორმის მოთხოვნას ვერ დაარღვევს, რის გამოც ეს ქმედება არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო.

ამ პოზიციიდან კი „დანაშაული“ წმინდა წყლის სოციოლოგიური ცნებაა, როგორც ეს დანაშაულის ცნების რუსულ მოდელში გამოდის. აშკარაა, რომ ნორმატივიზმი, როგორც მართლწესრიგისგან სამართლის ნორმის მოწყვეტის ტენდენცია, ისეთი

უკიდურესობაა, რომელიც თავის დაპირისპირებულში – სოციოლოგიზმში – გადადის. ეს მოსაზრება დასტურდება სხვა წყაროებითაც. მაგალითად, სამართლის გამოჩენილი ფილოსოფოსი გუსტავ რადბრუხი შემთხვევით არ ნერდა: „მოსამართლის პროფესიონალური მოვალეობა იმაში მდგომარეობს, რომ მოქმედებაში მოიყვანოს კანონში ჩადებული ნება მოქმედებისა“ (იხ. Густав Радбрух, Философия права, М. 2004, стр. 195).

ცხადია, მოსამართლე სისხლის სამართლის ნორმას მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებისადმი მისი შეფარდებით ამოქმედებს. მაგრამ ნორმის „მოქმედება“ და „შეფარდება“ მაინც განსხვავებული ცნებებია. კერძოდ, ნორმის მოქმედება ნიშნავს, ჯერ ერთი, მის იურიდიულ ძალაში ყოფნას; მეორეც, მართლწესრიგში მისი გადასვლის ტენდენციას სამართლებრივი ურთიერთობის ფორმაში. ნორმის შეფარდების პრობლემა მხოლოდ მაშინ დგება, როცა ნორმის მოქმედება, ანუ, მართლწესრიგში მისი გადასვლა, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით შეჩერდა და სუბიექტი სახელმწიფოსთან სამართლებრივი ურთიერთობის გარეთ აღმოჩნდა. ამას კი სახელმწიფო ვერავის პატიობს, როგორც სახელმწიფოს დანგრევის პირობას.

აქედან გამომდინარე, გამამტყუნებელი განაჩენის ფორმით შეფარდება იმ ნორმისა, რომლის მოქმედება მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით შეჩერდა, სუბიექტს იძულებითი წესით აღადგენს სახელმწიფოსთან ნორმატიულ, ობიექტურ, კავშირში. გუსტავ რადბრუხს კი, სამწუხაროდ, სისხლის სამართლის მოქმედების ცნება არა აქვს მხედველობაში და ეს ვერც ექნება. მისი აზრით, სისხლის „სამართლის პროცესის მიზანი ისაა, რომ მატერიალურ სისხლის სამართალს რეალიზაციაში დაეხმაროს“ (იქვე, გვ. 100).

მაშასადამე, სისხლის სამართალი სისხლის სამართლის პროცესისგან დამოუკიდებლად არ მოქმედებს და მაშინ ლოგიკურია დასკვნა, რომ სისხლის სამართალი სამართლის დამოუკიდებელ დარგს არ წარმოადგენს. ამ პოზიციიდან

სისხლის სამართალს რაიმე ურთიერთობის მოწესრიგების არც საკუთარი საგანი აქვს და არც მეთოდი. ამგვარ პირობებში ვერც დანაშაულის ცნება აიგება და ვერც სასჯელის ცნება.

ამრიგად, სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგი, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო ურთიერთობის ფორმაში ადგენს სახელმწიფოსთან სისხლის სამართლის სუბიექტის ობიექტურ, ნორმატიულ, კავშირს, რომელიც მისი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებაში გამოიხატება; მეორე მხრივ, სისხლის სამართლის სუბიექტი მოწოდებულია, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევა ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია, ხოლო, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება მისივე ბრალის ნიშანია. აქედან გამომდინარე, რამდენად ლოგიკურია, ერთი მხრივ, ამოვიდეთ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეიდან, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი მოწოდებულია, მოქმედებდეს პასუხისმგებლურად, რაც დანაშაულთა თავიდან აცილების მიზანს ემსახურება, ხოლო, მეორე მხრივ, დავრჩეთ ტრადიციულ თვალსაზრისში, როცა დანაშაული ჩადენილად ივარაუდება, თუ არ არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი?

მეორენიარად რომ ვთქვათ, ამ უკანასკნელ შემთხვევაში სამართლებრივი ურთიერთობა არ არსებობს, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობის იდეა პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეაზეა აგებული და, ცხადია, ეს იდეა დანაშაულს ჩადენილად ვერ ივარაუდება. აქედან გამომდინარე, დგება პრობლემა: როგორ ავაგოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემა?

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემა

როგორც ჩანს, სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემა, ერთი მხრივ, აიგება გერმანული ტრადიციის მიხედვით, როცა შეურაცხაობის ცნება დანაშაულზე მოძღვრების ბოლოს განიხილება, როგორც ბრალის გამომრიცხველი გარემოება. მეორე მხრივ, სისხლის სამართლის სფეროში პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლის სუბიექტი სწორედაც რომ შერაცხადი პირია, რომელსაც აქვს უნარი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. ამ ლოგიკით კი, შერაცხაობა პოზიტიურად და სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სისტემის თავშივე განიხილება, როგორც იმისი აუცილებელი პირობა, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად.

ამკარაა, რომ ეს ორი პოზიცია გამორიცხავს ერთმანეთს. პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეას სისხლის სამართალში ის აზრი აქვს, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემა რამდენადმე შეიცვალოს. კერძოდ, ამ პოზიციიდან ამკარაა, რომ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტი მხოლოდ შერაცხადი პირია, რომელსაც აქვს უნარი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. აქედან გამომდინარე, ლოგიკურად დგება სისხლის სამართლის კოდექსში შერაცხაობის ცნების პოზიტიური წესით დადგენის პრობლემაც, მაშინ, როცა ტრადიციულად მიღებულია შეურაცხაობის ცნება (საქ. სსკ-ის 33-ე და 34-ე მუხლები). ეს უკანასკნელი, როგორც უკვე ითქვა, გამოხატავს ტრადიციას, როცა დანაშაული ჩადენილად ივარაუდება, თუ არ არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი.

ამ პოზიციას, როგორც ჩანს, არც აინტერესებს, რა მექანიზმით ხდება მართლზომიერი თუ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩა-

დენა? ცხადია, იგულისხმება, რომ დანაშაულის ჩადენა მხოლოდ შერაცხად პირს შეუძლია. მაგრამ რატომ უნდა ვიმკითხავთ, როცა უფრო სწორი და ლოგიკური ისაა, თუ სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემას დავინყებთ შერაცხაობის ცნებით? ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ დანაშაული, მისი გენეზისის მოიხედვით, წარმოჩნდება. კერძოდ, თავდაპირველად სუბიექტი მოქმედებს უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად; ამის შედეგად სუბიექტი არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას (რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია), ხოლო, ამას, თავის მხრივ, მოსდევს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელება.

დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის თანახმად კი, პირველია სისხლის სამართლის კოდექტით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა, მეორეა ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობა და მესამეა სუბიექტის ბრალი. გამოდის, რომ ის, რაც დანაშაულის გენეზისში პირველია (ბრალი), დანაშაულის ცნების გერმანულ მოდელში მესამეა; ის, რაც დანაშაულის გენეზისში მესამეა (ქმედების შემადგენლობის განხორციელება), დანაშაულის გერმანულ მოდელში პირველია. საკითხავია: აქ დანაშაულის ცნების ორი განსხვავებული მოდელი ყალიბდება თუ ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის განსხვავებული წესები და სუბიექტები?

ამ კითხვაზე პასუხს მოგვიანებით დავუბუნდები. ამჯერად კი კვლავ დგას საკითხი იმის შესახებ, თუ საიდან დაიწყოს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის აგება- შერაცხაობის ცნებით, როცა ადამიანის ქმედების მექანიზმი იმთავითვე გარკვეული ხდება, თუ, პირიქით, დავეთანხმოთ ტრადიციას, როცა საკითხი სუბიექტის შეურაცხაობის შესახებ დანაშაულზე მოძღვრების სულ ბოლო ეტაპზე წყდება?

ამ ტრადიციის უკრიტიკოდ გაზიარება იმის გაზიარებასაც ნიშნავს, რომ სისხლის სამართალმა მართლზომიერი ქმედების სუბიექტის ცნება არ იცის, ხოლო, რაკი მართლწინააღმდე-

გო ქმედების ჩადენა შეურაცხად პირსაც შეუძლია, მაშასადამე, „სისხლის სამართლის სუბიექტის“ ცნება ზედმეტია. გამოდის, რომ ტრადიციულ თვალსაზრისის თანახმად, მნიშვნელობა არა აქვს, მოქმედებს თუ არა სუბიექტი პასუხისმგებელურად თუ უპასუხისმგებლოდ? ამის გამო, ჯერ ერთი, სუბიექტის ბრალის დადგენა შეუძლებელია; მეორეც, ქმედების შემადგენლობის სტრუქტურაში იგულისხმება არა მარტო ქმედების შემადგენლობის ობიექტური და სუბიექტური მხარე, არამედ ქმედების სუბიექტიც და ობიექტიც, როგორც ეს დანაშაულის ცნების რუსულ მოდელშია მიღებული. ეს კი არაერთი გაუგებრობის წყაროა. ჯერ ერთი, არსებობს „სისხლის სამართლის სუბიექტი“, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, რომლის მართლზომიერი ქმედება დანაშაულებრივი ხელყოფისგან იცავს სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტს (ადამიანის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საკუთრებას და ა.შ). მაშასადამე, „სისხლის სამართლის სუბიექტი“ და „სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტი“ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტებია და არა ქმედების შემადგენლობის ელემენტები.

ჩვენი აზრით, სისხლის სამართალში პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა ლოგიკურად მოითხოვს სწორედაც შერაცხაობის ცნების დადებითი ნიშნებით დადგენას, რადგან სისხლის სამართლის სუბიექტი შერაცხადი პირია, რომელსაც აქვს უნარი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებელურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. ცხადია, ამ ზოგადი ნესიდან არსებობს გამონაკლისიც, როცა სუბიექტი შეურაცხადი აღმოჩნდება, რის გამოც იგი სისხლის სამართლის სუბიექტი, ესე იგი, სახელმწიფოს წინაშე პასუხისმგებელი, ვერ იქნება. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ლოგიკურია, თუ თავდაპირველად ჩამოვაყალიბებთ შერაცხაობის პოზიტიურ ცნებას. მაგრამ ეს საკმარისი არაა, რადგან პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა პრაქტიკულად მოქმედებს არა მარტო მართლ-

ზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი დამოკიდებულებით, არამედ სუბიექტის უფლებებთან მიმართებაშიც, რადგან სუბიექტმა მისი კანონიერი უფლება პასუხისმგებლურად, სხვისი უფლების დარღვევის, გარეშე, უნდა განახორციელოს. სწორედ ამ პოზიციიდანაა შესაძლებელი ე.წ. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა დასაბუთება, როგორც მართლზომიერი ქმედების პასუხისმგებლური განხორციელება. ბოლოს, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის პოზიციიდან აშკარაა მართლზომიერი ქმედების ნახალისების ხერხები და მეთოდები, რაც ნიშანდობლივად დანაშაულის ჩადენისგან ნებაყოფლობით ხელის აღებით გამოიხატება. თუ დანაშაულებრივი ქმედება, როგორც უკვე იყო ნათქვამი, სახელმწიფოს წინაშე სუბიექტის უპასუხისმგებლო აქტია, მაშინ დანაშაულის ჩადენისგან ნებაყოფლობით ხელის აღება, პირიქით, სუბიექტში, როგორც წესი, პოზიტიური პასუხისმგებლობის გამოლვიძებას უნდა ნიშნავდეს. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს მეორე, ახალი, თავი უნდა ჩაემატოს. ეს თავი ასე უნდა დასათაურდეს: შერაცხაობის ცნება და სახეები.

შერაცხადების ცნება და სახეები

მე-2 მუხლი: შერაცხადების ცნება

სისხლის სამართლის სუბიექტია შერაცხადი პირი (მათ შორის - იურიდიული პირის ფორმაშიც), რომელსაც აქვს უნარი, გააცნობიეროს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობასთან მისი შესაძლო ქმედების იგივეობა, შეიგნოს მისი ამ ქმედების სამართლებრივი მნიშვნელობა და მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვითარებაში მართოს საკუთარი ქმედება.

ჩემი აზრით, შერაცხადის ამ ცნებაში, ჯერ ერთი, გამოხატულია სისხლის სამართლის სუბიექტის ცნებაც, რაკი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება მხოლოდ შერაცხად პირს შეუძლია. მეორეც, მინიშნებულია სისხლის სამართლის სუბიექტის იმ უნარზეც, რომ გააცნობიეროს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობასთან მისი შესაძლო ქმედების იგივეობა, რის გამოც იგი ახერხებს მოახდინოს ამ შემადგენლობასთან მისი შესაძლო ქმედების დისტანცირება; მესამეც, სისხლის სამართლის სუბიექტი, რომელიც მართლზომიერი ქმედებისკენაა ორიენტირებული, ღირებულებითი ურთიერთობის ფორმაში იმყოფება და ამის გამო მას შეუძლია შეიგნოს მისი ქმედების სამართლებრივი მნიშვნელობა, ესე იგი, მართლზომიერია თუ არა მისი ქმედება? ბოლოს, რაც მთავარია, შერაცხადის ამ ცნებაში გამოხატულია პოზიტიური პასუხისმგებლობის გრძნობა, როგორც სუბიექტის ცნობიერების ემოციონალური სფერო, რომელიც, თავის მხრივ, სუბიექტის ნებისყოფის სფეროში გადადის და ნიშნავს მის უნარს, მართოს საკუთარი ქმედება.

შეურაცხაობის ტრადიციულ ცნებაში ნათქვამია, რომ ფსიქიკურად დაავადებულ პირს „არ შეეძლო გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა ანდა ეხელმძღვანელა მისთვის“ (საქ. სსკ-ის 34-ე მუხლი). ამ დებულებაში გამოხატულია ადამიანის ინტელექტისა და ნებისყოფის განსაზღვრული თანაფარდობა, როცა პირს მოშლილი აქვს ცნობიერების ინტელექტუალური მხარე და მაშინ მას მოშლილი აქვს ნებისყოფაც, ხოლო, თუ ინტელექტუალურად ნორმალურია, არაა გამორიცხული, რომ მოშლილი ჰქონდეს ნებისყოფა (მაგალითად, უნებლიე მოქმედებისგან თავშეკავების უნარი).

ამის მიუხედავად, აქაც გამოტოვებულია მთავარი: პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, როცა სუბიექტს აქვს უნარი – პასუხისმგებლურად მოეკიდოს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას და მართოს საკუთარი ქმედება. ცხადია, შეურაცხად პირს არა აქვს უნარი, ჯერ ერთი, გააცნობიეროს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება და, მეორეც, პასუხისმგებლურად მოეკიდოს მის აღსრულებას, რის გამოც იგი საერთოდ უპასუხისმგებლოა, ესე იგი, ბრალის გარეშე მოქმედებს.

მე-3 მუხლი: შეზღუდული შერაცხადობა

რაკი შერაცხაობის ცნება პოზიტიურად განიმარტა, ჩვენს წინაშე ლოგიკურად დადგა შეზღუდული შერაცხადობის ცნებაც. მართებულად აღნიშნავს სამართლის დოქტორი, პროფესორი ნონა თოდუა, რომ შეზღუდული შერაცხაობა შერაცხადობის ნაირსახეობაა (იხ. სისხლის სამართალი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2007, გვ. 303). ამიტომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 35-ე მუხლი, რომელიც შეზღუდულ შერაცხაობას განმარტავს, მოდელური კოდექსის ამ მუხლში უნდა იქნეს გადმოტანილი. შეზღუდული შერაცხადობის შესახებ ქართულ ენაზე გამოკვლევა, სამწუხაროდ, მწირია. ამ მხრივ გამოწაკლისია ალექსანდრე გიორგიძის მონოგრაფიული გამოკვლევა,

რომელშიც ეს პრობლემა მრავალმხრივად განხილული (იხ. ალ. გიორგიძე, სისხლისსამართლებრივ-კრიმინოლოგიური და ფსიქიატრული ასპექტები, თბილისი, 2014). ავტორი მართებულიად ამტკიცებს, რომ „შეზღუდული შერაცხადობა გავლენას ახდენს ბრალის ხარისხზე და ამიტომ წარმოადგენს ბრალის შემამსუბუქებელ გარემოებას“ (იქვე, გვ. 166).

ავტორი ტრადიციულად იფარგლება სუბიექტის ცნობიერებით და ნებელობით, როცა შესუსტებულია როგორც გაცნობიერების, ისე მოქმედებაზე ხელმძღვანელობის უნარი (იქვე). სამწუხაროდ, იგი მხედველობაში არ იღებს პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეას, რომლის თანახმად, სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. აქედან გამომდინარე, გასაგები უნდა იყოს, რომ შეზღუდული შერაცხადობის დროს შეზღუდულია სწორედ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების უნარი. შესაბამისად, შეზღუდულია მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი მისი უპასუხისმგებლო, ანუ, ბრალეული დამოკიდებულებაც. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან შეიძლება გათავისუფლდეს არასრულწლოვანი, რომელიც დანაშაულის ჩადენის დროს იმყოფებოდა შეზღუდულ შერაცხადობაში (საქ. სსკ-ის 35-ე მუხლის მე-3 ნაწილი). ჯერ ერთი, არასრულწლოვნობა თავისთავად არის მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების არასრულად გამოვლენის ობიექტური მიზეზი, ხოლო, თუ არასრულწლოვნობას შეზღუდული შერაცხადობის ნიშანიც დაერთვება, ცხადია, ამ ვითარებაში მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი მისი უპასუხისმგებლო, ანუ, ბრალეული დამოკიდებულებაც ძნელად იქნება გამოხატული.

ამრიგად, პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა უფრო გასაგებს ხდის შეზღუდული შერაცხადობის ცნებას და მასთან დაკავშირებულ პრობლემებს. სამწუხაროდ, ალ. გიორგიძე, იმის

გამო, რომ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეიდან არ ამოდის, არასწორად განმარტავს ბრალის ცნების იმ გაგებას, რომელიც მე საზოგადოებას ჯერ კიდევ 2001 წელს შეეთავაზე (იხ. გ. ნაჭყებია, ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბილისი, 2001).

კერძოდ, თუ არსებობს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, როგორც მართლზომიერი ქმედების ჩადენის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა, მაშასადამე, არსებობს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი უპასუხისმგებლო, ანუ, ბრალეული დამოკიდებულებაც, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა.

ალ. გიორგიძე არ უარყოფს იმას, რომ ტერმინი „უპასუხისმგებლო“ ბრალის ცნებისათვის არსებითია, მაგრამ ამის მიუხედავად, ის ფიქრობს, რომ მოვალეობისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება ყოველთვის არაა გასაკიცხი. მისი მტკიცებით, როცა, მაგალითად, პირი დაფარავს ახლო ნათესავის დანაშაულს წინასწარშეუპირებლად, ის არ იქცეა უპასუხისმგებლოდ? – გვეკითხება ავტორი (იქვე, გვ. 160). ავტორს, როგორც ჩანს, მხედველობაში აქვს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 375-ე მუხლის **შენიშვნა**, რომლის თანახმად, სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან თავისუფლდება პირი, რომელმაც წინასწარშეუპირებლად დაფარა ახლო ნათესავის დანაშაული. სამწუხაროდ, **ალ. გიორგიძე** არ ითვალისწინებს იმ გარემოებას, რომ ტერმინი „ახლო ნათესავი“ **ზნეობრივი** გრძნობის მაუწყებელია და ამიტომ ვინც ამ მოტივით, ოღონდ წინასწარშეუპირებლად, დაფარა დანაშაული, **ზნეობრივი** გრძნობის კარნახით მოქმედებდა და, მაშასადამე, **ზნეობრივ** ვალდებულებას ეკიდებოდა პასუხისმგებლურად. აშკარა უზნეობა იქნებოდა, თუ პირი მშობლების, ძმის ან დის და სხვა ამგვარი ახლო ნათესავის დანაშაულს არ დაფარავდა – ამხელდა კიდევ. ეს **ზნეობრივად** უპასუხისმგებლო საქციელი იქნებოდა. მართალია, აქ პირი სამართლის წინაშე სცოდავს, თითქოს მართლაც უპა-

სუბსიმგებლობს, მაგრამ აქ წამყვანი მაინც ზნეობრივი პასუხისმგებლობაა, რომელიც ამიტომ სამართლებრივ უპასუხისმგებლობას აბათილებს. რაც შეეხება იმას, რომ ზნეობრივი მოტივით დანაშაულის დაფარვის ყველა შემთხვევა საგანგებოდ უნდა იქმნეს განხილული, – არსებითად სწორია, რადგან ამ მხრივ განუკითხაობა არ უნდა იქნეს დაშვებული. გარდა ამისა, ავტორს მხედველობიდან გამორჩენია ტერმინი „უპასუხისმგებლოს“ ფორმალური გაგების წინააღმდეგ ჩემი შემდეგი მსჯელობა: ბრალის შინაარსი არის ობიექტურისა და სუბიექტურის, ობიექტისა და სუბიექტის ერთიანობა. ობიექტური უპასუხისმგებლობა იმას ნიშნავს, რომ ბრალეული პირი გადის შესაბამის ინსტანციასთან (სისხლის სამართალში - სახელმწიფოსთან) ურთიერთობის ფარგლებს გარეთ, რაც, თავის მხრივ, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების, ანუ, სუბიექტური უპასუხისმგებლობის, გარეშე შეუძლებელია (იხ. გ. ნაჭყებია, ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბილისი, 2001, გვ. 284). მეორე მხრივ, არც ის გამოგვრჩენია მხედველობიდან, რომ სუბიექტი იკიცხება განსაზღვრული ობიექტისთვის, ესე იგი, ქმედებისთვის, მაგრამ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს ქმედება მოვალეობისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებას გამოხატავს (იქვე, გვ. 264).

ამრიგად, აშკარაა, რომ იმთავითვე გავითვალისწინე ტერმინი „უპასუხისმგებლოს“ ფორმალური გაგების შესაძლებლობა და გამოვრიცხე იგი ბრალის, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმის, შინაარსში ობიექტური და სუბიექტური უპასუხისმგებლობის ერთიანობით, აგრეთვე გაკიცხვის ობიექტის (ქმედების) და სუბიექტის ერთიანობით.

თავს ნებას მივცემ კიდევ ერთხელ გავიმეორო ჩემი მსჯელობა: ბრალის ცნება, რომელიც ამ ნაშრომში წარმოვადგინეთ, გასაკიცხობას ბუნებრივად ჰგუობს. მართლაც, თუ ბრალი მოვალეობისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებაა, რომელიც ანტისაზოგადოებრივ ქმედებაში ვლინდება, მაშინ ამ

„უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების“ უარყოფითობა დავას არ უნდა ინვევდეს. მაშასადამე, მოვალეობისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება გაკიცხვის ობიექტია. ცხადია, სუბიექტი იკიცხება განსაზღვრული ობიექტისთვის (ქმედებისთვის), მაგრამ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს ქმედება მოვალეობისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებას გამოხატავს. მაშასადამე, გასაკიცხოება ბრალის იმანენტური თვისებაა, რადგან იგი უარყოფითობის ნიშნით იმთავითვეა აღბეჭდილი და, მაშასადამე, გასაკიცხოების გარედან შეტანას სრულიადაც არ საჭიროებს (გვ. 264).

აღსანიშნავია, რომ ალ. გიორგიძემ მის ამ ნაშრომში დაიმონ-მა ჩვენი დებულება, რომ მოვალეობისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება იმთავითვე უარყოფითობის ბეჭდითაა დალდასმული და, მაშასადამე, გასაკიცხოება ბრალის იმანენტური თვისებაა (იხ. ალ. გიორგიძე, გვ. 160). სამწუხაროდ, ავტორმა აზრი დამიმახინჯა, როცა მან შეგნებულად თუ შეუგნებლად გამოტოვა ბოლო დებულება, რომლის თანახმად, რაკი გასაკიცხოება ბრალის იმანენტური თვისებაა, „გასაკიცხოების გარედან შეტანას სრულიადაც არ საჭიროებს“ (იხ. გ. ნაჭყებია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 264). ეტყობა, ეს იმისთვის დასჭირდა, რომ შემდგომ ემტკიცებინა შემდეგი: მოვალეობისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება ბრალისთვის აუცილებელია, მაგრამ არასაკმარისია (გვ. 160). შემდგომ ავტორის მსჯელობა ისე ვითარდება, რომ თურმე ბრალისთვის არსებითია შეფასებითობა, გასაკიცხოება. აქედან ავტორი ასკვნის: „მიმაჩნია, რომ სწორედ ესაა ბრალის უზოგადესი განსაზღვრება. სწორედ შეფასებაა, გაკიცხვაა ის საერთო ნიშანი, რაც გადამწყვეტია ქმედების ბრალეულად მიჩნევისა თუ არმიჩნევისთვის. ამიტომ ვფიქრობ, რომ მხოლოდ შეფასებით, გაკიცხვით შეიძლება გადანყდეს ამა თუ იმ უმართლობის ბრალეულობა“ (იხ. ალ. გიორგიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 161).

ვინც ჩემს ზემოთდასახელებულ ნაშრომს (ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია), არ იცნობს, უეჭვე-

ლად დარჩება შთაბეჭდილება, რომ მე ბრალის ცნებიდან გამომ-
რჩა ბრალის შეფასებითობა, მისი გასაკიცხოება, ხოლო ალ. გი-
ორგიძე ბრალის ჩემეული გაგების ამ ცდომილებას ასწორებს და,
მაშასადამე, ბრალის ახალ, უფრო სრულყოფილ, განსაზღვრებას
გვთავაზობს.

სამწუხაროდ, ალ. გიორგიძე არა მარტო ამახინჯებს ბრალის
ჩემეულ გაგებას, არამედ გამოუვალ ლოგიკურ წინააღმდეგობა-
შიც ვარდება. მართლაც, ავტორი თავადაც აღიარებს ჩემს იმ მტ-
კიცებას, რომ „გასაკიცხოება ბრალის იმანენტური თვისებაა“
(იქვე, გვ. 160). თუ გასაკიცხოება ბრალის იმანენტური, ანუ, შინა-
განი თვისებაა, მაშინ რანაირად შეიძლება გასაკიცხოება ბრალში
გარედან. იქნეს შეტანილი? მით უფრო, რომ ტერმინი „პასუხის-
გებლური“ სუბიექტის დადებით შეფასებას გამოხატავს, რადგან
იგულისხმება, რომ ამ შემთხვევაში სუბიექტი მართლზომიერი
ქმედების ვალდებულებას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი,
ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. აქედან გა-
მომდინარე, „უპასუხისმგებლო,“ როგორც ბრალის სინონიმი,
სუბიექტის უარყოფით შეფასებას, მის გაკიცხვას, გამოხატ-
ავს, რადგან მოცემულ შემთხვევაში იგი უპასუხისმგებლოდ,
ანუ, ბრალეულად ეკიდება მართლზომიერი ქმედების ვალ-
დებულებას და, მაშასადამე, მართლსაწინააღმდეგოდ ახორ-
ციელებს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებუ-
ლი ქმედების შემადგენლობას.

გარდა ამისა, ბრალის ფორმებზე მსჯელობისას ჩემს ხსენ-
ებულ ნაშრომში ნათქვამია, რომ „განზრახვა უპასუხისმგებლო-
ბის უფრო მაღალი ხარისხია, ვიდრე გაურფრთხილებლობა.
განზრახვის შემთხვევაში ობიექტური უპასუხისმგებლობაც
უფრო მოუთმენელია, აღმაშფოთებელია, რადგან განზრახვა
პოზიტიური პასუხისმგებლობის თავხედურ უარყოფას წარ-
მოადგენს. ეს უფრო ისმის პირდაპირ განზრახვაზე, რომე-
ლიც უპასუხისმგებლობის უკიდურესად მაღალი ხარისხია“
(დასახ. ნაშრომი, გვ. 291). იქვე ნათქვამია: „სუბიექტი იკიცხება
განსაზღვრული ობიექტისთვის (ქმედებისათვის), მაგრამ იკიცხ-

ება უკიდურესად მაღალი ან მაღალი ხარისხის უპასუხისმგებლობისთვის, ვიდრე ეს გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში იგულისხმება“ (იქვე, გვ. 291), რადგან გაუფრთხილებლობა პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებული უარყოფა კი არაა, არამედ მისი უგულებელყოფა (იქვე, გვ. 291). კერძოდ, ჩგაუფრთხილებლობის შემთხვევაში სუბიექტი იკიცხება განსაზღვრული ობიექტისთვის, ესე იგი, ქმედებისთვის, მაგრამ უფრო დაბალი ხარისხის უპასუხისმგებლობისთვის, ვიდრე ეს განზრახვაში იგულისხმება (იქვე, გვ. 291). აქედან გამომდინარე, ღია კარების მტრევაა **აღ. გიორგიძის** მტკიცება, რომ გასაკიცხობა ბრალის უზოგადესი განსაზღვრებაა! ისე ჩანს, რომ ბრალის, როგორც გაკიცხვის საფუძველზე, მე არაფერი მითქვამს და ამიტომ ავტორი ამ შეცდომას ასწორებს!

მკითხველს ბოდიშს ვუხდი იმისათვის, რომ საკუთარი აზრის დაცვის გამო ზოგი რამის გამეორება დამჭირდა, მაგრამ ხსენებული შემთხვევა პირველი და გამონაკლისი სულაც არაა, როცა საკუთარ მოსაზრებას მიმახინჯებენ! ამის გამო, სამწუხაროდ, წინ ვერ მივდივარ და ერთ ადგილს ვტკეპნი, რაკი ჭეშმარიტი მეცნიერული კამათის გარეშე მეცნიერების განვითარება შეუძლებელია!

ამ ჩანართის შემდეგ კვლავ დავუბრუნდეთ ძირითად პრობლემას. კერძოდ, რაც შეეხება შეურაცხაობას (საქ. სსკ-ის 34-35-ე მუხლები), საგამონაკლისო წესის სახით დარჩეს დანაშაულზე მოძღვრების ბოლოს, რაკი სუბიექტის შეურაცხაობა გამორიცხული არაა. კოდექსის ამ თავში დარჩეს ბრალის გამომრიცხველი და შემამსუბუქებელი გარემოებანიც (სსკ-ის 36-ე, 37-ე და 38-ე მუხლები), ოღონდ პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტის გათვალისწინებით.

მართლზომიერი ქმედების ზომები და ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

ვფიქრობ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის VIII თავი- მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი – უკუღმაა შებრუნებული, როგორც ეს მოხდა შერაცხაობის ცნების ცალსახა, უკუღმა შებრუნებისას. ამდენად, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა პოზიტიური ნესით გადაწყვეტა ლოგიკურ აუცილებლობას წარმოადგენს. მართლაც, კოდექსის ამ თავში გათვალისწინებული ყველა მუხლი 28-ე – (აუცილებელი მოგერიება), 29-ე – (დამნაშავის შეპყრობა), 30-ე – (უკიდურესი აუცილებლობა), 31-ე (მართლზომიერი რისკი), იწყება დებულებით – „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც“ და შემდეგ როგორც ხსენებული მუხლების ტექსტშია. გამოდის, რომ ის, ვინც არ მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ, თითქოს მოქმედებს მართლზომიერად. ისე ჩანს, სამართლის სფეროში მხოლოდ ორი სახის ქმედება - მართლზომიერი და მართლსაწინააღმდეგო – არსებობს. მაგრამ მაშინ გაუგებარია, რანაირად შეიძლება სამართლის სფეროში არ არსებობდეს ქმედება, რომელიც მართლზომიერისა და მართლსაწინააღმდეგოს კავშირის ფორმაა და ამიტომ არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო? ასეთია სწორედ სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა, რომელიც, მისი პრაქტიკული განხორციელების შემდეგ, მართლზომიერი აქტი უკვე აღარაა, მაგრამ პირდაპირი ლოგიკური გზით არც მართლსაწინააღმდეგოში გადადის.

ამრიგად, არსებობს ქმედების მართლზომიერებისა და მართლწინააღმდეგობის კავშირის ფორმა, ესე იგი, ამ ორი შეფასებითი ცნების მაკავშირებელი ისეთი "მესამე," რომელიც ამიტომ არც

მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო. რასაკვირველია, ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის ნიშნებს შორის გვხვდება შეფასებითი ნიშნებიც (მაგალითად, მნიშვნელოვანი ან არსებითი ზიანი), მაგრამ ეს შეფასებითი ნიშნები ქმედების მართლწინააღმდეგობას, როგორც ამ ქმედების უარყოფით სამარლებრივ შეფასებას, მაინც არ ქმნიან. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა, თავისი ძირითადი ტენდენციით, აღწერილობითი, ფაქტის, მსჯელობაა, ხოლო, ქმედების მართლწინააღმდეგობა, - პირიქით, შეფასებით, ღირებულებით მსჯელობას წარმოადგენს (იხ. Г. Т. Ткешедиадзе, Судебная практика и уголовный закон, Тбилиси, 1975, стр. 53-64).

აქედან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ ქმედების შემადგენლობიდან, როგორც ფაქტის მსჯელობიდან, ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე, როგორც ამ ქმედების სამართლებრივ შეფასებაზე, პირდაპირი ლოგიკური გადასვლის გზა არ არსებობს და ამიტომ დასკვნა ამ მიმართებით მხოლოდ ინდუქციურია (სავარაუდოა). გიროგი ჯიბუტი მართებულად აღნიშნავს, რომ „ინდუქციურ დასკვნას საქმე უნდა ჰქოდეს ერთეულ და ზოგად მსჯელობებთან. ერთეულები - წანამძღვრები, ხოლო, ზოგადი მსჯელობები ინდუქციის დანასკვებია. თუ ინდუქციის მიზანი ცნობილიდან უცნობზე გადასვლაა, ამ პროცესის შედეგი ზოგად-უსასრულო, აუცილებელი მსჯელობა უნდა იყოს. ასეთი კი შესაძლებელია ზოგადი ვარაუდების საფუძველზე“ (იხ. გიორგი ჯიბუტი, ინდუქციური დასკვნის ბუნებისათვის, თბილისი, 1975, გვ. 121). ამიტომ მე ვერ დავეთანხმები იურგენ ბაუმანის მტკიცებას, რომ ქმედების შემადგენლობის განხორციელება ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობას თითქოს ადასტურებს და ამით იქმნება სისხლისსამართლებრივი უმართლობა (Iurgen Baumann, Crundbegriffe und system des Strafrechts, 1972, s. 11.). პირიქით, ქმედების შემადგენლობის განხორციელება ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე ჯერ კიდევ არ მიუთითებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებათა დასაბუთება შეუძლებელია!

მართლაც, თუ სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე მიუთითებს, მაშინ გამოდის, რომ მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველ გარემოებებში ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება არ ხდება! ეს კი, არსებითად, რომ ვთქვათ, ეწინააღმდეგება მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველ გარემოებებს და მათ დანიშნულებას. უფრო მეტიც, უცნაურად უნდა ჩაითვალოს კლაუს როქსინის ის მტკიცება, რომ ქმედება სამართლებრივად მართლზომიერია ან, მართლსაწინააღმდეგო და რომ მესამე გამოპრიცხულია (C. Roxsin, Strafrecht, Allgemeiner Teil, Band 1. 2006, s. 610-612). გამოდის, რომ სამართლის სფეროში ქმედება მართლზომიერია ან- მართლსაწინააღმდეგო, ხოლო, მესამე, ესე იგი, ქმედების შემადგენლობა, როგორც მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს შორის კავშირის, ფორმა, რომელიც ამიტომ არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო, - გამოპრიცხულია! მაშასადამე, ფრიად საეჭვოა, რომ აქ „გამოპრიცხული მესამის“ ლოგიკური კანონი გამოგვადგეს, რადგან ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების გარეშე არა მარტო მართლწინააღმდეგობის ცნებაა გამოპრიცხული, არამედ ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოებებიც. აქ კიდევ ერთხელ გავიმეორებ: მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას არღვევს ანუ, ქმედების მართლწინააღმდეგობას ქმნის არა ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელება (რომელიც მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველ გარემოებებშიც ხდება), არამედ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო, ანუ, ბრალეული დამოკიდებულება.

სამწესხაროდ, ქმედების შემადგენლობისა და ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის მიმართების პრობლემა იურიდიულ ლიტერატურაში განხილული არაა ე. წ. დეონტური ანუ, ნორმა-თა ლოგიკის მიხედვით. მაგალითად, ხშირია მტკიცება, რომლის თანახმად, „რაც კანონით აკძალული არ არის, ის ნებადართუ-

ლია“. ეს დებულება შეიძლება მოქმედებდეს კერძო სამართლის სფეროში, ხოლო, მისი მექანიკური გადატანა სისხლის სამართლის სფეროში სწორი არ უნდა იყოს. მაგალითად, დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმალვა ისე, რომ იგი სისხლისსამართლებრივი დევნის სფეროში არ ყოფილა მოქცეული, პირდაპირი ლოგიკური გზით აკრძალული არაა, მაგრამ არც ნებადართულია. მაშასადამე, დებულება: „რაც აკრძალული არაა კანონით, ის ნებადართულია“, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. ამიტომაც, რომ ეს დებულება დეონტური, ანუ, ნორმათა ლოგიკის მიხედვით ხშირად კრიტიკის საგანი. მაგალითად, ერთ-ერთი ფინელი ლოგიკოსი გ. ფონ ვრიგტი ასე მსჯელობს: თუ ქმედების ამკრძალავი ნორმა არ არსებობს, მაშინ ეს არის ფაქტი. თუ ამ ფაქტიდან ის დასკვნა გამოგვაქვს, რომ ამიტომ ეს ქმედება ნებადართულია, მაშინ ამ ფაქტიდან პირდაპირი ლოგიკური გზით გადავდივართ ნორმაზე, რომელიც სანებართვოა. ამ დებულებას ავტორი არ ეთანხმება. ის აკრიტიკებს ჰანს კელზენის, როგორც უკიდურესი ნორმატივისტის, დებულებას, რომ მართლწესრიგი თითქოს თავისებურად ჩაკეტილი სისტემაა და ამიტომ ის, რაც აკრძალულია, სავალდებულოა, ხოლო, ის რაც აკრძალული არ არის, ნებადართულია. ამის საწინააღმდეგოდ ფონ ვრიგტი წერს: „სამართლის სხვა ფილოსოფოსები, შესაძლოა, მათი უმრავლესობა, ამ პოზიციას დამაკმაყოფილებლად არ თვლიან. ისინი ჩვეულებრივ ამტკიცებენ, რომ აკრძალულისა და ნებადართულის გვერდით არის საკმაოდ ბევრი ვითარება, რომელიც საერთოდ არ წესრიგდება ნორმებით და, მაშასადამე, მათ დეონტური და იურიდიული სტატუსი არა აქვთ. ისინი აკრძალული არ არიან, მაგრამ არც ნებადართულის შედეგებს წარმოადგენენ“ (იხ. Г. Х. Фон Вригт, Логико-философские исследования, М. 1986, стр. 300).

ა. ივინი იყო ერთ-ერთი პირველი, რომელმაც რუსულ ფილოსოფიურ აზროვნებაში, ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-ან წლებში, ხაზი გაუსვა ფაქტისა და შეფასების არსებით სხვაობას და შესაბამისად გააკრიტიკა საკმაოდ გავრცელებული მოსაზრე-

ბა, რომ დესკრიფციულსა და შეფასებით მსჯელობებს შორის სხვაობის შესახებ აზრი თითქოს ხელოვნური და მეტაფიზიკურია. ავტორის დასკვნით, „ეს გადაწყვეტა არ შეიძლება დამაკმაყოფილებლად ჩაითვალოს. განსხვავება შეფასებასა და ენობრივი გამოხატულების დესკრიფციულ და პრესფიქციულ ფუნქციებს შორის ფუნდამენტურია და თეორია, რომელიც ამას უგულებელყოფს, ენინაალმდეგება ელემენტარულ ფაქტებს (იხ. А. А. Ивин, Основание логики оценок, МГУ, 1970, стр. 45). უფრო მეტიც, ავტორი აკეთებს დასკვნას, რომ „არის“ მსჯელობასა და „უნდას“ მსჯელობას შორის პირდაპირი ლოგიკური კავშირის დადგენა დღემდე ვერაფერს ვერ შესძლო“ (იქვე, გვ. 222).

ამრიგად, ამკარაა, რომ ქმედების აკრძალვის არარსებობის ფაქტიდან ამ ქმედების ნებადარულობაზე პირდაპირი ლოგიკური დასკვნა არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს, რადგან ფაქტიდან ნორმაზე პირდაპირი ლოგიკური გადასვლის გზა არ არსებობს. უფრო მეტიც, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის პრაქტიკული განხორციელება მართლზომიერი აქტი უკვე აღარაა, მაგრამ პირდაპირი ლოგიკური გზა არც მართლსაწინააღმდეგოში გადადის, რადგან ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას სუბიექტი გადაჰყავს დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც ღირებულებითი ურთიერთობის, ფარგლებს გრეთ, სადაც სამართალი არ არსებობს და ამიტომ ეს ქმედება არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელებით სუბიექტი გადადის სამართლებრივად თავისუფალ სივრცეში, სადაც მისი არანაირი სამართლებრივი სტატუსი არ არსებობს (ის არც „დამნაშავეა“ და არც „უდანაშაულო“). მეორენაირად, რომ ვთქვათ, ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელებით სუბიექტი გადადის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც ღირებულებითი ურთიერთობის, ფარ-

გლებს გარეთ, ესე იგი, წმინდა ფაქტობრივ ვითარებაში, რომლის ასახვას თვით ქმედების შემადგენლობის ცნება წარმოადგენს: ქმედების შემადგენლობა იმიტომაა აღწერილობითი, ფაქტის მსჯელობა, რომ ის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც ღირებულებითი ურთიერთობის, ფარგლებს გარეთ არსებულ ფაქტობრივ ვითარებას ასახავს. (უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, დეონტური ლოგიკა და სამართლებრივად თავისუფალი სივრცის პრობლემა სისხლის სამართალში, "ფილოსოფიური ძიებანი," ტ. XIV, თბილისი, 2010, გვ. 140-161).

მე უკვე ვქვი, რომ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა არის ის მესამე, რომელიც მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს ერთმანეთთან აკავშირებს, ესე იგი, ქმედების შემადგენლობა არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო. აქედან გამომდინარე, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს მტკიცება, რომ ვინც არ მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ, ის თითქოს მოქმედებს მართლზომიერად, მაშინ, როცა არსებობს ქცევის მესამე შესაძლებლობა, როცა ქმედება არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო. მაშასადამე, ვინც არ მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ, გამორიცხული არაა, არც მართლზომიერად მოქმედებდეს (იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი, „სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში“, სისხლის სამართლის სამეცნიერო სიმპოზიუმის კრებული, თბილისი, 3013, გვ. 121).

აქედან გამომდინარე, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები ქმედების შემადგენლობას კი არ გამორიცხავენ, როგორც ეს გამომრიცხული მესამის ლოგიკური წესის შესაბამისად ხდება; ან დანაშაულის შემადგენლობის ე. წ. „ნეგატიური ნიშნების“ თეორიის მიხედვითაა წარმოდგენილი, არამედ, პირიქით, სწორედაც ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას გულისხმობენ. ამას ადასტურებს, მაგალითად, საქ. სსკ-ის

28-ე მუხლი, რომლის თანახმად, „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში“, ხოლო „ამ კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება“ – სხვა არაფერია, თუ არა ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა, რომელიც მოცემულ შემთხვევაში მართლზომიერი ქმედების, ესე იგი, აუცილებელი მოგერიების, ხერხია. აქ მოკლედ აღვნიშნავ, რომ საქმე შეეხება მიზნისა და საშუალების გარკვეულ მიმართებას. კერძოდ, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებში სუბიექტის ქმედების მიზანი სამართლით დაცული ინტერესის დაცვაა, რის გამოც სუბიექტის ეს ქმედება მართლზომიერია. ამ მიზნის საშუალებად იგი იყენებს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას, რომელიც, მისი პრქტიკული განხორციელების გამო, მართლზომიერი აქტი უკვე აღარაა, მაგრამ არც მართლსაწინააღმდეგოა. ეს უკანასკნელი მართლსაწინააღმდეგო მხოლოდ მაშინ იქნება, როცა სუბიექტი არღვევს ქმედების მართლზომიერების პირობებს და ევენტუალური განზრახვის ფორმით უპასუხისმგებლოდ ეკიდება მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას.

ვფიქრობ, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი უნდა ავაგოთ არა. ცალსახა ნეგატიურ მტკიცებაზე („მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც“), არამედ, პირიქით, იმ პოზიტიურ მტკიცებაზე, რომ „სუბიექტი მოქმედებს მართლზომიერად“, რადგან, ჯერ ერთი, ვინც არ მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ, ის მართლზომიერად ჯერ კიდევ არ მოქმედებს, რაკი მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებს შორის არსებობს მესამე შესაძლებლობა, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა.

მეორეც, ქმედების ეს შემადგენლობა ყველა აქ ნაგულისხმევი მართლზომიერი აქტის (აუცილებელი მოგერიების, სავარაუდო დამნაშავეს შეპყრობის, უკიდურესი აცილებლობისა და მართლზომიერი რისკის) განხორციელების საშუალებაა.

მესამე, რაკი ამ გარემოებებში იგულისხმება სუბიექტის კანონიერი უფლებების განხორციელება, ბუნებრივია, რომ სუბიექტი ამ უფლების განხორციელებას უნდა მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, რათა ეს უფლება განახორციელოს კანონით დადგენილ ფარგლებში, სხვისი კანონიერი უფლების დარღვევის გარეშე.

სხვათა შორის, პროფ. ოთარ გამყრელიძე, რომელიც სისხლის სამართლის სფეროში მართლწინააღმდეგობის ცნებას სისხლის სამართლის კანონის გარეთ არსებული ქცევის წესს უკავშირებს, ამტკიცებს, რომ „აუცილებელი მოგერიების დროს მკვლელი მოქმედებს მართლზომიერად“ (ხაზგასმა ჩემია – გ.ნ.). (იხ. მისი სტატია, გვ. 11). ცხადია, აქ ტერმინი „მკვლელი“ გაგებულია არა-იურიდიულად, სხვა ადამიანის სიცოცხლის მოსპობის ფაქტთანაა გაიგივებული. ისე კი, ჩემი აზრით, აჯობებდა, თუ ავტორი „პირს“ ან „მომგერიებელს“ გამოიყენებდა. აქედან გამომდინარე, თუ მომგერიებელი, იმის მიუხედავად, რომ იგი მოგერიების მიზნით ახორციელებს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას, საბოლოოდ მაინც მართლზომიერად მოქმედებს, მაშინ, რატომ უნდა ავაგოთ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-VIII თავი უკუღმა შებრუნებით? („მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც“), მაშინ, როცა, ვიმეორებთ: პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა მოგერიების უფლების პრაქტიკული განხორციელებისადმი პასუხისმგებლურ დამოკიდებულებას გამოხატავს, რათა მომგერიებელმა აქ აუცილებელი მოგების ფარგლების გადაცილება არ დაუშვას.

ამრიგად, ამკარაა, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი უნდა ავაგოთ არა ცალსახა ნეგატიურ მტკიცებაზე („მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს“), არამედ, პირიქით, „მართლზომიერად მოქმედებს ის, ვინც“ და შემდგომ როგორც თითოეული ამ მუხლის ტექსტშია.

სხვანაირად რომ ვთქვათ, მართლზომიერად მოქმედებს ის, ვინც აუცილებელი მოგერიების (საქ. სს-ის 28-ე მუხლი), სა-

ვარეაუდო დამნაშავეის შეპყრობის (საქ. სსკ-ის 29-ე მუხლი), უკიდურესი აუცილებლობის (საქ. სსკ-ის 30-ე მუხლი), მართლ-ზომიერი რისკის (საქ. სსკ-ის 31-ე მუხლი) ვითარებაში ახორციელებს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას. მაშასადამე, პოზიტიურ პასუხისმგებლობას არა მხოლოდ ვალდებულების აღსრულებისას მოითხოვს, არამედ სუბიექტის კანონიერი უფლების განხორციელების დროსაც, რადგან არაა გამორიცხული, რომ სუბიექტი ამ უფლების განხორციელებას მოეკიდოს უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, დაარღვიოს ამ უფლების განხორციელების კანონით დადგენილი ფარგლები და ნეგატიურად იყოს პასუხისმგებელი ამისათვის.

ჩემი აზრით, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი, რომელნიც საქ. სსკ-ს მე-8 თავშია გათვალისწინებული, გადმოტანილი უნდა იქნეს ახალი მოდელური კოდექსის მეორე თავში რომელშიც ნაგულისხმევია ადამიანის კანონიერი უფლებების განხორციელების ფარგლები, ხოლო ამ ფარგლების დაცვა აღნიშნული უფლებებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვითარებაშია შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, სხვაგვარად უნდა ჩამოყალიბდეს საქ. სსკ-ის 32-ე მუხლიც: „მართლზომიერად მოქმედებს ის, ვინც“ და შემდეგ როგორც ამ მუხლის ტექსტშია.

ამრიგად, აშკარაა, რომ სისხლის სამართლის სფეროში პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა არა მარტო მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების მიმართ მოქმედებს, არამედ სუბიექტის კანონიერი უფლების პრაქტიკული განხორციელების მიმართაც, რადგან, ამ უფლების პრაქტიკული განხორციელებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვითარებაში, სუბიექტი მოქმედებს მართლზომიერად, ხოლო, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას მართლზომიერი ქმედების განხორციელების საშუალებად იყენებს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მეორე დებულების კონსტიტუციურობის შესახებ

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მეორე თავიდან – სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ფარგლები-მე-3 მუხლის მეორე დებულება – სისხლის სამართლის კანონის უკუძალასთან დაკავშირებით, - საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განხილვის საგანი აღმოჩნდა. სასამართლომ განიხილა სარჩელი, რომელიც მე-3 მუხლის მეორე დებულების არაკონსტიტუციურობას ასაბუთებდა, და იგი არ დააკმაყოფილა, თუმცა ცალკეულმა მოსამართლეებმა ამ გადაწყვეტილებას განსხვავებული აზრი დაურთეს. კერძოდ, საკონსტიტუციო სასამართლო, კანონის ფართოდ განმარტების მოშველიებით, მივიდა დასკვნამდე, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მეორე დებულება: „სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აწესებს ქმედების დანაშაულებრიობას, ან ამკაცრებს სასჯელს, უკუძალა არა აქვს“ – საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მოთხოვნას არ ეწინააღმდეგება. სამაგიეროდ, ამ საკითხზე განსხვავებული აზრის მქონე მოსამართლეებმა გამართეს დისკუსია, რომელიც, სამწუხაროდ, იმას ამტკიცებს, რომ ისეთი ფუნდამენტური საკითხები, როგორებიცაა: „დანაშაულებრიობა“ და „დასჯადობა“, „სასჯელი“, „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა“ და ა.შ. ქართულ (არა მარტო ქართულ) იურიდიულ ლიტერატურაში სათანადოდ დაუმუშავებელი აღმოჩნდა.

მკითხველი რომ იმთავითვე საქმის კურსში აღმოჩნდეს, მოვიტან საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის დებულებას: „არავინ არ აგებს პასუხს იმ ქმედებისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა. კანონს, თუ ის არ ამსუბუქებს ან არ აუქმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არა აქვს“ (ხაზგასმა ჩემია – გ. ნ.). აქედან გამომდინარე, შეესაბამება თუ არა ამ საკონსტიტუციო

ნორმას საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მეორე დებულება: „სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აწესებს ქმედების დანაშაულებრიობას, ან ამკაცრებს სასჯელს, უკუძალა არა აქვს“? თუმცა სიზუსტისთვის აღვნიშნავ, რომ ამ მხრივ დისკუსია გამოიწვია ორმა საკითხმა: 1. რამდენად პასუხობს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მეორე დებულება სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდასთან დაკავშირებულ შესაძლო სიძნელეებს? 2. რამდენად შეესაბამება იგი პირობითი მსჯავრდების გამკაცრებით შეფარდების პირობებს?

ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ქეთევან ერემაძის განსხვავებული აზრი, რომლის თანახმად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის 1-ლი ნაწილის მე-2 წინადადებაში მოცემულ შემთხვევებში კანონისთვის უკუძალის აკრძალვა ისედაც არის გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლით და მე-3 მუხლის 1-ელი ნაწილის პირველი წინადადებით, იმ სხვაობით, რომ მე-3 მუხლის 1-ელი ნაწილის მე-2 წინადადებაში აკრძალვის წრე დავიწროებულია. ის ეხება მხოლოდ ქმედების დანაშაულებრიობის დაწესებას და სასჯელის გამკაცრებას. შესაბამისად, „პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი სხვა კანონებისათვის, მათ შორის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდის თუ პირობითი მსჯავრის გამკაცრების თაობაზე კანონებისთვის, უკუძალის აკრძალვას არ მოიცავს“ (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, ბათუმი, 2009, გვ. 78). ასეთივე კატეგორიული გახლდათ საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი ვახტანგ გვარამია, რომელმაც თავის განხვავებულ აზრში განაცხადა, რომ ყველა სამართალდარღვევის მიმართ გამოყენებული უნდა იქნეს ხანდაზმულობის ის ვადა, რომელიც მისი ჩადენის დროს მოქმედებდა. აქედან გამომდინარე, ხანდაზმულობის ახალი ვადის დაწესებით ახალი

კანონი ქმედებას კვლავ დასჯადად აცხადებს, რაც, მისი აზრით, კანონის ფართო განმარტებით ვერ გადაიფარება. ასეთივე კატეგორიული იყო ამ საკითხში საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი კონსტანტინე ვარძელაშვილიც.

ამ საკითხს შეეხო ცნობილი იურისტი, სამართლის დოქტორი დავით სულაქველიძე. მან ყურადღება მიაქცია საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის იმ დებულებას, რომლის თანახმად, „არავინ არ აგებს პასუხს ქმედებისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა“.

აქედან გამომდინარე, მისი აზრით, ეს დებულება უნდა გავიგოთ პირდაპირი და აბსოლუტური მნიშვნელობით, *Nullum crimen sine lege* – („არ არსებობს დანაშაული კანონის გარეშე“ პრინციპის შესაბამისად). დავით სულაქველიძე ასკვნის, რომ პირი სისხლისსამართლებრივი წესით არ დაისჯება იმ ქმედებისთვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს დანაშაულად არ ითვლებოდა (დავით სულაქველიძე, სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის შესახებ კომენტარი საკონსტიტუციო სასამართლოს განწყვეტილებაზე, ჟურნალი „საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა“, 2010, № 2, გვ. 150).

მართლაც, საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის დებულება თავისებურადაა გამოხატული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის 1-ელ ნაწილში: „ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს“ (ხაზგასმა ჩემია – გ.ნ). ეს დებულება სისხლის სამართლის სფეროში კანონიერების პრინციპის მნიშვნელოვანი გარანტიაა. მაგრამ, როგორც ცნობილია, არსებობს გამონაკლისი, როცა პრაქტიკულად გამოყენებული უნდა იყოს (ქმედებას უნდა შეეფარდოს) სისხლის სამართლის კოდექსის არა ის ნორმა, რომელიც სახელმწიფოს მხრივ დანაშაულად კვალიფიცირებული ქმედების ჩადენის დროს მოქმედებდა, არამედ კოდექსის ის ნორმა, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს

(საქ. სსკ-ის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილი). მაშასადამე, საქმე შეეხება ახალი სისხლის სამართლის კანონის გავრცელებას, ანუ მის უკუძალას იმ ქმედების მიმართ, რომელიც ამ ახალი კანონის ამოქმედებამდე, ანუ, ძველი კანონის მოქმედების დროს, იქნა ჩადენილი.

ქმედების დანაშაულებრობას და დასჯადობას, სისხლის სამართლის ძირეულ პრინციპებთან კავშირში, განსაზღვრავს სახელმწიფო, როგორც კანონმდებელი. თუ ქმედების დანაშაულებრობისა და დასჯადობის დანესებას, როგორც უკვე ვიცით. ლათინურად კრიმინალიზაცია, ხოლო, ქმედების დანაშაულებრობისა და დასჯადობის გაუქმებას, პირიქით, დეკრიმინალიზაცია ეწოდება. აქედან გამომდინარე, ცხადი ხდება, რომ უკუძალა ენიჭება სისხლის სამართლის კანონის იმ ნორმას, რომელიც ქმედების დეკრიმინალიზაციას ანუ ქმედების დანაშაულად სახელმწიფოებრივ კვალიფიკაციას და დასჯადობას აუქმებს. ეს, როგორც სწორადაა აღნიშნული, პიროვნების სასარგებლოდ გადამდგომი დანაწესია, რომელიც სახელმწიფოს კეთილი ნების გამოხატულებაა დიგი არავის არ შეუძლია შეზღუდოს (იხ. დ. სულაქელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 155).

გარდა ამისა, უკუძალა ენიჭება სისხლის სამართლის იმ კანონს, რომელიც ძველ, ე. ი. დანაშაულის ჩადენის დროს მოქმედ კანონთან შედარებით, ამსუბუქებს სასჯელს. აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს დასკვნა, რომ " სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აწესებს ქმედების დანაშაულებრობას ან ამკაცრებს სასჯელს. უკუძალა არა აქვს (საქ. სსკ-ის მე-3 მუხლის მე-2 წინადადება).

ისმება კითხვა: იცვლება თუ არა ეს პრინციპული დებულება ახალი სისხლის სამართლის კანონით სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდისა და პირობითი მსჯავრის შეფარდების პირობების გამკაცრების ვითარებაში? როგორც ირკვევა, სწორედ ეს ორი არგუმენტი იქნა მოშველიებული, როცა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მეორე წინადადება, მოსარჩელებმა ან-

ტიკონსტიტუციურად მიიჩნიეს. მაგრამ, სამწუხაროდ, რატომღაც სათანადოდ არ იქნა გათვალისწინებული ის გარემოება, რომ ქმედების დანაშაულებრობისა და დასჯადობის დანესება სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის პრეროგატივაა, რადგან კანონმდებელი სწორედ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში გამოხატავს ამა თუ ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციას, მაშასადამე, ადგენს დამთავრებული დანაშაულის მოდელს და ამ ქმედების სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადად გამოცხადების კვალობაზე აწესებს შესაბამის სასჯელს.

ცხადია, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი ზოგადი ნაწილისაგან მოწვეტილი არაა. ესე იგი პირიქით, სისხლის სამართლის სიტემა ერთიანია, რაც ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის პროცესში ვლინდება. მართლაც, საქმე ისაა, რომ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში, როგორც უკვე ითქვა, გამოხატულია დამთავრებული დანაშაულის მოდელი, ხოლო, ამ დამთავრებული დანაშაულისთვის (მაგალითად, ქურდობისთვის) მზადება (საქ. სსკ-ის მე-18 მუხლი) ან ქურდობის მცდელობა (საქ. სსკ-ის მე-19 მუხლი) გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში. პირი თავდაპირველად იღებებს გადანყვებილებას, ჩაიდინოს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული რომელიმე ქმედება და მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებს იგი ამ დანაშაულისთვის მზადებას ან ცდის მის ჩადენას, თუ, რასაკვირველია, კერძო ნაწილით გათვალისწინებული დამთავრებული დანაშაულის მოდელი, მისი ჩადენის მექანიზმში მომზადებას ან მცდელობას არ გამოორიცხავს. ასეთ შემთხვევაში ქმედება კვალიფიცირდება ორი მუხლით: კერძო ნაწილის იმ მუხლით, რომლის მომზადება მან უკვე განახორციელა (ვთქვათ, 177-ე და 18-ე მუხლები). ასეთივე ვითარებაა დანაშაულში თანამონაწილეობის პრობლემატიკაშიც, რომელიც სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილს შეადგენს, თუ საქმე ჯერჯერობით თანამონაწილეობას როლების განაწილებით (საქ. სსსკ-ის 24-ე მუხლი), მაგრამ დანაშაულში თანამონაწილეობა გულისმობს სისხლის სამართლის კერძო ნაწ-

ილით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას (ვთქვათ ქურდობაში თანამონაწილეობის ფორმით (საქ. სსკ 24-ე და 177-ენ მუხლები).

ამრიგად, ამკარაა, რომ დამთავრებული დანაშაულის მოდელი გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში, ხოლო, დანაშაულებრივი ქმედების ცალკეული გამოვლინებები (მომზადება, მცდელობა და თანამონაწილეობა როლების განაწილებით) – სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში. აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ კანონმდებელი ცალკეული ქმედების დანაშაულებრიობას და დასჯადობას განსაზღვრავს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში, რაკი იგი დამთავრებული დანაშაულის მოდელს ითვალისწინებს.

ვიმეორებ, ქმედების დანაშაულებობას და დასჯადობას აწესებს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, რომელშიც ცალკეული ქმედებანი კვალიფიცირებულია დანაშაულად და დაწესებულია მათთვის შესაბამისი სასჯელი. ქეთევან ერემაძე, რომელიც ხსენებულ საკითხში არ ეთანხმება დ. სულაქველიძის მოსაზრებებს, კატეგორიულად აცხადებს, რომ „პრინციპულად არასწორია პოზიცია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის 1-ლი ნაწილის სისხლის სამართლის მხოლოდ კერძო ნაწილზე გავრცელების თაობაზე“ (იხ. ქეთევან ერემაძე, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა, 2010 წლის № 2, გვ. 171).

ამრიგად, როგორც ჩანს, ხსენებულ დისკუსიაში პრინციპული მნიშვნელობა აქვს სწორედ იმ საკითხის გარკვევას, ქმედების დანაშაულებრიობასა და დასჯადობას აწესებს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი და არა ზოგადი ნაწილი? აქედან გამომდინარე, ახალი სისხლის სამართლის კანონით სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა „ქმედების დანაშაულებრიობისა და დასჯადობის“ დაწესებას არ ნიშნავს, იმის მიუხედავად, რომ ხანდაზმულობის ახალი, უფრო გაზრდილი ვადა, პოტენციურად ზრდის ნეგატიური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესაძლებლობასა და ხარისხს. მით უფრო, რომ ახალი სისხლის სამართლის კანონით პასუხისმგებებაში

მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა, აგრეთვე პირობითი მს-
ჯავრის შეფარდების გამკაცრება სისხლის სამართლის ზოგადი
ნაწილის დანაწესია, რომელიც “ქმედების დანაშაულებრობისა
და დასჯადობის დაწესებას” არ უტოლდება და ამიტომ საქარ-
თველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მოქმედებას
არ აბრკოლებს. კიდევ ერთხელ მივმართოთ საქართველოს კონ-
სტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის დებულებას: „არავინ არ
აგებს პასუხს ქმედობისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს
სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა“ (ხასგასმა ჩვენია). მაშა-
სადამე, დებულება, რომ „ქმედების დანაშაულებრიობა და და-
ჯადობა განისაზღვრება სისხლის სამართლის კანონით, რომე-
ლიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს“ (საქ სსკ-ის მეორე მუხ-
ლის პირველი ნაწილი) საქართველოს სისხლის კონსტიტუციის
42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის პირველი დებულების გამოხატულებას
წარმოადგენს და მას არსებითად არ არღვევს სისხლის სამართლე-
ბრივ პასუხისმგებებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა,
რომელიც კიდევ ერთხელ რომ გავიმეოროთ, „ქმედებას დანა-
შაულებრობისა და დასჯადობის დაწესებას“ არ წარმოადგენს.

სინამდვილეში ხანდაზმულობის დინება მატერიალური სისხ-
ლის სამართლის სფეროა, რომელიც პროცესუალურ საკითხ-
ებთანაც არის გადაჯაჭვული. ხანდაზმულობის პრობლემა
უკავშირდება ქმედების საკონონმდებლო შემადგენლობის განხ-
ორციელებას, რომელიც, როგორც წესი, დანაშაულის ჩადენის
ხერხია. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ ხანდაზმულობა, როგორც
ცნობილია, ე. წ. ლატენტურ დანაშაულთანაა დაკავშირებული.
იგულისხმება, რომ ჩადენილი დანაშაული თავის დროზე ოფი-
ციალური წესით გახსნილი არ ყოფილა, ხოლო, როცა ეს ქმედება
გამოძიებისთვის ცნობილი გახდა, ამ დანაშაულისთვის სისხლის-
სამართლებრივ პასუხისმგებებაში მიცემის ხანაზმულობის ვადა
უკვე გასულია, რაც ნეგატიურ სისხლის სამართლებრივ პასუხ-
ისმგებლობას გამორცხავს (უფრო დანერვილებით იხ. შოთა ბი-
ჭია, *ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში*, თბილისი, 2010).
აქედან გამომდინარე, ახალი სისხლის სამართლის კანონით

დანესებული ხანდაზმულობის გარზდილი ვადა პოტენციურად ზრდის ნეგატიური პასუხისმგებლობის ხარისხს, მაგრამ არა ინდენად, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტში გამოხატული პრინციპი შეარყიოს. რადგან, ვიმეორებ, ხანდაზმულობის პრობლემა ქმედების დანაშაულად საკნონმდებლო კვალიფიკაციისა და დასჯადობის დანესებას არ წარმოადგენს. ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა, როგორც უკვე ითქვა, გადანყეტილია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში. ამიტომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 წინადადებას: „ანესებს ქმედების დანაშაულებრიობას“ უნდა ჩაემატოს: „და დასჯადობას“. გასაგებია, რომ სისხლისსამართლებრივი დეენის ხანდაზმულობის ახალი, გაზდილი, ვადა „ქმედების დასჯადობის დანესებას“ არ წარნოდგენს. აქედან გამომდინარე, ადვილი გასაგებია, რომ სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც ანესებს ქმედების დანაშაულებრიობას (და დასჯადობას – გ. ნ.) ან ამკაცრებს სასჯელს, უკუძალა არა აქვს (საქ. სსკ-ის მე-3 მუხლის მე-2 წინადადება).

ამრიგად, სისხლისსამართლებრივი დეენის ხანდაზმულობის ახალი, თუნდაც გაზრდილი ვადა, ქმედების დანაშაულებრიობისა და დასჯადობის დანესებას არ წარმოადგენს და სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის პრობლემასთან დაკავშირებული არაა. ამიტომ ვფიქრობ, საკონსტიტუციო სასამართლო ამ მიმართებით სწორად მოიქცა, როცა საკონსტიტიციო სარჩელი არ დააკმაყოფილა. რაც შეეხება პირობითი მსჯავრის შეფარდების პირობების გამკაცრებას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის პრობლემას ამწვავებს, დაფიქრებას მოითხოვს, რადგან პირობითი მსჯავრი, თავისი თავდაპირველი დანიშნულებით, მეტად არსებითი საშელავათო გარემოება გახლდათ. ამიტომ ახალი სისხლის სამართლის კანონში პირობითი მსჯავრის შეფარდების პირობების გამკაცრება საქმის ვითარებას ართულებს.

რასაკვირველია, პირობითი მსჯავრი სასჯელთან არის წილნაყარი, რადგან იგულისხმება, რომ დანაშაული უკვე ჩადენილია

და საქმე ეხება სასჯელის შეფარდებას. პირობითი მსჯავრის შეფარდება იმას ნიშნავს, რომ დანიშნული სასჯელის გარკვეული პირობების დათქმით, რეალურად მოხდილი არ იქნება, თუ მსჯავრდებული ამ პირობებს შეასრულებს.

აქ, როგორც ჩანს, აშკარად იკვეთება პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, როცა პირობითი სასჯელით მსჯავრდებული პასუხისმგებლურად მოეკიდება მასზე დაკისრებულ მოვალეობებს. აქედან გამომდინარე, ახალ სისხლის სამართლის კანონში პირობითი მსჯავრის შეფარდების პირობების გამკაცრება ქმედების დანაშაულებრიობისა და დასჯადობის დანესებას არ ნიშნავს და ამდენად სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის აკრძალვას არ ეწინააღმდეგება. მაგრამ მაინც ვფიქრობ, რომ არასწორია პირობითი მსჯავრის მიბმა საპროცესო შეთანხმებაზე (საქ. სსკ-ის 63-ე მუხლის პირველი ნაწილი), რადგან ეს დათქმა არსებითად ზღუდავს ამ არსებითი საშელავათო გარემოების გამოყენების ფარგლებს და ეწინააღმდეგება მის თავდაპირველ დანიშნულებას.

ამრიგად, იმის მიუხედავად, რომ სისხლის სამართლის კანონის უკუძალასთან დაკავშირებით საკუთარი საკანონმდებლო წინადადება არა მაქვს, მაინც არსებითია ამ მხრივ არსებული გაუგებრობის თავიდან აცოლება. კერძოდ, ირკვევა, რომ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში გადმოცემულია დამთავრებული დანაშაულის მოდელი, ხოლო, ამ ლოგიკით, ქმედების დანაშაულებრიობას და დასჯადობას ანესებს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი. ამის გამო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ისეთი დანაწესი, როგორიცაა: სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის ხაზდაზმულობის ვადის გარზრდის თუ პირობითი მსჯავრის შეფარდების პირობების გამკაცრება სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის მოქმედების პრინციპს, როგორც წესი, არ აბრკოლებს, თუმცა პირობითი მსჯავრის შეფარდების მიბმა საპროცესო შეთანხმებაზე, მაინც პრობლემურია, რადგან იგი პირობითი მსჯავრის თავდაპირველ დანიშნულებას ეწინააღმდეგება.

დანაშაულის ცნება დანაშაული, როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ესე იგი ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება.

ჩემი აზრით, დებულება, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ამ საკითხზე რუსული ტრადიციის გაზიარებაა, რადგან როგორც საბჭოთა, ისე პოსტსაბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობის საფუძველად, როგორც წესი, დანაშაული ან მისი შემადგენლობა მიაჩნდათ და მიაჩნიათ. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ რუსულ ტრადიციაში დანაშაულის ცნება დანაშაულის შემადგენლობის ოთხწევროვან დაყოფაში გაითქვიფა (დანაშაულის ობიექტი, ობიექტური მხარე, სუბიექტი და სუბიექტური მხარე), მაშინ ადვილი გასაგები ჩანს დებულება, რომლის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია ქმედება, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს მოიცავს (იხ. Уголовное право, Общая и Особенная часть, М. 2007, стр. 68).

დანაშაული, როგორც ქმედების შემადგენლობის, ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის ერთიანობა, შეიძლება იყოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ობიექტი და არა საფუძველი. მართლაც, თუ სისხლის სამართალში პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია მართლზომიერი ქმედება, რომელსაც სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში გადააქვს, მაშინ ლოგიკურია დასკვნაც, რომ სისხლის სამართალში ნეგატიური პასუხისმგებლობის ობიექტია მართლსაწინააღმდეგო (და ბრალეული) ქმედება, ესე იგი ადამიანი ნეგატიური წესით პა-

სუხს აგებს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისთვის. მაგრამ, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველიც დანაშაულია.

ამ აზრის უფრო მეტი სიცხადის ჩვენებისთვის საჭიროდ მიმაჩნია ტერმინის „საფუძველი“ გამოკვლევა. საქმე ის გახლავთ, რომ დანაშაული, როგორც ქმედების შემადგენლობის, ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის ერთიანობა, ცნების, როგორც აზრის ერთ-ერთი ლოგიკური ფორმის, საგანია. სხვანაირად რომ ვთქვათ, არსებობს დანაშაულის ცნება, ხოლო, ტერმინი „საფუძველი“ ტერმინი „შედეგის“ დაკავშირებას მოითხოვს.

კერძოდ, პროფ. სავლე წერეთელი აღნიშნავდა, რომ არსებობს რეალური „საფუძველი და შედეგი“, მაშინ, როცა ლოგიკისთვის მთავარია აზრთა შორის საფუძველ-შედეგის კავშირი, რომელსაც შუალობითი ხასიათი აქვს. მისი აზრით, საფუძველ-შედეგის ერთ-ერთი გამოვლინებაა საპირისპირო კატეგორიის აუცილებლად მიღება. საფუძველი არის ასეთი მისი საპირისპიროსთვის, როგორც შედეგისთვის. მაგალითად, სასრული გადადის უსასრულოში და პირიქით უარყოფის საშუალებით (იხ. სავლე წერეთელი, დიალექტიკური ლოგიკა, თბილისი, 1965, გვ. 76-77).

როგორც ჩანს, „საფუძველ-შედეგის“ კავშირი – ეს უკვე კატეგორიალური აზროვნების წესს გამოხატავს, ხოლო ეს უკანასკნელი ცნებითი აზროვნებისგან არსებითად განსხვავდება. კერძოდ, თუ ცნება, როგორც აზრის ერთ-ერთი ლოგიკური ფორმა, იყოფა ზოგადისა და კერძოს, გვარისა და სახის მიხედვით, კატეგორიას, როგორც აზრის განსხვავებულ ლოგიკურ ფორმას, ასეთი დაყოფა არ გააჩნია და ამიტომ კატეგორია ამა თუ იმ სფეროში უზოგადეს ცნებას წარმოადგენს.

აქედან გამომდინარე, „დანაშაული“ ცნების საგანია და არა კატეგორიისა, თუმცა აქ ერთმანეთში არ უნდა აგვერიოს დანაშაულის კატეგორიზაცია, ესე იგი, კლასიფიკაცია მისი სიმძიმის მიხედვით (საქ. სსკ-ის მე-12 მუხლი) და კატეგორია,

როგორც აზრის ლოგიკური ფორმა, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, ფილოსოფიის, ლოგიკის და ზოგადი ხასიათის კერძო მეცნიერების სფეროებში გვხვდება.

თამაზ ბუაჩიძე თავის დროზე სწორად აღნიშნავდა, რომ კატეგორია არსებულის ძირეულ თვისებას გვიხასიათებს და არა კონკრეტულ ნიშან-თვისებას. აქედან გამომდინარე, ირკვევა, რომ „კატეგორიის ცნებას არ მოეპოვება მასზე „მაღლა“ მდგომი ცნება – გვარეობითი ცნება, რომ კატეგორია უზოგადესი ცნებაა“ (თამაზ ბუაჩიძე, კატეგორიის რაობა, „თანაფარდობითი კატეგორიები“, თსუ, თბილისი, 1963, გვ. 4-5). ამიტომაც, რომ არსებობს კატეგორიის სახეები იმის მიხედვით, თუ აზროვნების რომელ ფორმას ეხება საქმე. მაგრამ, ვფიქრობთ, უფრო საყურადღებოა აზრი, რომლის თანახმად, ერთმანეთისგან უნდა განვასხვაოთ კატეგორია, როგორც ცნება, და კატეგორია, როგორც შემეცნების წესი. ირკვევა, რომ ამ შემთხვევაში იგულისხმება ცნების შინაარსი, მისი კატეგორიალური განსაზღვრულობა (იხ. გაბრიელ ბაჩულაშვილი, კატეგორიების დიალექტიკა, როგორც გნოსეოლოგიური ლოგიკა, თბილისი, 1979, გვ. 109). უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, „კატეგორია, როგორც შემეცნების წესი, არის ყოფიერების განსაზღვრულობის, საგნის არსებობის წესის ასახვა უზოგადეს ცნებაში“ (იქვე, გვ. 114). მაშასადამე, კატეგორია საგნის არსებობის წესს გა მოხატავს, ხოლო, ყოფიერებაში საგანთა კავშირი კატეგორიების კავშირის წესშიც ვლინდება.

ამ მხრივ ჩვენთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვთ ე. წ. „კავშირის წესით“ არსებულ კატეგორიებს, რომლებიც სამართლის ზოგად თეორიაშიც ვლინდება. მაგალითად, „ქმედების შემადგენლობა“ კატეგორიალური ბუნებისაა, რადგან იგი, როგორც უკვე ვიცით, მართლზომიერი და მართლსაწინააღმდეგო ქმედების კავშირის ფორმაა. ასეთივე წესით არსებობს, მაგალითად, ქმედების შემადგენლობისა და ბრალის კავშირიც, რომელსაც ქმედების მართლწინააღმდეგობა გამოხატავს.

კერძოდ, ქმედების შემადგენლობის სტრუქტურაში ბრალი

არ შედის, მაგრამ ბრალი არც ქმედების შემადგენლობისგან მოწყვეტითაა შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ქმედების შემადგენლობისა და ბრალის კავშირის ფორმას ქმედების მართლწინააღმდეგობა წარმოადგენს. ბოლოს, ბრალი, როგორც პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის ფორმა, სოციალური ფილოსოფიის კატეგორიად უნდა ჩაითვალოს. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ "დანაშაული" ცნების საგანია და არა კატრეგორიისა, თუმცა დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი, რომელსაც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლი გამოხატავს, სამი კატეგორიის საფუძველზეა აგებული (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, დანაშაულის ცნების კატეგორიულ საფუძვლები (მეთოდოლოგიური საკითხები), "ფილოსოფიური ძიებანი," ტ. XV, თბილისი, 2011, გვ. 134-146). კერძოდ, ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი, როგორც დანაშაულის ცნების ელემენტები, კატეგორიებია, მაგრამ „დანაშაული“ მაინც ცნების საგანია.

ამრიგად, იმის მიუხედავად, რომ დანაშაულის ცნება სამი კატეგორიის ერთიანობაზეა აგებული, ის მაინც ცნების ლოგიკური ფორმით გამოიხატება. აქედან გამომდინარე, დანაშაული, როგორც ასეთი, შეიძლება იყოს ნეგატიური პასუხისმგებლობის ობიექტი, მაგრამ არა საფუძველი. ამ დებულების საილუსტრაციოდ შეიძლება მივმართოთ პასუხისმგებლობის კატეგორიას, რომელიც, როგორც უკვე ვიცით, ორი ასპექტისგან შედგება. პირველი არის პოზიტიური ასპექტი, როცა სუბიექტი თავის მოვალეობას ეკიდება პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით. მეორე კი, პირიქით, არის პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი, რომელიც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის შედეგია. ცხადია, ტერმინი „უპასუხისმგებლო“ შეურაცხაობის ცნებასთან ასოცირდება, რადგანაც შეურაცხადი პირი, მისი ასაკის (მცირეწლოვნობის) ან ფსიქიკური დაავადების გამო (საქ. სსკ-ის 33-34-ე

მუხლები) სწორედაც რომ უპასუხისმგებლოა. მაგრამ როცა ვამბობთ, რომ ბრალი სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმია, ვგულისხმობთ სწორედ შერაცხად პირს, რომელსაც აქვს უნარი და შესაძლებლობა, თავის მოვალეობას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. ასეთ პირობებში ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, ამორალური თუ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია, რადგან, რომ არა ბრალი, ესე იგი, მორალური თუ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ეს ქმედება ჩადენილი არ იქნებოდა. აქედან გამომდინარე, ვიმეორებთ, აშკარაა, რომ პასუხისმგებლობის ამ ორი ასპექტის კავშირის ფორმას უპასუხისმგებლობა წარმოადგენს. კერძოდ, პასუხისმგებლობა, მისი პოზიტიური ასპექტით, საფუძველია მისი საპირისპიროსთვის, ესე იგი, უპასუხისმგებლობისთვის, რადგან, რომ არა „პასუხისმგებლობა“, ამ უკანასკნელის პოზიტიური გაგებით, არც „უპასუხისმგებლობა“ იქნებოდა შესაძლებელი. უპასუხისმგებლობა, თავის მხრივ, ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია. თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ტერმინი „უპასუხისმგებლობა“ ტერმინი „ბრალის“ სინონიმია, მაშინ ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია არა დანაშაული, როგორც ასეთი, არამედ სუბიექტის ბრალი, როგორც სახელომნიფოს წინაშე მისი უპასუხისმგებლობის გა მოხატულება.

ამრიგად, საფუძველ-შედეგის კატეგორიალური კავშირი გვიჩვენებს, რომ საქმე ეხება ლოგიკის პრობლემას, სადაც საფუძველ-შედეგი ერთმანეთში გადადის. კერძოდ, პოზიტიური პასუხისმგებლობა საფუძველია მისი საპირისპიროსთვის, ესე იგი, უპასუხისმგებლობისათვის, როგორც შედეგისთვის, ხოლო, უპასუხისმგებლობა, როგორც ბრალის სინონიმი, თავის მხრივ, ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია. მაშასადამე, ბრალი არის პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის ფორმა. აქედან გამომდინარე, „ბრალი“, როგორც პასუხისმგებლობის ასპექტების კავშირის ფორმა, სოციალური ფილო-

სოფიის კატეგორიაა, რამდენადაც თვით „პასუხისმგებლობა“ სოციალური ფილოსოფიის კატეგორიას წარმოადგენს (უფრო დაწვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბილისი, 2001). აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დაბეჯითებით ვამტკიცოთ, რომ სისხლის სამართალში ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია ბრალი (უფრო დაწვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლის პრობლემა, „სისხლის სამართლის თანამედროვე პრობლემები“, თინათინ წერეთლის დაბადების მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებების კრებული, თბილისი, 2006).

დებულება, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია ბრალი, მტიცდება პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ცნებითა და სახეებითაც (საქ. სსკ-ის X111 თავი). კერძოდ, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებისას (მაგალითად, ქმედითი მონანიების გამო - საქ. სსკ-ის 68-ე მუხლი), სუბიექტის ბრალის სასამართლო წესით დადგენა არ ხდება. ჩადენილ ქმედებაში სუბიექტის ბრალის სასამართლო წესით დადგენის შემთხვევაში ნეგატიურ პასუხისმგებლობაც გარდუეალი იქნებოდა. მაგრამ რაკი აქ ბრალის ოფიციალური წესით დადგენა არ ხდება (სუბიექტის ბრალი აქ მხოლოდ ივარაუდება), მაშასადამე, არც ნეგატიური პასუხისმგებლობაა შესაძლებელი. მაშასადამე, გამოდის, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობის არსებობა-არარსებობა ბრალის ოფიციალური წესით დადგენა-არდადგენაზე ყოფილა დამოკიდებული! აქედანაც გამომდინარეობს, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, და არა დანაშაული, როგორც ასეთი.

ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის დებულება, რომ სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, სწორი არაა, რადგან, როგორც ითქვა, დანაშაული შეი-

ძლება იყოს ნეგატიური პასუხისმგებლობის ობიექტი და არა საფუძველი.

ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია ბრალი და ეს არა მარტო სისხლის სამართლის სფეროში, არამედ საზოგადოების ყველა ნორმატიულ სისტემაში, სადაც პასუხისმგებლობის კატეგორია სპეციფიკურად ვლინდება. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის დებულება, რომ დანაშაული თითქოს არის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი, კოდექსიდან ამოსაღებია და ჩასამატებელია, რომ სისხლის სამართალში ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია ბრალი, მაგრამ ამისათვის საჭიროა ბრალის კატეგორიალური განსაზღვრება.

როგორც ირკვევა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის 1-ლი ნაწილის დებულება, რომლის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, განაპირობებს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონში ტერმინი "დამნაშაის" დამკვიდრებას. აქედან გამომდინარე, სასამართლოს მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენით პირი თითქოს ცნობილ იქნეს "დამნაშაედ," არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს, რადგან „დამნაშავე“, როგორც უკვე ითქვა, პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს და, მაშასადამე, შეუძლებელია სასამართლომ პირი სცნოს „დამნაშაედ“, რომლის სამართლებრივი მდგომარეობა არ არსებობს. ტერმინი "დამნაშავე" თავისი არსით, არაიურიდიული, სოციოლოგიური ცნებაა, ხოლო, წმინდა სოციოლოგიურად არც დანაშაული არსებობს და არც სასჯელი.

როგორც ჩანს, სისხლის სამართალში ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია არა დანაშაული, როგორც ასეთი, არამედ ბრალი, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, რომელიც განზრახვის ან გაუფთხილებლობის ფორმით გამოხატება. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონში, გამოძიების

ეტაპზე პირი „დამნაშავე“, ან „უდანაშაულო“ კი არაა, არამედ, „ბრალდებულია“, ხოლო, ბრალდებული, თავის ობიექტური პროცესუალური მდგომარეობის თანახმად, „არაბრალეულია“, ვიდრე სასამართლო ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფციას არ გააბათილებს და, მაშასადამე, მის ბრალს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში არ დაადგენს.

აქედან გამომდინარეობს ის დასკვნა, რომ სასამართლომ ბრალდებული უნდა სცნოს არა „დამნაშავედ“, რომელიც არაინაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს, არამედ „ბრალეულად“ სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში (კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენის ფორმით), ან იგი გაამართლოს. აქედან გამომდინარე, გამამართლებელი განაჩენის გამოტანისას სასამართლომ ბრალდებული უნდა სცნოს არა „უდანაშაულოდ“, როგორც ეს მიღებულია საქართველოს სასამართლო პრატიკაში, არამედ „არაბრალეულად“. საქმე ისაა, რომ ბრალი, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმი, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. მით უფრო, რომ დანაშაულის გენეზისში ბრალი პირველია, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, რომელიც არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას (რაც ქმედების მართლსაწინააღმდეგობის ნიშანია), ხოლო, ამას, თავის მხრივ, მოსდევს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელება. რაკი ბრალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია, მაშასადამე, ბრალდებულის ცნობა არაბრალეულად იმას ნიშნავს, რომ ბრალდებულის საქციელში არ არსებობს ბრალი, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზი და, მაშასადამე, ბრალდებულს მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ ჩაუდენია.

ამრიგად, გამამტყუნებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში დასკვნა, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს ბრალეულად

სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში, გამართლებულია გამოძიების ეტაპზე ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმფციით, რომელსაც სასამართლო ბრალდებულის ბრალეულად ცნობით აბათილებს. შესაბამისად, გამამართლებელი განაჩენის გამოტანისას, სასამართლო ბრალდებულს სცნობს არაბრალეულად, რითაც იგი აბათილებს იმ ბრალდებას, რომელიც მას გამოძიებამ წარუდგინა.

ამ დებულების დასაბუთების მიზნით მივმართოთ სასამართლო განაჩენს, რომელსაც ეწოდა „განაჩენი კარგი დასაბუთებით“ (სისხლის სამართლის საქმეზე განაჩენის ფორმა, დასაბუთებულობა და სტილისტიკური გამართულობა, სამუშაო შეხვედრა, 2014 წლის 20-21 ივნისი, კაჭრეთი). იგულისხმება გამამართლებელი განაჩენი, რომლის სარეზოლუციო ნაწილში ტრადიციულადაა ნათქვამი, რომ „ბრალდებული ცნობილ იქნეს უდანაშაულოდ და გამართლდეს“ (იქვე, გვ. 49). სამწუხაროდ, სასამართლოს ამ განაჩენს იურიდიული დასაბუთება აკლია და მოწყვეტილია ქმედების დანაშაულად საგამოძიებო კვალიფიკაციისგან. ამაზე მეტყველებს ხსენებული განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილის სრული ფორმულა: „ლ. ს. ი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 353-ე მუხლის მე-2 ნაწილით წარდგენილ ბრალდებაში ცნობილ იქნეს უდანაშაულოდ და გამართლდეს.“ (სარეზოლუციო დასკვნის პირველი ნაწილი). მართლაც, სასამართლო თვითონაც აღიარებს, რომ ბრალდებული უნდა გამართლდეს იმ ბრალდებაში, რომელიც ბრალდებულს გამოძიებამ წარუდგინა. ბრალდებულის გამართლება კი იმას ნიშნავს, რომ სასამართლომ ბრალდებული სცნოს არაბრალეულად, რითაც იგი აბათილებს გამოძიების საბრალდებო ვერსიას. აქედან გამომდინარე, არა-იურიდიული აზროვნების ნაყოფია დასკვნა, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს „უდანაშაულოდ,“ რადგან ტერმინი „უდანაშაულო“ პირის არანაირ სამართლებრივ მდგომარეობას არ გამოხატავს. მაშასადამე, „უდანაშაულობის პრეზუმცია“ კი არ ირღვევა, არამედ ბრალდებულის არაბრალეულობის პრეზუმცია

(ვარაუდი), როცა „ბრალდებული“ ცხადდება „ბრალეულად“!

გასაგებია, რომ დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებით პირის სამართლებრივ მდგომარეობას სისხლის სამართალი არ ადგენს და, მაშასადამე, სისხლის სამართლის დოგმატიკას თუ მეცნიერებას შესატყვისი ტერმინები თუ ცნებები არ გააჩნია. სისხლის სამართლის სფეროში ცნობილია „სისხლის სამართლის სუბიექტი“, რომელიც დანიშნულია მართლზომიერი ქმედებისთვის, ხოლო, ჩაიდინა თუ არა მან დანაშაული, - ეს საბოლოო ჯამში სასამართლომ უნდა დაადგინოს.

ბრალის გამოვლენის ფორმები

ბრალის ფორმებს მათი საკანონმდებლო განსაზღვრების ასპექტითაც შევხებით, მაგრამ აქედანვე მინდა ყურადღება გავამხვილო იმაზე, რომ ბრალი მისი გამოვლენის ფორმების გარეშე შეუძლებელია, ხოლო, ბრალის, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმის, გამოვლენის ფორმები საზოგადოების ამა თუ იმ ნორმატიულ სისტემის სპეციფიკაზეა დამოკიდებული.

მაგალითად, ზნეობის სფეროში ბრალი განზრახვის ფორმით ვლინდება და აქ გაუფრთხილებლობა ბრალის გამოვლენის ფორმად არ ითვლება. ამიტომაც, რომ სინდისის ქეჯნა მხოლოდ განზრახვის გამოა შესაძლებელი, მაშინ, როცა გაუფრთხილებლობას ახლავს სინანული (იხ. გელა ბანძელაძე, სინდისის ცნება მარქსისტულ ეთიკაში, (ნაწილი მეორე), თბილისი, 1977, გვ. 132). სამოქალაქო სამართალში წამყვანია გაუფრთხილებლობა, ხოლო, განზრახვას დაქვემდებარებული ხასიათი აქვს. სისხლის სამართლის სფეროში, პირიქით, წამყვანია განზრახვა, ხოლო, გაუფრთხილებლობას უფრო დაქვემდებარებული ადგილი უჭირავს.

რაკი ჩვენ, როგორც წესი, ამოვდივართ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეიდან, საჭირო იქნება მისი საფუძველიც ვიკვლიოთ. ამ მხრივ, მოვლენათა შორის ლოგიკური კავშირის

თვალსაზრისით, ყველაზე მარტივი დასკვნა შემდეგია: პოზიტიური პასუხისმგებლობის საფუძველია თავისუფლება, რადგან მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებს შორის არჩევანის გარეშე სუბიექტი პასუხისმგებლურ თუ, პირიქით, უპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებას ვერ მიიღებს. ცხადია, აქედან არ გამომდინარეობს, რომ თავისუფლების პრობლემა მარტივია! აქ, როგორც უკვე ჩანს, მოვლენათა შორის ლოგიკური კავშირის აუცილებლობას ვგულისხმობთ და, აქედან გამომდინარე, ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, თავისუფლების ბოროტად გამოყენებას წარმოადგენს (განსაკუთრებით განზრახვის შემთხვევაში) და ამიტომაც, რომ ბრალი სუბიექტის გაკიცხვის საფუძველია, თუმცა გაუფრთხილებლობა თავისუფლების უგულებელყოფას წარმოადგენს.

ვფიქრობ, ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია ბრალი, ხოლო ბრალად ჩაითვლება სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმით დადგენილი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, რომელიც დანაშაულის საკანონმდებლო შემადგენლობის შესაბამისი და მართლსაწინააღმდეგო ქმედების განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩადენის გზით გამოიხატება.

განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, ნიშნავს იმას, რომ ის არაა მოწყვეტილი ნებისმიერი ქცევის ფსიქოლოგიურ მხარეს, როგორც ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტს ფსიქიკურ დამოკიდებულებას, მაგრამ არც ამ ფსიქიკურ დამოკიდებულებაზე არ დაიყვანება, რადგან ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან მიმართების გარეშე განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, არ არსებობს. მაგალითად, ნებისმიერი ქცევის წმინდა ფსიქოლოგიური მხარე ამ ქცევისა და მისი განხორციელების ხერხის შეგნებას მოიცავს, მაგრამ „განზრახვა“ და „შეგნება“ ერთი და იგივე არაა. მაგალითად, თვითმედოვნებისას სუბიექტს შეგნებული აქვს მისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, მაგრამ და-

ნაშაულის ჩადენა „განზრახული“ როდი აქვს!

სამწუხაროდ, „ფინალისტებს“ განზრახვა ესმით წმინდა ფსიქოლოგიურად და არა როგორც ბრალის ფორმა. ამის გამო იქმნება არაერთი გაუგებრობა.

ჯერ ერთი, თუ განზრახვა ბრალის ფორმა კი არაა, არამედ წმინდა ფსიქოლოგიური ცნებაა, მაშინ ბრალი, როგორც წმინდა შეფასება, განზრახვის, როგორც წმინდა ფსიქოლოგიური ფენომენისაგან, არის მოწყვეტილი. მეორეც, „ფინალიზმში“ ლაპარაკია განზრახვის ორ ფუნქციაზე: ერთი მხრივ, ის წმინდა ფსიქოლოგიური ფენომენია, ხოლო, მეორე მხრივ, ბრალის ცნებასთან არის კავშირში და გაკიცხვის ერთი-ერთი კრიტერიუმი. მაშასადამე, მივიღეთ განზრახვის ორი ცნება: ერთი – წმინდა ფსიქოლოგიური, მეორე, - წმინდა ნორმატიული. ცხადია, ეს წმინდა ნორმატივისტული დუალიზმია! მესამე, თუ განზრახვა წმინდა ფსიქოლოგიური ცნებაა, მაშინ ის გამოდგება ე. წ. „ფაქტის“ საკითხის გადასაჭრელად, მაგრამ არ გამოდგება „ნორმის“, ესე იგი, იურიდიული, საკითხების გადასაჭრელად.

მართლაც, რანაირად შეიძლება განზრახვის წმინდა ფსიქოლოგიური ცნების საფუძველზე, ბრალის ფორმად მისი გაგების გარეშე, დავასაბუთოთ, მაგალითად, დანაშაულისთვის მზადების ან დანაშაულის მცდელობის წმინდა იურიდიული საკითხები? უფრო მეტიც, განზრახვის წმინდა ფსიქოლოგიური გაგების საფუძველზე რანაირად შეიძლება დავასაბუთოთ დანაშაულში თანამონაწილეობის წმინდა იურიდიული საკითხები? მაგალითად, თუ განზრახვა ბრალის ფორმა კი არაა, არამედ წმინდა ფსიქოლოგიური ფენომენია, მაშინ სუბიექტს, ამ პოზიციიდან, შეუძლია შეიგნოს მხოლოდ წმინდა ფაქტობრივი ვითარება და არა იურიდიული პრობლემატიკა. მაგალითად, ე.წ. შუალობითი ამსრულებლობის დროს ფაქტობრივად წამქეზებული იურიდიულად ამსრულებელია, რადგან ამ შემთხვევაში ფაქტობრივად წამქეზებული ან შეურაცხადია, ან მოქმედებს გაუფრთხილებლობით. უფრო მეტიც თუ განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, არ არსებობს, მაშინ დანაშაულში თანამონაწი-

ილეობისას „თანამზრახველის“ ცნებას აზრი არა აქვს, ხოლო „თანამზრახველის“ ცნების გარეშე ვერც „თანაბრალეულობის“ ცნება იარსებებს. ამიტომაც, რომ გერმანულ დოგმატიკაში დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის პრობლემა, როგორც წესი, მოხსნილია და ე. წ. „ლიმიტირებული აქცესობის“ პრინციპს აფუძნებს.

გარდა ამისა, თუ ბრალის ფორმა არ არსებობს, მაშინ რა ექნათ გამოძიების ეტაპზე „ბრალდებულის“ ფიგურის პროცესუალური წესით დასაბუთებისთვის? თუ ბრალი სხვა არაფერია, თუ არა სუბიექტის აბსტრაქტული გაკიცხვა თუ გასაკიცხობა, რომელიც მისამართლის პრეროგატივაა, მაშინ გასაგებია, რომ გამოძიების ეტაპზე ბრალის დადგენა შეუძლებელია, რადგან ბრალდებული ამავე დროს „ბრალეული“ ვერ იქნება. პირიქით, ბრალდებული, თავისი პროცესუალური მდგომარეობის თანახმად, ჯერ კიდევ არაბრალეულია. მაგრამ საიდან ვიღებთ „ბრალდებულის“ პროცესუალურ ფიგურას, თუ არა ბრალის ფორმების დადგენიდან? ქმედების შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნიშნების დადგენა „ბრალდებულის“ ფიგურას ჯერ კიდევ ვერ ქმნის, ვიდრე დადგენილი არ იქნება ის გარემოება, რომ ქმედების ობიექტური შემადგენლობა განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის ფორმითაა განხორციელებული.

აქედან ერთი გამოსავალი არსებობს: კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლის მე-2 ნაწილში, სადაც სუბიექტისთვის ბრალის წაყენებაზეა საუბარი, ნახსენები იყოს „ბრალის ფორმები“. ამით, როგორც უკვე ჩანს, იკვეთება „ბრალდებულის“ პროცესუალური ფიგურა ისე, რომ აქ „ბრალი“ ჯერ კიდევ არაა დადგენილი. განზრახვა და გაუფრთხილებლობა უკვე ბრალი კი არაა, როგორც ეს ბრალის ფსიქოლოგიურ თეორიაშია მიღებული, არამედ ბრალის, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმის, გამოვლენის ფორმებია. რამდენადაც „ფორმა“ არაა „შინაარსი“, ამდენად ბრალის ფორმა ბრალი არაა. ბრალის ფორმებიდან ბრალზე უკუდასკვნა ინდუქციურია, ესე იგი, სავარაუდოა და ამიტომაც, რომ გა-

მოძიების ეტაპზე ბრალდებული ჯერ კიდევ არაბრალეულია.

გასაგებია, რომ განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის წმინდა ფსიქოლოგიური გაგება და ბრალის ფორმებიდან მათი მოწყვეტა უპასუხოდ ტოვებს გამოძიების წინაშე მდგარ ამოცანებს, რადგან, თუ ბრალის ფორმა არ არსებობს და ბრალს მხოლოდ მოსამართლე ადგენს, მაშინ „ბრალდებულის“ პროცესუალური ფიგურა შეუძლებელია. როგორც უკვე ითქვა, ბრალდებული ჯერ კიდევ არ შეუძლება ბრალეულად ჩაითვალოს. აქედან გამომდინარე, არსებობს მხოლოდ ერთი გამოსავალი - ვალიაროთ ბრალის გამოვლენის ფორმები, რომელთა საფუძველზე იქმნება „ბრალდებულის“ ფიგურა, ხოლო, ბრალის ფორმებიდან ბრალზე უკუდაასკვნა მხოლოდ მოსამართლეს შეუძლია, ოღონდ ე. წ. რედუქციის წესით, როცა ბრალის ფორმა თვით ბრალზეა დაყვანილი (რედუქცირებული). მით უფრო, რომ დანაშაულის გენეზისის მიხედვით, ბრალი, როგორც სახელმწიფოს წინაშე სუბიექტის უპასუხისმგებლობა, პირველია, ხოლო, დანაშაულის ცნების გერმანულ მოდელში „მესამე“ იმიტომ კი არაა, რომ ბრალი მართლაც დანაშაულის ამ ცნების მესამე ელემენტის სახით ვლინდება, არამედ, პირიქით, ბრალი, დანაშაულის გენეზისის მიხედვით, პირველია. დადგენის მიხედვით კი, პირიქით, მესამეა, რადგან ბრალი ქმედების შემადგენლობისა და ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის დადგენის შემდეგ უნდა იქნეს დადგენილი. ამიტომაც, რომ ბრალი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია.

ამრიგად, განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, არაა მოწყვეტილი განზრახვის ფსიქოლოგიურ მხარეს, მაგრამ მასზე არ დაიყვანება. როგორც შემდგომაც დავინახავთ, განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, ნიშნავს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებულ უარყოფას (პირდაპირი განზრახვა) ან მიჩქმალვას, როცა სუბიექტი, აცნობიერებს რა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, თუმცა ამ შედეგის დადგომის სურვილით არ მოქმედებს, მაგრამ შეგნებულად უშვებს ან გულგრილად

ეკიდება მის დადგომას (არაპირდაპირი, ანუ ევენტუალური განზრახვა). „გულგილი“ კი „სუბიექტის“ უარყოფითი შეფასებაა, რაც განზრახვის წმინდა ფსიქოლოგიური ცნებაში არსებითად გამორიცხულია.

შესაბამისად, გაუფრთხილებლობა ნიშნავს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის უგულვებელყოფას, როცა თვითიმედოვნება და დაუდევრობა ერთ საერთო მნიშვნელზე დაიყვანებიან, რადგან ამ შემთხვევაში წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა სუბიექტის უპასუხისმგებლობითაა უგულვებელყოფილი. მაგრამ თვითიმედოვნებისას სუბიექტის უპასუხისმგებლობა წინდახედულობის ნორმისადმი ქაღალდზე დაკისრებული პირობადებული, ესე იგი, თვითიმედოვნება უპასუხისმგებლობის, ანუ ბრალის უფრო მაღალ ხარისხს გამოხატავს, ვიდრე დაუდევრობა, რადგან სუბიექტი მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ პასუხისმგებლობას მართლაც უგულვებელყოფს, მაშინ, როცა წინდახედულობის ნორმისადმი უფრო ფხიზელი, პასუხისმგებლური, დამოკიდებულების ვითარებაში სუბიექტი მის ამ უპასუხისმგებლობას ადვილად გააცნობიერებდა და, მაშასადამე, ამ ქმედებას არ ჩაიდენდა.

ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის 1-ლი ნაწილიდან ამოღებული უნდა იქნეს დებულება, რომ „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული“ და აქ დანაშაულის ცნება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება“.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი

ვფიქრობ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლს ჩაემატოს მე-3 ნაწილი, რომელიც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სასაფუძველს დაადგენდა. მართლაც, განზრახვის წმინდა ფსიქოლოგიურ ცნებას პასუხისმგებლობის კატეგორიასთან არანაირი მიმართება არა აქვს არც პოზიტიურად და არც ნეგატიურად (ამიტომაც, რომ „ფინალისტებს“ პასუხისმგებლობის კატეგორია არ სჭირდებათ!), მაშინ, როცა განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებული უარყოფით ან მიჩქმალვით გამოიხატება. საბოლოოდ ჩვენ მივდივართ დასკვნამდე, რომ ბრალი, რომელიც განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის ფორმით ვლინდება, თავისუფლების ბოროტად გამოყენებას ან მისი უგულებელყოფას წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მე-3 ნაწილი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „პოზიტიური პასუხისმგებლობის საფუძველია თავისუფლება, ხოლო, ნეგატიურისა – ბრალი, ესე იგი, სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმით დადგენილი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, რომელიც ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩადენის გზით (ზოგჯერ მათი ერთიანობით - საქ. სსკ-ის მე-11 მუხლი) გამოიხატება“.

მიზეზობრივი კავშირის პრობლემა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილების მიხედვით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, „მიზეზობრივი კავშირი არსებობს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ქმედება წარმოადგენდა ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის ან კონკრეტული საფრთხის აუცილებელ პირობას, ურომლისოდაც ეს შედეგი არ განხორციელდებოდა ან ასეთი საფრთხე არ შეიქმნებოდა“.

ვფიქრობ, ამ დებულებაში გამოხატულია ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის ექვივალენტური თეორიის მთავარი იდეა, როცა ქმედება შედეგის დადგომის უშუალო მიზეზია და ამ შედეგის დადგომის ყველა პირობა თანაბარი მნიშვნელობისაა. ეს, ჩემი აზრით, ეწინააღმდეგება მიზეზობრივი კავშირის იმ კონცეფციას, რომელიც პროფ. თინათინ წერეთელმა შეიმუშავა.

კერძოდ, ავტორი ადამიანის ქმედებას მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის ერთადერთ პირობად კი არ მიიჩნევდა, არამედ, პირიქით, ერთ-ერთ აუცილებელ პირობად, რომლის გარეშე ეს შედეგი ამ სახით არ დადგებოდა. მისი აზრით, ექვივალენტური თეორიის ნაკლი ის კი არაა, რომ იგი ქმედებას შედეგის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობად მიიჩნევს, არამედ ის, რომ ის ამ პირობებს ერთმანეთთან ათანაბრებს (იხ. თინათინ წერეთელი, გიორგი ტყეშელაძე, მოძღვრება დანაშაულზე, თბილისი, 1969, გვ. 213-214). ეს დასკვნა სავსებით ბუნებრივია, რადგან ადამიანის ქმედება მიმართულია გარესამყაროზე, რომელშიც მიზეზშედეგობრივი კავშირურთიერთობანი საკმაოდ რთულია. ამიტომ, ადამიანის ქმედება ერთადერთი კი არ იწვევს რაიმე შედეგს, არამედ სხვა პირობების თანხლებით იკვალავს გზას და იწვევს ამ შედეგს. მაგალითად, იდეა, რომ ადამიანი მოკვდავია, აზრს აძლევს მისი, ვთქვათ, სანამლაგით მოკვდინების იდეას,

მაგრამ, როგორც ცნობილია, ცეზარის ან მითრიდატეს მიმართ ადამიანის მოკვდინების ეს ხერხი უშედეგო აღმოჩნდა, რადგან ისინი შხამის ზემოქმედებას ბავშვობიდან იყვნენ შეგუებული. ამ პოზიციიდან ცხადია, რომ მკვლელობის მხოლოდ მცდელობა იქნებოდა შესაძლებელი.

მთავარი ისაა, რომ მიზეზი შედეგში პირდაპირი ლოგიკური გზით არ გადადის. ეს ბუნებრივია, რადგან მიზეზობრიობის ფილოსოფიური პრობლემა მიზეზისა და პირობის ცნებათა გამიჯვნას მოითხოვს. " მიზეზი " მხოლოდ პირობითი ცნებაა, რომელიც შედეგის დადგომის გარკვეულ პირობებს მოიცავს, თუმცა მიზეზი შედეგის დადგომის პირობათა მექანიკური ჯამი როდია. ეს იმიტომ, რომ მიზეზი არაერთგვაროვან პირობებს აერთიანებს: ზოგი მათგანი შედეგის დადგომაში უფრო აქტიურია, ზოგი - ნაკლებად აქტიური. აქედან გამომდინარე, მიზეზისა და პირობის ცნებათა გამიჯვნა საშუალებას გვაძლევს, უფრო თვალსაჩინოდ დავადგინოთ შედეგთან მიმართებაში უფრო აქტიური პირობის როლი, ხოლო, თუ ეს როლი მოცემულ შემთხვევაში ადამიანის ქმედებას მინერება, მაშინ შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ეს ქმედება ამ შედეგის დადგომას ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა, რომლის გარეშე ეს შედეგი არ დადგებოდა. აქედან გამომდინარე, საქ. სსკ-ის მე-8 მუხლის მეორე ნაწილი შემდეგნაირად უნდა ჩამოყალიბდეს: „მიზეზობრივი კავშირი არებობს მაშინ, როცა ქმედება წარმოადგენდა ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული შედეგის ან კონკრეტული საფრთხის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას, ურომლისოდაც ამჯერად ეს შედეგი არ განხორციელებოდა ან ასეთი საფრთხე არ შეიქმნებოდა“. ასეთივე შესწორება უნდა გაკეთდეს ამავე მუხლის მესამე ნაწილშიც, რომელშიც უმოქმედობის მიზეზობრიობაზეა საუბარი, კერძოდ, უმოქმედობა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის ან კონკრეტული საფრთხის " ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას " წარმოადგენს.

პროფ. გიორგი ტყეშელიაძე წერდა: „ჩვენ დასაბუთებულად მიგვაჩნია პროფ. თ. წერეთლის თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ ადამიანის ქმედება დანაშაულებრივი შედეგის ერთ-ერთი

აუცილებელი პირობა იყო (ხაზგასმა ჩემია - გ. ნ.), ესე იგი, თუ მან სხვა ფაქტორებთან ერთად ხელი შეუწყო მართლსაწინააღმდეგო წარმოშობას, ეს საკმარისია ვცნოთ მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის ქმედებასა და შედეგს შორის" (იხ. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2004, გვ. 103-104).

მართალია, პროფ. თ. წერეთელი საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების შეფასებითი ბუნების გამო ერთგან ამტიცებს კიდევ, რომ, თუ საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გამომწვევ პირობათა შორის რომელიმე მათგანი მიზეზის ხარისხს ვერ აღწევს, მაშინ ეს ქმედება ამ ქმედების მიზეზად ვერ ჩაითვლება, თუნდაც იგი ამ შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყოს (იქვე, გვ. 273). აქ, ჩემი აზრით, ერთგვარი წინააღმდეგობაა, რადგან, თუ ქმედება შედეგის დადგომის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა, მაშინ ის საზოგადოებრივად საშიში შედეგის მიმართაც ვრცელდება და, მაშასადამე, კვლავ ძალაში რჩება ექვივალენტური თეორიის ძირითადი დებულება, რომლის თანახმად, თეზისი *conditio sine qua non* (ესე იგი, ქმედება შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა), „ლოგიკური თვალსაზრსით სწორია, მასში არაფერია იდეალისტური“ (თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე, იქვე, გვ. 213).

ბრალის ფორმები და სუბიექტის უარყოფითი შეფასების პრობლემა

სამწუხაროდ, ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია, როგორც ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება, სუბიექტის რაიმეგვარ შეფასებას არ გამოხატავს, რადგან „ფსიქიკური დამოკიდებულება“ ფსიქოლოგიური ცნებაა, ხოლო ფსიქოლოგია „ფაქტის“ მეცნიერებაა და მისთვის შეფასება უცხოა. მართალია, იურიდიულ ლიტერატურაში იყო ცდა, ამ ფსიქიკური დამოკიდებულების გასაკიცხობაზე ყოფილიყო აქცენტი გადატანილი, მაგრამ „ფსიქიკური დამოკი-

იდებულება“, როგორც ფსიქოლოგიური ცნება, გაკიცხვის, როგორც სუბიექტის უარყოფითი შეფასების, საგანი ვერ იქნება. ამის გამო ბრალის ფორმებშიც გამოხატული სუბიექტის უარყოფითი შეფასებანი სათანადოდ არ იქნა გამოვლენილი. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიის ზოგიერთი წარმომადგენელი მეორე უკიდურესობაში გადავარდა, როცა ბრალი წარმოდგინა, როგორც საზოგადოებრივ ღირებულებებისადმი სუბიექტის უარყოფითი დამოკიდებულება (იხ. А. М. Трухин, Понятие и значение вины советском уголовном праве, “Вопросы уголовной ответственности и наказания”, Красноярск, 1986, стр. 32).

დებულება, რომ ბრალი თითქოს არის საზოგადოებრივი ღირებულებებისადმი სუბიექტის უარყოფითი დამოკიდებულება, გააკრიტიკეს პოფ. თ. წერეთელმა და ვ. მაყაშვილმა, რადგან ამგვარი უარყოფითი დამოკიდებულება, მათი აზრით, გაუფრთხილებლობის დროს გამორიცხულია (იხ. Т.В. Церетели, В.Г. Макашвили, Понятие вины в уголовном праве, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“, ეკონომიკისა და სამართლის სერია, 1986 წლის № 2, გვ. 79). მართლაც, ჯერ ერთი, შეუძლებელია ადამიანი, რომელიც მისი თანადროული საზოგადოებრივი ღირებულებისადმი ასე ცალსახად, ნეგატიურად, იყოს განწყობილი. სხვა საკითხია, თუ ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, სუბიექტის უარყოფით შეფასებას გამოხატავს, რადგან მის ცნობიერებაში საზოგადოებრივ ღირებულებათა სისტემა საკმაოდაა დამახინჯებული. მაგრამ, ვფიქრობ, საზოგადოებრივი ღირებულებებისგან მოწყვეტით არც გაუფრთხილებლობაა შესაძლებელი. ცხადია, ეს გარემოება ცნობიერების ველზე ყოველთვის ამკარად არაა გამოტანილი, რის გამოც ე. წ. არაცნობიერის პრობლემა ბუნებრივად დგება. ეს, როგორც ჩანს, ადამიანის ღირებულებითი ორიენტაციისა და დანაშაულებრივი საქციელის კავშირს ეხება. მაგრამ მე ვერ გავიზიარებთ მცდელობას, რომ გაუფრთხილებლობა, მისი ფსიქოლოგიური ბუნების მიხედვით, იმპულსური ქცევის ნაირსახეობად ჩაითვალოს. იმ-

პულსური ქცევა, როგორც უკვე ვიცით, არაცნობიერია, ხოლო, გაუფრთხილებლობა, რომელიც წინდახედულობის ნორმებისადმი დამოკიდებულებით ვლინდება, არ შეიძლება ამგვარ არაცნობიერ აქტად ჩაითვალოს, რადგან „ბრალი“, როგორც უპასუხისმგებლობის სინონიმი, ცნობიერების სათანადო აქტის გარეშე შეუძლებელია. ის გარემოება, რომ გაუფრთხილებლობის დროს სუბიექტი არ ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობას ან შესაძლებლობას, სუბიექტის ქცევის იმპულსურ ბუნებაზე არაფერს გვეუბნება, რადგან ქცევის ფსიქოლოგიური ბუნება ქცევის შედეგით ვერ გაიზომება. გაუფრთხილებლობის დროს მთავარია წინდახედულობის ნორმისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, რომელიც ქცევის ფსიქოლოგიურ ბუნებაზე მაღლა მდგომი ინსტანციით აიხსნება. იგულისხმება თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ერთიანობა, რომლის გარეშე არც ერთი ნორმატიული სისტემა არ არსებობს. მით უფრო, რომ თვითომედოვნების დროს სუბიექტი აცნობიერებს მისი ქმედების მართლწინააღმდეგობას, ხოლო, ცნობიერების საგანგებო აქტივობას არც დაუდევრობაა მოწყვეტილი, კერძოდ, იმით, რომ იგი წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას აცნობიერებს კიდევ. მართლაც, დაუდევრობის სუბიექტმა კარგად იცის, რომ საბრძოლო მდგომარეობაში მყოფი ცეცხლსასროლი იარაღი არც ერთ ადამიანს არ უნდა დაუმიზნო, რადგან ამ მხრივ ისტორიას არაერთი ტრაგიკული შემთხვევა ახსოვს და, მაშასადამე, ნორმალური ფსიქიკის ადამიანისთვის ეს ისტორიული გამოცდილებაც საკმარისი უნდა იყოს, რომ ამ აკრძალული ქცევის წესისგან თავი შეიკავოს!

ბრალის ნორმატივისტულ თეორიაში ბრალი სუბიექტის გაკიცხვას თუ გასაკიცხობას გამოხატავს, თუმცა „ფინალიზმი“, რაკი იგი ბრალის ფორმებს უარყოფს, ამ მხრივ სუბიექტის შეფასებას საერთოდ არ იცნობს. მართალია, „ფინალისტები“ ბრალს სუბიექტის აბსტრაქტულ გაკიცხვად და გასაკიცხაობად მიიჩნევენ, მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ამ მიმართულებაში ბრალი ადამიანის ფსიქიკისაგან პირწმინდად

მონყვეტილი წმინდა შეფასებაა, რომელიც ამ თვალსაზრისით უფრო ფიქციაა, ვიდრე ბრალი,- მაშინ აქ „გაკიცხვაც“ უსაგნოა. მაგრამ თუ უფრო ახლოს გავეცნობით დასმულ პრობლემას, დავრწმუნდებით, რომ ბრალის ფორმებში სუბიექტის უარყოფითი შეფასებებია გამოხატული. მაგალითად, თუ პირდაპირი განზრახვის დროს სუბიექტის ქცევის მოტივებს გავითვალისწინებთ, მაშინ აშკარაა, რომ სუბიექტი შეიძლება შეფასდეს, როგორც „ანგარი,“ („ანგარების მოტივი“), „სასტიკი“ (მკვლელობა ან ჯანმრთელობის დაზიანება თუ სხვა ძალადური მოქმედება განსაკუთრებული სისასტიკით), ხულიგანი („ხულიგნური ქვენაგრძნობა“), „თავხედი,“ „შლეგი“ - ხულიგნური მოქმედების შემთხვევაში და ა.შ.

სუბიექტის უარყოფითი შეფასება ევენტუალური განზრახვის დროს დავას არ უნდა ინვედეს, რადგან კანონმდებელი აქ სუბიექტს ახასიათებს, როგორც „გულგრილს,“ როცა სუბიექტი, მართალია, მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის სურვილით არ მოქმედებს, მაგრამ ამ შედეგის დადგომას კი არ გამოორიცხავს, როგორც ამას ადგილი აქვს თვითიმედოვნების დროს, არამედ შეგნებულად უშვებს და ამ დაშვებას სწორედაც რომ გულგრილად ეკიდება. ეს გულგრილობა მისი უპასუხისმგებლობის განსაზღვრულ ხარისხს გამოხატავს.

სუბიექტის უარყოფითი შეფასება გამოხატულია თვითიმედოვნების დროსაც, როცა სუბიექტი, მართალია, ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ თავის თავს უსაფუძვლოდ, უპასუხისმგებლოდ, ქარაფშუტულად, არწმუნებს, რომ მოცემულ შემთხვევაში, ამა თუ იმ გარემოებათა გამო, ეს შედეგი არ დადგება, მაშინ, როცა ეს შედეგი მოცემულ შემთხვევაში გარდუვალია, ხოლო, სუბიექტი ამ გარდუვალობას არ ითვალისწინებს. ამიტომაც თვითიმედოვნება გაუფრთხილელობის სახე. შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ მართლსაწინააღმდეგო შედეგი თვითიმედოვნების დროს გარდუვალი კი არაა, არამედ შემთხვევითია. მაგრამ მაშინ აშკარაა, რომ „შემთხვევითი შედეგის“ გათვალისწინება შეუძლებელია. აქედან გა-

მომდინარე, თვითომედიცინების დროს სუბიექტი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ იმის გამო, რომ წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას ეკიდება ქარაფშუტულად, ესე იგი, უპასუხისმგებლოდ, როცა თავის თავს მოცემულ შემთხვევაში მართლსაწინააღმდეგო შედეგის არდადგომაში არწმუნებს, ხოლო, რეალურად ეს შედეგი გარდუეულია, რასაც იგი არ ითვალისწინებს, - ახასიათებს თვითიმედოვნებას, რომ მართლსაწინააღმდეგო შედეგი არ დადგება, გარვეულწილად არსებობს ამ ვარაუდის საფუძველიც, მაგრამ მისი ეს გათვლა, საბოლოო ჯამში, ზერელეა, უპასუხისმგებლოა, რის გამოც მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუეულობას არ ითვალისწინებს. ბოლოს, „დაუდევრობა“ თავისთავად არის სუბიექტის უარყოფითი შეფასება, რადგან მოცემულ შემთხვევაში სუბიექტი მარლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, ესე იგი, წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას, პასუხისმგებლურად, არ ეკიდება; პირიქით, ეკიდება უპასუხისმგებლოდ და ამიტომაც, რომ ის მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობასაც კი არ ითვალისწინებს.

ამრიგად, ბრალის ფორმებში გამოხატულია სუბიექტის უარყოფითი შეფასებანი („ანგარი,” „სასტიკი,” „თავხედი“ და ა.შ. პირდაპირი გამწვანების შემთხვევაში; „გულგრილი“ - ევენტუალური განზრახვისას; „ქარაფშუტა“ - თვითიმედოვნებისას, ხოლო, „დაუდევრობის“ ცნებაში სუბიექტის უარყოფითი შეფასება („დაუდევარი“) დავას არ იწვევს. მაგრამ სუბიექტის უარყოფითი შეფასება თავისთავად, ქმედებისაგან მოწყვეტით, არ არსებობს. როგორც გერონტი შუშანაშვილი აღნიშნავდა, „ზნეობრივი შეფასების საგანი არის საქციელი. საქციელის შეფასება არის ამავე დროს და უპირატესად პიროვნების შეფასება“ (იხ. გერონტი შუშანაშვილი, ღირებულება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმები, თბილისი, 1990, გვ. 26).

მართალია, ადამიანის პიროვნება მის საქციელზე არ დაიყვანება, მაგრამ საქციელის ღირებულება „ჯერ-ჯერობით,

ყველაზე საიმედო გზად უნდა ჩიათვალოს პიროვნების ავკარგეანობის გასაგებად“ (გერონტი შუშანაშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 26). შემთვევით არ თქმულა, რომ სისხლის სამართალი ქმედების სამართალია, რადგან ადამიანი პასუხს აგებს არა აზრთა ცუდი წყობისთვის თავისთავად, არამედ ქმედებისთვის, რომელშიც აზრთა ეს ცუდი წყობა ბრალის ფორმების სახითაა გამოხატული. თუმცა, საქმე იმაშია, რომ სამართლის სფეროში შეფასების საგანია უპირატესად ქმედება და არა სუბიექტი, მაგრამ ზოგჯერ სუბიექტიც ფასდება. მაგალითად, საზოგადოებრივად საშიში, როგორც წესი, ქმედებაა, თუმცა ზოგჯერ ამ ნიშნით შეიძლება სუბიექტიც დახასიათდეს, თუ მისგან საზოგადოებრივად საშიში ქმედებაა მოსალოდნელი. მაგრამ ამჯერად განსაკუთრებული ყურადღება მინდა მივაქციო ბრალის პრობლემას, რადგან, როგორც უკვე ჩანს, ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, მისი უარყოფით შეფასებას გამოხატავს. მართლაც, „უპასუხისმგებლო“ მისი უარყოფითი შეფასებაა, რომელიც, თავის მხრივ, ბრალის ფორმებშიც შესაბამისად გამოიხატება. აქედან გამომდნარე, რომ არა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, არც სუბიექტის უარყოფითი შეფასება იქნებოდა შესაძლებელი, მაგრამ ბრალი, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზი, უპირატესად სუბიექტის უარყოფით შეფასებას გამოიხატავს და ამიტომაც იგი სუბიექტის გაკიცხვის საფუძველი.

ამრიგად, თუ „მართლსაწინააღმდეგობა,“ როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევა, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების უარყოფით შეფასებას გამოხატავს, ბრალი, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევის სუბიექტური მიზეზი და სახელმწიფოს წინაშე სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, სუბიექტის უარყოფითი შეფასების ნიშანია.

დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი და ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის პრობლემა

ყველაზე მთავარი დანაშაულის ცნების გერმანულ მოდელში მაინც არის დანაშაულის სისტემა, ესე იგი, ქმედების შემადგენლობის, ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის ლოგიკური კავშირის პრობლემა. კერძოდ, ქმედების შემადგენლობა, როგორც წესი, აღწერილობითი, ფაქტის მსჯელობაა, ხოლო, მართლწინააღმდეგობა, პირიქით, არის ღირებულებითი, შეფასებითი მსჯელობა. საკითხავია: რამდენადაც ქმედების შემადგენლობის, როგორც ფაქტის, დადგენიდან ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე, როგორც ამ ქმედების უარყოფით სამართლებრივ შეფასებაზე, პირდაპირი ლოგიკური გადასვლის გზა არ არსებობს, ისევე, როგორც არ არსებობს არსიდან ჯერარსზე გადასვლის პირდაპირი ლოგიკური გზა, მაშასადამე, ქმედების შემადგენლობის ფაქტიდან ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე დასკვნა შეიძლება იყოს მხოლოდ ინდუქციური (სავარაუდო). ასეთივე ინდუქციურია გერმანული დოგმატიკის მეორე დებულებაც, რომლის თანახმად, თუ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა შერაცხადმა განახორციელა, მაშინ ივარაუდება, რომ სუბიექტი მოქმედებდა ბრალეულად.

თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ გამოძიების ეტაპზე ადგენენ ბრალის ფორმებს, ხოლო, ბრალის ფორმებიდან ბრალზე დასკვნა ინდუქციურია, მაშინ დასკვნა მხოლოდ ერთია: გამოძიების ეტაპზე ქმედება დანაშაულად სავარაუდოდ არის კვალიფიცირებული. ამაზე მეტყველებს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლის პირველი ნაწილი, რომლის თანახმად, „პირის ბრალდებულად ცნობის საფუძველია გამოძიების სტადიაზე შეკრებილ მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელიც საკმარისია დასაბუთებული ვარაუდისათვის, რომ ამ პირმა დანაშაული ჩაიდინა.“

გასაგებია, რომ დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელ-

ის მიხედვით (ქმედების შემადგენლობა, ამ ქმედების მართლ-წინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი) უტყუარად დგინდება ქმედების შემადგენლობა, ხოლო სავარაუდოდ, ინდუქციური დასკვნის წესით, - დანაშაულის ცნების ისეთ შეფასებით ელემენტები, როგორებიც არიან ქმედების მართლწინააღმდეგობა სუბიექტის ბრალი. აქედან გამომდინარე, დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი, თავისი ლოგიკური ბუნებით, აკმაყოფილებს გამოძიების წინაშე მდგარ ამოცანებს, მაგრამ ვერ აკმაყოფილებს ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციისადმი წარდგენილ მოთხოვნებს, რადგან სასამართლო გამამტყუნებელ განაჩენს ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის შესახებ ვარაუდზე ვერ დაამყარებს! მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 269-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, „არ შეიძლება გამამტყუნებელ განაჩენს საფუძვლად დაედოს ვარაუდი“ (ხაზგასმა ჩემია - გ. ნ.). მაშასადამე, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლში გამოხატული სტანდარტი, რომელიც აკმაყოფილებს გამოძიების ინტერესებს, ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციისთვის საკმარისი არაა. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი (ქმედების შემადგენლობა, ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი) გამამტყუნებელი განაჩენის გამოსატანად არ კმარა, რადგან ქმედების შემადგენლობა, რომელიც დანაშაულის გერმანულ მოდელში პირველია, დანაშაულის ჩადენის გენეზისური მოდელის მიხედვით, პირიქით, მესამეა. მაშასადამე, ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელებას წინ უსწრებს დანაშაულის ცნების ორი ისეთი ელემენტი, როგორიცაა: სუბიექტის ბრალი და ქმედების მართლწინააღმდეგობა.

დანაშაულის ცნება მისი გენეზისის მიხედვით

აშკარაა, რომ ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციისთვის დანაშაულის ცნების სხვა მოდელია საჭირო. დანაშაულის ცნების ეს სხვა მოდელი შეიძლება აიგოს მხოლოდ მაშინ, თუ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეიდან ამოვალთ. ჩვენ უკვე გვქონდა მსჯელობა იმის შესახებ, რომ დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ლოგიკით, სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად. თუ, პირიქით, სუბიექტი მოიქცა უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, მაშინ იგი არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია, ხოლო, ბოლოს, ხორციელდება სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა.

თუ კარგად ჩავუკვირდებით, აქ დანაშაულის ცნება წარმოდგენილია მისი გენეზისის მიხედვით, ესე იგი, იმის მიხედვით, თუ საიდან იწყება დანაშაულის ჩადენა. ცნების გენეზისური განსაზღვრება მიზეზობრიობის პიზიციიდან ხდება, რის გამოც ბრალთან მიზეზის სრული ანალოგია დაუშვებელია. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ბრალი, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია. აქედან გამომდინარე, დანაშაულის გენეზისის ცნება ლოგიკური ჩანს. მით უფრო, რომ დანაშაულის ჩადენა იწყება სახელმწიფოსთან სუბიექტის სუბიექტური კავშირის დარღვევით, როცა, ნაცვლად იმისა, რომ სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოჰკიდებოდა პასუხისმგებლურად, ის, პირიქით, მოიქცა უპასუხისმგებლურად, ესე იგი ბრალეულად.

აშკარაა, რომ ამ პოზიციიდან დანაშაულის ჩადენა ქმედების

საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელებით კი არ იწყება, როგორც ეს დანაშაულის ცნების გერმანულ მოდელშია მიღებული, არამედ, პირიქით, ვიმეორებ: ქმედების ამ შემადგენლობის განხორციელებას წინ უსწრებს სუბიექტის ბრალი, რომელიც არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია, ხოლო, ბოლოს ხორციელდება სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობა.

დანაშაულის გენეზისის სისხლისსამართლებრივი პრობლემა პირველად საბჭოთა კრიმინალისტმა აკად. ვ. კუდრიავცევმა დასვა და დანაშაულის შემადგენლობის ოთხწევროვანი დაყოფის რუსული იდეის შესაბამისად გადაწყვიტა. მისი აზრით, დანაშაულის გენეზისის საწყისი ელემენტია სუბიექტი, ესე იგი ბრალუნარიანი პირი, რომლის ზეგავლენით ყალიბდება სუბიექტური მხარე (ბრალის ფორმების, მოტივისა და მიზნის ერთიანობით), ამის კვალობაზე კი, იქმნება დანაშაულის ობიექტური მხარე და ობიექტი (В. Н. Кудрявцев, Взаимосвязь элементов преступления, "Вопросы борьбы с преступностью," вып. 25, 1976, стр. 55-56).

ამრიგად, დანაშაულის გენეზისის მიხედვით, დანაშაულის ელემენტების დადგენა ფრიად საინტერესოა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვ. კუდრიავცევმა დანაშაულის შემადგენლობის ოთხწევრიანი დაყოფის მცდარ იდეას თავი ვერ დააღწია და ქმედების შემადგენლობის სრტუქტურაში შეიტანა არა მარტო ქმედების ობიექტური და სუბიექტური მხარეები, არამედ დანაშაულის „ობიექტიც და სუბიექტიც“ მაშინ, როცა ეს უკანასკნელნი, როგორც უკვე ვნახეთ, დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურიერთობის ელემენტებია (სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტისა და სუბიექტის ერთიანობის სახით). სისხლის სამართლის სუბიექტი, თავისი მართლზომიერი ქმედებით, დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან იცავს განსაზღვრულ ობიექტს (სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საკუთრებას და ა. შ.), ესე იგი, „სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტს.“ აქედან გამომდინარე, დანაშაულის ჩადენის შესახებ უპასუხისმგებლო

გადანყვეტილებას იღებს სისხლის სამართლის სუბიექტი, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, და არა როგორც „დანაშაულის სუბიექტი“. ამის გამო, მისი ზოგადი განცხადება, რომ დანაშაულის გენეზისში პირველი ელემენტი ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციაში ბოლოა, სწორი მაშინ იქნებოდა, თუ იგი დანაშაულის გენეზისში პირველ ელემენტად სუბიექტის ბრალს დაასახელებდა, რადგან ბრალი ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციაში მესამე ელემენტია. რა თქმა უნდა, უპასუხისმგებლო ანუ ბრალეულ გადანყვეტილებას იღებს სუბიექტი, ესე იგი, ბრალს წინ უსწრებს სუბიექტი, მაგრამ „დანაშაულის სუბიექტი,“ როგორც დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტი, წმინდა წყლის სოციოლოგიური აზროვნების შედეგია, ხოლო, სოციოლოგიურად ქმედების (დანაშაულის) შემადგენლობაც აღარ არსებობს. მოკლედ რომ ვთქვათ, დანაშაულის გენეზისში, საიდანაც დანაშაულის ჩადენა იწყება, პირველია ბრალი, რომელიც არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, და, მაშასადამე, ქმნის მართლწინააღმდეგობას იმ ქმედებისა, რომელსაც სისხლის სამართლის სუბიექტი ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის სახით ახორციელებს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილში დანაშაულის ელემენტები გადმოცემულია არა დანაშაულის გენეზისის მიხედვით, არამედ დანაშაულის ამ ელემენტების დადგენის ლოგიკური თანმიმდევრობის მიხედვით. ამ პოზიციიდან ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების ფაქტი პირველია, რომლის გარეშე გამოძიება ვერ დაიწყება; დანაშაულის მეორე ელემენტის სახით უნდა დადგინდეს ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ხოლო, ბილოს-სუბიექტის ბრალი.

ამრიგად, დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობა პირველია, ხოლო, დანაშაულის გენეზისის მიხედვით კი, პირიქით, მესამე; რაც შეეხება დანაშაულის ცნების გერმანულ მოდელს, აქ ბრალი მესამეა, ხოლო, დანაშაულის გენეზისის მიხედვით, ბრალი პირ-

ველია, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევის სუბიექტური მიზეზი.

ის გარემოება, რომ ბრალი წინ უძღვის ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას, დასტურდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 და მე-10 მუხლებით, რომლებშიც განზრახვა და გაუფრთხილებლობაა ჩამოყალიბებული. კანონმდებელი აქ იყენებს წარსულისთვის დამახასიათებელ ისეთ ტერმინებს, რომლის თანახმად, ვიდრე სუბიექტი ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობას განახორციელებდა, ის აცნობიერებდა ქმედების მართლწინააღმდეგობას, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგს, მას სურდა ეს შედეგი ან იგი ითვალისწინებდა ამ შედეგის გარდუვალობას (პირდაპირი განზრახვა), ან მას არ სურდა ეს შედეგი, ან იგი შეგნებულად უშვებდა ან გულგრილად ეკიდებოდა მის დადგომას (ევენტუალური განზრახვა); ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა, რომ ეს შედეგი არ დადგება (თვითიმედოვნება); ბოლოს, სუბიექტი არ აცნობიერებდა მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას და არც მის მართლსაწინააღმდეგო შედეგს ითვალისწინებდა, მაგრამ შეეძლო მათი შეგნებაც და გათვალისწინებაც (დაუდევრობა).

ამრიგად, ამკარაა, რომ ბრალის ფორმების საკანონმდებლო განსაზღვრებაში გამოხატულია წარსული, როცა სუბიექტი იღებდა უპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებას, რომელსაც, როგორც ჩანს, სხვადასხვა კომბინაციით, ბრალის ფორმებში გამოხატავდა. მაშასადამე, ბრალი და მისი ფორმები გენეზისურად მართლაც წინ უსწრებენ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენას, მაგრამ, როგორც წესი, დროში დიდი დაშორების გარეშე, ჩანაფიქრის (ქმედების) უმაღლესე განხორციელებითაც კი, თუმცა არც ისაა, გამორიცხული, რომ ჩანაფიქრი პრაქტიკულად განხორციელდეს მოგვიანებით. ერთი სიტყვით, ბრალი წინ უსწრებს ბრალის ფორმებს, ხოლო, ბრალის ფორმები წინ უსწრებენ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას მაშასადამე, განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ბრალის, როგორც მართლზომ-

იერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების, გამოვლენის ფორმებია და არა წმინდა ფსიქოლოგიური ცნებები! ეს გასაგებიცაა, რადგან სუბიექტის უპასუხისმგებლო გადანყვეტილება გარკვეული მოტივისა და მიზნის გარეშე მიღებული ვერ იქნება.

ამრიგად, დანაშაულის გენეზისის პრობლემა დანაშაულის ცნების ტრადიციულ პრობლემას სერიოზულ გადამონმებას უქადის. მართლაც, დანაშაულის ამ გენეზუსური მოდელიდან, როცა იგი ბრალის, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულები-სადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებიდან ინ-ყება, გასაგები ხდება ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლო-ბის განხორციელების მოტივი და მიზანი, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, ქმედების ეს შემადგენლობა, როგორც წესი, დანაშაულის ჩადენის ხერხია.

სამწუხაროდ, დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელიდან გამომდინარე, როცა დანაშაულის პირველი ელემენტია ქმედების შემადგენლობა, გაუგებარია, ვინ ან რა მოტივით და მიზნით ახორციელებს მას? ამ პოზიციიდან ქმედების შემადგებლობა წმინდა ობიექტური ნიშნებით გამოიყურება (მოქმედება, უმოქმედობა, შედეგი, მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის), ხოლო, ქმედების შემადგენლობის ეს ობიექტივიზმი გამოძიების ეტაპზე შეიძლება იმ პირობით ჩგამოდგეს, რომ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების გარეშე სისხლის სამართლის საქმის გამოძიება ვერ დაიწყება. თუმცა, ქმედების დანაშაულად საგამოძიებო კვალიფიკაცია ქმედების შემადგენლობის ამ ობიექტივიზმის დაძლევას მოითხოვს. კერძოდ, გამოძიებამ უნდა დაადგინოს ქმედების ეს საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების მოტივი და მიზანი. მაგრამ როგორ უნდა დაადგინოს გამოძიებამ ეს მოტივი და მიზანი, როცა დანაშაულის ცნების გაერმანული მოდელი ქმედების შემადგენლობიდან იწყება, ხოლო მოტივი და მიზანი, როგორც ქმედების შემადგენლობის განმახრციელებელი პირის ქცევის ნიშნები, წინ უსწრებენ ქმედების ამ შემადგენლობის განხორციელებას

და, მაშასადამე, დანაშაულის გენეზისის ელემენტებს წარმოადგენენ? აქ, როგორც ჩანს, იკვეთება დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის განვითარების ისტორია, როცა დანაშაულის ცნების კლასიკური სისტემა ობიექტივიზმის წინააღმდეგობაში გაიხლართა, რადგან ამ სისტემაში ქმედების ყველა სუბიექტური ელემენტი ბრალის სფეროში იქნა გადატანილი, ხოლო ბრალი ქმედების შემადგენლობიდან იქნა გადატანილი. აქედან გამომდინარე, ქმედების შემადგენლობა წმინდა ობიექტური ნიშნების ერთობლიობა აღმოჩნდა. ნიშანდობლივია, რომ ქმედების შემადგენლობის სუბიექტური ელემენტების აღმოჩენა დანაშაულის ცნების ნეოკლასიკურ სისტემას მიენერება (ამის შესახებ უფრო დანერჩილებით იხ. ოთარ გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თაანამონანილეთა დასჯადიბის საფუძველი, თბილისი, 1989; აგრეთვე: მერაბ ტურავა, დანაშაულის მოძღვრება, თბილისი, 2011).

აქედან გამომდინარე, სადღეისოდ აშკარაა, რომ გამოძიებამ უნდა დაადგინოს არა მხოლოდ ქმედების შემადგენლობა, როგორც დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის პირველი ელემენტი, არამედ გარკვეული უკუდასკენის წესით გაიხედოს დანაშაულის იმ გენეზისაკენ, სადაც ბრალის, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, ჯერ გამოკვეთილად ვერ დადგინდება, მაგრამ ქმედების შემადგენლობის განხორციელების მოტივისა და მიზნის დადგენა მაინც უნდა მოხერხდეს. სხვანაირად სისხლის სამართლის საქმის გამოძიებას აზრი არა აქვს. ამ პოზიციიდან იკვეთება ბრალის ფორმების გამოვლენის შესაძლებლობაც, რადგან იგულისხმება, რომ სუბიექტს შეგნებული აქვს მისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა ან მას, უკიდურეს შემთხვევაში (დაუდევრობის დროს) შეუძლია მისი შეგნება. ცხადია, ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება ჯერ კიდევ არაა ბრალი და მისი რომელიმე ფორმა, მაგრამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებისაგან მოწყვეტით არანაირი ბრალი ან მისი გამოვლენის რომელიმე ფორმა არ არსებობს. აქ, როგორც უკვე ჩანს, იკვეთე-

ბა „ბრალდებულის“ პროცესუალური ფიგურა, მაგრამ ბრალდებულის პროცესუალურ ფიგურას ქმნის არა ქმედების შემადგენლობის ობიექტური მხარე, როგორც ასეთი, თავსთავად, არამედ ქმედების ამ ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების მოტივისა და მიზნის დადგენასთან ერთად, იმის დადგენაც, რომ ქმედების ეს საკანონმდებლო შემადგენლობა განხრახ ან გაუფრთხილებლობის ფორმითაა განხორციელებული. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, დასაზუსტებელია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლის მესამე ნაწილში აღნიშნული ბრალდების გარემოებანი. კერძოდ, ამ მუხლის „ბ“ პუნქტში აღნიშნულია „ბრალდების ფორმულირება- ინკრიმინირებული ქმედების აღწერა, მისი ჩადენის ადგილის, დროის, ხერხის, საშუალების, იარაღის, აგრეთვე ამ ქმედებით გამოწვეულ შედეგზე მითითებით. ეს დებულება, როგორც ჩანს, ქმედების მხოლოდ ობიექტურ შემადგენლობას გამოხატავს, ხოლო, აქ ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობაზე მინიშნებულიც არაა, რის გამოც თვით ტერმინი „ბრალდების ფორმულირება“ ალოგიკურია, რადგან „ბრალდება“ ბრალთან ან მის ფორმებთან მიმართების გარეშე შეუძლებელია. რამდენადაც დანაშაულის ჩადენაში ბრალდების ეტაპზე ბრალი ჯერ კიდევ დადგენილი ვერ იქნება, მით უფრო, რომ ბრალს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში ადგენს მხოლოდ მოსამართლე (სასამართლო) და არა გამოძიება, ამდენად, ბრალდების ფორმულირების სტრუქტურაში ბრალის ფორმებზე მითითება აუცილებელია. კერძოდ, ქმედების ობიექტური შემადგენლობის აღწერის შემდეგ მითითებული უნდა იქნეს ქმედების ისეთ სუბიექტურ შემადგენლობაზე, როგორიცაა: მოტივი და მიზანი, აგრეთვე ქმედების ამ ობიექტური შემადგენლობის განხრახ ან გაუფრთხილებლობით განხორციელების შესახებ. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამოდის, რომ „ბრალდების ფორმულირება“ არც ბრალთან ან მის ფორმებთან არავითარ კავშირში არაა და მაშინ ტერმინი „ბრალდება“ უსაფუძვლოა, ქმედების მხოლოდ ობიექტურ შემადგენლობაზეა დაფუძნებული. აქედან გამომდინარე,

ამ ვითარებაში არც „ბრალდებული“ არსებობს, როგორც პროცესუალური ფიგურა.

ამრიგად, დანაშაულის გენეზისგან მოწყვეტით დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელის წარმოჩენა უკიდურესი დოგმატიკაა, როცა არსებითად გაუგებარია თვით ქმედების შემადგენლობის განხორციელების სუბიექტური შემადგენლობა. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ დანაშაულის გენეზისი, როცა ბრალი პირველია, ხოლო, ქმედების შემადგენლობა – მესამე, სახეზეა დანაშაულის სამი ელემენტის განსხვავებული კომბინაცია და, მაშასადამე, დანაშაულის ორი განსხვავებული ცნება. დანაშაულის ტრადიციული გერმანული მოდელი აკმაყოფილებს გამოძიების წინაშე მდგარ ამოცანებს, როცა ქმედების მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტს ბრალი სავარაუდოა. რამდენადაც სასამართლო გამამტყუნებელ განაჩენს ვარაუდებზე ვერ დაამყარებს, იგი დანაშაულის გენეზისურ მოდელს მიმართავს. ამ პოზიციიდან იკვეთება ე. წ. რედუქციული მეთოდი, რომელიც შედეგიდან საფუძველზე დასკვნის ხერხია. ირკვევა, რომ შედეგიდან დასკვნაზე, როგორც საფუძველზე გადასვლის აუცილებლობა არის რედუქციის აუცილებლობა. შედეგი არის სწორედ საფუძვლის შედეგი. შედეგისთვის აუცილებელია საფუძველი, შედეგის ცნება აუცილებლობით გულისხმობს საფუძველს. შედეგისთვის საფუძვლის აუცილებლობა არის სწორედ ის აუცილებლობა, რომელიც რედუქციაში უნდა განხორციელდეს (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. სავლე წერეთელი, დიალექტიური ლოგიკა, თბილისი, 1965, გვ. 646).

ჩემი აზრით, სასამართლო რედუქციის ანუ უკუდასკვნის წესით, კატეგორულად, ადგენს ქმედების მართლწინააღმდეგობას და სუბიექტის ბრალს, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ წარსულში, დანაშაულის გენეზისური მოდელის საწყის ეტაპზე. კერძოდ, სასამართლო ადგენს, რომ სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებული იყო და მას ხელს არაფერი უშლიდა ემოქმედა მართლზომიერად, მაგრამ მან მაინც დაარღვია მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება და, მაშასადამე, იმოქმედა

მართლსაწინააღმდეგოდ. ამკარაა, რომ აქ ქმედების უკვე განხორციელებული შემადგენლობიდან, როგორც შედეგიდან, ხდება უკუდასკვნა ანუ რედუქცია საფუძველზე, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი ვალდებული იყო, ემოქმედა მართლზომიერად. მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება არის საფუძველი, ხოლო, შედეგი არის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, ე. ი. მართლსაწინააღმდეგოდ განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა.

თუ სისხლის სამართლის საქმის გამოძიების ეტაპზე საკმარისია სავარაუდო დასკვნა იმის შესახებ, რომ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელებისას მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოება არ არსებობდა, ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციის დროს, ქმედების მართლწინააღმდეგობის შესახებ ეს სავარაუდო დასკვნა, როგორც ჩანს, საკმარისი არაა. უფრო მეტიც, სასამართლოს (მოსამართლის) დასკვნა ქმედების მართლწინააღმდეგობის შესახებ უნდა იყოს კატეგორიული. ეს კატეგორიული დასკვნა იმის შესახებ, რომ ქმედების უკვე განხორციელებული შემადგენლობა მართლსაწინააღმდეგოა, მიიღწევა რედუქციული დასკვნის წესით, როცა სასამართლო, უკვე განხორციელებული ქმედების შემადგენლობიდან, როგორც შედეგიდან, უკუდასკვნის წესით გადადის საფუძველზე, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებაზე, რომლის დარღვევის შედეგს სწორედ ქმედების ეს უკვე განხორციელებული შემადგენლობა წარმოადგენს. მეორე მხრივ, სასამართლო ბრალის ფორმებიდან აკეთებს უკუდასკვნას ბრალზე, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტმა ემოქმედა უპასუხისმგებლოდ, ნაცვლად იმისა, რომ ემოქმედა პასუხისმგებლურად და, მაშასადამე, მართლზომიერად.

მთავარი მაინც ისაა, რომ, ჯერ ერთი, ბრალი წინ უსწრებს მის ფორმებს. მეორეც, ბრალის ფორმები წინ უსწრებენ ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელებას. ვიმეორებთ: განზრახვა და გაუფრთხილებლობა წინ უსწრებენ ქმედების შემადგენლობის განხორციელებას, რაც ერთხელ კიდევ ადასტურებს იმ დებულებას, რომ ბრალი, როგორც მართლზომიერი

ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია. აქედან, თავის მხრივ, გამოდინარეობს, რომ ბრალის ფორმებიდან უკუდასკვნის ანუ რედუქციის წესით, სასამართლოს ბრალის ფორმები დაჰყავს ბრალზე, რაც შინაარსზე ფორმის დაყვანაა. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ ბრალი და მისი ფორმები ერთიანია, რაც სასამართლის აძლევს შესაძლებლობას, ბრალის ფორმების შესაბამისად, სწორად დაადიგნოს ბრალის ხასიათი და ხარისხი. ამ გარემოებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობისა და ერთიანი უმართლობის გამხორციელებაში თითოეული თანამონაწილის როლისა და მონაწილეობის ხარისხის შესაბამისად.

ამრიგად, სახელმწიფო ხელისუფლებათა განაწილების ცნობილი პრინციპის შესაბამისად (საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებად) ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის სამი სახე არსებობს. პირველი ამ მხრივ არის ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაცია, რომელიც სისხლის სამართლის მოქმედ კანონმდებლობაშია გამოხატული. როგორც უკვე იყო ნათქვამი, კანონმდებელი ამა თუ იმ ქმედების დანაშაულად და სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადად გამოცხადებით ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციას გამოხატავს. მეორეა ქმედების დანაშაულად საგამოძიებო კვალიფიკაცია, რომელიც ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტს ბრალის შესახებ სავარაუდო დასკვნებს აკეთებს და ამიტომ არასრულია, არაა საბოლოო; მესამე არის ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაცია, რომელიც, ერთი მხრივ, ამოდის ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციიდან, ხოლო, მეორე მხრივ, ეყრდნობა ქმედების დანაშაულად საგამოძიებო კვალიფიკაციის შედეგებს, რაც მას საშუალებას აძლევს სინთეზურად გააერთიანოს ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო და საგამოძიებო კვალიფიკაციის შედეგები; კატეგორიულად, რედუქციის, ანუ, უკუ-

დასკვნის წესით, დაადგინოს ქმედების მართლსაწინააღმდეგობა და ბრალდებულის ბრალი, რის გამოც ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაცია საბოლოოა და სრულია. კერძოდ, სასამართლო ადგენს: 1. ბრალდებულს ეკისრებოდა მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება, რომლის შესრულებაში მას ხელს არაფერი უშლიდა, მაგრამ მან ეს ვალდებულება მაინც დაარღვია და, მაშასადამე, მისი ეს ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა; 2. ბრალდებულს შეეძლო მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი პასუხისმგებოლური დამოკიდებულება ჰქონოდა, მაგრამ მან, პირიქით, ამ ვალდებულებისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება გამოიჩინა და, მაშასადამე, ბრალდებული სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის მართლსაწინააღმდეგო განხორციელებაში ბრალეულად უნდა იქნეს ცნობილი.

ჩემი აზრით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველ ნაწილში უნდა ჩამოყალიბდეს დანაშაულის ცნების როგორც გენეზისური მოდელი, ისე გერმანული მოდელი. ცხადია, თავდაპირველად უნდა ჩამოყალიბდეს დანაშაულის გენეზუსური მოდელი, საიდანაც იწყება დანაშაულის ჩადენა, ხოლო, შემდეგ უნდა ჩამოყალიბდეს დანაშაულის ელემენტები მათი დადგენის ლოგიკური თანმიმდევრობის მიხედვით. კერძოდ, „დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების ბრალეული და მართლსაწინააღმდეგო განხორციელება, რომელიც ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციის ობიექტია“. დანაშაულის ელემენტების დადგენის ლოგიკური თანმიმდევრობის მიხედვით კი „დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება.“

დანაშაულის ცნების ფორმალური განსაზღვრების პრობლემა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, მცირემნიშვნელოვანი ქმედება არ შეიძლება დანაშაულად ჩაითვალოს. ეს დებულება დანაშაულის ფორმალური გაგების წინააღმდეგაა მიმართული, რადგან მცირე მნიშვნელოვანი ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია უხეშად არღვევს ადამიანის უფლებებს, კანონიერების რეჟიმს და უკანონო მსჯავრდების საფუძველია. აქედან გამომდინარე, ამკარაა, რომ ტერმინი „მცირე მნიშვნელოვანი ქმედება“ ამ ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას უნდა გამოხატავდეს, რადგან დანაშაულისთვის ნიშანდობლივი ზიანი ან ამგვარი ზიანის მიყენების საფრთხე უკვე იმაზე მიუთითებს, რომ ქმედება „მართლწინააღმდეგობის“ ფორმალური გაგების ფარგლებში არ ეტევა და ამიტომ ლოგიკურადაც და აქსიოლოგიკურადაც დგას ამ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების პრობლემა. მართლაც, ცნობილია, რომ მართლწინააღმდეგობას, როგორც ქმედების უარყოფით სამართლებრივ შეფასებას, მისი ფორმალური გაგების ვითარებაში, არანაირი ხარისხობრივი გრადაცია არა აქვს. ამ პოზიციიდან ცხადია, რომ, მაგალითად, მკვლელობა და ჯანმრთელობის დაზიანება ერთნაირად მართლწინააღმდეგოა, რის გამოც ამ ორი სახის ქმედებებს შორის სხვაობის დადგენას სხვა კრიტერიუმი სჭირდება, ვიდრე მართლწინააღმდეგობა მისი ფორმალური გაგებით. ამიტომაც, რომ გერმანულ დოგმატიკაში მატერიალურ მართლწინააღმდეგობაზეა საუბარი, მისი ფორმალური გაგების წინააღმდეგ, როცა სისხლის-სამართლებრივი უმართლობა გაგებულია ქმედების შემადგენლობისა და ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის ერთიანობად. „მატერიალური მართლწინააღმდეგობის“ ცნება უკვე სცილდება ქმედების წმინდა სამართლებრივ შეფასებას და დანაშაულის ცნების მატერიალური განსაზღვრების პრობლემაში გადადის. დანაშაულის ცნების მატერიალური განსაზღვრების პრობ-

ლემატიკაში „ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნებას ყოფილ საბჭოთა კავშირში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. სამწუხაროდ, აღნიშნული ცნება ე.წ. ბურჟუაზილი სისხლის სამართლის წინააღმდეგ ბრძოლის იდეოლოგიურ იარაღად იქნა გამოყენებული იმ დებულების დასამტკიცებლად, რომ ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში დანაშაულის წმინდა ფორმალური განსაზღვრების გზით მიჩქმალურია ის კლასობრივი წინააღმდეგობა, რომელიც კაპიტალის სახელმწიფოებში ბატონობს. ამ მიმართებით საბჭოთა კრიმინალისტიკმა ამ ქვეყნებში დანაშაულის ცნების ფორმალურ განსაზღვრებაზე „იდეოლოგიური გამარჯვება“ იმით მოიპოვეს, რომ, ჯერ ერთი, აღიარებული იქნა დანაშაულის კლასობრივი ბუნება. მეორეც, დანაშაულის მატერიალური განსაზღვრების მთავარ კრიტერიუმად ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება იქნა მიჩნეული.

იმის მიუხედავად, რომ დანაშაულის ცნება ნებისმიერი სახელმწიფოს ზნეობრივი, პოლიტიკური თუ სხვა ტრადიციული შეფასებებისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია, ამ მხრივ კლასობრივი პრინციპის ტრადიციული (საბჭოური) გაზვიადება იდეოლოგიური ბლეფია, ხოლო, ამ პოზიციიდან ის ბლეფიც გამჟღავნდა, რომ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება ყოფილ საბჭოთა კავშირში თითქოს ამ ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას გამოხატავდა. სინამდვილეში საბჭოთა სახელმწიფო „საბჭოთა საზოგადოებას“ ამ მხრივ არაფერს ეკითხებოდა და საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობას სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა და პოლიტიკური ელიტა განსაზღვრავდა (იმის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. Н. Ф. Кузнецова, Социальная обусловленность уголовного закона, „Правовые исследования“, Тбилиси, 1977, стр. 44-47).

ცხადია, აქ დასმული პრობლემა თავისი არსით ფილოსოფიურია, რადგან საქმე შეეხება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში საზოგადოებისა და სახელმწიფოს თანაფარდობას. ამ პოზიციიდან ლოგიკურიცაა დასკვნა, რომ, თუ ქმედების სახელმწიფოებრივი შეფასება ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობით

გამოიხატება, მაშინ ამავე ქმედების საზოგადოებრივი შეფასება მისი საზოგადოებრივი შეფასების გამოხატულება უნდა იყოს. მართლაც, დემოკრატიული წყობის სახელმწიფოში ქმედების დანაშაულად სახელმწიფოებრივ კვალიფიკაციას საფუძვლად უდევს ქმედების საზოგადოებრივი შეფასება, რომელიც, სახელმწიფოს პოლიტიკური მოტივაციის გათვალისწინებით, ხდება სახელმწიფოს მხრივ შეფასების ობიექტიც (ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, თბილისი, 1998, გვ. 118-127).

ამრიგად, ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებას აზრი აქვს იმდენად, რამდენადაც საქმე ამ ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას შეეხება. სახელმწიფო, ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციისას ამ ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას უნდა ითვალისწინებდეს. აქედან გამომდინარე, მე ვიზიარებ პროფ. თინათინ წერეთლის პოზიციას, როცა იგი დანაშაულის ცნების მატერიალური განსაზღვრების პრობლემას ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებას უკავშირებდა (იხ. თინათინ წერეთელი, სისხლის სამართლის პრობლემები, თბილისი, 2007, გვ. 50-54).

სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ქმედების მართლწინააღმდეგობა გაგებულია წმინდა ფორმალური ნიშნით, ხოლო, ქმედების საზოგადოებრივი შეფასება ანუ „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნება კიდექსში ასახული არაა. ეს იქიდან ჩანს, რომ ბრალის ფორმების განსაზღვრებისას კანონმდებელი ყურადღებას ამახვილებს ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებაზე და არაფერს ამბობს ამ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებაზე, თითქოს ამ საკითხს ბრალისა და მისი ხარისხის დასადგენად არანაირი მნიშვნელობა არა აქვს. მე კი, პირიქით ვფიქრობ. მართლაც, თუ ქმედების მართლწინააღმდეგობა, მისი წმინდა ფორმალური განსაზღვრების ვითარებაში, ხარისხობრივ რადაციას მოკლებულია, მაშინ გამოდის, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობის ფორმალური კრიტერიუმები ბრალის ფორმებისა და ბრალის ხარისხის

დასადგენად არ გამოდგება. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 და 10-ე მუხლებში, ბრალის ფორმების განსაზღვრებისას, ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების კრიტერიუმიც უნდა იყოს გამოხატული.

ბრალის ფორმების საკანონმდებლო განსაზღვრების პრობლემა

თუ ბრალი, როგორც სუბიექტის უპასუხისმგებლობის სინონიმი, ბრალის ფორმებში- განზრახვასა და გაუფრთხილებლობაში- ვლინდება, მაშინ აშკარაა, რომ განზრახვა უნდა ნიშნავდეს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებულ, თავხედურ, უარყოფას (პირდაპირი განზრახვა) ან მიჩქმალვას, რომელიც მის მიერ შეგნებულად დაშვებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობისადმი მისივე გულგრილ დამოკიდებულებას გამოხატავს (ევენტუალური განზრახვა).

შესაბამისად, გაუფრთხილებლობა, როგორც ბრალის ფორმა, უნდა ნიშნავდეს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის უგულებელყოფას, როცა იგი სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას ეკიდება ქარაფშუტულად ან დაუდევრად, რის გამოც მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობას ან შესაძლებლობას არ ითვალისწინებს.

ვფიქრობ, ბრალის ფორმების სტრუქტურა შეიძლება წარმოვადგინოთ გარკვეულ სისტემად, ხოლო, სისტემური კვლევის მეთოდოლოგია საშუალებას მოგვცემს, უფრო კონკრეტულად წარმოვადგინოთ განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის გამოვლენის თავისებურებანი. კერძოდ, პირდაპირი განზრახვა ამ მხრივ სისტემის საწყისი ელემენტია, ხოლო, დაუდევრობა, პირიქით, ამ სისტემის დასასრულია. კერძოდ, პირდაპირი განზრახვის დროს სუბიექტი აცნობიერებს ქმედების მართლ-

წინააღმდეგობას, ითვალისწინებს მის მართლსაწინააღმდეგო შედეგებს, ხოლო, დაუდევრობის დროს, პირიქით, ამათ არც აცნობიერებს და არც ითვალისწინებს; პირადაპირი განზრახვის დროს სუბიექტი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის გარდუვალობას, თვითიმედოვნებისას, პირიქით, სწორედ ამას არ ითვალისწინებს; ევენტუალური განზრახვის დროს სუბიექტი შეგნებულად უშვებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაშინ, როცა თვითიმედოვნების დროს, პირიქით, ამ შედეგის დადგომას გამორიცხავს, ესე იგი, უპასუხისმგებლოდ, ქარაფშუტულად, არწმუნებს თავის თავს, რომ ეს შედეგი მოცემულ კონკრეტულ გარემოებებში არ დადგება. აქედან გამომდინარე, რაკი იგი ამ შედეგს არ უშვებს, მას ვერც გულგრილად ვერ მოეკიდება. სამაგიეროდ, ევენტუალური განზრახვის დროს შეგნებულად დაშვებული შედეგისადმი სუბიექტის გულრილი დამოკიდებულება დავას არ უნდა იწვევდეს. ეს გულგრილობა, გარკვეული სპეციფიკით, შეიძლება გამოვლინდეს დაუდევრობის დროსაც. (მაგალითად, სამსახურებრივი გულგრილობა - საქ. სსკ-ის 342-ე მუხლი), ოღონდ, ცხადია, ბრალის უფრო დაბალი ხარისხით, ვიდრე ეს თვითიმედოვნებისას ვლინდება.

ფეიქრობ, გულგრილობა, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო შედეგისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებას გამოხატავს, ბრალის ხარისხის მიხედვით განსხვავებულია. ამ მხრივ ევენტუალური განზრახვისა და დაუდევრობის ხარისხობრივი გრადაცია დავას არ იწვევს. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ გულგრილობის გარკვეულ ხარისხს არც პირადაპირი განზრახვა მოკლებული. კერძოდ, პირადაპირი განზრახვის დროს, თუ სუბიექტი მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის სურვილით მოქმედებს, მაშინ ამ მიმართებით გულგრილობისთვის ადგილი არ რჩება. მაგრამ შესაძლებელია პირადაპირი განზრახვა იმ შემთხვევაშიც, როცა სუბიექტს არ სურს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომა, თუმცა იგი ამ შედეგის დადგომის გარდუვალობას ითვალისწინებს. შეიძლება ითქვას, რომ მართლსაწინააღმდეგო

შედეგის გარდუვალად დადგომისადმი სუბიექტის გულრილობა აქაც ჩანს, რაკი სუბიექტი რაღაც მოტივით ურიგდება მას, თუმცა ეს პირდაპირი განზრახვის მხოლოდ სპეციფიკური ნიშანი კი არაა, არამედ ადამიანის ცნობიერების ინტელექტუალური, ემოციონალური და ნებელობითი ასპექტების ერთიანობის გამოხატულებას წარმოადგენს.

სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ბრალის ფორმების განსაზღვრება „დანაშაულის“ ცნებითაა გადაფარული, რის გამოც კოდექსის მე-9 მუხლოი დასათაურებულია, როგორც „განზრახი დანაშაული,“ ხოლო, მე-10 მუხლში გაუფრთხილებლობა დასათაურებელია, როგორც „გაუფრთხილებლობითი დანაშაული.“

ბრალი და მისი გამოვლენის ფორმები დანაშაულის ცნების აუცილებელი ელემენტია, მაგრამ, ვფიქრობ, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის, როგორც ბრალის ფორმების, საკანონმდებლო განსაზღვრებაში აქცენტი მაინც ამ ფორმებზე უნდა იქნეს გაკეთებული და ისინი „დანაშაულის“ ცნებით არ უნდა გადაიფაროს. ბრალის ფორმების დანაშაულის ცნების გადაფარვა სხვა არაფერია, თუ არა „ფინალისტების“ თავშესაფარი. მართლაც, რომ არა ტერმინი „დანაშაულის“ მოშველიება, განზრახვის და გაუფრთხილებლობის, როგორც ვითომდა წმინდა ფსიქოლოგიურ ფენომენების, კოდექსში გადმოტანას აზრი არ ექნებოდა (ისევე, როგორც უაზროა, განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის წმინდა ფსიქოლოგიური ფორმების საფუძველზე დანაშაულის ცნების აგების მცდელობა). მაგრამ როცა ვამტკიცებთ, რომ განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ბრალის გამოვლენის სპეციფიკური ფორმებია, მაშინ აქცენტი სწორედ ამ ფორმებზე უნდა გადავიტანოთ. მით უფრო, რომ „დანაშაული“ პროცესუალურად თავიდანვე კი არაა მოცემული, არამედ დადგენას მოითხოვს, ხოლო, დანაშაული ჩადენილად მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება, როცა სასამართლო ბრალის ფორმებს უკუდასკვნის ანუ რედუქციის წესით ბრალზე დაიყვანს (დანაშაულის გენეზისური მოდელი, რომელშიც ბრალი დანაშაულის ცნების პირ-

ველი ელემენტია) და, მაშასადამე, გააკეთებს კატეგორიულ დასკვნას, რომ ბრალდებული ცნობილ იქნეს ბრალეულად სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლ-საწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში

აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლი, ნაცვლად „განზრახვი დანაშაული,“ უნდა დასათაურდეს, როგორც „განზრახვა,“ ხოლო მე-10 მუხლი - როგორც „გაუფრთხილებლობა.“

მე-9 მუხლი: განზრახვა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის პირველი ნაწილი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „ქმედება ჩადენილია პირდაპირი განზრახვით, როცა სუბიექტი შეგნებულად, ზოგჯერ თავხედურადაც, უარყოფს მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ პასუხისმგებლობას, ან ევენტუალური განზრახვით, როცა იგი, მის მიერ შეგნებულად დაშვებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგისადმი გულგრილი დამოკიდებულებით ჩქმალავს ამ პასუხისმგებლობას.“

გასაგები უნდა იყოს, რომ ამ განსაზღვრებაში განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, თვისებრივად განსხვავდება განზრახვის წმინდა ფსიქოლოგიური გაგებისგან, რომელსაც პასუხისმგებლობასთან არანაირი მიმართება არა აქვს არც პოზიტიური და არც ნეგატიური ასპექტით. მით უფრო, რომ მე-9 მუხლში გამოხატულია მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისა და შედეგისადმი სუბიექტის ინტელექტუალური და ნებელობითი დამოკიდებულება, ხოლო, ეს სხვა არაფერია, თუ არა ღირებულებითი ცნობიერების ფორმა და არა წმინდა ფსიქოლოგიური ვითარება.

საქ. სსკ-ის მე-9 მუხლის მეორე და მესამე ნაწილებში უნდა ჩაემატოს ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლ-საწინააღმდეგობის შეგნებისა და ამგვარი შედეგების გათვალისწინების შესახებ. ქცევის მოტივებისა და მიზნების გათვალ-

ისწინებით. გარდა ამისა, ამ მუხლის მეორე ნაწილში პირდაპირი განზრახვის ერთი არსებითი დებულება, რომლის თანახმად, პირდაპირი განზრახვის დროს სუბიექტი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობას, ეკუთვნის პროფ. ბეჟან ხარაზიშვილს (ხორნაბუჯელს), რომელმაც დაასაბუთა, რომ ის, რაც შეგნებულია, ყოველთვის როდია სასურველი, როგორც ეს პირდაპირი განზრახვის საბჭოურ მოდელში გახლდათ მიღებული. მისი აზრით, პირდაპირი განზრახვა არის საკუთარი მოტივისა და მიზნის მქონე ფსიქოლოგიური ქცევის განხორციელების სანყისი, ანტისაზოგადოებრივი შედეგის კატეგორიული გათვალისწინება, იმის მიუხედავად, სურს თუ არა სუბიექტს ეს შედეგი. პასუხი კითხვაზე, სურს თუ არა ეს შედეგი სუბიექტს, ავტორის დასკვნით, პასუხი მისი ქცევის მიტივისა და მიზნის მიხედვით უნდა გაეცეს (Б. В. Хорнабюуджели, Психологическая сторона вины, Тбилиси, 1981, стр. 33).

მართლაც, არაა გამორიცხული, როცა სუბიექტს შეგნებული აქვს მისი ქმედების ხასიათი, მაგრამ არ სურს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომა, თუმცა კი იგი ითვალისწინებს, რომ ეს შედეგი მოცემულ შემთხვევაში გარდუვალია. მაგალითად, სუბიექტმა ცეცხლი წაუკიდა კ-ს სახლს, მოგვიანებით კი გაახსენდა, რომ ამ სახლში იწვა კ-ის მოხუცი, ავადმყოფი დედა, რომელიც ხანძრიდან ვერ გაამოაღწევდა, ხოლო, ამ ქალის სიკვდილი მას არ სურდა, მაგრამ სუბიექტი კ-ის მიმართ იმდენად იყო გაბოროტებული, რომ ურიგდებოდა, ანუ ამართლებდა ამ მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალად დადგომას. ცხადია, სუბიექტი აქ მოქმედებს პირდაპირი განზრახვით, იმის მიუხედავად, რომ მას მოცემულ შემთხვევაში მოხუცი ქალის სიკვდილი არ სურს, ამ შედეგს იგი ითვალისწინებს როგორც სახლისთვის ცეცხლის წაკიდების გარდუვალ შედეგს.

მუხლი 10. გაუფრთხილებლობა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-10 მუხლის პირველი ნაწილი შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს: „ქმედება ჩადენილია თვითიმედოვნებით, როცა სუბიექტი ქარაფშუტულად ეკიდება მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ პასუხისმგებლობას ან დაუდევრობით, როცა სუბიექტი უგულებელყოფს ამ პასუხისმგებლობას.“

ხსენებული მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, „ქმედება თვითიმედოვნებითაა ჩადენილი, თუ პირს გაცნობიერებული ჰქონდა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა, რომ ამ შედეგს თავიდან აიცილებდა.“

ეფიქრობ, თვითიმედოვნების ეს საკანონმდებლო ფორმულა დასაზუსტებელია. კერძოდ, თვითიმედოვნება გაუფრთხილებლობის სახეა და, მასასადამე, დაუდევრობის ანალოგიურად დგება საკითხი მართლსაწინააღმდეგო შედეგის გაუთვალისწინებლობის შესახებ. მართლაც, ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ პირდაპირი განზრახვის დროს სუბიექტი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობასაც კი, მაშინ, როცა თვითიმედოვნების დროს სუბიექტი შედეგის გარდუვალობას არ ითვალისწინებს (ის ამ შედეგის მხოლოდ შესაძლებლობას ჩითვალისწინებს).

აქედან გამომდინარე, დებულებას, რომ სუბიექტი „ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას,“ უნდა ჩაემატოს: „მაგრამ უპასუხისმგებლოდ იმედოვნებდა, რომ ამ შედეგს თავიდან აიცილებდა, ესე იგი, წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნებისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების გამო არ ითვალისწინებდა ამ შედეგის დადგომის გარდუვალობას.“

ამრიგად, თვითიმედოვნების დროს სუბიექტი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას,

მაგრამ თავის თავს უპასუხისმგებლოდ, ქარაფშუტულად, არნ-მუნებს, რომ მართლსაწინააღმდეგო შედეგი მოცემულ შემთხ-ვევაში არ დადგება, მაშინ, როცა, პირიქით, ეს შედეგი შემთხ-ვევითი კი არაა (შემთხვევითი რომ იყოს, მას სუბიექტი ვერ გაითვალისწინებდა!), არამედ გარდუვალია, ხოლო, იმის გამო, რომ სუბიექტი წინდახედულობის ნორმის მოხოვნას ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ის ამ შედეგის გარდუვალად დადგომას არ ითვალისწინებს და ამიტომაც არის თვითიმედოვნება გაუფრთხ-ილებლობის სახე. მაშასადამე, სუბიექტის ბრალია, რომ ის მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობას არ ითვალისწინებს.

დაუდევრობის საკანონმდებლო ფორმულის თანახმად, „ქმე-დება დაუდევრობითაა ჩადენილი, თუ პირს გაცნობიერებული არ ჰქონდა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება, არ ით-ვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შეს-აძლებლობას, თუმცა ამის გათვალისწინება მას ევალებოდა და შეეძლო კიდევ.“

სამწუხაროდ, დაუდევრობის ამ ფორმულიდან არ ჩანს, თუ რა-ტომ არ ითვალისწინებს სუბიექტი მართლსაწინააღმდეგო შედე-გის დადგომის შესაძლებლობას? ვფიქრობ, უფრო მართებული იქნებოდა, თუ დაუდევრობას შემდეგნაირად ჩამოვაცალიბებთ: „ქმედება დაუდევრობითაა ჩადენილი, თუ პირი წინდახე-დულობის ნორმის მოთხოვნისადმი იმდენად უპასუხისმგე-ბლო იყო, რომ არ აცნობიერებდა თავისი ქმედების საზოგა-დოებრივ საშიშროებასა და მართლწინააღმდეგობას და არ ითვალისწინებდა ამ ქმედების საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლო-ბას.“

ერთიანი დანაშაულის ცნება და ფორმები

ჩემი აზრით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 და მე-14 მუხლებში ერთიანი დანაშაულის მხოლოდ ორი ფორმაა გამოხატული - დენადი და განგრძნობადი, მაშინ, როცა ერთიანი დანაშაულის სხვა ფორმებიც არსებობს. მაგალითად, ყაჩაღობა, როგორც ცნობილია, ორობიექტიანია. იგი, ერთი მხრივ, ხელყოფს საკუთრებას, ხოლო, მეორე მხრივ, საკუთრებაზე ხელყოფას პიროვნებაზე თავდასხმით ახორციელებს. ამის მიუხედავად, ყაჩაღობა მაინც ერთი, ე.წ. შენადგენი, დანაშაულია. ასეთივე ერთიანია ე. წ. ორაქტიანი დანაშაული, როცა, მაგალითად, კომერციული მოსყიდვაში (საქ. სსკ-ის 221-ე მუხლი), ერთი მხრივ, აკრძალულია ქონების გადაცემა მომსყიდველის ინტერესებში, ხოლო, მეორე მხრივ, სანარმოს შესაბამის უფლებამოსილ პირს ეკრძალება მისი მიღება. ასეთივე ორმხრივ აკრძალვას ექვემდებარება ორგანიზებული დანაშაულის ისეთი ფორმა, როგორიცაა: ქურდული სამყაროს წევრობა, კანონიერი ქურდობა (საქ. სსკ-ის 223¹ მუხლი). კერძოდ, ქურდული სამყაროს წევრობა იმას ნიშნავს, რომ პირი ორგანიზებული დანაშაულებრივი დაჯგუფების წევრია, ხოლო, ორგანიზებული დანაშაული დანაშაულის ჩადენის ფუნქციის მატარებელია, რის გამოც ორგანიზებული დანაშაულის წევრობა აკრძალულია. მეორე მხრივ, აკრძალულია ე. წ. „კანონიერი ქურდის“ ტიტულით სარგებლობა, როცა ქურდულ გარჩევებს, ანუ, „ქურდულ სასამართლოს“, როგორც წესი, თან ახლავს ძალადობა და მასთან დაკავშირებული მძიმე შედეგები. მიუხედავად ამისა, ერთიანი დანაშაულის ამ ფორმებს, ვფიქრობ, დამოუკიდებელი ნორმატიული მნიშვნელობა არა აქვთ.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის დაზუსტების საკითხისთვის

ჩვენი აზრით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლში „არაერთგზისი დანაშაული“, უმართებულოდაა დაკავშირებული ნასამართლობასთან, რადგან საკითხის ასეთი გადანყვეტა ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში არაერთგზისი დანაშაულის ცნებას. მაგალითად, საქ. სსკ-ის 177-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტში გათვალისწინებულია ქურდობა არაერთგზის, ხოლო ამ მუხლის მეორე პენიშენაში ნათქვამია: „177-ე-186-ე მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაული არაერთგზის ჩადენილად ითვლება, თუ მას წინ უსწრებდა ამ მუხლებით და 224-ე, 231-ე, 237-ე და 264-ე მუხლებით გათვალისწინებული რომელიმე დანაშაულის ჩადენა.“

როგორც ვხედავთ, საქ. სსკ-ის ზოგიერთი მუხლის ამ ჩამონათვალში საკითხი მუხლების თანმიმდევრობას ეხება და აქ „ნასამართლობა“ საერთოდ არაა ნახსენები. მაგალითად, თუ პირმა პირველად ჩაიდინა ქურდობა, ხოლო, მეორედ - ბანდიტიზმი, აქ ქურდობა არაერთგზისად ჩადენილად ითვლება. ეს ის შემთხვევაა, როცა კანონმდებელი მიმართავს ფიქციას, როცა რეალურად ერთი ქურდობა იურიდულად მეორეა, თუ ის, ვთქვათ, ბანდიტიზმის (224-ე მუხლი) ჩადენის შემდეგ იქნა ჩადენილი. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის პირველი ნაწილი ამავე მუხლის პირველი ნაწილის ადრინდელი რედაქციით უნდა გადმოიცეს („არაერთგზისი დანაშაული ნიშნავს ამ კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენას“).

პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა და დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის პრობლემა

სამწუხაროდ, იურიდიულ ლიტერატურაში, იმის გმო, რომ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, როგორც წესი, უგულებელყოფილია, დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის პრობლემა უსაზრისო აღმოჩნდა. ბრალი პერსონალურ კატეგორიად იქნა მიჩნეული, რის გამოც ბრალი და ნეგატიური პასუხისმგებლობა არსებითად ერთი და იგივე ჩანს. მაგალითად, პროფ. ო. გამყრელიძე ამტკიცებს, რომ, თუ მართლწინააღმდეგობა ობიექტურია, ბრალი პერსონალური კატეგორიაა. მისი აზრით, „როდესაც ლაპარაკია ბრალზე, ყოველთვის იგულისხმება რომელიმე კონკრეტული პირის ბრალი ამა თუ იმ ქმედების ჩადენაში. ამიტომ ვამბობთ, რომ ბრალი, პირველ ყოვლისა, პერსონალური კატეგორიაა“ (იხ. ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 2, თბილისი, 2013, გვ. 78). ამავე მოსაზრებას გამოთქვამს პროფ. მერაბ ტურავაც. მისი აზრით, ბრალი არის „მოსამართლის მიერ პირის ინდივიდუალურ-სამართლებრივი გაკიცხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისთვის“ (იხ. მერაბ ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეცხრე გამოცემა, თბილისი, 2013, გვ. 56).

ჯერ ერთი, ინდივიდუალური, პერსონალური, არის არა ბრალი, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველი, არამედ, პირიქით, ნეგატიური პასუხისმგებლობა. მით უფრო, რომ დანაშაულში თანამონაწილეთა განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის საფუძველია, ხოლო, თითოეული თანამონაწილის პასუხისმგებლობა, ერთიანი უმართლობის განხორციელებაში თითოეული თანამონაწილის წვლილისა და ბრალის ხარისხის შესაბამისად, მკაცრად პერსონალურია.

მეორეც, „სამართლებრივი გაკიცხვა“ არ არსებობს, რად-

გან სამართლებრივად ფასდება ქმედება, რომელიც შეიძლება იყოს მართლზომიერი ან მართლსაწინააღმდეგო. ამდენად, „გაკიცხვა“ ზნეობრივი აქტია, რადგან, როგორც უკვე ვიცით, პასუხისმგებლობის გრძნობის გარეშე ადამიანის პიროვნება (ცხადია, მისი ნორმალური ფსიქიკის ვითარებაში) შეუძლებელია. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება ადამიანის ღირსების საქმეა, ხოლო, ამ ვალდებულებისადმი მისი უპასუხისმგებლო, ანუ ბრალეული დამოკიდებულება, პირიქით, მის უღირსობას, მაშასადამე, გააკიცხვას გამოხატავს.

ამრიგად, გვინდა, ერთმანეთისგან გავმიჯნოთ ბრალი, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველი, და საკუთრივ ნეგატიური პასუხისმგებლობა. სამწუხაროდ, იმ კონცეფციაში, რომელშიც უარყოფილია ბრალის გამოვლენის ფორმები, ბრალი, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველი, თვით ნეგატიურ პასუხისმგებლობად სალდება. აქ, როგორც ჩანს, სხვა ლოგიკური გამოსავალი არ არსებობს. ამ მოჩვენებითობას ისიც აძლიერებს, რომ გადაწყვეტილებას, იმოქმედოს ამა თუ იმ წესით, იღებს სამართლის სუბიექტი პერსონალურად. მაგრამ ამ მოჩვენებითობას არსებითად ეწინააღმდეგება ორი ისეთი ფუნდამენტური ფაქტი, როგორიცაა: **ჯერ ერთი**, ბრალის გამოვლენის ფორმები; **მეორეც**, დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის პრობლემა. მართლაც, ბრალის ფორმების აღიარების შემთხვევაში აშკარაა, რომ აქ ლოგიკური აუცილებლობით დგება ბრალის ხარისხის ცნება და, მაშასადამე, ამის შესაბამისად ნეგატიური პასუხისმგებლობის დიფერენცირების პრობლემაც. ელემენტარული ლოგიკა მოითხოვს იმის აღიარებას, რომ პირდაპირი განზრახვა, როგორც წესი, ბრალის უფრო მაღალ ხარისხს გამოხატავს, ვიდრე ევენტუალური (არაპირდაპირი) განზრახვა; შესაბამისად, თვითიმედოვნება ბრალის, როგორც უპასუხისმგებლობის, უფრო მაღალ ხარისხს გამოხატავს, ვიდრე დაუდევრობა. მეორე მხრივ, ბრა-

ლი მართლაც პერსონალური კატეგორია რომ იყოს, მაშინ დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობა გამორიცხული იქნებოდა. ამ ლოგიკით გამოდის, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს არსებობს ერთიანი სისხლისსამართლებრივი უმართლობა (ქმედების შემადგენლობა და ამ ქმედების მართლ-წინააღმდეგობის ერთიანობა), ხოლო, გადაწყვეტილებას დანაშაულში თანამონაწილეობის შესახებ თითოეული თანამონაწილე იღებს პერსონალურად, სხვა თანამონაწილესთან რაიმე სუბიექტური კავშირის გარეშე. მაგრამ ეს ხომ შეუძლებელია და არსებითად ეწინააღმდეგება დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნებას?! მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე მუხლის თანახმად, „დანაშაულში თანამონაწილეობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას განზრახი დანაშაულის ჩადენაში.“

ამკარაა, რომ, ჯერ ერთი, დანაშაულში თანამონაწილეობა მხოლოდ განზრახვის ფორმითაა შესაძლებელი. მაშასადამე, გაუფრთხილებლობა, როგორც ბრალის ფორმა, დანაშაულში თანამონაწილეობას გამორიცხავს. მეორეც, დანაშაულში თანამონაწილეობა გამორიცხულია გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულშიც, როცა ფორმალურად ქმედება ჩადენილია ორი ან მეტი პირის მიერ, მაგრამ მხოლოდ გაუფრთხილებლობით, როდესაც სუბიექტებს შორის რაიმე სუბიექტური კავშირი არ არსებობს. ამიტომაც, რომ საქ. სსკ-ის 23-ე მუხლში „განზრახვა“ ორჯერაა მოხსენიებული. აქედან გამომდინარე, დანაშაულში თანამონაწილეთა იბიექტური კავშირი, რაც ერთიანი სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელებით გამოიხატება, დანაშაულში თანამონაწილეებს შორის სუბიექტური კავშირის გარეშე შეუძლებელია. უფრო მეტიც, ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ დანაშაულის ჩადენა იწყება სახელმწიფოსთან სუბიექტის არა ობიექტური კავშირის, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების, დარღვევით, არამედ, პირიქით, სახელმწიფოსთან მისი სუბიექტური კავშირის დარღვევით, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო, ანუ ბრალეული დამოკ-

იღებულებით. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს ორი ან მეტი პირი იღებს ერთობლივ, უპასუხისმგებელ (ბრალეულ) გადანწყვეტილებას, იმოქმედონ მართლსაწინააღმდეგოდ, ცხადია, განზრახვის ფორმით ისე, რომ ამ მიმართებით „თანამზრახველის“ ცნება სავსებით ლოგიკური ჩანს, ხოლო, „თანამზრახველი,“ ამ ასპექტით, თანაბრალეულობის გამოვლენის ფორმაა. სამწუხასროდ, იმის გამო, რომ გერმანულ დოგმატიკაში, როგორც ჩანს, ბრალი პერსონალურ კატეგორიად სალდება, დანაშაულში თანამონაწილეთა შორის სუბიექტური კავშირის პრობლემა ჩიხში ექცევა. მართლაც, გერმანიის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის 29-ე პარაგრაფის თანახმად, დანაშაულში თითოეული თანამონაწილე, საკუთარი ბრალის მიხედვით დაისჯება. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ აქ ერთი თანამონაწილის ბრალი მეორეს არ ეწილადება. გამოდის, რომ ბრალი მართლაც პერსონალური კატეგორიაა და, მაშასადამე, მისი არანაირი ხარისხი თუ ხასიათი არ არსებობს. შემთხვევითი არც ისაა, რომ გერმანულ დოგმატიკაში დანაშაულში თანამონაწილეობა ე. წ. ლიმიტირებული აქცესორობის პრინციპზეა აგებული.

ამ პრინციპის თანახმად, ქმედებაში მონაწილე პირი, სხვისი ბრალის გათვალისწინების გარეშე, საკუთარი ბრალის მიხედვით დაისჯება. აქ ლიმიტირებული აქცესორობა იმითაა გამართლებული, რომ შესაძლებელია შეცდომით შეურაცხადი პირის ნაქეზებაც, რის გამოც ბრალეული თანამონაწილეობის პრობლემა თითქოს ჩიხში ექცევა, თუმცა აქ ის გამოსავალი არსებობს, რომ ვალდაროთ შუალობითი ამსრულებლობა. არსებობს ლიმიტირებული აქცესორობის სასარგებლოდ უფრო სერიოზული არგუმენტი, რომლის თანახმად, თუ სპეციალური სუბიექტი შეურაცხადი აღმოჩნდა, აქ შუალობითი ამსრულებლობა არ გამოვა (უფრო დანვრილებით იხ. C. Roxsin, Strafrecht, Allgemeiner Teil, B. 2, Munchen, 2003, s. 138).

ეს მართალია, მაგრამ ჩემი აზრით, ლიმიტირებული აქცესორობის ასეთი ზოგადი გაბუქვაც არ ივარგებას, რადგან ამ ლოგიკით ბრალი, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის სა-

ფუძველი, თვით ნეგატიურ პასუხისმგებლობად სალდება, რის გამოც გაუგებარია, რანაირად შეიძლება დანაშაულში თანამონაწილეობა თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის გარეშე იქნეს დასაბუთებული?

პროფ. ოთარ გამყრელიძე მართებულად აღნიშნავს, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს **“რამდენიმე მოქმედია და ჩადენილია ერთი დანაშაული. თუკი ჩვენ აქცესორული თეორიის მოწინააღმდეგეთა მსგავსად, იმის მტკიცებას დავინწყებთ, რომ რამდენი დამნაშავეცაა, იმდენივე დანაშაულია ჩადენილი და მაშასადამე, თითოეული მათგანი დამოკიდებლად აგებს პასუხს, მაშინ აღარ გვექნება თანამონაწილობა”** (ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 2. თბილისი, 2013, გვ. 323). მართლაც, ე. წ. **„დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის“** თეორია არსებითად ეწინააღმდეგება დანაშაულში თანამონაწილეობის ჭეშმარიტ ბუნებას, რადგან, ამ ლოგიკით დანაშაულში თანამონაწილენი თითქოს ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად მოქმედებენ, მაშინ, როცა, პირიქით, ამსრულებლის მოქმედების გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობა შეუძლებელია. მაგრამ თუ დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობა არ არსებობს იმიტომ, რომ ბრალი პერსონალური კატეგორიაა და ერთი თანამონაწილის ბრალი მეორის ბრალს არ ეწილადება, მაშინ გამოდის, რომ დანაშაულში თანამონაწილეებს დანაშაულის ჩადენის გადანაცვეტილება ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად მიუღიათ, მაგრამ მაშინ დანაშაულში თანამონაწილეობა არ არსებობს. ამას ადასტურებს პროფ. ოთარ გამყრელიძის მტკიცება, რომ არსებობს უმართლობის ისეთი სუბიექტური ელემენტი, როგორიცაა: **მიზანი, რომელიც, თავის მხრივ, განზრახვის, როგორც ბრალის ფორმის, ელემენტია** (იქვე, გვ. 385). თუ განზრახვა ბრალის ფორმაა, რომელიც მიზანს თავის თავში მოიცავს, ხოლო, დანაშაულში თანამონაწილეობა მხოლოდ განზრახვის ვითარებაშია შესაძლებელი, მაშინ აშკარაა, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა ნიშნავს თანამონაწილეთა შორის არა მხოლოდ ობიექტურ კავშირს, არამედ სუბიექტურ კავშირსაც, განზრახ-

ვის, როგორც ბრალის ფორმის, ერთიანობის საფუძველზე უმართლობის განხორციელებაში მათ თანაბრალეულობასაც.

სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კიდექსის 25-ე მუხლის პირველ ნაწილში პირდაპირაა გადმოტანილი გერმანული დოგმატიკის ის იდეა, რომ „ამსრულებელს და თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ საკუთარი ბრალისთვის.“ ისე ჩანს, დანაშაულში თანამონაწილეებმა დანაშაულის ჩადენის გადწყვეტილება თითქოს ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად მიიღეს. ეს, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულში თანამონაწილეთა შორის სუბიექტურ კავშირს გამორიცხავს, ხოლო, ამ პოზიციიდან, თავის მხრივ, დანაშაულში თანამონაწილეობა გამორიცხულია. ამას ადასტურებს საქ. სსკ-ის 25-ე მუხლის პირველი ნაწილის მთლიანი რედაქცია: „ამსრულებელს და თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ საკუთარი ბრალისთვის ერთიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების საფუძველზე, დანაშაულის ჩადენაში თითოეულის თანამონაწილეობის ხასიათის და ხარისხის გათვალისწინებით.“

ამკარაა, რომ აქ „საკუთარი ბრალი“ ბრალის პერსონალურ ხასიათზე მიაწინებს, რითაც, ვიმეორებთ, ერთმანეთშია აღრეული ბრალი და ამის საფუძველზე პასუხისმგებლობის პერსონალური ხასიათი. მართლაც, რანაირად შეიძლება დანაშაულში თითოეული თანამონაწილე მხოლოდ საკუთარი ბრალის ფარგლებში იყოს პასუხისმგებელი სხვა თანამონაწილეებთან თანაბრალეულობის გარეშე? მით უფრო, რომ საქ. სსკ-ის 25-ე მუხლში ხაზგასმულია იმაზე, რომ ეს „საკუთარი ბრალი“ პერსონალურ პასუხისმგებლობად გარდაიქმნება იმის მიხედვით, თუ ვინ რა წვლილი შეიტანა ერთიანი უმართლობის განხორციელებაში. აქ არსებითია კანონმდებლის მითითება, რომ დანაშაულში თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის დიფერენციაციისთვის მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული „თითოეულის მონაწილის ხასიათი და ხარისხი.“ მაგრამ მაშინ ნუთუ ეს ობიექტური მომენტი არანაირ კავშირში არაა ბრალის ხასიათისა და ხარისხ-

ის ცნებასთან? ისე ჩანს, დანაშაულში თითოეული თანამონაწილის მონაწილეობის ხასიათს და ხარისხს **ბრალის ხასიათისა და ხარისხისთვის თითქოს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს!**

ცხადია, ამგვარი რამ, სსვას რომ თავი დავანებოთ, ალოგიზმია, რადგან ქმედების შემადგებლობის ობიექტური მხარისგან მოწყვეტით არც მისი სუბიექტური მხარეა შესაძლებელი. მით უფრო, რომ ბრალის ხასიათისა და ხარისხის ცნება არც დანაშაულში თანამონაწილეობის დროსაა გამორიცხული. მაგალითად, **მერაბ ტურავას** აზრით, დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს უმართლობა უნდა იყოს ერთიანი, თუმცა ზოგჯერ შესაძლებელია, შემადგენლობა იყოს განსხვავებული. მაგალითად, დედა, რომელმაც უშუალოდ მოკლა ახალშობილი მშობიარობის უმაღლეს, პასუხს აგებს როგორც სსკ-ის 112-ე მუხლით გათვალისწინებული შემადგენლობის ამსრულებელი, ხოლო და, რომელმაც დედას შვილის მოკვლის განზრახვა აღუძრა, პასუხს აგებს სსკ-ის 109-ე მუხლის მეორე ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული ქმედებისთვის ე.ი. მკვლელობა წინასწარშეცნობით არასრულწლოვანისა ან უმწეო მდგომარეობაში მყოფისა (იხ. **მერაბ ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-8 გამოცემა, 2010, გვ. 179**).`

პროფ. **მერაბ ტურავას** ეს მსჯელობა სავსებით სწორია, რადგან აქ ამკარადაა გამიჯნული **ნამქეზებლისა და ამსრულებლის** განზრახვა. თუ განზრახვა ბრალის ფორმაა, აშკარაა, რომ ამ მაგალითზე ნამქეზებელი და ამსრულებელი თანაბრალეულები არიან, ოღონდ აქ მათი ბრალი განსხვავებულია არა მხოლოდ რაოდენობრივად, ანუ ხარისხობრივად, არამედ თვისებრივადაც, ესე იგი ამ შემთხვევაში ნამქეზებლის ბრალი ამსრულებელის ბრალს თვისებრივადაც აღემატება. მაშასადამე, ამ მაგალითზე ბრალი კი არაა პერსონალური, არამედ ამ ბრალის საფუძველზე ნამქეზებლისა და ამსრულებლის პასუხისმგებლობა.

სამწუხაროდ, ამ მხრივ გაუგებრობა კიდევ უფრო „დამაჯერებლად“ ვრცელდება. მაგალითად, ლავრენტ მალლაკელიძის მტკიცებით, „ის, რომ სისხლისსამართლებრივი ბრალი ინდიდ-

უალურია და თითოეული პიროვნებისათვის, თითოეული დანაშაულისათვის ცალ-ცალკე მონმდება, თანამედროვე იურიდიულ ლიტერატრაში უკვე დავის საგანს აღარ წარმოადგენს“ (იხ. ლავრენტი მალლაკელიძე, განხრახვა და მართლწინააღმდეგობის შეგნება ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით, თბილისი, 2013, გვ. 86).

ჩემი აზრით, ის, რომ თითოეული დანაშაულის თუ პირისთვის ბრალი ცალ-ცალკე მონმდება, - ეს ბრალის პერსონალურ ბუნებაზე კი არ მეტყველებს, არამედ შერაცხვის პერსონალურობაზე, რაც ნეგატიური პასუხისმგებლობის პერსონალურობის ნიშანია. ვიმეორებ: ბრალისა და ნეგატიური პასუხისმგებლობის აღრევა დაუშვებელია. სამწუხაროდ, ბრალის ფორმების ლოგიკური უარყოფის გამოა, რომ კატეგორიულადაა უარყოფილი დანაშაულში თანამომანილეთა თანაბრალეულობის ფაქტი.

ლავრენტი მალლაკელიძის მტკიცებით, რომ არა ბრალის ინდივიდუალური თვისება, „დანაშაულში თანამონანილეები სასამართლოს ერთიანი ბრალეულობის პრინციპის მიხედვით უნდა დაესაჯა“ (იქვე, გვ. 87). ავტორი ამტკიცებს, რომ თანამონანილეები ერთიან უმართლობას (მაგალითად, მკვლელობას, გაუპატიურებას) ახორციელებენ, მაგრამ „სწორედ მათი ბრალია ერთმანეთისგან განსხვავებული და შესაბამისად, მათი უმართლობის შეგნებაც – სხვადასხვაა“ (იქვე, გვ. 87).

ჩემი აზრით, ჯერ ერთი, ვიდრე დანაშაულში თანამონანილეთა ბრალის განსხვავებულობაზე ვისაუბრებდეთ, პირველ რიგში უნდა შევთანხმდეთ იმაზე, რომ დანაშაულში ყველა თანამონანილე მოქმედებს განხრახ, ესე იგი, თანამზრახველობის ვითარებაში, ხოლო, თანამზრახველობა დანაშაულში თანამონანილეთა თანაბრალეულობის საფუძველია. მეორეც, უმართლობის შეგნება, როგორც ინტელექტუალური პროცესი, ჯერ კიდევ ბრალს არ წარმოადგენს, ვიდრე სუბიექტი არ მიიღებს უპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებას, იმოქმედოს მართლწინააღმდეგოდ. მესამეც, რაკი ფინალისტები ბრალის ფორმას არ იცნობენ, ამ მხრივ ბრალი მოკლებულია ცნების თუ კატეგორიის ლოგიკურ ფორმას

და სხვა არაფერია, თუ არა სუბიექტის რალაც აბსტრაქტული გა-
კიცხვა თუ გასაკიცხობა. რაკი „გასაკიცხობა“ შეიძლება „შერ-
ახვის“ ცნებას დაუკავშირდეს, ხოლო, „შერაცხვა“ მკაცრად
პერსონალურია, ლოგიკურად მივიღეთ „ბრალის“ და „შერაცხ-
ვის“ იგივეობა, რაც სხვანაირად ბრალისა და ნეგატიური პასუხ-
ისმგებლობის გაიგივებაა!

ამ ვითარებაში, ვიმეორებთ, დანაშაულში თანამონაწილეთა
თანაბრალეულობის დასაბუთება შეუძლებელია. სინამდვილეში
საქმის რეალური ვითარება სხვაგვარია. კერძოდ, მართლზომ-
იერი ქმედების ვალდებულებას პასუხისმგებლურად, ესე იგი, ამ
ვალდებულების აღსრულების შინაგანი მზაობით, ეკიდება არა
მხოლოდ ერთი პირი, პერსონალურად, არამედ რიგ შემთხვევა-
ში, – ორი ან მეტი პირიც, რის გამოც მათი ერთობლივი ქმედება
მართლზომიერია. პირიქითაც, არაა გამორიცხული, რომ ორი ან
მეტი პირი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკი-
დოს უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, რის გამოც მათი
ქმედების მართლწინააღმდეგობა დავას არ იწვევს. ამ ვითარებაში
დავას არც მათი თანაბრალეულობის ცნებაც უნდა იწვევდეს.

ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ა. პლოხოტნის ნაშრომი, რო-
მელიც სოციალური პასუხისმგებლობის ბუნების პრობლემას
ეძღვნება. ავტორის აზრით, ადამიანის ქმედება შეიძლება იყოს
სოციალურად პასუხმგებლური ან სოციალურად უპასუხისმგე-
ბლო. აქედან გამომდინარე, ავტორი წერდა, რომ ჯგუფური
ცნობიერება წარმოიშობა მოცემულ ჯგუფში უშუალო ჩართვის,
საერთო ინტერესებისა და მიზნების საფუძველზე. „ჯგუფური
პასუხისმგებლობა კოლექტიურ გონს ახასიათებს, კოლექ-
ტიურ ნებას, კოლექტიურ ემოციებს, კოლექტივის, ჯგუფის
წევრებმა ერთმანეთი ადექვატურად უნდა აღიქვან“ (А. Ф.
Плохотный, Проблема социальной ответственности, Харьков,
1981, стр. 139). კიდევ უფრო ნიშანდობლივია ავტორის მტკიცე-
ბა, რომ „ადამიანი შეიძლება იყოს პასუხისმგებლური, როცა
მოქმედებს კოლექტივში მიღებული წესის მიხედვით და შეი-
ძლება იყოს უპასუხისმგებლოც, მათთან თანხმობაში ყოფ-

ნით“ (იქვე, გვ. 141).

ამრიგად, აშკარაა, რომ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი ორი ან მეტი პირის შეთანხმებული, პასუხისმგებლური, დამოკიდებულება მათი პოზიტიური პასუხისმგებლობის ნიშანია, ხოლო, ეს პოზიტიური პასუხისმგებლობა, მათი ერთობლივი უპასუხისმგებლობის ანუ ერთობლივი ბრალის, საფუძველი შეიძლება აღმოჩნდეს. მეორენაირად რომ ვთქვათ, რაკი არსებობს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი ორი ან მეტი პირის შეთანხმებული, პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, მაშასადამე, არსებობს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი ორი ან მეტი პირის შეთანხმებული უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებაც, როგორც კოლექტიური ბრალის ნიშანი. სამწუხაროდ, სისხლის სამართლის თეორიაში „კოლექტიური ბრალის“ იდეა თითქოს ჩამორჩენილობის ნიშანია, რაკი ბრალი პასუხისმგებლობის პერსონალიზაციასთან არის გაიგივებული. ამის გამო „კოლექტიური ბრალი“ თითქოს „კოლექტიური პასუხისმგებლობის“ ნიშანია, რაც სრული გაუგებრობაა! მაგალითად, ცნობილია, რომ მეფის რუსეთში მსჯავრდებულის ახლობლებსაც ასახლებდნენ, მთელ სოფლებსაც კი, რასაც დღეს „კოლექტიურ პასუხისმგებლობას“ უწოდებენ, მაშინ, როდესაც, პირიქით, ეს იყო სახელმწიფოს უპასუხისმგებლობა მოქალაქეთა წინაშე! ასე, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობა ყოველთვის პერსონალურია და ის არ შეიძლება კოლექტიური იყოს.

ბრალის, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძვლის, ნეგატიურ პასუხისმგებლობის პერსონალურ ხასიათთან გაიგივება ლოგიკურად ხსნის არა მარტო „ბრალის ხარისხის“ ცნებას, არამედ „ბრალის ხასიათის“ ცნებასაც, რის გამოც დანაშაულში ერთი თანამონაწილის ბრალი მეორე თანამონაწილის ბრალთან შედარებული ვერ იქნება! ამ პოზიციიდან ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი არა მხოლოდ დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს, არამედ საზოგადოდ ექცევა გამოუვალ ჩიხში, როცა ბრალის ხასიათისა და ხარისხის ცნებას

საფუძველი არ გააჩნია, ხოლო, ბრალი, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველი, თვით ნეგატიურ პასუხისმგებლობად სალდება. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლი დაზუსტებას მოითხოვს.

ფიქრობთ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის პირველი ნაწილი შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს: „ამსრულებელს და თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ ერთიანი უმართლობის განხორციელებაში თანამზრახველობის, ესე იგი, თანაბრალეულობის, საფუძველზე, დანაშაულის ჩადენაში თითოეულის მონაწილეობის ხასიათისა და ხარისხის შესაბამისად.“

ამკარაა, რომ, ჯერ ერთი, დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს ერთიანი უმართლობა თანაბრალეულობის ვითარებაში ხორციელდება. ყველა თანამონაწილე უმართლობის განხორციელებაში (განზრახვის, როგორც ბრალის ფორმის, საფუძველზე), ბრალეულია, მაშასადამე, თანაბრალეულია. მეორეც, დანაშაულში თითოეულის მონაწილეობის ხასიათისა და ხარისხის მიხედვით იქნება გამოკვეთილი თითოეული თანამონაწილის ბრალის ხასიათი და ხარისხი, ამის შესაბამისად – თითოეულის ნეგატიური პასუხისმგებლობაც. პროფ. ოთარ გამყრელიძე მართებულად აღნიშნავს, რომ „თანამონაწილის ობიექტური მონაწილეობის ხარისხი უმართლობის განხორციელებაში მოქმედებს ბრალის ხარისხზეც. რაც მეტი ობიექტური წვლილი მიუძღვის ობიექტურ უმართლობაში, მით მეტია მისი ბრალის ხარისხიც“ (იხ. ოთარ გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 3, თბილისი, 2013, გვ. 283).

ამრიგად, არ მიმაჩნია მართებულად ბრალის ფენომენის გამოცხადება პერსონალურ კატეგორიად, რადგან ამ პოზიციიდან ბრალი ნეგატიურ პასუხისმგებლობას ემთხვევა. ამის გამო ერთმანეთში ირევა ბრალი, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველი, და თვით ნეგატიური პასუხისმგებლობა, რომელიც მართლაც პერსონალურია, რადგან ამ პოზიციიდან მხედველობაში მიიღება არა მარტო ობიექტური უმართლობა და

მისი ხარისხი, არამედ ბრალის ხარისხიც, რომელიც, თავის მხრივ, ბრალის ფორმებშიც ვლინდება. ეს იმდენად აშკარაა, რომ ამ მიმართებით დისკუსიას არ გავაგრძელებთ, რადგან ამ მხრივ „ფინალიზმის“ შინაგანი ლოგიკური წინააღმდეგობა ამ ნაშრომში არაერთგზის იქნა ნაჩვენები.

დასკვნის სახით აღვნიშნავ, რომ პერსონალური არის არა ბრალი, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზი, არამედ “შერაცხვა,” ესე იგი, ნეგატიური პასუხისმგებლობა, რომელიც უმართლობის განხორციელებაში თითოეული თანამონაწილის როლისა და წვლილის დადგენისას ბრალის ხასიათისა და ხარისხის დადგენასაც მოითხოვს. მაშასადამე, “დანაშაულში მონაწილეობის ხასიათი და ხარისხი, რომელიც ობიექტური მხრივ თითოეული მონაწილის განსხვავებული როლისა და აქტიურობის გამოხატულებაა, სუბიექტური მხრივ, ბრალის ხასიათისა და ხარისხით ვლინდება. ბრალის ხარისხი კი ბრალის, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლობის ზომას გამოხატავს. გასაგებია, რომ დანაშაულში თანამონაწილეთა ბრალის ერთიანობის გარეშე შეუძლებელია ერთ თანამონაწილეს მეტი ბრალი ჰქონდეს, ვიდრე მეორეს. თუ ბრალი მკაცრად პერსონალურია, მით უფრო- განზრახვის ფორმით გამოხატული, მაშინ ერთი თანამონაწილის ბრალი მეორის ბრალთან შედარებული ვერ იქნება და, მაშასადამე, ბრალის ხარისხის ცნებას საფუძველი ეცლება. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილია საუბარი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების ზომაზე, როდესაც დანაშაულში თანამონაწილენი თანაბრალეულობის ვითარებაში, პასუხს აგებენ არა მხოლოდ უმართლობის განხორციელებაში განსხვავებული როლისა და ინტენსივობის მიხედვით, არამედ ასევე თითოეულის ბრალის განსხვავებული ხასიათისა და ხარისხის შესაბამისად (უფრო დანერჩილებით იხ. გურამ ნაჭყებია, დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის დასაბუთების მეთოდოლოგიური საკითხები, თსუ იურიდიული ფაკულტეტი, “სამართლის ჟურნალი,” 2013, № 2, გვ. 179).

სასჯელის პრევენციული ფუნქცია და პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის პირველ ნაწილში ჩამოთვლილია სასჯელის მიზნები: სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავეს (მსჯავრდებულის - გ. ნ.) რესოციალიზაცია. ცხადია, „ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება“ – ეს უკვე კერძო პრევენციას გამოხატავს. სასჯელის ზოგადპრევენციული ფუნქცია კი კანონმდებელმა 39-ე მუხლის მეორე ნაწილში გაითვალისწინა, ხოლო, ამან, თავის მხრივ, „მსჯავრდებულის და“ სხვა პირის „გათანაბრება გამოიწვია. მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, „სასჯელის მიზანი ხორციელდება მსჯავრდებულსა და სხვა პირზე ზემოქმედებით, რათა ისინი განიმსჭვალონ მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით.“

როგორც უკვე იყო ნათქვამი ამ ნარკვევის შესავალში, კანონმდებელი ამ დებულებაში, ერთი მხრივ, ამოღის სასჯელის ზოგადპრევენციული ფუნქციიდან და ამ აზრით „მსჯავრდებულს „და“ სხვა პირს“ ერთმანეთთან ათანაბრებს, სასჯელი მათზე თითქოს ერთნაირი პრევენციით ზემოქმედებს. მეორე მხრივ, კანონმდებელი პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეიდან ამოღის და, მაშასადამე, სასჯელის ზემოქმედებას მხოლოდ მსჯავრდებულს უკავშირებს, რადგან სასჯელის მიზნის განხორციელება იმას ნიშნავს, რომ სწორედ მსჯავრდებული განიმსჭვალოს მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით. სასჯელის ეს უკანასკნელი ფუნქცია კი სასჯელის ზოგადპრევენციულ ფუნქციას არ ემთხვევა, რადგან დანაშაული მისი ჩამდენი პირის უპასუხისმგებლო აქტია, ხოლო სასჯელმა მსჯავრდებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში

უნდა აღადგინოს, რათა იგი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ამიერიდან ეკიდებოდეს პასუხისმგებლურად.

ცხადია, შესაძლო დანაშაულისთვის დასჯის მუქარამ საზოგადოების მერყევე წევრებზე შეიძლება დადებითი ზეგავლენა მოახდინოს, მათ შორის მათი პასუხისმგებლობის აღზრდასაც შეუწყოს ხელი, მაგრამ ფაქტი ისაა, რომ კანონმდებელი, იმის გამო, რომ იგი დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეას არ იცნობს, სასჯელის პრევენციული ფუნქციისა და პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეის მექანიკური დაკავშირების წინააღმდეგობაში აღმოჩნდა. ეს წინააღმდეგობა კი უნდა მოიხსნას. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი კი არ უნდა ამოვიღოთ, როგორც ამას საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული სისხლისსამართლებრივი რეფორმის საკოორდინაციო კომისია გვთავაზობს, არამედ ახლებურად შემუშავდეს. ეს იმიტომ, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მე-2 ნაწილში, როგორც უკვე ითქვა, გამოხატულია პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, რომლის გარეშე საზოგადოების არც ერთი ნორმატიული სისტემა, მით უმეტეს, სისხლის სამართალი – არ არსებობს. პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეის გარეშე დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეის დასაბუთება შეუძლებელია. მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სისხლის სამართლის სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულების გარეშე მართლზომიერი ქმედება ჩადენილი ვერ იქნება, ხოლო მართლზომიერი ქმედების გარეშე სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნა მართლწესრიგში არ გადადის! ამის გამო ჩვენ უკვე შევეცადეთ იმის დამტკიცებას, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მესამე ნაწილში გამოხატული დებულება: “ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა” – სასჯელის ზოგადპრე-

ვენციულ ფუქციას კი არ გამოხატავს, როგორც ეს ტრადიციულადაა მიჩნეული, არამედ - დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეას. ამის დასამტკიცებლად საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 ნაწილი შემდეგნაირად ჩამოვყალიბე: "ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფისგან თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა, ესე იგი, სისხლის სამართლის სუბიექტი, მათ შორის, იურიდიული პირის ფორმაშიც, ვალდებულია, მოქმედებდეს მართლზომიერად და, როგორც პიროვნება, მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, რათა იგი, თავისი მართლზომიერი ქმედებით, ქმნიდეს და იცავდეს მართლწესრიგს."

გასაგები უნდა იყოს, რომ სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტი, სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად, ხოლო, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება სისხლის სამართლის სუბიექტზე სასჯელის პრევენციულ ზემოქმედებაზე მეტია.

აქედან გამომდინარე, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება, რომელიც სისხლის სამართლის სუბიექტს სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან ეკისრება, სასჯელის პრევენციულ ზემოქმედებას მოხსნილი სახით შეიცავს და ცალკე არ გამოიყოფა! ამკარაა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილში „სხვა პირი,“ როგორც სასჯელის ზოგადპრევენციულ ფუნქციაზე მინიშნება, საჭირო არაა, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, ეს საითხი სისხლის სამართლის კოდექსის ძალაში შესვლის მომენტიდანაა გადანაცვლებული. მაშასადამე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილში რჩება მხოლოდ მსჯავრდებული, რომელზედაც სასჯელი ზემოქმედებს მასში მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოლვიძების მიზნით. აქ პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოლვიძებაზე

იმით, რომ ვამახვილებ ყურადღებას, რომ მსჯავრდებული სისხლის სამართლის ყოფილი სუბიექტია, რომლისთვისაც პასუხისმგებლობის გრძნობა უცხო არ ყოფილა. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი სახელმწიფოსთან არც ობიექტურ და არც ნორმატიულ კავშირშიც ვერ იქნებოდა. ამდენად, ლოგიკურია მტკიცება, რომ მას, დანაშაულის ჩადენისას, სწორედაც პასუხისმგებლობის გრძნობამ უღალატა. ამის გამო ისიც ლოგიკურია, თუ სასჯელმა მსჯავრდებულში პასუხისმგებლობის გრძნობა კი არ უნდა გამოიწვიოს, არამედ გამოაღვიძოს, თუმცა არსრულწლოვანი მსჯავრდებულის მიმართ სასჯელმა ან მასზე ზემოქმედების სხვა ზომამ აღმზრდელობითი ზეგავლენა უნდა მოახდინოს.

ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილში ის შეცდომაა დაშვებული, რომ მსჯავრდებულზე სასჯელის ზემოქმედება მსჯავრდებულს თითქოს პირველად მსჭვალავს მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით. სინამდვილეში სასჯელს მსჯავრდებულის პიროვნებაში პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოღვიძება შეუძლია. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „სასჯელის მიზანი ხორციელდება მსჯავრდებულზე ზემოქმედებით, რათა მასში პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოღვიძების ან ნაწილობრივ აღზრდის შედეგად, იგი ამიერიდან მოქმედებდეს მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის სულისკვეთებით, ესე იგი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდებოდეს პასუხისმგებლურად. მსჯავრდებულზე ზემოქმედების ფორმები და საშუალებები გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთის აღსრულების შესახებ საქართველოს კანონმდებლობით, აგრეთვე არასაპატიმრო სასჯელის აღსრულების წესებით.“

ჩვენ ვიზიარებთ თსუ იურიდიული ფაკულტეტის ემერტუს პროფესორის მზია ლეკვეიშვილის მოსაზრებას, რომლის თანახმად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლში

სასჯელის აღსრულება მხოლოდ თავისუფლების აღკვეთასთანაა გაიგივებული, მაშინ, როდესაც არსებობს არასაპატიმრო სასჯელებიც, რაც ხსენებულ მუხლში ნახსენები არ არის (ამის შესახებ იხ. მ. ლეკვეიშვილი, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ზოგიერთი საკითხი თანამედროვე ქართულ კანონმდებლობაში, პროფ. რ. შენგელიას დაბადებიდან 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2012, გვ. 483-500). აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლი ისე უნდა შესწორდეს, რომ მასში აისახოს არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებაც.

მე უკვე არაერთგზის აღვნიშნე, რომ დანაშაული მისი ჩამდენი პირის უპასუხისმგებლობაა სახელმწიფოს წინაშე. მაშასადამე, სასჯელმა ეს უპასუხისმგებლობა უნდა გააბათილოს, რათა მსჯავრდებული ამიერიდან მოქმედებდეს პასუხისმგებლურად და, მაშასადამე, ახალ პირობებში დაუბრუნდეს თავის პირვანდელ მდგომარეობას, როცა იგი, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტი, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მისი აღსრულების შინაგანი მზაობით ეკიდებოდა. აქედან გამომდინარეობს, რომ სასჯელაღსრულების, მათ შორის არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების, დაწესებულებათა მუშაკების საქმიანობა მსჯავრდებულის პიროვნებაში პასუხისმგებლობის გამოღვიძების ან ნაწილობრვ აღზრდის მიზნით უნდა იყოს წარმართული! ამაში მდგომარეობს ამ მხრივ სისხლის სამართლისა და სასჯელაღსრულებითი სამართლის ერთიანობა (უფრო დაწვრილებით იხ. მორის შალიკაშვილი, გივი მიქანაძე, მაია (ზოია) ხასია, სასჯელაღსრულების სამართალი, თბილისი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2014).

ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის ამოღება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს, რადგან ამ მუხლში, თუმცა წინააღმდეგობრივად, მაგრამ მაინც გამოხატულია პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, როცა წინა პლანზეა წამოწეული ადამიანის პიროვნების ისეთი ფუნდამენტური თვისება, როგორიცაა: პასუხისმგებლობის

გრძნობა. ამ გრძნობის გარეშე ნორმალური ფსიქიკის ადამიანი შეუძლებელია არსებობდეს. მით უფრო შეუძლებელია სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დარგი, ადამიანის ფილოსოფიური პრობლემატიკის გარეშე, სადაც ადამიანის პასუხისმგებლობას, უპირველეს ყოვლისა, მისი პოზიტიური ასპექტით, დანაშაულთა თავიდან აცილებისთვის ფუნდამენტალური მნიშვნელობა აქვს. ამ პოზიციიდან აშკარაა, რომ დანაშაული მისი ჩამდენი პირის უპასუხისმგებლო აქტია, ხოლო, სასჯელმა ეს უპასუხისმგებლობა მსჯავრდებულის პოზიტიურ პასუხისმგებლობად უნდა შემოაბრუნოს. ეს ამოცანა სისხლის სამართალს სასჯელალსრულებით სამართალთან აკავშირებს, რადგან მსჯავრდებულის პიროვნებაში პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოღვიძების ამოცანა სასჯელალსრულების დანესებულებათა აგრეთვე არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების მუშაკების ყოველდღიური საზრინავი უნდა იყოს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილის კონსტიტუციურობის საკითხისათვის

როგორც ცნობილია, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილს მე-5¹ სახით 2006 წლის 29 დეკემბერს ჩაემატა შემდეგი სახის დებულება: „თუ მსჯავრდებული არასრულწლოვანი და გადახდისუუნაროა, სასამართლო მისთვის დაკისრებული ჯარიმის გადახდას აკისრებს მშობელს, მეურვეს ან მზრუნველს.“

ამ დებულებამ დიდი გაუგებრობა და არევე-დარევა გამოიწვია. გაჩნდა სერიოზული ეჭვი, რომ ამით დაირღვა პირადი და ბრალეული პასუხისმგებელობის პრინციპი. კერძოდ, ეს ეჭვი მე გამოვთქვი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის კოლექტიურ სახელმძღვანელოში (2007 წლის მეორე გამოცემა). მაგრამ მოგვიანებით გავაცნობიერე, რომ ეს ეჭვი არ იყო საფუძვლიანი.

„უფრო დაკვირვებითი ანალიზის დროს, - ვნერდით მოგვიანებით, - აღმოჩნდება, რომ ამ მუხლის თანახმად, ჯარიმა, როგორც სასჯელი, სასამართლოს მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენით ეკისრება მხოლოდ არასრულწლოვანს და ის „მსჯავდებულია“ კიდეც, ხოლო ჯარიმის გადახდა, როგორც გარკვეული პროცედურა, მიუხედავად მატერიალური დანაკარგისა, მშობლის, მზრუნველის ან მეურვის პასუხისმგებლობად არ შეიძლება ჩაითვალოს. მით უფრო, რომ ბრალის გარეშე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეუძლებელია“ (იხ. გურამ ნაჭყებია, სისხლის სამართალი, სახელმძღვანელო, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, გვ. 96).

სამწუხაროდ, მოხდა ისე, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 42-ე მუხლის მე-5¹ ნაწილის ჩანამატი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის საგანი აღმოჩნდა. საქმის ვითარება ისე იქნა წარმოჩენილი, რომ ამ დებულებით თითქოს ჯარიმის გადახდის პასუხისმგებლობა ეკისრება მშობელს, მზრუნველს ან მეურვეს, რომელთაც არავითარი დანაშაული არ ჩაუდენიათ, ხოლო ისინი, კონსტიტუციური სარჩელის თანახმად, მსჯავრდებულად არიან გამოცხადებული! სამწუხაროდ, რატომღაც ყურადღების მიღმა დარჩა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ხსენებულ ჩანამატის პირველივე დებულება: „**თუ მსჯავრდებული არასრულწლოვანი და გადახდისუუნაროა,**“ ესე იგი, გამოდის, რომ მსჯავრდებულია მხოლოდ არასრულწლოვანი და არა მშობელი, მეურვე თუ მზრუნველი. ამის შესახებ თავის დროზე მართებულად იმსჯელა საკონსტიტუციო სასამართლომ და ამ საკითხზე საკონსტიტუციო სასამართლოს მთავარმა მომხსენებელმა **მაია კოპალეიშვილმა** (ქ. ბათუმი, 2011 წლის 11 ივლისი) და საკონსტიტუციო სარჩელის მოთხოვნა არ დაკმაყოფილა.

ჩვენი აზრით, ეს საითხი ასეთ აურზაურს არ გამოიწვევდა, თუ ერთმანეთისგან გამიჯნული იქნებოდა პასუხისმგებლობის ზომა და დაცვის ზომა. პასუხისმგებლობის ზომა ბრალის გარეშე შეუძლებელია, ხოლო, დაცვის ზომა ბრალისგან დამოუკიდებელია

(იხ. Гражданское право, С-П, 1996, стр. 481). აქედან გამომდინარე, გადახდის უუნარო არასულწლოლოვანი მსჯავრდებულის მშობლის, მეურვის ან მზუნველის ბიუჯეტიდან არასრულწლოვან მსჯავრდებულზე დაკისრებული ჯარიმის ამოღების წესის დადგენა სხვა არაფერია, თუ არა ჯარიმის ამოღების სახელმწიფო ინტერესების დაცვის ღონისძიება, რომელსაც მშობლის, მზრუნველის ან მეურვის პასუხისმგებლობასთან არავითარი კავშირი არა აქვს.

მოკლე, შემაჯავებელი, დასკვნები

იმის მიუხედავად, რომ ამ მიმართულებით კვლევა შეიძლება გაგრძელდეს, ამჯერად მაინც, დროებით ვამთავრებ და დასკვნების სახით საკანონმდებლო ცვლილებებისა და დამატებების ფორმით ვაყალიბებ. რა თქმა უნდა, ყოველი საკანონმდებლო მოსაზრება შეიძლება უკეთ დასაბუთდეს, უფრო ლაკონურად ჩამოყალიბდეს, მაგრამ ეს, ასე ვთქვათ, “ნედლი მასალა,“ მაინც სასარგებლოა და შემდგომი კვლევა-ძიების საფუძველი შეიძლება აღმოჩნდეს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილი: “საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი და დასჯადი, ქმნის ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობას, ადგენს სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტს და სუბიექტს, პასუხისმგებლობის სახეებსა და საფუძველს და აწესებს შესაბამის სასჯელს, აგრეთვე აღმზრელობითი ხასიათის იძულებით ღინისძიებას”

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის მე-2 ნაწილი: “ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, სამართლის სხვა დარგებს, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს.”

საქ. სსკ-ის მე-3 ნაწილი: ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა, ესე იგი, სისხლის სამართლის სუბიექტი (მათ შორის, იურიდიული პირის ფორმაშიც) ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და, როგორც პიროვნება, მოწოდებულია, ამ ვალდებულებას მოეკიდოს პასუხისმგებლურად, რათა იგი ქმნიდეს და იცავდეს მართლწესრიგს.”

არაიურიდიული აზროვნების ფორმები და საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა

სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკეული ნორმების დედაზრი დანახინჯებულია ისეთი არაიურიდიული ტერმინით, როგორიცაა „დამნაშავე“. აქედან გამომდინარე, ამ მხრივ შესასწორებელია მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილი: ნაცვლად „დამნაშავისა“, უნდა ეწეროს: „მსჯავრდებული“. ამ კოდექსის მე-6 მუხლი უნდა დასათაურდეს:

„ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის გადაცემა“

29-ე მუხლი უნდა დასათაურდეს: „სავარაუდო დამნაშავის შეპყრობა“

39-ე მუხლის მეორე ნაწილში ნაცვლად „დამნაშავისა“, უნდა ეწეროს – „მსჯავრდებული.“ 71-ე მუხლში, ნაცვლად „დამნაშავისა“, უნდა ეწეროს – „ბრალდებული“.

არაიურიდიული აზროვნების ფორმები და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის 14-ე პუნქტში განაჩენი უნდა განიმარტოს როგორც „პირველი ინსტანციის, სააპელაციო ან საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელიც ბრალდებულს სცნობს ბრალეულად სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში ან ამართლებს მას.“

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლის სათაური უნდა შეიცვალოს შემდეგნაირად: „არაბრალეულობის და თავისუფლების ვარაუდი“.

საქართველოს კონსტიტუციის 40-ე მუხლის პირველი ნაწილი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს:

„ბრალდებული, თავისი ობიექტური პროცესუალური მდგომარეობის თანახმად, არაბრალეულად ივარაუდება, ვიდრე ეს ვარაუდი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში ბრალდებულის ბრალის დადგენით არ გაბათილდება და ბრალდებულის ეს ბრალი გამამტყუნებელი განაჩენის ფორ-

მით არ დადასტურდება.”

ამის შესაბამისად უნდა შეიცვალოს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლის პირველი ნაწილიც.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი სისტემა

მეორე თავი

შერაცხაობის ცნება და სახეები

მე-2 მუხლი

სისხლის სამართლის სუბიექტია შერაცხადი პირი (მათ შორის, იურიდიული პირის ფორმაშიც), რომელსაც აქვს უნარი, გააცნობიეროს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობასთან მისი შესაძლო ქმედების იგივეობა, შეიგნოს ამ ქმედების სამართლებრივი მნიშვნელობა და მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებიდან პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვითარებაში მართოს საკუთარი ქმედება.

მე-3 მუხლი

შეზღუდული შერაცხაობა (35-ე მუხლის შინაარსით) ნიშნავს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებიდან სუბიექტების დამოკიდებულების ობიექტურ და სუბიექტურ ჩარჩოებს.

კანონით დადგენილი უფლებების განხორციელებისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ფორმები და მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

მართლზომიერად მოქმედებს ის, ვინც თავისი ან სხვისი უფლების დასაცავად განახორციელებს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას აუცილებელი მოგერიების (საქ. სსკ-ის 28-ე მუხლი), სავარაუდო დამნაშავის შეპყრობის (საქ. სსკ-ის 29-ე მუხლი), უკიდურესი აუცილებლობის (საქ. სსკ-ის 30-ე მუხლი), მართლზომიერი რისკის (საქ. სსკ-ის 31-ე მუხლი) ვითარე-

ბაში, აგრეთვე მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ზე-კანონიერი გარემოებების არსებობისას (საქ. სსკ-ის 32-ე მუხ-ლი). ცხადია, თითოეული ეს მუხლი მისი შინაარსის შესაბამისად შეეიძლება გაიშალოს.

დანაშაულის ცნება

ჩემი აზრით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველ ნაწილში გათვალისწინებული უნდა იქნეს როგორც დანაშაულის ცნების გენეზისური, ისე გერმანული მოდელი. კერძოდ, „დანაშაულად, მისი გენეზისის მიხედვით, ჩაითვლება სისხლის სამართლის კოდექსით ჩათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის ბრალეული და მართლწინააღმდეგო განხზორციელება, რაც ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციის ობიექტია“. ხოლო, დანაშაულის ელემენტების დადგენის ლოგიკური თანმიმდევრობის მიხედვით – „ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი.“

საინტერესოა დანაშაულის ცნების რუსული მოდელი. კერძოდ, რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 მუხლის პირველ ნაწილის თანახმად, „დანაშაულად ჩაითვლება ბრალეულად ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რომელიც ამ კოდექსით დასჯის მუქარითაა აკრძალული.“

ისე ჩანს, დანაშაულის ამ ცნებაში დანაშაულის პირველი ელემენტი თითქოს არის ბრალი, რაკი აქ კანონმდებელი „ბრალეულად ჩადენილ ქმედებაზე“ საუბრობს. მაგრამ საქმე ისაა, რომ დანაშაულის ამ მოდელში ბრალი გაგებულია, როგორც ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება (იხ. Комментарий К Уголовному Кодексу Российской Федерации, М. 1997, стр. 65). გასაგებია, რომ ბრალი, როგორც ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულის პირველი ელემენტი ვერ იქნება, თუ არ გვინდა

„ფსიქიკური მიზეზობრიობის“ იდეალისტური კონცეფცია გავიზიაროთ. შემთხვევითი არაა ის გარემოება, რომ დანაშაულის ცნების ამ მოდელის განმარტებისას დანაშაულის პირველ ელემენტად მიჩნეულია არა ბრალი, არამედ მისი საზოგადოებრივი საშიშროება და ამის გამოა იგი აკრძალული სისხლის სამართლის კანონით (იქვე, გვ. 64). მით უფრო, რომ რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 მუხლის განმარტების მე-7 ქვეპუნქტში დასკვნის სახით ნათქვამია: **„ამრიგად, დანაშაულს, რუსეთის სისხლის სამართლის მიხედვით, წარმოადგენს სისხლის კანონით აკრძალული საზოგადოებრივად საშიში, ბრალეული და დასჯადი ქმედება.“** როგორც ჩანს, ამ დასკვნაში ბრალი დანაშაულის ამ მოდელის მესამე ელემენტია. მე-14 მუხლის პირველ ნაწილში **„ბრალეულად ჩადენილი ქმედება“** შემთხვევით წამოძახილს ჰგავს და არაფრით არ ნიშნავს იმას, რომ ბრალი დანაშაულის ამ ცნების პირველი ელემენტია.

სულ სხვაგვარია საქმის ვითარება, როდესაც ამოსავალი არის პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა, როცა სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, როგორც წესი, ეკიდება პასუხისმგებლურად და, მამასადამე, მოქმედებს მართლზომიერად. მაგრამ, სამწუხაროდ, სისხლის სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ზოგჯერ ეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ესე იგი, ბრალეულად, რის გამოც არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას, რაც ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანია, ხოლო, ამას, თავის მხრივ, მოსდევს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობის განხორციელება. ეს უკვე არის დანაშაულის ცნების გენეზისური მოდელი, საიდანაც დანაშაულის ჩადენა იწყება. დანაშაულის ცნების ეს მოდელი შეუთავსებელია გერმანული დოგმატიკის იმ ტრადიციასთან, რომლის თანახმად, დანაშაული ჩადენილია, თუ განხორციელებულია სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა და ამავე დროს არ არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხვე-

ლი გარემოებები ანი. ამიტომ იყო, რომ ჩვენ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი დავაფუძნეთ სულ სხვაგვარად, ვიდრე ეს გერმანულ დოგმატიკაშია მიღებული.

ამ მუხლის მე-3 ნაწილში, როგორც უკვე ვთქვით, გათვალისწინებული უნდა იქნეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი. „პოზიტიური პასუხისმგებლობის საფუძველია თავისუფლება, ხოლო, ნეგატიურისა – ბრალი, როგორც მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, რომელიც განზრახვის ან გაუფრხილებლობის ფორმით (ზოგჯერ მათი ერთიანობითაც) (საქ. სსკ-ის მე-11 მუხლი) გამოიხატება.“

თუ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველ ნაწილში დანაშაულის ელემენტები გათვალისწინებულია მათი დადგენის ლოგიკური თამიმდევრობის მიხედვით. კერძოდ, ქმედების შემადგენლობის განხორციელების გარეშე გამოძიება ვერ დაიწყება; ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა, თავისი ლოგიკური ბუნებით, როგორც წესი, აღწერილობითი, ფაქტის მსჯელობაა. ამიტომ, იგი პირდაპირი ლოგიკური გზით არ მოიცავს დანაშაულის ისეთ ორ შეფასებით ელემენტს, როგორიცაა ქმედების მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი. აქედან გამომდინარე, თუ განხორციელებულია ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა და ამავე დროს არ არსებობენ ქმედების მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი, მაშინ ივარაუდება და ჩადენილი ქმედება მართლწინააღმდეგო და ბრაალეულია. ეს დასკვნა შეესაბამება ქმედების დანაშაულად საგამოძიებო-საპროკურორო კვალიფიკაციას.

უკვე აღინიშნა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლის პირველ ნაწილში ნათქვამია: „პირის ბრალდებულად ცნობის საფუძველია გამოძიების სტადიაზე შეკრებილ მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელიც საკმარისია იმ დასაბუთებული ვარაუდისთვის, რომ ამ

პირმა დანაშაული ჩაიდინა.” აქედან გამომდინარე, გამოძიების ეტაპზე შედარებით უტყუარადაა დადგენილი ქმედების საკონონმდებლო შემადგენლობა, ხოლო, სავარაუდოდ – ქმედების მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი. ამიტომაც, რომ გამოძიების ეტაპზე სუბიექტის ბრალი სავარაუდოა, ესე იგი, ბრალდებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედებაში არაბრალებულია, ვიდრე მისი ბრალი არ იქნება დადგენილი კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენით. ეს დებულება, თავის მხრივ, დასტურდება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 269-ე მუხლის მე-2 ნაწილით, რომლის თანახმად, „არ შეიძლება გამამტყუნებელ განაჩენს საფუძვლად დაედოს ვარაუდი.”

მაშასადამე, მოსამართლემ ქმედების მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი დაადგინოს კატეგორიული დასკვნის წესით. ამას მოსამართლე აღწევს ქმედების უკვე განხორციელებული შემადგენლობის ფაქტიდან, როგორც შედეგიდან, საფუძველზე უკუდადსკვნით, სადაც ადგილი ჰქონდა დანაშაულის გენეზისს. კერძოდ, სისხლის სამართლის სუბიექტს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება ეკისრებოდა, მაგრამ მან დაარღვია ეს ვალდებულება და, მაშასადამე, ქმედების საკონონმდებლო შემადგენლობა განახორციელა მართლსაწინააღმდეგოდ.

სუბიექტი მოწოდებული იყო, მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოჰკიდებოდა პასუხისმგებლურად, მაგრამ ის ამ ვალდებულებას მოეკიდა უპასუხისმგებლოდ, ანუ ბრალეულად, დაარღვია ეს ვალდებულება და, მაშასადამე, მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში ცნობილ უნდა იქნეს ბრალეულად.

თუ, პირიქით, მოსამართლე მივა დასკვნამდე, რომ გამოძიების მიერ წარდგენილ ბრალდებაში ბრალდებული უნდა გამართლდეს, მაშინ სასამართლომ ის უნდა სცნოს არა უდანაშაულოდ, არამედ არაბრალეულად, რაც იმას მიჰნავს, რომ ბრალდებულს მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ ჩაუდენია.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მეორე და მესამე ნაწილს ჩაემატოს: „ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას.“

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის მეორე ნაწილში განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, შეიძლება განიმარტოს შემდეგნაირად: „განზრახვა ნიშნავს სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის შეგნებულ (ზოგჯერ თავხედურ) უარყოფას (პირდაპირი განზრახვა), ან მიჩმალვას, როცა სუბიექტი მის მიერ შეგნებულად დაშვებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას ეკიდება გულგრილად“ (არაპირდაპირი, ევენტუალური, განზრახვა).

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-10 მუხლი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „გაუფრთხილებლობა, როგორც ბრალის ფორმა, ნიშნავს სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმით სუბიექტზე დაკისრებული პოზიტიური პასუხისმგებლობის უგულებელყოფას, როცა იგი მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას ეკიდება ქარაფ-შუტულად, რის გამოც არ ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობას (თვითიმედოვნება) ან დაუდევრად, რის გამოც იგი არ ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას.“

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს „ამსრულებელს ან თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ ერთიანი უმართლობის განხორციელებაში თანამზრახველობის, თითოეულის მონაწილეობის ხასიათისა და ხარისხის გათვალისწინებით.“

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: „სასჯელის მიზანი ხორციელდება მსჯავრდებულზე ზემოქმედებით, რათა მასში პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოლვიძების ან ნაწილობრივი აღზრდის საფუძველზე, იგი მართლზომიერი

ქმედების ვალდებულებას ამიერიდან ეკიდებოდეს მართლ-
წესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის
სულისკვეთებით. მსჯავრდებულზე ზემოქმედების ფორმე-
ბი და საშუალებები გათვალისწინებულია თავისუფლების
აღკვეთის აღსრულების შესახებ საქართველოს კანონმდე-
ბლობით, აგრეთვე არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების
წესებით“.

სარჩევი

შესავალი-----	3
საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის 1-ლი ნაწილი -----	10
ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო, საგამოძიებო და სასამართლო კვალიფიკაციის თანაფარდობის პრობლემა -----	15
სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი და მისი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა -----	19
სისხლის სამართლის სფეროში ადამიანის დანიშნულების პრობლემა -----	25
დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და მისი სტრუქტურა -----	29
დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის რუსული იდეის წინააღმდეგობრივი ხასიათი -----	33
სამართლებრივი ურთიერთობის ცნება -----	36
პასუხისმგებლობა, როგორც სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის, და მართლწესრიგის, როგორც არსის, კავშირის ფორმის შინაარსი -----	38
სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთპასუხისმგებლობის პრობლემა -----	46
მართლზომიერ და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებათა მექანიზმის პრობლემა -----	49
ადამიანის ქცევის ფორმების ფსიქოლოგიური ანალიზი -----	50
განწყობა და ღირებულებითი ცნობიერების ფორმები -----	54

თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ერთიანობა -----	60
ინტელექტუალიზმი -----	76
ბრალის ფორმების პრობლემატიკაში ფსიქოლოგიზმი, რომელიც ბრალის წმინდა ნორმატივისტულ გაგებაში გადადის -----	82
ადამიანი, როგორც თავისი ქმედებისთვის პასუხისმგებელი არსება -----	84
ვოლუნტარიზმი -----	86
„უფორმო“ ბრალის ალოგიზმი -----	96
ნორმატივიზმის ფილოსოფიური საფუძველი -----	98
ფსიქოლოგიზმი ბრალის ფორმების გაგებაში, როგორც დანაშაულის ნორმატიული ცნების უარყოფის ლოგიკური წანამძღვარი -----	101
ადამიანის ცნობიერების სტრუქტურა -----	105
დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც ღირებულებითი ურთიერთობის ნაირსახეობა -----	108
სინდისისა და ბრალის კატეგორიების კავშირის პრობლემა -	110
ბრალი, როგორც პასუხისმგებლობის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების კავშირის ფორმა -----	112
არაიურიდიული აზროვნების ფორმები და მათი დაძლევის გზები -----	115
სისხლის სამართლის სუბიექტის კეთილსინდისიერების ვარაუდი -----	119
არაიურიდიული აზროვნების წესი და საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა -----	126
მართლზომიერი ქმედების ვალდებულება და სისხლის სამართლის კანონი -----	130

კონსტიტუციური ურთიერთობისა და სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის ანალოგიური ნიშნები -----	133
სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ბუნება -----	135
დასჯადობა, როგორც დანაშაულის ნიშანი-----	137
ქმედების დანაშაულად საკანონმდებლო კვალიფიკაციის საკითხისთვის -----	140
სახელმწიფოს დასჯითი პოლიტიკა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება-----	142
კანონმდებლისა და პიროვნების, როგორც სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატის, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა-----	144
სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებისა და მხატვრული შემოქმედების ანალოგიის შესახებ -----	146
სისხლის სამართლის კანონი, როგორც სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, წყარო -----	149
პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა და ადამიანის უფლების პრობლემა -----	151
დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა თუ სისხლის სამართლის კანონის პრევენციული ფუნქცია? ----	153
საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლი მუხლის დანიშნულების მეთოდოლოგიური ანალიზი -	159
ნორმატივიზმი, რომელიც სოციოლოგიზმში გადადის-----	164
საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სისტემა -----	168
შერაცხაობის ცნება და სახეები-----	172
მე-3 მუხლი: შეზღუდული შერაცხადობა -----	173

მართლზომიერი ქმედების ფორმები და ქმედების მართლწინააღდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი-----	180
საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მეორე დებულების კონსტიტუციურობის შესახებ -----	189
დანაშაულის ცნება. დანაშაული, როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი -	198
ბრალის გამოვლენის ფორმები -----	207
სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი	213
მიზეზობრივი კავშირის პრობლემა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილების მიხედვით -----	214
ბრალის ფორმები და სუბიექტის უარყოფითი შეფასების პრობლემა -----	216
დანაშაულის ცნების გერმანული მოდელი და ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის პრობლემა -----	222
დანაშაულის ცნება მისი გენეზისის მიხედვით -----	224
დანაშაულის ცნების ფორმალური განსაზღვრების პრობლემა -----	235
ბრალის ფორმების საკანონმდებლო განსაზღვრების პრობლემა -----	238
მე-9 მუხლი: განზრახვა -----	241
მუხლი 10. გაუფრთხილებლობა-----	243
ერთიანი დანაშაულის ცნება და ფორმები -----	245
საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის დაზუსტების საკითხისთვის -----	246
პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა და დანაშაულში თანამონაწილეთა თანაბრალეულობის პრობლემა -----	247

სასჯელის პრვენციული ფუნქცია და პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით -----	259
საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილის კონსტიტუციურობის საკითხისათვის -----	264
მოკლე, შემაჯამებელი, დასკვნები -----	267